

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

**GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİNİN KURUMSAL İKTİSAT
YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA**

Doktora Tezi

ONUR OĞUZ

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

**GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİNİN KURUMSAL İKTİSAT
YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA**

Doktora Tezi

ONUR OĞUZ

Danışman: PROF. DR. NADİR EROĞLU

İstanbul, 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT POLİTİKASI Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi ONUR OĞUZ'nın GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİNİN KURUMSAL İKTİSAT YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.03.2017 tarih ve 2017-5/48 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 20 / 03 / 2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. NADİR EROĞLU	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. MEHMET ŞİŞMAN	
3. Jüri Üyesi Prof. Dr. SEYFETTİN ERDOĞAN	
4. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. EMRE AKBAŞ	
5. Jüri Üyesi Doç. Dr. ÖZLEM DURGUN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Onur OĞUZ
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Politikası
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nadir EROĞLU
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Mart 2017
Anahtar Kelimeler	: Kurumsal İktisat, Gelir Dağılımı Adaletsizliği, Dinamik Panel Veri Analizi

ÖZET

GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİNİN KURUMSAL İKTİSAT

YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

XX. yüzyılın genelinde çoğunlukla büyüme ile ilgili çalışmalar yapılmış, bölüşüm sorunu büyümenin bir sonucu olarak görülmüştür. Ancak yüzyılın sonlarına doğru hem ülkelerin kendi içinde, hem de ülkeler arası düzeyde gelir farklılıklarının giderek bir uçuruma dönüşmesi, bölüşüm sorununun yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır. Günümüzde eşitsizlik ve yoksulluk sorunu dünya liderlerinin yüzleşmesi gereken en önemli konu başlıklarından birisi olarak kabul edilmiştir.

Çalışma, ülkelerin hukuki, siyasi ve ekonomik kurumsal yapılarının gelir eşitsizliği üzerinde etkisinin olup olmadığını ya da hangi yönlerde olduğunu test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın teorik temelini oluşturan Kurumsal İktisat görüşü, diğer iktisat yaklaşımlarından farklı olarak ekonomik sorunların çözümünde kurumların ve kurumsal yapıların önemini öne çıkarmaktadır.

1995-2013 dönemi için üst, orta-üst ve orta-alt gelir gruplarında yer alan toplam 89 ülkeyi kapsayan çalışmada dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Kurumsal yapıyı gösteren hukuki (yolsuzluk, bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü), siyasi (hükümet istikrarı, demokratik hesap verilebilirlik, Polity IV) ve ekonomik (yatırım koşulları, mülkiyet hakları, sosyoekonomik koşullar) unsurların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ölçülmesi, çalışmanın temel amacını oluşturmuştur. Ayrıca değişken gruplarının etkilerini detaylı olarak görebilmek için altı farklı alt model de oluşturulmuştur. Yapılan analiz neticesinde kurumsal etkilerin her gelir grubu üzerinde farklı yönlerde ve anlamlılık düzeylerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Onur OĞUZ
Field : Economics
Programme : Economy Politics
Supervisor : Prof. Dr. Nadir EROĞLU
Degree Awarded and Date : Doctorate – March 2017
Keywords : Institutional Economics, Income Inequality, Dynamic
Panel Data Analysis

ABSTRACT

EVALUATION OF INCOME DISTRIBUTION INEQUALITY FROM THE VIEW OF INSTITUTIONAL ECONOMICS: AN ECONOMETRIC APPLICATION

In the whole of twentieth century, growth was the mostly studied area and the problem of distribution was seen as a result of growth. However towards the end of century, the fact of the gap of income differences between and within the countries, the income distribution problem at the top on the agenda again. Nowadays the issue of inequality and poverty has been recognized as one of the most important topics of facing world leaders.

The study aims to test the legal, political and economic institutional structures of the countries have an effect on income inequality or in what direction. Unlike other economic schools, the institutional economic view, which forms the theoretical basis of study, emphasizes the importance of institutions and institutional structures in the solution of economic problems.

The study covers 89 countries in the upper, middle-upper and middle-lower income groups, for the period of 1995-2013 and the dynamic panel data technique was used. Testing and measuring the effects of institutional structures on income distribution is the main objective of the study via legal (corruption, bureaucratic quality, rule of law), political (government stability, democratic accountability, Polity IV) and economic (investment conditions, property rights, socioeconomic conditions) institutional structures. Additionally, six different sub models have been created to see the effects of each variable groups in detail. As a result of study, the institutional factors are effected in different directions and significance levels on each group.

ÖNSÖZ

Sonsuz sayıdaki ihtiyaçlarımızı karşılayacak olan kaynakların kıtlığı, iktisat biliminin temel vurgularından birisidir. Bu kıtlık sorunu; ne üretilecek ve nasıl üretilecek sorularını ve üretimin nasıl paylaştırılacağı problemini de beraberinde getirmektedir. Üretimin çeşitli aşamalarında görev alan üretim faktörleri ve hatta doğrudan üretimde bulunmayan diğer unsurların, bölüşüm ilişkisindeki durumu yüzyıllardır tartışılmaktadır. Tarih boyunca bölüşüm belirli güç ilişkileri sonucunda belirlenmiştir. Bu durum toplumların tarihsel, geleneksel, ahlaki ve yasal yapıları ile süreklilik kazanmış ya da belirli dönemlerde keskin değişimler yaşamıştır. Dolayısıyla üretimin paylaşılması sorunu tek başına üretimle değil, kurumsal dinamiklerin etkisini de göz önüne alarak incelenmelidir.

Bu çalışma kurumsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde, dünya genelinde farklı gelir gruplarında yer alan ülkelerin gelir dağılımı eşitsizlik düzeyleri ile hukuki, siyasi ve ekonomik kurumsal yapıları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda tüm bilgi birikimi ve tecrübesini paylaşan, hayata ve insanlara bakışımı kalıcı olarak etkileyen, çalışmanın en zorlu süreçlerinde bile motivasyonumu yüksek tutmamı sağlayan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Nadir EROĞLU'na; süreç boyunca ilgileri ve önerileriyle tezime kıymetli katkılarda bulunan Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN'a ve Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygularımı sunarım. Çalışmamın bir çok aşamasında yol gösterici katkılarda bulunan, kendi yolumu çizmemde büyük etkisi olan Yrd. Doç. Dr. Ümit BOZOKLU'ya; manevi desteğini hep hissettiğim Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN'a ve ilkokuldan üniversiteye kadar, bugünlere erişmemi sağlayan tüm öğretmenlerime şükran borçluyum.

Hayatımın her aşamasında yanımda olup, verdiğim tüm kararlarda beni destekleyen, tez çalışması süresince bana sabır gösteren annem Lale OĞUZ ve babam Mesut OĞUZ'a, doktora başlamam konusunda beni yüreklendiren teyzem Av. Ferda HABİBOĞLU'na ne kadar teşekkür etsem azdır.

İstanbul, 2017

Onur OĞUZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GELİR VE GELİR DAĞILIMI KAVRAMLARI

1.1. Gelir Dağılımı Türleri	6
1.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı	6
1.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	9
1.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	9
1.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı	10
1.1.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı	12
1.2. Gelir Dağılımı Hesaplama Yöntemlerinin Oluşturulmasında Temel İlkeler	12
1.3. Gelir Dağılımını Ölçme Yöntemleri	13
1.3.1. Lorenz Eğrisi	15
1.3.2. Gini Katsayısı	17
1.3.3. Değişim Aralığı Yöntemi	18
1.3.4. Ortalamadan Görelî Sapma	19
1.3.5. Varyans ve Varyasyon Katsayısı	19
1.3.6. Logaritmanın Standart Sapması	20
1.3.7. Theil Endeksi – Genelleştirilmiş Entropi Ölçütü	21
1.3.8. Dalton Endeksi	22
1.3.9. Atkinson Endeksi	23
1.3.10. Yüzdellik Paylar Yöntemi	24

1.3.11. Göstergelerin Karşılaştırılması	24
1.4. Gelir Dağılımının Hesaplanmasında Kullanılan Veri Setleri.....	26
1.4.3. Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Seti (World Income Inequality Database)	26
1.4.2. Deininger/Squire Veri Seti – DS	27
1.4.3. Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Seti (University of Texas Inequality Project Database – UTIP).....	29
1.4.4. Lüksemburg Gelir Çalışmaları Veri Seti (Luxemburg Income Studies Database – LIS)	30
1.4.5. “All The Ginis” Veri Seti	30
1.4.6. World Wealth and Income Database (Dünya Refah ve Gelir Veritabanı)	31
1.4.7. Standardized World Income Inequality Database – SWIID (Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı).....	31
1.5. Gelir Dağılımında Güncel Eğilimler	32

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE PAYLAŞIMI KONUSUNA BAŞLICA İKTİSAT OKULLARININ BAKIŞI

2.1. XVIII. Yüzyıl Öncesinde Gelirin Paylaşımı Olgusu.....	38
2.2. Fizyokrasi	40
2.3. Klasik Okul	41
2.4. Marx’ın Gelir Dağılımı Sorununa Bakışı.....	55
2.5. Neoklasik Okul.....	61
2.6. Keynes’in Gelir Dağılımı Sorununa Bakışı	69
2.7. Çağdaş Klasik Yaklaşımlar - Neoklasik Okula Eleştiriler	70
2.8. Post-Keynesyen Okul.....	77
2.9. Marksizm ve Neo-Marksizm.....	84
2.10. Gelir Dağılımı Sorunu Üzerine Diğer İktisat Okullarının Düşünceleri	87
2.10.1. Arz Yönlü İktisat	87
2.10.2. Monetarist İktisat	89
2.11. Çağdaş İktisatçıların Gelir Dağılımı Sorununa Bakışları.....	91
2.11.1. Thomas Piketty ve Görüşleri	91
2.11.2. Joseph E. Stiglitz ve Görüşleri.....	95

2.11.3. Branko Milanovic ve Görüşleri	97
2.12. Uluslararası Kuruluş ve Örgütlerin Çalışmaları.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMLAR VE KURUMSAL İKTİSAT YAKLAŞIMI

3.1. Kurumlar	107
3.2. Kurumsal İktisat Yaklaşımının Tarihsel Kaynakları.....	111
3.2.1. Liberal Öğretinin Reddi: Tarihçi Okul	111
3.2.2. Tarihçi Okul'un İngiltere'deki Öncülleri.....	113
3.2.3. Eski Alman Tarihçi Okulu	114
3.2.4. Yeni Alman Tarihçi Okulu	116
3.2.5. Evrimci İktisat	118
3.3. Kurumsal İktisat	120
3.3.1. Eski Kurumsal İktisat	121
3.3.2. Eski Kurumsal İktisadın Temel Özellikleri	128
3.3.3. Yeni Kurumsal İktisat.....	131
3.3.4. Yeni Kurumsal İktisadın Temel Özellikleri	137
3.3.5. Neo Kurumsal İktisat.....	140
3.4. Kurumsal İktisat Okullarının Karşılaştırılması	141
3.5. Kurumsal İktisat ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği	142

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL GÖSTERGELER VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. Literatür Özeti	150
4.2. Veri Seti.....	157
4.3. Veri Dönüştürme	161
4.4. Dinamik Panel Veri Modelleri	162

4.5.Ekonometrik Model.....	169
4.6.Sonuçlar.....	174
4.7.Alternatif Modeller.....	180
SONUÇ.....	187
KAYNAKÇA	193

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. G-20 Ülkelerinde Sektörel Gelir Dağılımı (2014)	11
Tablo 2. Başlıca Gelir Dağılımı Göstergelerinin Karşılaştırılması	25
Tablo 3. DS Veri Seti Ülke ve Gözlem Sayıları	28
Tablo 4. DS Veri Seti Hesaplamasında Dikkate Alınan Kritere Göre Gözlem Sayıları	29
Tablo 5. Üst ve Alt Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Payın Dönemler İtibariyle Değişimi	35
Tablo 6. Farklı İktisat Okulu Temsilcilerinin Gelir Dağılımı Konusuna Bakışları	104
Tablo 7. Kurumlar ve Gelir Dağılımı Yapısındaki Bazı Önemli Tarihsel Değişimler	149
Tablo 8. Modellerdeki Açıklayıcı Değişkenler	159
Tablo 9. Alternatif Modeller ve Değişkenler	170
Tablo 10. Çalışma Kapsamındaki Ülkeler	171
Tablo 11. Model I: Kurumsal Kalite Analiz Sonuçları	175
Tablo 12. Üst Gelir Grubu Ülkeler İçin Alternatif Modeller	184
Tablo 13. Orta Üst Gelir Grubu Ülkeler	185
Tablo 14. Orta Alt Gelir Grubu Ülkeler	186

ŞEKİL LİSTESİ

Grafik 1. Gelir Gruplarına Göre Ülke Sayısı.....	8
Grafik 2. Gelir Grupları İçin Kişi Başına GSMH Ayrım Sınırları (ABD Doları Cinsinden).....	8
Grafik 3. Türkiye'nin 2015 Yılı Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Geliri – Lorenz Eğrisi	16
Grafik 4. Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri Lorenz Eğrileri Karşılaştırması (2013).....	17
Grafik 5. Kurumsal İktisat Okulunun Kökenleri	142
Grafik 6. Analiz Kapsamındaki Ülkelerin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	158
Grafik 7. Analiz Kapsamındaki Ülkelerin Coğrafi Konumlarına Göre Dağılımı.....	158

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BERI	Business Environment Risk Intelligence
bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
çev	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ed	Editör
EKK	En Küçük Kareler
GMM	Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ICRG	International Country Risk Guide
IMF	International Monetary Funds
NBER	National Bureau of Economic Research
OECD	The Organization for Economic Co-operation and Development
s	Sayfa
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
WIID	World Income Inequality Database

GİRİŞ

Gelirin paylaşımı konusu tarihsel süreçte, neredeyse tüm iktisat okulları için önemli bir konu olmuştur. Ancak paylaşım konusuna bakış, ya da paylaşımı yapan unsurlara verilen önem, farklı düşünce sistemleri içinde çeşitlilik göstermiştir. XX. yüzyıl içinde bir süre büyüme konusunun gölgesinde kalan gelirin dağılımı sorunu, özellikle fakirlik/yoksulluk alanındaki ilginin yükselmesiyle yeniden gündemde ağırlık kazanmıştır.

Eşitsizlik, farklı bakış açılarından oldukça geniş bir konudur. Toplumlarda eşitsizliğin giderilmesi ya da en azından azaltılması için eğitim, sağlık, yaşam şartlarının iyileştirilmesi, cinsiyetçi-ırkçı ayrımların yok edilmesi gibi çeşitli unsurlara vurgu yapılır. Temel olarak ekonomik eşitsizlik gelir ve servet (varlık) eşitsizliği olarak iki gruba ayrılır. Servet eşitsizliğinde kuşaklararası ilişkileri de kapsayan mülkiyet ve birikim ilişkileri ön plana çıkarken, gelir eşitsizliğinde çoğunlukla elde edilen kazançlar dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada esas olarak gelir dağılımındaki eşitsizliğe yoğunlaşmıştır. Enflasyon ya da işsizlik gibi diğer makro ekonomik göstergelerin aksine, gelir dağılımı eşitsizliğinde doğal bir minimum orandan söz edilemez. Dolayısıyla konu ile ilgili çalışmalar gelir dağılımının ne kadar eşitliğe yakın olduğunu ölçmeye çalışan pozitif yaklaşımlar ve dağılımın ne kadar adaletli olduğunu araştıran normatif yaklaşımlar olarak iki ana grupta değerlendirilmektedir. Bu çalışma, gelir eşitsizliğinin temelinde yatan hukuki, siyasi ve ekonomik kurumsal yapıların eşitsizlik üzerinde etkisinin olup olmadığını ya da hangi yönlerde olduğunu test etmeyi amaçlamaktadır.

Gelir eşitsizliğine ya da başka bir açıdan yoksulluğa bireysel olarak bakmakla, toplumsal ya da çok daha geniş ölçekte bakmak arasında önemli bir fark vardır. Refah seviyesinin oldukça yüksek olduğu bir toplumda bir ya da birkaç kişinin ortalamadan daha düşük bir geliri varsa (ya da yoksulluk sorunu çekiyorsa), bunun çaresi o kişileri incelemek, ellerindeki fırsatlara ya da zayıflıklarına bakmakla bulunabilir. Ancak toplum içinde yüksek ve düşük gelirli arasında bir uçurum oluşmuşsa ya da yoksulluk sorununu toplumun önemli bir oranı yaşıyorsa, bireysel incelemelerle bu durum

çözümlemez. Kaynakların (gelir veya servet) daha adil dağılması sorununa cevap, toplumun hukuki, siyasi ve ekonomik kurumlarını incelemekte yatacaktır.

İktisat yazınında hakim görüş, zaman ve mekandan bağımsız iktisadi davranışlar olduğunu kabul etmekte; bireyleri rasyonel düşünen, toplumsallıktan soyutlanmış ve fayda ençoklaması hedefiyle yaşayan (firmalar için kar ençoklaması) oyuncular olarak görmektedir. Oysa Kurumsal İktisat, kökenlerini aldığı tarihçi okul ve evrimci iktisat görüşleri çerçevesinde, ekonomiyi canlı bir varlık olarak görmekte, diğer bilim dallarıyla birlikte değerlendirilmesini uygun bulmaktadır. Kurumsal İktisatçılar toplumda insan ögesine, yöntemsel bireyciliğe ve sınırlı rasyonelliğe vurgu yapmaktadırlar. Ekonomide belirleyici olanın evrensel-doğal yasalardan ziyade, insan yapımı olan kurumlar olduğunu ifade etmektedirler. Kurumsal İktisat görüşü, kendi içinde de statik bir yapıda kalmamış, Eski ve Yeni Kurumsal İktisat olarak iki temel görüşe ayrılmıştır.

Kurumsal İktisat literatürü, daha çok kurumlar ve büyüme ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, kapsamlı bir teorik bütünlüğü olmamakla birlikte, gelir dağılımı sorununa, kurumsal perspektiften bakan çalışmalar da mevcuttur. Teorik bir bütünlüğün olmaması, gelir dağılımını etkileyen kurumlara yönelik analizlerde oldukça fazla sayıda ve çeşitte değişkenin dikkate alınması sonucunu doğurmuştur. Yapılan çalışmalar kabaca iki ekseninde toplanabilmektedir. Bunlardan birincisi, tarihi boyutu ön plana alan ve günümüzdeki dağılım bozukluğunun sebeplerini yüzyıllar öncesine uzanan dini, coğrafi, kolonyal unsurlara bağlamaktadır. Bir diğeri ise, görece daha kısa vadeli ve ölçümlenebilen hukuki, siyasi, ekonomik boyutlarda karşılaştırma yapmaktadır. Bu çalışmanın analiz yöntemi, ikinci eksen çerçevesinde ülkelerin hukuki (yolsuzluk, bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü), siyasi (hükümet istikrarı, demokratik hesap verilebilirlik, politik hakların kullanımı) ve ekonomik (yatırım koşulları, mülkiyet hakları, sosyoekonomik koşullar) kurumsal yapıları ile gelir dağılımı adaletsizliği arasında kurulan ilişkiyi kapsamaktadır.

Çalışmada verilerin sürekliliği ve kalitesi dikkate alınarak 89 ülkenin 1995-2013 yıllarına ait verileri kullanılarak, dinamik panel veri modellemesi yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Gelir dağılımı, bazı makro ekonomik değişkenlerin aksine

geçmiş yapının izini hemen silememekte, önceki dönemlerden kalma eşitsiz yapının etkisini güncel dönemde de kısmen sürdürmektedir. Bu nedenle statik bir analiz yerine, dinamik modelleme yapılması tercih edilmiştir. Kurumsal yapıyı gösteren ana modelin yanı sıra, hukuki, siyasi, hukuki ve siyasi kurumsal yapıların etkileri de alt modellerde ayrıca test edilmiştir. Yapılan teste ülkeler Dünya Bankası Atlas metodu dikkate alınarak üst gelir grubu, orta-üst gelir grubu ve orta-alt gelir grubu olarak üç sınıfa ayrılmış ve her sınıf için ayrı ayrı analiz yapılmıştır.

Çalışma dört temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm gelir ve gelir dağılımı kavramları ile ilgilidir. Burada temel kavramlar açıklanarak, gelir dağılımı türleri ve gelir dağılımını hesaplamaya yönelik yöntemlerde olması gereken özellikler belirtilmektedir. Hemen arkasından literatürde yer alan gelir dağılımını ölçmeye yönelik yöntemler genel hatlarıyla tanıtılmakta ve kendi aralarında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Gelir dağılımının hesaplanması temel olarak anketlere dayanmaktadır. Ayrıca kapsayıcılık bakımından diğer makro ekonomik göstergelerden farklı olarak kesinlik içermemektedir. Gelir dağılımına yönelik yapılan analizlerde temel kaynak olarak çeşitli veri setleri kullanılmaktadır. Analiz çalışmalarında yaygın olarak kullanılan veri setlerinin tanıtımı bölümün son alt başlığını oluşturmaktadır. Böylece analiz kısmında kullanılacak yöntemler ve temel kavramlar genel olarak özetlenmektedir. Son olarak gelir dağılımı sorunu ile ilgili olarak güncel durumun bir değerlendirmesi yapılarak, son dönemde dünya gündeminde önemli bir yer tutan bölüşüm sorununun, nasıl bir gidişat içinde olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır.

İkinci bölüm, gelirin dağılımı sorununa iktisadi perspektiften tarihsel bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. İktisadın bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmasından önce bile tartışılan gelir ve varlıkların bölüşümü olgusu XVIII. yüzyılda Fizyokratlarla birlikte iktisat disiplini altında daha sistematik olarak incelenmeye başlamıştır. Bu bölüm büyük ölçüde tarihsel çizgiye bağlı kalmakla birlikte, iktisat bilimine yön vermiş başlıca okulların konuya bakışını sunmaktadır. Bu bölüm, okulları ve onların başlıca temsilcilerini eleştirmek ya da karşılaştırmak yerine, konuya bakışlarını özetlemek amacını taşımaktadır. Bölümün sonunda ayrıca uluslararası örgütlerin gelir dağılımı sorununa yönelik çalışmaları da özetlenmiştir.

Üçüncü bölüm, tez çalışmasının teorik temelini oluşturan Kurumsal İktisat yaklaşımına ayrılmıştır. Kurum kavramı açıklandıktan sonra, Kurumsal İktisat'ın hem tarihsel kökenleri hem de kendi gelişim süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Kurumsal İktisat yazınının gelir dağılımına bakışı da yine bu ana başlık altında özetlenmiştir.

Dördüncü ve son bölüm, kurumsal iktisat ışığında gelir dağılımındaki değişimlerin incelenmesi üzerinedir. Bu bölümde öncelikle kurumsal göstergeleri dikkate alınarak yapılan ekonometrik çalışmalar literatür özeti kapsamında belirtilmiştir. Çalışmada kullanılan dinamik panel veri modelleme yöntemi tanıtılmış ve son olarak uygulama gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR VE GELİR DAĞILIMI KAVRAMLARI

Gelir kavramı, üretim ya da hizmet süreçleri sonucunda elde edilen parasal veya meta şeklindeki getiridir. Bunun yanı sıra belli bir zamanda, belli bir yerden gelen para olarak da ifade edilebilir. Gelir dağılımı ifadesi ise ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar veya üretim faktörleri arasındaki bölüşümü ile ilgilidir.¹

Gelir dağılımı analizinde eşitlik ya da adalet kavramlarından ön plana hangisinin alındığına göre pozitif veya normatif incelemeler yapılabilir. Bir ekonomide gelirin ne kadar eşit (ya da eşitlikten uzak) olduğunu anlamak için pozitif bir yaklaşımla analiz gerçekleştirilebilir. Ancak belli bir gelir dağılımının ne kadar istenir veya ne kadar adaletli olduğu araştırılıyorsa normatif bir yaklaşıma ihtiyaç duyulur. Bu ikinci durumda ister istemez değer yargıları da devreye girmektedir.²

Gelir dağılımına yönelik farklı bakış açılarına göre analizler yapılabilmektedir. Bu çerçevede kişisel, fonksiyonel, bölgesel, sektörel gelir dağılımı sınıflandırması yapılabilir. Ayrıca gelirin yeniden dağıtılması ilkesi çerçevesinde birincil ve ikincil gelir dağılımı şeklinde de bir ayırım söz konusudur. Bu ayrımların dışında cinsiyet, ırk, mesleki grup, öğrenim durumu gibi daha değişik başlıklara göre de gelir dağılımı analizleri yapılabilmektedir. İlerleyen bölümlerde görüleceği gibi bu tez çalışmasında kişisel gelir dağılımına yönelik veriler kullanılacaktır.

Gelir dağılımının ölçümü konusunda tek yöntem bulunmamaktadır. Çeşitli kıstaslar çerçevesinde değişik hesaplama yöntemleri vardır. Bunlar Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Değişim Aralığı Yöntemi, Ortalamadan Göreli Sapma, Varyans ve Varyasyon Katsayısı, Logaritmanın Standart Sapması, Theil Endeksi, Dalton Endeksi,

¹ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.pdf> (26.03.2015), s.3

² Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezoğulları ve İlker Parasız, **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**, 2. Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi, 2012, s.ii.

Atkinson Endeksi ve Yüzdelik Paylar Yöntemi olarak listelenebilir. Ancak bu yöntemlerin geçerliliği transfer, gelirden ve nüfustan bağımsızlık, anonimlik ve ayrıştırılabilirlik gibi temel ilkelere bağlı olarak değişmektedir. Bu yöntemler, bölümün ilgili başlığı altında ayrıca açıklanacaktır.

Çalışmanın birinci bölümü, gelir dağılımı kavramının genel olarak açıklanmasına, ölçüm yöntemlerinin tanıtılmasına ve analizlerde tercih edilen veri setlerinin tanımlanmasına ayrılmıştır.

1.1.Gelir Dağılımı Türleri

Bir ekonomide belirli bir dönem içerisinde üretilmiş olan nihai mal ve hizmetlerin, cari piyasa değerlerinin toplamı, o ülkeye ait gayrisafi yurtiçi hasıla miktarını vermektedir. Gayri safi yurtiçi hasıla, üretilen ürünlerin toplam değeri; bu ürünlerin satışıyla elde edilen gelirlerin toplam değeri ya da elde edilen gelirlerin harcanma değerine göre hesaplanabilir. Söz konusu üç yöntemle dayalı hesaplamalar, birbirlerinden türetildiği için her zaman eşit sonuçlar vermektedir.³

Gayrisafi yurtiçi hasılanın o ülke içinde nasıl paylaştırıldığı sorusuna verilen cevaplara göre gelir bölüşümünde farklı alt sınıflandırmalar vardır. Bunlar kişisel, fonksiyonel, bölgesel, sektörel, birincil ve ikincil gelir dağılımları olarak ifade edilir. Çalışmanın bu kısmında gelir dağılımı konusundaki başlıca ayrımlar tanımlanacaktır.

1.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bir ülkedeki toplam gelirin bireyler, aileler veya gruplar arasında ne şekilde dağılım gösterdiğini belirtir. Kişisel gelir dağılımı bireysel ve statiktir. Temel hedefi hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir.⁴

Kişisel gelir dağılımı ile belirli bir dönemdeki gelirin bireyler ya da hane halkı arasındaki bölüşümü ortaya konduğu için, hem ülkenin kendi içindeki dönemsel, hem de ülkeler arası kıyaslamaların yapılması oldukça kolaylaşmaktadır. Yine dünya

³ Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2009, s.43.

⁴ DPT, s.4.

genelinde de az gelişmiş-gelişmiş ülke ayrımlarının yapılmasında temel alınan gösterge, kişisel gelir dağılımıdır.⁵

Kişisel gelir dağılımı hesaplanırken, aynı dönem içinde elde edilen farklı gelir türlerinin önemi yoktur. Bir kişinin gelirini nasıl elde ettiği değil, o kişinin söz konusu dönemde elde ettiği gelirin toplam değeri önemlidir. Bu nedenle ülkede üretilen toplam gelir, nüfusa oranlanır. Böylece ortalama olarak kişi başına düşen gelir miktarı bulunabilir.

Dünya Bankası'nca yapılan sınıflandırmada da, ülkelerin gelir gruplarının belirlenmesinde bu yöntem kullanılmaktadır. Dünya Bankası, Atlas Metodu'yla hazırladığı yöntemine göre 2017 mali yılı için (2015 takvim yılına denk gelmektedir) kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla miktarının 1.025 ABD Doları'ndan düşük olduğu ülkeleri "Düşük Gelirli Ülkeler", 1.026-4.035 ABD Doları arasında gelire sahip olan ülkeleri "Orta-Alt Gelirli Ülkeler", 4.036-12.475 ABD Doları arasında gelire sahip olan ülkeleri "Orta-Üst Gelirli Ülkeler" ve 12.476 ABD Doları'ndan fazla gelire sahip ülkeleri de "Yüksek Gelirli Ülkeler" olarak sınıflandırmaktadır.⁶

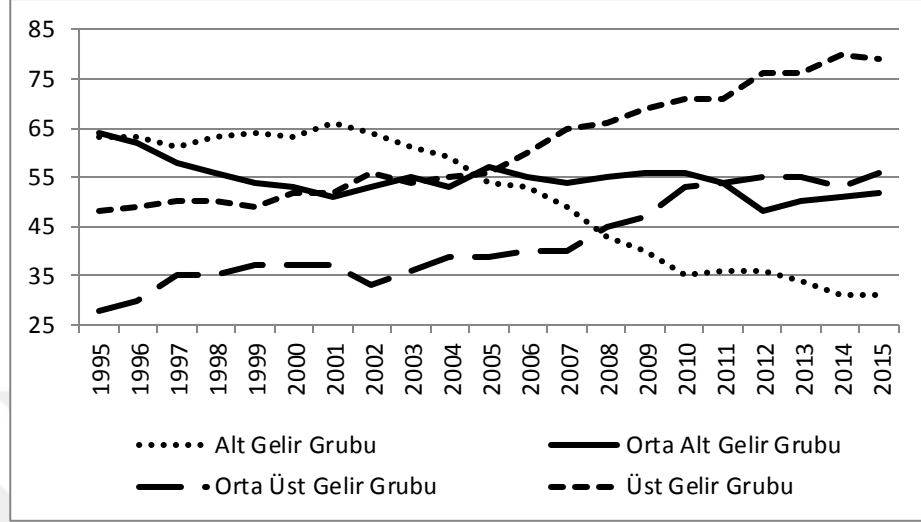
Dünya Bankası tarafından yapılan bu sınıflandırmada, ülke gelir gruplarının alt ve üst limitleri sürekli olarak güncellenmektedir. Buna göre bir ülkenin düşük gelirli olarak nitelendirilmesi için 1995 yılında kişi başına düşen gayrisafi milli hasılının 765 ABD Doları'nın altında olması gerekirken, bu sınır 2005 yılında 875 ABD Doları'na ve 2015'te 1.025 ABD Doları'na yükselmiştir. Aynı şekilde orta üst ve üst gelir grubu için sınırlar sırasıyla 1995'te 3.036 ABD Doları ve 9.385 ABD Doları iken, 2005'te 3.466 ABD Doları ve 10.725 ABD Doları'na ve 2015'te de 4.036 ABD Doları ve 12.475 ABD Doları'na yükselmiştir. Sınırlardaki yukarı yönlü bu değişim, dünyanın ortalama kişi başına gelirinin yükselmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Grafik 1, 1995-2015 dönemi için bu sınıflandırma kapsamındaki ülke sayısını göstermektedir. Buna göre 1995 yılında 203 ülke arasından 48'i üst gelir, 92'si orta gelir grubunda yer almaktaydı. 2005 yılında 206 ülke arasında 56'sı üst gelir grubunda temsil edilirken, orta gelir grubunda 96 ülke bulunmaktadır. 2015 itibariyle ise 218

⁵ Nazım Öztürk, **İktisatta Bölüşüm Kuram-Politika**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2009, s.14-15.

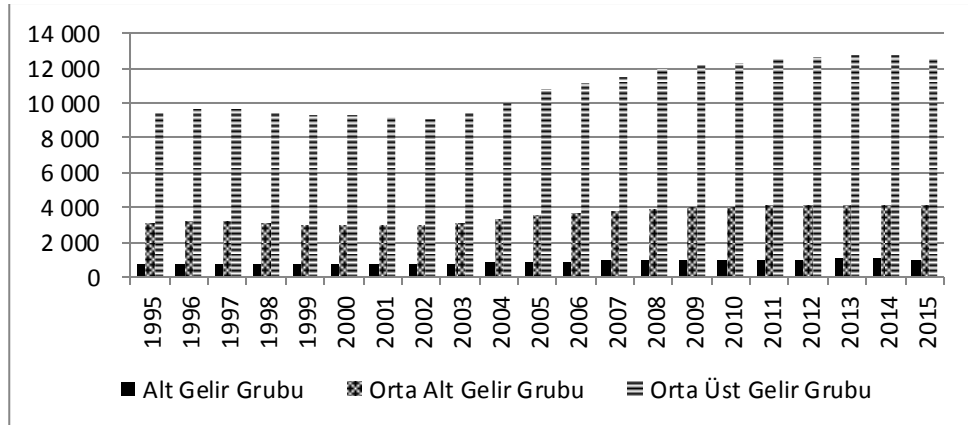
⁶ <http://data.worldbank.org/about/country-classifications> (04.08.2016)

ülkenin verisi bulunmakta, bunların 79'u üst gelir grubunda, 108'i orta gelir grubunda yer almaktadır.

Grafik 1. Gelir Gruplarına Göre Ülke Sayısı

Kaynak: <http://databank.worldbank.org> World Bank Analytical Classifications (02.12.2016)

Grafik 2. Gelir Grupları İçin Kişi Başına GSMH Ayrım Sınırları (ABD Doları Cinsinden)

Kaynak: <http://databank.worldbank.org> World Bank Analytical Classifications (02.12.2016)

Dünya Bankası verilerine göre 2014 itibariyle dünyada ortalama kişi başına düşen gelir 10.757,29 ABD Doları düzeyindedir. OECD bünyesindeki yüksek gelirli ülkelerde ortalama kişisel gelir 43.654,25 ABD Doları; OECD üyesi olmayan yüksek gelirli ülkelerin ortalaması ise 18.590,64 ABD Doları düzeyindedir. Buna karşılık en düşük gelire sahip ülkelerin ortalaması ise 640,80 ABD Doları'dır. Düşük gelirli ülkelerdeki ortalama kişisel gelir, OECD üyesi olmayan yüksek gelir grubundaki ülkeler ortalamasının %3,44'ü, OECD üyesi yüksek gelir grubundaki ülkeler ortalamasının ise %1,4'ü düzeyindedir.⁷

1.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, belirli bir dönemde elde edilmiş olan gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını göstermektedir. Bu yaklaşım, temel faktör gelirleri olan ücret, faiz, rant ve kârın, toplam gelir içindeki payını göstermektedir.⁸ Bu yaklaşım sayesinde temel üretim faktörleri olan emek, sermaye ve doğal kaynak sahipleri ile girişimcilerin gelir düzeyleri analiz edilebilmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı benzer şekilde gelirin emek ve emek dışı unsurlar arası dağılımı olarak da ifade edilmektedir.⁹

İkinci bölümde detaylarıyla görüleceği üzere ilk iktisatçılar, özellikle David Ricardo, gelir dağılımı sorununu; iktisat biliminin çözmesi gereken en önemli sorun olarak görmüşlerdir. Klasik iktisatçılar, gelir dağılımını hep fonksiyonel açıdan incelemiş; gelişmekte olan sanayici kesimle birlikte, emek dışı gelirlerin de adil gelirler olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Ancak XX. yüzyıla birlikte, iktisatta birey kavramının öne çıkması, fonksiyonel yani belirli gruplara ait gelirin dağılımı konusunun gündemden düşmesine neden olmuştur.

1.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin her tarafında eşit düzeyde bir gelir elde edilme durumu söz konusu olmamaktadır. Sosyo-ekonomik sebeplerin yanı sıra coğrafi koşullar da bu farklılığın nedenlerini oluşturmaktadır. Bölgesel Gelir Dağılımı yaklaşımıyla, bir ülkenin değişik

⁷http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2012+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc (09.04.2016)

⁸ Osman Orhan, Seyfettin Erdoğan, **Genel Ekonomi**, 5. Baskı, Kocaeli: Umut Yayınevi, 2012, s.163.

⁹ DPT, s.4.

bölgelerinde yaşayan kişilerin, ülkenin toplam gelirinden aldığı pay ölçülebilmektedir. Böylece bölgeler arası gelişmişlik farkları ortaya konulabilmektedir.¹⁰ Benzer şekilde çeşitli coğrafi bölgeler arasında da karşılaştırmalar yapılarak, gelişmişlik ya da gelir dağılımı adaletsizliği konularında yorumlar yapılabilmektedir.

Bölgesel gelir dağılımı, temel olarak kişisel gelir dağılımının ya da fonksiyonel gelir dağılımının, coğrafi olarak özelleştirilmiş şeklidir. Dünya Bankası, ülkeler arası kişisel gelir dağılımı analizinin yanı sıra, bölgesel bazdaki ortalama kişi başına düşen gelirleri de hesaplamaktadır. Bu çerçevede Arap Dünyası, Küçük Karayip Devletleri, Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri, Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri, Euro Bölgesi, Avrupa Birliği, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Kuzey Amerika, Pasifik Ada Devletleri, Güney Asya, Sahra-Altı Afrika Devletleri gibi çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır.

1.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, Jean Fourastié ve Colin Clark tarafından ortaya atılan üç sektör kuramı çerçevesinde incelenmektedir. Buna göre tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki faaliyetlerden elde edilen kazancın, toplam ulusal gelirdeki payı hesaplanabilmektedir. Bu yaklaşım sayesinde devletin hangi sektör lehine ve aleyhine düzenlemeler ya da teşvikler yapmakta olduğu da anlaşılabilir.¹¹

2012 itibarıyla Dünya Bankası verilerine bakıldığında gelişmiş ülkelerin (ya da yüksek gelir grubundaki ülkelerin) toplam gelirlerinin önemli kısmının hizmetler sektöründen elde edildiği görülmektedir. Buna karşılık tarım sektörünün toplam içerisindeki payı genel olarak %5'in altında bulunmaktadır. Düşük ve Orta-Alt gelir grubundaki ülkelerde ise hizmetler sektörü toplam gelirin yaklaşık yarısını oluştururken, tarımın toplam içinde kayda değer bir payı olduğu görülmektedir.¹²

Tablo 1'de örnek olması amacıyla G-20 ülkelerinin sektörel gelir dağılımı bir arada gösterilmiştir.

¹⁰ Öztürk, s.19-20.

¹¹ Öztürk, s.21.

¹² <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (11.05.2014)

Tablo 1. G-20 Ülkelerinde Sektörel Gelir Dağılımı (2014)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
A.B.D.	% 1,3	% 20,7	% 78,0
Almanya	% 0,8	% 30,5	% 68,7
Arjantin	% 8	% 28,7	% 63,4
Avustralya	% 2,4	% 27,1	% 70,5
Brezilya	% 5,2	% 24,0	% 70,8
Çin	% 9,1	% 43,1	% 47,8
Endonezya	% 13,3	% 41,9	% 42,3
Fransa	% 1,7	% 19,6	% 78,7
Güney Afrika Cumhuriyeti	% 2,4	% 29,7	% 67,8
Güney Kore	% 2,3	% 38,1	% 59,6
Hindistan	% 17,4	% 30,0	% 52,6
İngiltere	% 0,7	% 20,1	% 79,2
İtalya	% 2,2	% 23,4	% 74,5
Japonya	% 1,1	% 25,5	% 73,4
Kanada*	V/Y	V/Y	V/Y
Meksika	% 3,5	% 34,3	% 62,1
Rusya Federasyonu	% 4,2	% 32,1	% 63,7
Suudi Arabistan	% 1,9	% 57,4	% 40,7
Türkiye	% 8	% 27,1	% 64,9

Kaynak: <http://data.worldbank.org> (11.02.2017)

* Kanada için Tarım, Sanayi ve Hizmetler kesiminin ağırlığını gösteren veriler bulunmamaktadır.

Bu tabloya göre, G-20 ülkelerinde tarımın toplam gayisafi yurtiçi hasıladaki (GSYİH) oranı 12 ülkede %5'in altındadır. Sanayi sektörünün ağırlığı ise Çin,

Endonezya ve Suudi Arabistan dışında %20-%40 aralığında bulunmaktadır. Hizmetler sektöründe ise 5 ülke haricinde %60'ın üzerinde bir ağırlık söz konusudur.

1.1.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Serbest piyasa ekonomisi şartları çerçevesinde, herhangi bir müdahale olmaksızın oluşan gelir dağılımı Birincil Gelir Dağılımı olarak ifade edilir. Ancak piyasa koşulları her zaman adaletli olmayabilir, ya da kişilerin belli yaşam seviyesini sağlayamayacağı gelirler elde etmesine neden olabilir. Bu sebeplerden ötürü devletin çeşitli politikalarla gelir dağılımına müdahale etmesi gerekmektedir. Bu şekilde gelirin yeniden dağıtılmasına ise İkincil Gelir Dağılımı ismi verilmektedir.

Gelir dağılımı türleri ile ilgili yapılan açıklamadan sonra, gelir dağılımı ölçüm yöntemlerinin oluşturulmasında dikkate alınması gereken temel ilkeler takip eden başlıkta özetlenecektir.

1.2. Gelir Dağılımı Hesaplama Yöntemlerinin Oluşturulmasında Temel İlkeler

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçebilmek adına çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Ancak bu yöntemlerin genel kabul görebilmesi için bazı özelliklere sahip olmaları gerekir. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçme yöntemlerinin güvenilirlik özelliklerine yönelik literatürde birbirine benzer çalışmalar bulunmaktadır.¹³ Genel hatlarıyla yöntemlerin sahip olması gereken özellikler şu şekilde belirtilebilir:¹⁴

- Transfer İlkesi: Bu yaklaşıma göre bir toplumda görece düşük gelirlili bir kişiden, yüksek gelirlili bir kişiye gelir transferi olması; toplumdaki gelir dağılımını bozucu bir etki yaratmalıdır (Ya da tam tersi). Kullanılan ölçeklerin önemli bir kısmı (Genelleştirilmiş Entropi, Atkinson Endeksi, Gini Katsayısı) bu ilkeyi karşılarken, varyansa dayalı ölçekler transfer ilkesine tam olarak uyum sağlayamamaktadır.

- Gelir Ölçeğinden Bağımsızlık: Eşitsizliği ölçecek yaklaşımın gelirdeki oransal değişikliğe karşı duyarlı olması gerekir. Herkesin gelirinin aynı oranda artması,

¹³ Bu çalışmalar büyük ölçüde benzer açıklamalara sahiptirler. Bkz. Dalton (1920), Litchfield (1999), Cowell (2009), World Bank (2013).

¹⁴ Julie A. Litchfield, **Inequality: Methods and Tools**, <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm>, (28.02.2015), p.2.

gelir dağılımı eşitsizliğinde bir değişikliğe yol açmamalıdır. Varyansa dayalı hesaplamalar dışındaki yaklaşımlar bu ilkeyi karşılamaktadırlar.

- Nüfus İlkesi: Eşitsizlik ölçütü, nüfus etkisinden bağımsız olmalıdır. Örneğin aynı nüfusa sahip iki dağılımın birleştirilmesiyle elde edilen sonuç değişkenlik göstermemelidir.

- Anonimlik (Simetri) İlkesi: Eşitsizlik ölçütünün, hesaplama dahil edilen kişilerin gelirleri dışındaki bir unsurdan etkilenmemesidir.

- Ayrıştırılabilirlik: Bu ilkeye göre, toplum genelindeki gelir eşitsizliği ile alt gruplar arasındaki gelir eşitsizliği arasında bir ilişki olması gerekir. Başka bir ifadeyle, alt gruplar arasındaki eşitsizliğin değişmesi, aynı yönde toplum genelindeki eşitsizliği de değiştirmelidir. Genelleştirilmiş Entropi yöntemi, Atkinson Endeksi ve kısmen Gini Katsayısı bu ilkeyi karşılayabilmektedirler.

Buraya kadar gelir ve gelir dağılımı kavramları tanımlanmış; gelir dağılımını ölçme yöntemlerinin sağlanması beklenen temel ilkeler açıklanmıştır. Sıradaki başlık, literatürde genel olarak kullanılan gelir dağılımını ölçme yöntemlerini tanıttacaktır

1.3. Gelir Dağılımını Ölçme Yöntemleri

XX. yüzyılın başına kadar, gelir dağılımını ölçmek, gelirin toplam nüfusta belirli ellerde toplandığını ya da genele dağıldığını gösterebilmek adına yapılan çalışmalara dayalı olmuştur. Bu çalışmaların bir temel amacı da, ülkeler arası veya belli bir ülkeye ait dönemler arası karşılaştırma yapabilmeyi kolaylaştırmaktır. Bu çalışmaların bir kısmı Max Otto Lorenz'in 1905 tarihli "Refah Yoğunlaşmasının Ölçüm Yöntemleri" adlı makalesinde özetlenmiştir.¹⁵ Lorenz'in çalışması hakkında bilgi verilmeden önce, kendisinden daha eski olan bu yaklaşımlar kısaca tanıtılacak ve Lorenz'in bunlara yönelik eleştirileri belirtilecektir.

İngiltere'de 1877-1886 tarihleri için uygulanan yöntemde, ödenen gelir vergisi matrahlarına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Her gelir sınıfına düşen kişi sayısı,

¹⁵ Max Otto Lorenz, "Methods of Measuring the Concentration of Wealth", **Publications of the American Statistical Association**, Vol:9, No.70, (June, 1905), s.209.

toplam nüfusa göre yüzdesel olarak gösterilmiştir. Buna göre de, orta sınıftaki yüzdesel artışla gelir dağılımındaki yoğunlaşmadan uzaklaştığı anlamı çıkartılmıştır. Ancak Lorenz bu yöntemi en zengin kesimin sayıca azlığına rağmen yüksek gelirleri nedeniyle, tablonun doğru sonucu vermeyeceği düşüncesi çerçevesinde eleştirmiştir.

Dr. Julius Wolf ise 1892’de, her gelir sınıfındaki kişi sayısının nüfusa oranına bakmak yerine, sınıflar arası geçişlerin izlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak gelirin ikiye katlandığı bir durumda, düşük gelir grubundaki kişilerin sayısı azalmakla beraber, zenginler daha da zenginleşmiş olacaktır. Böylece toplam gelirdeki yoğunlaşma da artış göstermiş olacaktır. Bu nedenle Lorenz, gelirin sabit değerlerle sınıflandırılmasının yöntemin temel hatası olduğunu ifade etmiştir.

Dr. Soetbeer, 1889’da Prusya için yaptığı çalışmada, üst gelirli sınıfın ortalama gelirinde değişim eğilimi olmamasını, yoğunlaşmanın da olmadığı anlamına geldiğini belirtmiştir. Ancak Lorenz, bunun da kesin bir durum olmadığını düşünmüştür.

G.K. Holmes ise 1893 tarihli çalışmasında medyan kişi ve medyan geliri hesaplamış, medyana uzaklık-yakınlık durumuna göre gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmeye çalışmıştır. Ancak Lorenz bu yöntemi de, toplam refahtaki artışın medyandan sapmaları artıracığını, fakat yoğunlaşmalarda bir değişikliğe yol açmayacağını söyleyerek eleştirmiştir.

Bir başka yöntem, her bir gelir grubunun hem nüfustaki hem toplam gelirdeki yüzdelik payını hesaplamaktadır. Ancak yıllar arası kıyaslama yapıldığında bu yöntem çok sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Çünkü hem nüfus hem de gelir yüzdesi değiştiği için, oranlardaki değişimin yoğunluğu artırıp artırmadığı kestirilememektedir.

Toplumdaki kişileri gelirlerine göre dört eşit kısma ayırıp iki gruptaki kişilerin gelirleri farkını, toplamlarına oranlayarak da gelir dağılımındaki yoğunlaşma hesaplanabilir. Fakat bu yöntemin de tüm değişimleri açıklayabilmesi şüpheli görülmektedir.¹⁶

¹⁶ Lorenz, s.210-215.

Gelir dağılımı sorununu grafiksel olarak açıklamak için Pareto gelir ve nüfusun eksenleri oluşturduğu bir grafik hazırlamıştır. Bu grafikte değişkenler arası etkileşim sorununu çözmek için logaritmik değerler kullanılmıştır. Ancak farklı dönemler için, gelir sınıfları ayrımını sabit kabul etme yoluna Pareto da girmiştir. Oysa bu durum, belli bir gelir aralığındaki kişi sayısının değişimini, en zengin kısımdaki bir kişinin bir anda çok daha zenginleşmesini ya da toplamdaki yoğunlaşmayı net şekilde gösterememektedir.¹⁷

1.3.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz, kendinden öncekilerin kullandığı yöntemler arasında Pareto'ya oldukça yakın bir yöntem geliştirmiştir. Gelir dağılımındaki grafiksel çözüm için öncelikle nüfusu ve toplam geliri, birikimli şekilde eksenlere yazmıştır. Grafiksel yönteminde ilk olarak, nüfusun yüzde 1'inin, toplam gelirin de yüzde 1'ini alacağı, nüfusun yüzde 2'sinin, toplam gelirin de yüzde 2'sini alacağı ve sonuçta tüm nüfusun gelirinin, toplam gelire eşit olacağı bir doğru çizmiştir. Ancak gerçek verilerle bu düz çizginin bir eğri halini alacağını, eğri belirginleştikçe, yoğunlaşmanın da artacağını belirtmiştir. Bu yöntem sayesinde her türlü değişim, grafik üzerinde toplam nüfusa oranla görüneceğinden, grafik tüm durumlar hakkında bilgi verebilecek bir durumda bulunmuş olacaktır.¹⁸

Lorenz eğrisinin oluşturulma aşamaları şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle her bireyin toplam gelirden aldığı pay ve benzer gelire sahip kişilerin toplumdaki payları hesaplanır. Her bir grup kümülatif olarak toplanır, bu şekilde Lorenz eğrisi oluşturulur. Bu aşamada bir de her iki eksenin 45°'lik bir açıyla kesen mutlak eşitlik doğrusu oluşturulur. Bu doğrudan uzaklaştıkça, ilgili ülkedeki gelir dağılımının bozulduğu anlamı ortaya çıkar.

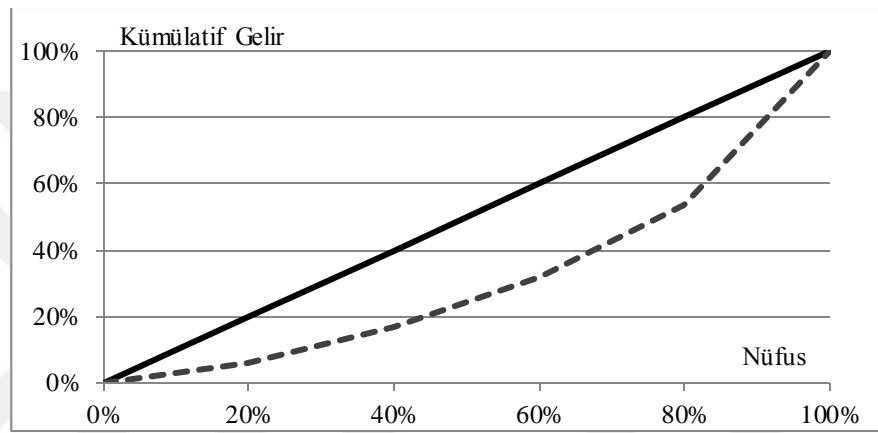
Lorenz eğrisi ile bir ülkenin farklı zamanlardaki durumu veya farklı ülkelerin gelir dağılımı durumları karşılaştırılabilir. Bu tarz karşılaştırmalarda mutlak eşitlik doğrusuna (45°'lik doğruya) daha yakın olan eğri, diğerine göre Lorenz Baskın olarak adlandırılır. Lorenz baskın konumunda olan eğri, gelir dağılımı eşitsizlik düzeyi

¹⁷ Lorenz, s.216.

¹⁸ Lorenz, s.217-219.

bakımından daha tercih edilebilir. Ancak bazı durumlarda Lorenz baskınlığı tespit edilemeyebilir. İki eğrinin kesişmesi durumunda, hangisinin daha tercih edilebilir bir yapıda olduğu tespit edilemez. Bu tarz durumlar için farklı ölçütlerin kullanılması gerekebilir.¹⁹

Grafik 3'te örnek oluşturması amacıyla Türkiye'nin 2015 yılına ait sıralı yüzde 20'lik gruplar itibariyle yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin dağılımı, kesikli çizgi ile gösterilmiştir.

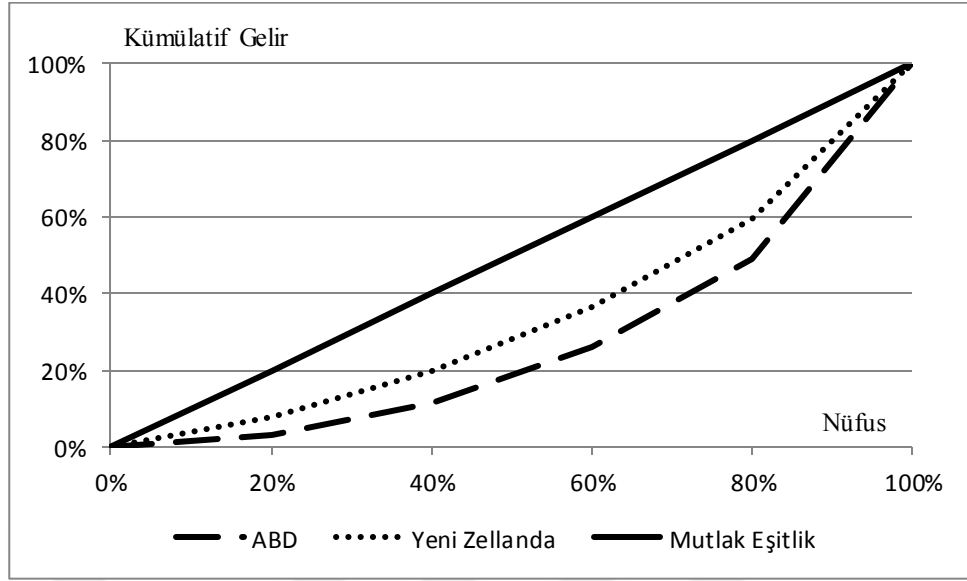

Grafik 3. Türkiye'nin 2015 Yılı Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Geliri – Lorenz Eğrisi

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1373 (07.01.2017) Lorenz eğrisi, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Grafik 4'de Yeni Zellanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nin verileri karşılaştırılmıştır. Bu tabloya göre, Yeni Zellanda, gelir dağılımı hususunda Lorenz Baskın konumdadır.

¹⁹ TÜSİAD, Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, İstanbul, 2000, s.177.

Grafik 4. Yeni Zellanda ve Amerika Birleşik Devletleri Lorenz Eğrileri Karşılaştırması (2013)

Kaynak: World Income Inequality Database v3.3. Lorenz eğrileri tarafımızdan hesaplanmıştır.

1.3.2. Gini Katsayısı

İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilen bu katsayı, Lorenz eğrisi üzerinden elde edilmektedir. Gini, gelir dağılımını hesaplama yöntemine ait makalesini 1912’de İtalyanca yayınlamış; bu nedenle de ilk etapta dünya üzerinde fazla ses getirememiştir. Ancak 1921’de yayınladığı İngilizce kısa açıklaması, literatürdeki yerini ortaya çıkarmıştır.²⁰

Gini katsayısı, çeşitli hesaplama yöntemleriyle elde edilebilir: Lorenz Eğrisi yoluyla grafiksel hesaplama, ortalama farklarının alınması yoluyla matematiksel hesaplama, gelirler ve sıralamaları arasındaki ilişkiye dayalı kovaryans yoluyla hesaplama ve matris formu yoluyla hesaplama.²¹ Burada genel bir bilgi vermesi amacıyla geometrik yaklaşım ve ortalama farkları yaklaşımları açıklanacaktır.

²⁰ Xu, “How Has The Literature on Gini’s Index Evolved in the Past 80 Years?”, *Dalhousie University Working Paper*, <http://myweb.dal.ca/kxu/howgini.pdf> (04.03.2015) s.14.

²¹ Çeşitli iktisatçıların değişik alternatif yollardan olan hesaplamalarının detaylı incelemesi için Xu’nun çalışması incelenebilir.

Geometrik olarak ifade edildiğinde Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile tam eşitlik doğrusu arasında kalan alanın, tam eşitlik doğrusu altında kalan üçgene oranıdır.²²

İkinci olarak, gelir ikilileri arasındaki farkın ortalamasının, dağılım ortalaması ile olan göreceli ilişkisi şeklinde ifade edilebilir.²³ Gini katsayısı G ile gösterildiğinde:

$$G = \frac{1}{2N^2 \times \mu} \sum_{n=1}^N \sum_{j=1}^N |y_i - y_j|$$

olmaktadır.²⁴

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Toplumdaki herkesin tam bir eşitlik içinde aynı gelire sahip olması durumunda Gini katsayısı 0 olmaktadır. Eşitsizliğin en yüksek olması durumunda, örneğin gelirin %99,99'un bir kişide toplanması ve kalan nüfusun tamamının gelirin %0,01'ini elde etmesi halinde katsayı 1'e yakınsayacaktır.

1.3.3. Değişim Aralığı Yöntemi

Gelir dağılımı adaletsizliğini ölçmede kullanılan en basit yöntemlerden birisi Değişim Aralığı Yöntemi'dir. Bir toplumdaki en yüksek ve en düşük gelir seviyeleri arasındaki farkın, ortalama gelire oranlanması yöntemiyle hesaplanır.

$i = 1, 2, \dots, n$ sayıda kişiyi; y geliri; μ ortalama gelir düzeyini ve E değişim aralığını göstermek üzere; $E = (\text{Max}_i y_i - \text{Min}_i y_i) / \mu$ şeklinde formüle edilebilir. Eğer gelir dağılımında mutlak bir eşitlik varsa $E = 0$ olur. Diğer uç noktada ise $E = n$ değerini alır.²⁵ Bu yöntem, kişilerin gelirlerinin doğru bir şekilde bilinebildiği, küçük ve kapalı ekonomilerde kullanılabilir. Ancak en yüksek ve en düşük değerlerin ancak tahmin edilebildiği karmaşık yapıdaki toplumlarda sağlıklı bir sonuç vermeyecektir. Ayrıca

²² TÜSİAD, s.178

²³ World Bank, 2013, a.g.e., s.93

²⁴ Amartya Sen, **On Economic Inequality**, New York: Clarendon Press Oxford, 1997, s.31.

²⁵ Sen, s.24-25.

sistemin yalnızca uç değerleri dikkate alması, hassasiyetini olumsuz etkilemekte; uç değerler arasındaki değişimler sonucu hiçbir şekilde değiştirmemektedir.²⁶

1.3.4. Ortalamadan Görelî Sapma

Bu yöntemde yalnızca uç değerler dikkate alınmaz. Her gelir düzeyinin ortalamadan mutlak sapmalarının toplamı alınır; daha sonra bu değer toplam gelirin bir oranı olarak gösterilir. Ortalamadan Görelî Sapma değeri M olarak ifade edildiğinde;

$$M = \sum_{i=1}^n |\mu - y_i| n\mu$$

şeklinde formüle edilebilir. M'nin sıfır değerini alması mutlak eşitliği gösterir. Bunun tam tersi, ekonomideki tüm gelirin tek kişinin elinde toplanmasıdır ve bu durumda $M = 2(n-1)/n$ değerini alır.

Bu yöntem, değişim aralığı yöntemine kıyasla daha genel bir görünüm vermekle birlikte, ortalama gelir seviyesinin aynı tarafında bulunan kişiler arasındaki gelir dağılımı değişikliğinden etkilenmemektedir. Örneğin ortalamanın altında bulunan kişiler arasında daha fakir konumda olan, daha zengin olana doğru bir değişim, mutlak fark alındığı için toplam üzerinde bir değişim meydana getirmemektedir.²⁷

1.3.5. Varyans ve Varyasyon Katsayısı

Ortalamadan görelî sapma yöntemine benzemekle beraber, bu sefer ortalamanın altında kalan gruplar arasındaki gelir transferinin yarattığı etkiyi göstermesi bakımından mutlak sapmaların karelerinin toplamı alınır.

Varyans V ile ifade edilirse;

$$V = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\mu - y_i)^2$$

²⁶ Frank A. Cowell, Measuring Inequality, http://darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf (04.03.2015), s.24.

²⁷ Sen, s.25-26.

şeklinde formüleştirebilir. Diğer koşullar sabitken, düşük gelirli birisinden, daha yüksek gelirli birisine yapılan gelir transferi, varyansı yükseltir. Bu da eşitsizlik ölçümünde çok net bir şekilde kendisini belli eder. Bununla birlikte, varyans, ortalama gelir düzeyine göre değişir. Eğer ki sapmaların yer aldığı ortalama gelir seviyesi diğer dağılımdan daha küçükse; bir dağılım diğerinden daha fazla karşılaştırmalı sapma gösteren bir varyansa sahip olabilir. Böyle bir açığı ortadan kaldırmanın bir yolu olarak varyansın karekökü ortalama gelir düzeyine bölünebilir. Bu değer varyasyon katsayısı (coefficient of variation): $C = \sqrt{V}/\mu$ olur. Burada C katsayısının karakteristik özelliği farklı düzeylerdeki gelir transferlerine eşit ağırlık veriyor olmasıdır.²⁸

1.3.6. Logaritmanın Standart Sapması

Gelir dağılımına yönelik gözlem değerleri grafik üzerinde incelendiğinde sağa çarpık bir dağılım gösterdiği dikkati çekmektedir. Bunun nedeni gözlem değerlerinin daha çok küçük değerler etrafında yoğunlaşması; yüksek gelir düzeylerinde ise gözlem değerlerinin seyrekleşmesidir. Logaritmik değerlerin alınması gözlem değerlerinin daha simetrik bir şekil almasını sağladığı için avantajlıdır.²⁹

İstatistik literatüründe sapmalar, geometrik ortalama değerleri ile hesaplanırken, gelir dağılımı ile ilgili çalışmalarda aritmetik ortalamaya dayalı hesaplama daha yaygın olagelmıştır. Logaritmanın standart sapmasını gösteren değer H ile ifade edilirse; ³⁰

$$H = \left[\sum_{i=1}^n (\log \mu - \log y_i)^2 / n \right]^{1/2}$$

şeklinde formüleştirebilir.

²⁸ Sen, s.27-28.

²⁹ TÜSİAD, s.179.

³⁰ Sen, s.29.

1.3.7. Theil Endeksi – Genelleştirilmiş Entropi Ölçütü

Gelir dağılımı hesaplamalarında olasılık dağılımlarının kullanıldığı ve bilgi teknolojisinden türetilen entropi kavramı, 1967’de Theil ile literatüre girmiştir.

Entropi hesabındaki gözlem değeri nüfus (n); olasılık değeri de i. kişinin gelirden aldığı pay olarak ifade edildiğinde (s_i),

$$s_i = \frac{y_i}{n \cdot \mu}$$

ifadesine ulaşılır. “ s_i ” ifadesi toplumdaki her bir kişinin gelirdeki payı olduğuna göre bu değerlerin toplamının (genelleştirilmiş entropi değeri = α) 1 sonucuna ulaşması gerekir. Bu yaklaşım üzerinden eşitsizlik ölçütü türetildiği zaman genel formül;

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{y_i}{\mu} \log\left(\frac{y_i}{\mu}\right)$$

şeklini alır.³¹ Genelleştirilmiş entropi değerinin (α) 1’den farklı olması durumunda herhangi bir dağılım için şu alternatif formüller de kullanılabilir.

$\alpha = 0$ durumu için:

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \ln\left(\frac{y_i}{\mu}\right)$$

ve $\alpha \neq 0,1$ durumu için

$$T = \frac{1}{\alpha(\alpha - 1)} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\mu}\right)^\alpha - 1 \right]$$

olarak ifade edilebilir.³²

³¹ Cowell, s.52-54.

³² World Bank, s.97.

Entropi ölçütünde, en düşük seviye 0 düzeyidir. Burada gelir, tüm toplumda eşit bir şekilde dağılmıştır. Bununla beraber Gini katsayısından farklı olarak üst sınır 1'den fazla olabilir.

Bu ölçüm yönteminde düşük gelirli bir kişiye, yüksek gelirli bir kişiden gelir transferi yapıldığında endeks değeri küçülecektir. Bununla beraber önemli olan transfer edilen gelirin miktarı değil, iki taraf arasındaki orandır. Örneğin 2 milyonluk geliri olan bir kişiden 1 milyonluk geliri olan kişiye gelir transferi ile 8 milyonluk geliri olan kişiden 4 milyonluk geliri olan kişiye yapılan transfer, endeks değerini aynı oranda etkileyecektir.³³

1.3.8. Dalton Endeksi

Dalton'un 1920 tarihli çalışması, genellikle pozitif olan gelir dağılımı ölçüm yöntemleri arasında normatif niteliğiyle ayrılmaktadır. Dalton, ekonomideki eşitsizlikle ilgili herhangi bir ölçeğin mutlaka ekonomik refah ile ilintili olması gerektiğini savunmuştur.³⁴ O'na göre bir iktisatçının refah dağılımındaki eşitsizliği anlama çabası, bir biyoloğun türlerin fiziksel yapılarındaki farkı anlama çabasından farklı olmalıdır. Önemli olan salt gelir dağılımının incelenmesi değil, bu dağılımın toplumsal refah üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Tıpkı bir tarla için faydalı olan yağmurun, aşırı yağış sonucu potansiyel ürüne hasar vermesi gibi, ekonomideki büyük eşitsizlik de potansiyel refahta kayba yol açabilir.

Ekonomideki eşitsizlik kavramını, toplumsal refah ile ilişkili bulduğu için, eşitsizliğin ekonomik refah açısından tanımlanmasını ama gelir cinsinden ölçülmesi gerektiğini savunur. Bir toplumda ekonomik refahın en yüksek düzeyinde olabilmesi için, gelirin bireyler arasında eşit dağıtılmış olması gerekmektedir. Gelir ve ekonomik refah arasında kesin bir ilişki kurulabilmesi durumunda, eşitsizliğin ölçümü anlaşılabilir.³⁵

³³ Cowell, s.55-56.

³⁴ Sen, s.37.

³⁵ Hugh Dalton, "The Measurement of the Inequality of Incomes", **The Economic Journal**, Vol:30, No:119, (September 1920), s.348-349.

Dalton çalışmasında faydacı bakış açısından beslenmiş; toplam faydanın mevcut seviyesi ile eşit dağılım durumundaki toplam fayda seviyesini karşılaştırmıştır. Çalışmasındaki başlıca varsayımlar; içbükey bir fayda fonksiyonu, gelirin azalan marjinal faydası, eşit dağılım koşulundaki toplam refah seviyesinin ençoklanmasıdır.³⁶

1.3.9. Atkinson Endeksi

Atkinson, 1970 yılında yayınlanan çalışmasında, gelir dağılımı ölçümüne yönelik yöntemleri, sosyal refah düzeyini dikkate almamakla eleştirmiş ve bu çerçevede yeni bir model kurmayı amaçlamıştır. Çalışmasında esas teşkil eden unsur “eşit dağılım eşdeğeri – equally distributed equivalent – ede” kavramıdır. Bu kavram, mevcut sosyal refah düzeyine denk olan ve kişi başına gelirin eşit olması durumundaki düzeyi ifade etmektedir. Bu çerçevede eşitsizlik ölçütünü

$$I = 1 - \frac{y_{ede}}{\mu}$$

şeklinde göstermiştir. I değerinin azalması, gelir dağılımının eşitliğe daha yakın olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle eşit dağılım eşdeğer gelir düzeyi, ortalama gelire yaklaştıkça, toplumun gelir dağılımı daha eşit bir düzeye gelmektedir. I değeri 0 ve 1 arasında değerler alabilir; 0 tam eşitlik, 1 ise tam eşitsizlik düzeyini göstermektedir. I'nın alabileceği değer şu şekilde yorumlanabilir: Örneğin I = 0,3 düzeyindeyse ve toplam gelir 100 birimse, toplumdaki gelirler tamamen eşit dağıtılmış olduğunda bu 100 birimlik gelirin sadece 70 birimiyle bile aynı düzeyde bir sosyal refah sağlanabilirdi.

Atkinson endeksi sosyal refah fonksiyonundan türetilmiş bir değerdir. Bu süreçte Atkinson, belirsizlik durumu altında karar verme teorisinin risk ölçümü problemini kendisine referans almıştır.³⁷ Bu teorideki riskten kaçınma; Atkinson'un modelinde eşitsizlikten kaçınma halini almıştır ve aşağıdaki gibi formülize edilmiştir:

³⁶ Sen, s.37.

³⁷ Anthony Atkinson, “On the Measurement of Inequality”, **Journal of Economics Theory** 2, 1970, s.244-250.

$$I = 1 - \left[\sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} f(y_i) \right]^{1/(1-\varepsilon)}$$

Formüldeki “ ε ” değeri eşitsizlikten kaçınma derecesini ifade eder. Ya da başka bir ifadeyle değişik gelir seviyelerindeki transferin göreceli duyarlılığıdır. ε 'nin yükselmesi düşük gelir gruplarındaki gelir transferlerine daha çok ağırlık verilmesi anlamına gelir. Uç durumda, yani bu değerın sonsuz olması durumunda, sadece en düşük gelir grubu ile ilgilenilmesi gerekmektedir. Buna karşılık $\varepsilon = 0$ ise dağılım ancak toplam gelire bağlı olur.³⁸

1.3.10. Yüzdalık Paylar Yöntemi

Bu yöntemde tüm hanehalkları gelirlerine göre küçükten büyüğe olacak şekilde sıralanır ve gelirden aldıkları yüzdalık payların dökümü yapılır. Bu analiz yönteminde haneler %20-%10-%5-%1-%0,1 gibi dilimlere ayrılır. Böylece toplumun hangi kesimin yaratılan toplam gelirden ne kadar pay aldığı, kesimler arası gelir farklılığı tespit edilir.³⁹

1.3.11. Göstergelerin Karşılaştırılması

Gelir dağılımını ölçülmesine yönelik birçok yöntem geliştirilmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, bu yöntemlerin geçerliliği genel kabul görmüş bazı ilkelere uygunluklarına bağlıdır. Tablo 2’de temel ilkelerin yanı sıra, ölçüm yöntemlerinin belli bir aralık kıstasına sahip olup olmadıkları da gösterilmiştir.

³⁸ Atkinson, s.257

³⁹ Öztürk, s.51

Tablo 2. Başlıca Gelir Dağılımı Göstergelerinin Karşılaştırılması

Gelir Dağılımı Adaletsizliği Göstergesi	Transfer İlkesine Uygunluk	Aralık Kavramına Uygunluk	Ayrıştırılabilirlik İlkesine Uygunluk	Gelir ve Nüfustan Bağımsızlık İlkesine Uygunluk	Aralık Kıstası [0,1]
Varyans	Güçlü	Mutlak Fark	Uygun	Uygun Değil	Yok
Varyasyon Katsayısı	Zayıf	Mutlak Fark	Uygun	Uygun	Yok
Ortalamadan Göreli Sapma	Büyük Ölçüde Uygun Değil	Gelir ortalama değeriyle aynı taraftaysa 0, aksi halde 1	Uygun Değil	Uygun	[0,2] şeklinde
Logaritmik Varyans	Uygun Değil	Gelirin logaritmasına göre farklılaşabilir	Uygun Değil	Uygun	Yok
Gini Katsayısı	Zayıf	Sınıflandırmaya Göre Değişir	Uygun Değil	Uygun	Var
Atkinson Endeksi	Zayıf	Marjinal Sosyal Faydaya Göre Değişir	Uygun	Uygun	Var
Dalton Endeksi	Zayıf	Marjinal Sosyal Faydaya Göre Değişir	Uygun	Uygun Değil	Yok
Theil Entropi Endeksi	Güçlü	Orantılı	Uygun	Uygun	Yok
Genelleştirilmiş Entropi	Güçlü	Fonksiyon Derecesine Bağlı	Uygun	Uygun	Yok

*Büyük Ölçüde Uygun Değil ifadesi, zenginden fakire doğru olan transferlerin, adaletsizliği değiştirmemesini ifade eder.

Kaynak: Cowell, s. 72

1.4. Gelir Dağılımının Hesaplanmasında Kullanılan Veri Setleri

Gelir dağılımına yönelik hesaplama yöntemleri çeşitlilik gösterdiği gibi, ülkeler arası karşılaştırma yapılması istendiğinde de farklı veri setleri ortaya çıkmaktadır. Ekonomideki diğer makro büyüklüklere kıyasla gelir dağılımı veri setleri kesin değerler içermemekte; aynı ülke için farklı kurumlar farklı eşitsizlik sonuçlarını veren analizler yapabilmektedirler.

Çalışmanın bu bölümünde literatürde ülkeler arası karşılaştırmalarda kullanılan başlıca veri setleri hakkında kısa bilgiler verilecektir. Her veri setinin kendine göre bazı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Herşeyden önce belirtilmesi gerekir ki, gelir ile ilgili veriler ağırlıklı olarak anketlere dayalıdır. Bunun yanı sıra kayıtdışı ekonomik gelirler, transfer harcamaları gibi ek olanakların yanı sıra gelirin tanımlanmasında da (brüt-net / bireysel-hanehalkı, vs.) farklılıklar olmaktadır. Bu da bir ülkede aynı yıl için bile farklı veri setlerinde farklı sonuçlar görülmesine neden olmaktadır.

Literatürde genellikle tercih edilen veri setleri Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Seti, Deininger-Squire tarafından hazırlanan veri seti, Texas Üniversitesi tarafından hazırlanan Eşitsizlik Projesi Veri Seti, Lüksemburg Gelir Araştırmaları Veri Seti, Milanoviç tarafından hazırlanan Tüm Giniler Veri Seti, Dünya Refah ve Gelir Veri Seti ve Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Seti'dir.

1.4.3. Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Seti (World Income Inequality Database-WIID)

Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Seti, Birleşmiş Milletler Üniversitesi bünyesinde bir kurum olan ve 1984 yılında Finlandiya – Helsinki'de kurulan Dünya Kalkınma Ekonomisi Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanmaktadır. (Orijinal ismiyle United Nations University World Institute for Development Economics Research / UNU-WIDER)

Veri setindeki ilk çalışma Eylül 2000 tarihinde, Profesör Giovanni Andrea Cornia yönetiminde WIID v1.0 adıyla yayımlanmıştır. Veri seti bu versiyonuyla "Rising Income Inequality and Poverty Reduction: Are They Compatible?" adlı çalışmanın bir

ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Profesör Tony Shorrocks yönetiminde 2008’de son hali verilen ve “Global Trends in Inequality and Poverty” adlı çalışmanın bir ürünü olan ikinci versiyon da WIID v2.0 adıyla güncellenmiş ve yayınlanmıştır. Çalışmanın üçüncü büyük revizesi ise WIID v.3.0b adıyla “Transformation, Inclusion, and Sustainability” isimli UNU-WIDER projesi için gerçekleştirilmiştir.⁴⁰

WIID tarafından veriler belli bir kalite sınıflandırmasına tabi tutulmuştur. Gözlem için dikkate alınan unsurların bilinip bilinmemesi, verilerde gelir/tüketim ilişkisi ve anket kalitesi, sınıflandırmada dikkate alınan üç temel kriterdir. Buna göre yüksek kaliteli veriler içerikleri hakkında bilgi sahibi olunan ve gelir düzeyi ya da anket verileri belirli kriterlere uygun olan gözlemleri; orta kaliteli veriler içerik bilgisi ya da gelir düzeyi-anket verileri belirli kriterlere uymayan gözlemleri ve son olarak da düşük kaliteli veriler gelir kapsamı ya da anket sonuçları sorunlu olan gözlemleri ifade etmektedir.⁴¹ Toplam 8817 adet verinin %45’i yüksek kaliteli, %31’i orta kaliteli, %21’i de düşük kalitedir. %2’lik kesim ise, yukarıda belirtilen kriterlerin hiç birini sağlamadığı için derecelendirme dışı bırakılmıştır.

Ankete dayalı verilerin kaynaklarının da yer aldığı veri setinde, en fazla gelir grubu %41 ile net gelire aittir. Yine toplam gözlem sayısının %65’i gelir hesaplamasına tabi tutulan birimi kişi olarak dikkate almıştır. Verilerin %25’i gelir eşdeğeri anlamında bir düzeltmeye tabi tutulmamışken, %44’ü kişi eşdeğeri hanehalkı geliri olarak düzenlenmiştir. Çalışmadaki gözlem sayısının %81’i kentsel-kırsal ayrımı yapmaksızın tüm ülkeyi kapsayacak şekildedir. Son olarak yıllar itibariyle olan dağılıma bakıldığında 2000 ve sonrasında kapsayan yıllara ait verilerin toplam veri setinin %40’ını oluşturduğu görülmektedir.⁴²

1.4.2. Deininger/Squire Veri Seti – DS

The World Bank Economic Review dergisinin Eylül 1996 tarihli sayısında Deininger ve Squire, oluşturdukları veri setini tanıtmışlardır.⁴³ Deininger ve Squire

⁴⁰ <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WIID/PDF/WIID3.3%20user%20guide.pdf> (02.05.2015), s.3

⁴¹ http://www.wider.unu.edu/research/WIID30B/en_GB/WIIDdocumentation/files/92393308398364306/default/User%20guide.pdf (02.05.2015)

⁴² https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WIID3.4_19JAN2017New.xlsx (30.01.2017)

⁴³ Klaus Deininger, Lyn Squire, **A New Data Set Measuring Income Inequality**, The World Bank

çalışmasında olası hataları en aza indirebilmek ve ülkeleri en yüksek kapsayıcılıkta bir araya getirebilmek için Gini Katsayısını ve %20'lik dilimler yöntemlerini birarada kullanmışlardır. Gini Katsayısı, ülkelerin resmi raporlarında en fazla kullanılan ifade olduğu ve dolayısıyla birincil verilere dayandığı için tercih edilmiştir. Bununla beraber gruplar arası gelir transferi durumunda Gini'nin yetersiz kalması, araştırmacıların %20'lik dilimlere dayalı analizi de çalışmalarına katmalarına neden olmuştur.

Deininger ve Squire'e göre oluşturdukları veri seti, 108 ülke ve 682 gözlem değeri ile, yayınlandığı 1996 yılına kadar oluşturulan literatürdeki en geniş kapsamlı veri seti olmuştur.⁴⁴ Bu verilerin yaklaşık %65'i resmi ve birincil kaynaklara dayanırken, %35'i de birincil kaynaklara atıfta bulunan, güvenilir ikincil kaynaklardan derlenmiştir. Veri setine yüksek kalitede olduğu kabul edilen değerler dahil edilmiştir. Verilerin yüksek kaliteli olmasından kastedilen ise her türlü geliri kapsamaması, hem şehir hem kırsal bölge hanehalklarını kapsamaması ve bireylerden ziyade hanehalklarına odaklanmasıdır. Çalışmada çok sayıda ülkeye ait oldukça heterojen veri olduğu için, verilerin başlangıç ve bitiş tarihleri ya da kaynakları (bireysel-hanehalkı, gelir-harcama, net gelir-brüt gelir) belli bir standartta değildir. Tablo3 ve 4'te veri seti hakkında özet bilgiler sunulmuştur:

Tablo 3. DS Veri Seti Ülke ve Gözlem Sayıları

Bölge	Toplam		1960'lar		1970'ler		1980'ler		1990'lar	
	Ülke	Gözlem	Ülke	Gözlem	Ülke	Gözlem	Ülke	Gözlem	Ülke	Gözlem
Sahra-Altı Afrika	24	40	2	2	5	6	11	16	14	16
Doğu Asya ve Pasifik	13	123	6	24	10	37	10	46	9	16
Güney Asya	5	60	4	24	4	13	5	17	4	6
Doğu Avrupa	19	101	4	9	5	21	8	39	18	32
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6	20	3	4	3	5	5	7	4	4
Latin Amerika ve Karayipler	20	100	9	12	15	34	14	35	12	19
Sanayileşmiş Ülkeler ve Yüksek Gelirli Sanayileşen Ülkeler	21	238	11	50	20	68	21	99	14	21
Toplam	108	682	39	125	62	184	74	259	75	114

Kaynak: Klaus Deininger, Lyn Squire, A New Data Set Measuring Income Inequality, The World Bank Economic Review, September 1996, Vol:10, No:3, s: 579

Economic Review, September 1996, Vol:10, No:3, s.565-592.

⁴⁴ Veri setinin oluşturulmasında karşılaşılan zorluklar ve verilerin kalite düzeylerinde yapılan incelemeler ile ilgili bkz. Deininger, Squire, s.571-572.

Tablo 4. DS Veri Seti Hesaplamasında Dikkate Alınan Kritere Göre Gözlem Sayıları

Gözlem Birimi	Gelir	Harcama	Toplam
Hanehalkı	345	25	370
Birey	201	111	312
Toplam	546	136	682

Kaynak: Klaus Deininger, Lyn Squire, A New Data Set Measuring Income Inequality, The World Bank Economic Review, September 1996, Vol:10, No:3, s: 582

1.4.3. Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Seti (University of Texas Inequality Project Database – UTIP)

UTIP, James Galbraith önderliğinde ücretler ve kazançlardaki eşitsizliği ölçmeye ve açıklamaya çalışan bir topluluk tarafından oluşturulmuştur. Theil T istatistiğini esas alarak endüstriyel, bölgesel ve sektörel hesaplamalar yapmayı hedeflemektedir. Çalışmalar küresel düzeyde, Avrupa için bölgesel düzeyde ve Arjantin, Brezilya, Küba, Çin, Hindistan, Rusya için ülke düzeyinde yapılmaktadır.⁴⁵

1963-2008 dönemini kapsayan çalışma 156 ülkeye ait toplam 3554 adet gözlem değeri içermektedir.

UTIP, Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Örgütü (UNIDO) yıllık sanayi istatistiklerine dayanarak kendi veri setini oluşturmuştur. Bu veri seti, hanehalkı verilerini değil, imalat sektöründeki sanayi grubunun ücretlerini dikkate almaktadır. Böylece ankete dayalı hane halkı geliri yaklaşımından daha güvenilir bir sonuca ulaşılmaktadır. UTIP, genel bir gelir dağılımı veri seti olmaktan çok, ücrete dayalı gelir dağılımını gösteren bir veri seti konumundadır. Ücretli kesimin elde ettiği gelirin, ülkelerin toplam gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olması, bu iki ifadenin birbirinden kopuk olmaması sonucunu doğurmaktadır. UTIP ayrıca Deininger-Squire veri setini toptan reddetmemekte; bazı kısımlarını kendi veri setinde de kullanmaktadır. Hanehalkı gelir eşitsizliği tahminleri ile de veri setindeki eksiklikleri tamamlamaktadır. Galbraith ve Kum'a göre birkaç ülke haricinde, ülkeler bazında sürekli veriye sahip

⁴⁵ <http://utip.gov.utexas.edu/about.html> (30.04.2015)

olmaması, anketlere dayalı olduğu için interpolasyon yöntemiyle boşluklarının doldurulmaması Deininger-Squire veri setinin en büyük eksikliğini meydana getirmektedir.⁴⁶

1.4.4. Lüksemburg Gelir Çalışmaları Veri Seti (Luxemburg Income Studies Database – LIS)

LIS, piyasa gelir düzeyi, kamusal ve özel transferler, vergiler, hanehalkı karakteristikleri, işgücü piyasası ve harcamalar gibi alanlarda oluşturulan bir veri setidir. İlgili ülkelerden anketlere dayalı olan verileri toplayıp, birbirleriyle uyumlaştırıp, yayınlanacak hale getirmektedir. Veri seti, 2010 yılı itibariyle Dünya Bankası kişi başına düşen GSYİH gelir sınıflandırmasına göre yüksek ve orta gelirli ülkelerden oluşturulmuştur.⁴⁷ Toplam 48 ülkeyi kapsayan veri tabanında, kesikli seriler halinde 245 adet veri yer almaktadır.⁴⁸

1.4.5. “All The Ginis” Veri Seti

Branko Milanovic tarafından Dünya Bankası bünyesinde 2004 yılında ilk olarak düzenlenmiş veri setidir. 2013 yılındaki son güncellemesi ile 1950-2012 dönemini ve 166 ülkeyi kapsar halde bulunmaktadır. Dokuz farklı kaynaktan elde edilen Gini katsayılarının standartlaştırılmasıyla oluşturulmuştur. (Bu kaynaklar LIS, Socio-Economic Database for Latin America and Caribbean, EuroStat-Survey of Income and Living Condition, World Bank’s Eastern Europe and Central Asia Database, World Income Distribution, World Bank-Pov-Cal, WIDER, CEPAL ve Individual Data sets) Söz konusu veri setlerinde bulunan Gini değerlerinin toplamda %54’ü Milanovic tarafından standartlaştırılmış bir şekilde All The Ginis setinde kullanılmıştır. Bu veri setinin bir diğer özelliği de düzenlemelerin tahminlere dayalı olmamasıdır.⁴⁹

⁴⁶ Galbraith, James K. and Kum, Hyunsub, “Estimating the Inequality of Household Incomes: A Statistical Approach to the Creation of a Dense and Consistent Global Data Set”, **Review of Income and Wealth**, Vol. 51, No. 1, (March 2005), s.116-123.

⁴⁷ <http://www.lisdatacenter.org/resources/faq> (02.05.2015)

⁴⁸ <http://www.lisdatacenter.org/our-data/lis-database/datasets-information/> (02.05.2015)

⁴⁹ Branko Milanovic, http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/4692321107449512766/Description_of_AllGinis_Oct2014.pdf (19.11.2015)

1.4.6. World Wealth and Income Database (Dünya Refah ve Gelir Veritabanı)

Alvaredo, Atkinson, Piketty ve Saez tarafından oluşturulan bir veri setidir. İlk ismiyle “The World Top Income Database”, Piketty tarafından 2001 ve 2003 yılında Fransa’daki vergi gelirlerine göre en yüksek gelirli kesim üzerine yapılan çalışmalar, bu veri setinin kaynağını oluşturmuştur. Kazançların ve refahın dağılımı üzerine bir analiz yapılmaktadır. 30 ülkenin değişik tarihlerdeki bilgilerini içermektedir.⁵⁰

1.4.7. Standardized World Income Inequality Database – SWIID (Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı)

Bu veri seti, Frederick Solt tarafından 2009 yılında Social Science Quarterly dergisinde yayımlanan bir makaleye dayanmaktadır. Solt, söz konusu makalesinde DS ve LIS veri setleri üzerinde durmuş, birinciyi çok sayıda ülkeyi kapsamına rağmen karşılaştırılabilirlik özelliğinin az olmasıyla eleştirmiştir. İkinci veri setini ise, karşılaştırılabilir bulmakla beraber az sayıda ülkeye ve yıla sahip olduğu için kullanışlı görmemiştir. WIID, bu iki veri setine kıyasla daha kapsamlı, detaylı ve karşılaştırma olanağı yüksek bir veri setidir. Ancak burada da çok fazla detay içinde uygun eşleştirme yapma sorunu yaşandığını belirtmiştir.⁵¹

Solt, veri setini oluştururken başlangıç noktası olarak 2008 tarihli WIID v2.0c’yi dikkate almıştır. Buradaki verileri, LIS sınıflandırmasına göre brüt-net olarak ayırmıştır. Standartlaştırma aşamasında beş referans birim belirlemiştir: hanehalkı başına / hanehalkı yetişkin eşdeğeri / düzeltilmemiş hanehalkı / çalışanlar / kişisel. Gelir tanımlaması anlamında da net gelir/brüt gelir/harcamalar/tanımlanamayan şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Solt’un ayrımı, bu iki temel sınıflandırmanın bir kombinasyonu şeklindedir. Aynı yıla ait birden fazla değer söz konusu olduğunda ortalama değerler alınmıştır. Bu iki temel unsura göre belirlenen bir oran yardımıyla da eksik kalan yılları tamamlamıştır. Söz konu oran ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişen bir değer olup, tüm veri setinde sabit şekilde bulunmamaktadır. Oran hesabı ilgili ülkenin verisi, ülkenin on yıllık, ülkenin ve dahil olduğu bölgenin on yıllık, bölgenin on yıllık verileri ile, gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler verilerinin bir

⁵⁰ Alvaredo, Facundo, Anthony B. Atkinson, Thomas Piketty and Emmanuel Saez, “The World Top Incomes Database”, <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu/> (19.11.2015)

⁵¹ Frederick Solt, “Standardizing World Income Inequality Database”, **Social Science Quarterly**, Vol:90, No.2, (June 2009), s.232-234.

fonksiyonu olarak dikkate alınmıştır. Eksik verilerinde hata payını azaltabilmek için beş yıllık hareketli ve ağırlıklı ortalamalar alınmış, Monte Carlo simülasyon metoduyla serilerin standart hata değerleri de oluşturulmuştur. Toplam verilerin %85'inin standart hatası 3'ün altındadır ve bu hatanın yüksek değerler aldığı ülkeler Latin Amerika ve Karayipler ile Afrika bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca yine yüksek standart hatalı verilerin büyük kısmı 1980 öncesi yıllara aittir.⁵²

SWIID, version 5.0 güncellemesiyle LIS ve WIID'ye ek olarak UTIP ve WTID veri tabanlarını da kaynak olarak almaya başlamıştır.⁵³ Bu güncelleme de Ekim 2014 tarihi itibarıyla yayımlanmıştır.⁵⁴

Gelir dağılımı ile ilgili başlıca tanımlar, hesaplama yöntemleri ve bu yöntemlere dayanarak oluşturulan verisetsi tanımlandıktan sonra, takip eden başlık ile, son yıllarda gündemde oldukça fazla yer alan gelir eşitsizliğindeki temel eğilimler özetlenecektir. Böylece çeşitli iktisat okullarının tarih boyunca dağılım konusuna olan bakışlarını açıklamaya geçmeden önce, mevcut durum hakkında bilgi verilmesi ve konunun dünya gündemindeki yerini özetlemek hedeflenmektedir.

1.5. Gelir Dağılımında Güncel Eğilimler

Thomas Piketty'nin 2013 tarihinde yayınlanan ve ikinci bölümde detaylı olarak incelenen "21. Yüzyılda Kapital" isimli çalışmasının ardından gelir ve servet eşitsizliği konusu, yavaş büyüme ve sanayi üretimindeki durgunluktan popülizmin yükselişi ve hatta İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden çıkışına (Brexit) kadar gelişmiş ekonomilerde yaşanan birçok sıkıntının temel nedeni olarak görülmeye başlamıştır.⁵⁵

Akademik hayattan iş dünyasına kadar gelir ve servet dağılımı konusu geniş bir ilgi odağı haline gelmiştir. Ayrıca akademik çevrede de konu yalnızca iktisatçıların ilgi odağından çıkarak sosyologlardan beşeri coğrafyacılar kadar farklı disiplinlerde çalışan bilim insanları tarafından geniş bir yelpazede incelenmektedir.

⁵² Solt, s.234-238

⁵³ Frederick Solt, Standardizing World Income Inequality Database, <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/papers/Solt2014> (19.11.2015)

⁵⁴ Veri setinin bulunduğu kaynak için <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/swiid/swiid.html> (19.11.2015)

⁵⁵ Michael Heise, "The Complexity of Inequality", <https://www.projectsyndicate.org/commentary/complexity-of-global-inequality-by-michael-heise-2016-12> (15.01.2017)

Bill Gates, “her ne kadar bazı ülkelerde orta sınıfın gelişmesiyle birlikte, dünyada daha eşitlikçi bir dağılıma doğru ilerleniyor olsa da, ileri düzeydeki eşitsizliği ekonomik performans ve sağlıklı toplumun bir bedeli gibi görmenin de büyük bir hata olacağını” belirtmektedir. Bu noktada cevaplanması gereken temel soruları “Hangi eşitsizlik düzeyi kabul edilebilir olmalı” ya da “Eşitsizlik hangi noktadan sonra fayda yerine zarar vermeye başlar” şeklinde ifade etmiştir.⁵⁶

2016 yılında dönemin A.B.D. Başkanı Barack Obama, “hem fırsatların yaygınlaştığı hem de eşitsizliğin büyüdüğü ve insanların yaşamının olağanüstü şekilde değiştiği bir dönemin ortasında olduğumuzu” ifade etmiş, ülkesi için en önemli sorunların başında eşitsizlik konusunu göstermiştir.⁵⁷ Benzer şekilde Davos’ta yapılan 2017 Dünya Ekonomik Forumu’nda dünya liderlerinin yüzleşmesi gereken beş önemli konu başlığı altında yoksulluk ve eşitsizlik de bulunmaktadır. Ancak konuya verilen önem, kendi içindeki sıkıntılardan çok, büyümeye yönelik endişelerin içinde bir alt başlık düzeyinde bulunmaktadır.⁵⁸

Nobel ödüllü iktisatçılardan Robert Schiller New York Times’taki görüş yazısında “ekonomideki eşitsizliğin günümüzde önemli bir endişe kaynağını olduğunu; ancak gelecek on yıllık zaman diliminde bizi hazırlıksız yakalayacak bir kâbusa dönüşme olasılığı olduğunu” ifade etmiştir.⁵⁹

Harvard Üniversitesi iktisatçılarından Richard Freeman, “piyasa kapitalizminin ve küreselleşmenin başarısı olarak gösterilen sistemin, milyarlarca kişinin yaşam standartlarında artış sağladığını; ama aynı zamanda az sayıda kişinin de milyarlarının artmasını sağladığını” ifade etmiştir.⁶⁰

⁵⁶ Bill Gates, “Why Inequality Matters”, Gatesnotes, 13.10.2014, <https://www.gatesnotes.com/Books/Why-Inequality-Matters-Capital-in-21st-Century-Review> (26.01.2017)

⁵⁷ <http://money.cnn.com/2016/01/12/news/economy/obama-state-of-the-union/> , (26.01.2017)

⁵⁸ <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/five-leadership-priorities-for-2017/> (18.01.2017)

⁵⁹ Robert J. Schiller, “Today’s Inequality Could Easily Become tomorrow’s Catastrophe”, New York Times Economic View, 26.08.2016, https://www.nytimes.com/2016/08/28/upshot/todays-inequality-could-easily-become-tomorrows-catastrophe.html?_r=1 (26.01.2017)

⁶⁰ Richard Freeman, “Drivers and Consequences of Growing Inequalities, OECD Ministerial Meeting on Social Policy”, **OECD Ministerial Meeting on Social Policy Building A Fairer Future: The Role of Social Policy**, Paris, Fransa, 2-3 May 2011. <https://www.oecd.org/social/ministerial/47737113.pdf> (15.01.2017)

Oxford Üniversitesi Beşeri Coğrafya kürsüsünden Danny Dorling, 2015 tarihli çalışmasında İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya ile ABD'deki %1'lik en yüksek gelire sahip olan hanehalkı kesimleri üzerine bir çalışma yapmıştır. Yazar tarafından yapılan hesaplamalarda 2012 yılı için en üst %1'lik hanehalkının, en alttaki %10'luk hanehalkına kıyasla İspanya'da 32, Almanya'da 34, Fransa'da 35 ve İtalya'da 43 kat gelir elde ettiği; İngiltere'de ise bu oranın 55 kat olduğu tespit edilmiştir. Yine demografik olarak bakıldığında bu ülkelerin genelinde en zengin %1'lik kesimi temsil edenlerin ağırlıklı olarak bankacılık ve finans sektöründe çalıştıkları ortaya çıkartılmıştır.⁶¹ Zengin ülkelerdeki eşitsizliğin sürmesinin altında yatan temel mantık, eşitsizliğin iyi olduğu şeklindeki doktrinlere olan inançtır: (1) Elitizm faydalıdır; çünkü az sayıdaki kişinin yeteneklerinin geliştirilmesi, toplumun tümüne de fayda sağlar. (2) Hırs, daha iyi bir yaşam imkanı sunarken, dışlama da toplum sağlığı açısından gereklidir. (3) Mevcut sistemin getirdiği umutsuzluk kaçınılmazdır ve kurtulma şansı da yoktur. Bu tarz yanlış inançlar, insanların sosyal eşitsizliğe adeta gönüllü olarak katlanmasına ve bu eşitsizliğin kendi kendini devam ettirmesine yol açmaktadır.⁶²

Sosyolog Zygmunt Bauman eşitsizliğin günümüzdeki momentumunun, zenginlerin zengin olduğu için daha zenginleşmesi; fakirlerin fakir olduğu için daha da fakirleşmesi şeklinde olduğunu ifade etmiş, bu durumun ise sosyal eşitsizliğin tarihte belki de ilk defa kendi kendine devam edebileceği bir girdap haline gelmesine yol açmakta olduğunu belirtmiştir.⁶³

Tablo 5'te gelir dağılımı ile ilgili yakın dönemdeki değişimler incelendiğinde, eşitsizliğin giderek azaldığı görülmektedir.

⁶¹ Danny Dorling, "Income Inequality in the UK: Comparisons With Five Large Western European Countries and the USA", **Applied Geography**, No:61, (2015), s.26-27

⁶² Danny Dorling, **Injustice: Why Social Inequality Persist**, İngiltere: The Policy Press, 2010, s.18-25.

⁶³ Zygmunt Bauman, **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?**, 2. Baskı, Hakan Keser (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, İstanbul, s.16.

Tablo 5. Üst ve Alt Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Payın Dönemler İtibariyle Değişimi

	En Üst %20	En Alt %20	Oran	En Üst %10	En Alt %10	Oran
1980-1989	47.1	6.3	7.5	31.6	2.5	12.5
1990-1999	49.8	5.4	9.2	34.2	2.1	16.6
2000-2009	46.2	6.4	7.2	30.8	2.5	12.6
2010-2014	44.9	6.7	6.7	29.3	2.6	11.4

1990-1994	50.0	5.5	9.1	34.5	2.1	16.3
1995-1999	49.6	5.4	9.2	34.0	2.0	16.8
2000-2004	47.8	6.0	8.0	32.3	2.3	14.0
2005-2009	45.0	6.7	6.8	29.7	2.6	11.6
2010-2014	44.9	6.7	6.7	29.3	2.6	11.4

Kaynak: World Bank Poverty and Equity Database, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=poverty-and-equity-database> (26.01.2017) Tablo, ilgili dönemler itibariyle verisi olan ülkelerin ortalaması alınarak tarafımda oluşturulmuştur. 1980’li yıllarda veri sayısı çok düşük olduğu için alt dönemlere ayrılmamıştır.

Örneğin Dünya Bankası verileri ile en üst %20’lik gelir grubu ile en alt %20’lik gelir grubunun gelirleri oranı 1990’lı yıllarda 9,2 düzeyindeyken, 2010-2014 dönemi ortalamasında 6,7’ye gerilemiştir. Benzer şekilde aynı karşılaştırma dönemi için, verisi mevcut ülkelerin gini ortalaması 43,7’den 37,4’e gerilemiştir.⁶⁴ 2005 baz yılı satın alma gücü paritesine göre 1988 yılında dünya nüfusunun %40’lık kesimi mutlak yoksulluk sınırı altında yaşarken, 2011 yılında bu oran %20’ye düşmüştür.

Buraya kadar dünya genelindeki gelir eşitsizliği ile ilgili olumlu bir görünüş hakim olmuştur. Ancak dünya ekonomisinde gelir dağılımının önemli ölçüde dikkati çekmesinde temel etken, uç durumlardaki gelir eşitsizliğidir. Bu durum en üst ve en alt %10’luk dilimlere inildiğinde de görülmektedir. Tablo 5’te her ne kadar 1990’lı yıllara kıyasla önemli bir düşüş yaşanmış olsa da, 2000’li yıllar boyunca, %20’lik dilimlere kıyasla neredeyse iki kat fark olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar 1988-2011 dönemi için dünya genelinde toplam gelirin 2005 baz yılı satın alma gücü paritesi yaklaşımına göre 12,7 trilyon ABD Doları arttığını; ancak bu artışın %45,7’sinin en

⁶⁴ World Bank Poverty and Equality database, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=poverty-and-equity-database>, (26.01.2017)

zengin %10'luk kesim tarafından emildiğini göstermektedir. Buna karşılık en fakir %50'lik kesim ise (dünya nüfusunun alt yarısı) söz konusu gelir artışının yalnızca %9,9'una sahip olabilmıştır.⁶⁵

2000'li yıllarda yaşanan ekonomik durgunluklar ve kriz, özellikle finansal kesimdeki hareketlerden kaynaklı olarak gelir ve servet eşitsizliğinde önemli sonuçlara yol açmıştır. Özellikle 1980 sonrasında itibaren yoğun şekilde uygulanan neoliberal ekonomik politikalar dünya çapında finansal piyasaların yeniden organize olmasına ve genişleyen ekonomide öncü ve baskın rol oynamasına yol açmıştır.⁶⁶ Dünyadaki finansal ve parasal sistemdeki genişleme, teknoloji ve internet imkânlarındaki gelişmelerle birlikte ekonomik eşitsizlik boyutunda da önemli etkiler meydana getirmiştir.⁶⁷ Finansallaşmanın dünya genelinde ivme kazanmasının ardında ekonomide finans sektörünün ağırlığının artması, finans dışı kurumların gelir tablolarında finansal gelir-gider başlığının ağırlığının artması, kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde şirketlerin finansal varlık haline dönüşmesi ve hanehalklarının borçlanma ya da sermaye piyasalarındaki yatırımları yoluyla finans kesimiyle daha içli dışlı olması gösterilebilir.⁶⁸ Finansallaşma ve ekonomik eşitsizliğin karşılıklı etkisi dört ana başlıkta toplanabilir: Kâra kıyasla ücret artışlarının daha düşük oranda seyretmesi, toplumun en üst gelir grubuyla geri kalanlar arasındaki farkın giderek açılması, varlık birikiminin belli ellerde yoğunlaşması ve sahip olunan varlığın kendi kendini giderek büyütmesi.⁶⁹

⁶⁵ Deborah Hardoon, Ricardo Fuentes-Nieva, Sophia Ayele, **An Economy For the 1% :How Privilege and Power in the Economy Drive Extreme Inequality and How This Can Be Stopped**, İngiltere: Oxfam International, 2016, <http://oxfamlibrary.openrepository.com/oxfam/bitstream/10546/592643/1/df-economy-one-percent-tax-havens-180116-datafile-en.xlsx> (26.01.2017)

⁶⁶ Mehmet Şişman, **Uluslararası Paranın Ekonomi Politikası**, 1. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınevi, 2011, s.87 ve 107

⁶⁷ Mehmet Şişman, "Financialization, Inequality and Crisis", **7th International Conference of Political Economy**, İstanbul, 28-30 June 2016, <https://ssrn.com/abstract=2819471>, s.3-4

⁶⁸ Başak Kuş, "Financialization and Income Inequality in OECD Nations", **The Economic and Social Review**, Vol:43, No:4, Winter 2012, s.482-483.

⁶⁹ Alice Martin, Helen Kersley ve Tony Greenham, "Inequality and financialization: A Dangerous Mix", **New Economics Foundation**, December 2014, http://b.3cdn.net/nefoundation/005f379c2df9c812f1_gqm6ivky0.pdf (27.01.2017)

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE PAYLAŞIMI KONUSUNA BAŞLICA İKTİSAT OKULLARININ BAKIŞI

İktisat tarihine bakıldığında, XVIII. yüzyıldan bu yana bölüşüm sorunu denildiğinde büyük ölçüde fonksiyonel gelir dağılımının anlaşıldığı görülmektedir. Neoklasik iktisatla beraber birey kavramı önem kazanmış ve bölüşüm konusu fiyat teorisinin içine çekilip, tek başına iktisat politikasındaki önemi azaltılmıştır. Ancak özellikle son çeyrek yüzyılda fakirlik/yoksulluk konusu ile birlikte kişisel gelir dağılımı konusu yine önem kazanmaya başlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde gelir dağılımı ve paylaşımı konusunda başlıca iktisat okullarının genel bakış açıları özetlenmeye çalışılacaktır. Bu bölümde temel amaç, kurumsal iktisat yaklaşımıyla gelir dağılımı farklılıklarının ya da adaletsizliklerinin nedenlerini araştırmadan önce, tarihsel olarak düşünce sürecinin gelişimi hakkında bilgi vermektir. Bu nedenle görüşlerin eleştirilmesinden çok, ortaya çıkış nedenleri ve dönemin başlıca isimlerinin fikirleri açıklanmıştır. Kurumsal iktisat kapsamındaki fikirler ise takip eden bölümlerde incelenecektir.

İkinci bölüm kapsamında öncelikle iktisat bir bilim haline gelmeden önceki dönemlerde ve geçiş süreci olarak değerlendirilebilecek Merkantilizm ile Fizyokrasi dönemlerinde bölüşüm sorununa nasıl bakıldığı irdelenmiştir. Takiben Klasik İktisat Okulu düşünürleri olan Smith, Ricardo, Malthus, Say, Senior ve Mill ile emek-değer ortak paydasında bu okulla buluşabilen Marx'ın görüşleri özetlenmiştir. XIX. yüzyılım son çeyreği ile birlikte hakim konuma gelmeye başlayan Neoklasik İktisat okulu çerçevesinde Menger ve Wieser'in görüşlerinde temsil edilen Avusturya Okulu, Clark'ın görüşlerinde temsil edilen ABD Marjinalizmi ve Walras ile temsil edilen Lozan Okulu'nun konuya bakışı özetlenmiş; Alfred Marshall ile bu okula ait düşünceler tamamlanmıştır. Bölümün devamında her ne kadar bölüşüm üzerine detaylı bir teori oluşturmuş olmasa da Keynes'in görüşleri özetlenmiştir. XX. yüzyıla beraber Çağdaş Klasik Yaklaşımlar kapsamında değerlendirilebilen Dmitriyev ve Sraffa'nın özellikle

Neoklasik okula yönelik eleştirileri ve Ricardiyen geleneğe dönüş kapsamındaki çalışmaları ayrı bir alt başlıkta tanımlanmıştır. Post-Keynesyen okul kapsamında Kalecki ve Kaldor'un görüşlerine yer verildikten sonra, Marksist düşünürlerin bölüşüm sorununa bakışı hakkında genel bilgi verilmiştir. XX. yüzyılın son çeyreğiyle beraber bölüşüm sorunu üzerine doğrudan bir teori geliştirmiş olmasa bile, konu ile ilgili dolaylı olarak çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı ve Monetarist İktisat Yaklaşımının, özellikle gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik düşüncelerine de yer verilmiştir. Bölümün son iki alt başlığında günümüzde bölüşüm ve gelir dağılımı sorunu üzerine ağırlıklı olarak çalışmalar yapan Piketty, Stiglitz ve Milanovic'in görüşleri özetlenmiş; IMF, OECD, BM, UNCTAD gibi uluslararası kurumların konu ile ilgili raporları da, konuya güncel bir bakış açısı sağlaması amacıyla derlenmiştir.

2.1. XVIII. Yüzyıl Öncesinde Gelirin Paylaşımı Olgusu

İlkel toplumların en genel özelliği piyasa ekonomisi kavramının bulunmaması ya da çok önemsiz düzeyde oluşudur. Örneğin eski çağlardaki bir kabileden bireyin ekonomik çıkarları, toplumun ekonomik çıkarlarına kıyasla geri plandadır. Ayrıca şeref ve eli açıklık ölçütleri, avın ya da ganimetin tüm kabileden paylaşılması gibi bir sosyal baskı getirmektedir. Kazanç amacının ve ücret karşılığı çalışma gibi bir kavramın olmadığı bu toplumlarda üretim ve dağıtım düzeni karşılıklılık ve yeniden dağıtım ilkeleriyle açıklanabilmektedir. Karşılıklılık, aile ve akrabalık bağları ile ilgilidir. Böylece tüm fertler birbirine yardım eden / yardım alan şeklinde bağlanmışlardır. Yeniden dağıtım ilkesi ise, kabileden şefinin elde edilen tüm ürünün kendisinde toplanması ve dini ya da sosyal törenler vasıtasıyla herkesle paylaşılması üzerine kuruludur. Özetle ilkel toplumlarda ekonomik sistem, sosyal yapının bir alt kümesini oluşturmaktadır.

Babil, Mısır, Hindistan gibi antik dünyanın büyük uygarlıklarında bölüşüm ilişkisi oldukça karmaşık bir iş bölümü üzerine yoğunlaşmıştı. Üretilen ürünler depolarda kayda geçirilir ve yerel ihtiyaçlar karşılandıktan sonra toplumun üretken olmayan bürokrat, memur, soylu kesimlerine dağıtılırdı.⁷⁰ Antik Yunan'da ise Aristo'nun formüle ettiği "ev ekonomisi" mantığı geçerliydi. Buna göre ev idaresinin

⁷⁰ Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, Ayşe Buğra (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 11. Baskı, 2013, s.89-95.

özünü kazanç için üretime karşı, kullanım için üretim oluşturmaktaydı. Bununla birlikte Aristo, evin kendine yeterliliğini bozmadan, artan ürününü satmasında bir sakınca görmüyordu. Dolayısıyla Antik Yunan'daki düşüncede de ekonomik sistemin sosyal koşullara bağlı olduğu görülmektedir.⁷¹

Avrupa özelinde konuya yaklaşıldığında ise XVI. yüzyıla kadar “nafakayı çıkarmak” gibi bir düşünce bulunmamaktaydı. Bunda kilise ve dinin etkisi kadar, ekonomik ve toplumsal yaşamın bir olmasının da katkısı vardı. Emek, toprak ve sermaye henüz bugünkü soyut anlamlarına kavuşmadıkları için (yani satılık birer meta olmadıkları için) modern anlamdaki piyasa sistemine de rastlanılmamaktaydı.⁷²

Kapitalizm öncesi dönemde din olgusu, hem eşitsizliği açıklamaya, hem de meşru hale gelmesine katkı sunmaktaydı. Toplumun üst kesimi, buldukları konumu kutsal bir hak olarak elde etmişlerdi ve bunu sorgulamak, Tanrı'nın iradesini sorgulamak ile eşdeğer tutuluyordu. Yaşanan eşitsizliğin temelinde de güç ve özellikle askeri güç yatmaktaydı. İşgalcilerin, işgal altındakileri sömürmeleri bir hak olarak görülüyordu.⁷³

Bu bilgiler ışığında merkantilist döneme kadar, modern anlamda bir piyasa ekonomisinin oluşumunun önünde hem dini hem sosyal engellerin olduğu belirtilebilir. Yiyecek arzını sağlamak, yöneticilerin temel görevi olagelmıştır; çünkü özellikle tahıl, hem askeri, hem sosyal hem de vergi toplamak gibi önemli mali amaçlara hizmet etmiştir. Bu nedenle ürünün dağılımı genelde yönetici kesim (şef, feodal bey, kilise, vs.) tarafından gerçekleştirilmiş; bu yapılırken ihsan etme olgusu ise, halkı kendisine bağlamıştır.

Merkantilist dönemle birlikte, özellikle yeni keşifler, ev ekonomisi dışında da üretimi geliştirmiş; piyasa için satış yapmak ve kazanç sağlamak dürtüsü ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle gelişmeye başlayan ve çalışmayı en büyük erdem veya ibadetlerden sayan Protestan ahlakın da etkisi yok sayılmamalıdır.

⁷¹ Polanyi, s.98-99

⁷² Robert L. Heilbroner, **İktisat Düşünürleri**, Ali Tartanoğlu (çev.), Ankara: Dost Yayınları, 2. Baskı, 2008, s.25-26

⁷³ Joseph E. Stiglitz, **Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**, Ozan İşler (çev.), İstanbul: İletişim yayınları, 2.Baskı, 2014, s.80

2.2. Fizyokrasi

Fizyokrasi özellikle XVIII. yüzyılda kendisini göstermiş ve Fransa'da ortaya çıkmış bir akımdır. Fizyokrasinin felsefi temellerinde XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan John Locke'un rasyonalizm ve doğal düzen görüşleri önemli bir yere sahiptir. Fizyokratlara göre doğal düzen, dünyadaki her şeyi belirleyen ideal bir yapıdır ve Tanrı'nın isteklerini yansıtır. Buna ek olarak bir de toplumsal ilişkileri belirleyen pozitif düzen vardır. Fizyokratların temel amacı doğal düzenin ilkelerini açıklamak ve pozitif düzenin de doğal düzene uygun olmasını sağlamaktır. Doğal düzen her şeyin belirleyicisi olduğu için, toplumsal zenginlik de, doğal düzene göre belirlenmektedir. Bu nedenle Fizyokratlar, üretim ve malların bölüşümünün doğal yasalara bağlı olduğunu savunmuşlardır. Gelir dağılımı problemini de bu çerçevede neden-sonuç yaklaşımıyla çözmeye çalışmışlardır.⁷⁴ Zaten Fizyokrasi, Merkantilizm'den farklı olarak servetin kaynağını mübadelede değil, üretimde aramaktadır.⁷⁵ Fizyokrasi, toplumun üç sınıftan oluştuğunu savunur: Mülk Sahipleri, Çiftçiler, Üretken Olmayanlar. Bu sınıflar arasında yalnızca çiftçiler net üretimde bulunabilmektedirler. Çiftçi olarak toprağa bağlı üretim yapanların yanı sıra balıkçılık, madencilik gibi doğal kaynaklar sayesinde yapılabilen tüm üretimler ve bu üretimi gerçekleştirenler kastedilmektedir. Temel faaliyet alanı olarak toprak ve doğal kaynaklara dayalı üretim esas kabul edildiğine göre, ticaret ve finansman alanlarında çalışan sayısının mümkün olduğunca düşük tutulması, ulusal refah açısından daha faydalı olacaktır.⁷⁶

Fizyokrasinin kurucularından kabul edilen Quesnay'ın Ekonomik Tablo adlı eserinde, üretken sınıf ile diğer üretken olmayan sınıflar arasındaki fark, üretken sınıfın, masraflarını karşıladıktan sonra geriye net bir değer bırakabilmesi olarak gösterilmiştir. Bu da, gelirin üç sınıf arasındaki dolaşımının bir önceki dönemde tüketilen değerlerin yeniden üretilebilmesi ile mümkün olabilmektedir. Quesnay'ın "Ekonomik Tablo'su denge durumunu içermekle birlikte, dengenin bozulma durumlarını da açıklamıştır. Toprak sahiplerinin harcama alışkanlıklarını değiştirip daha az tarım ürünü / daha çok sanayi ürünü kullanmaları, ticaret ile ilgili sınırlamalar, devlet müdahaleleri, dolaylı

⁷⁴ Vural Savaş, **İktisatın Tarihi**, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000, s.226-228

⁷⁵ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi**, 8.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999, s.57

⁷⁶ Savaş, s.230-231

vergiler gibi unsurlar, kısa dönemde olumlu etkiler yaratacak olsa bile, uzun vadede tarımsal geliri ve dolayısıyla toplumun toplam gelirini azaltıcı etkiler yaratacaklardır.

Fizyokrazi ile Klasik ekol arasında bir köprü olarak görülen Turgot ise, işbölümünün mülkiyet dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklandığını savunmuştur. Turgot'ya göre toplumda mülk sahipleri ve çalışanlar şeklinde iki sınıf vardır. Çalışanlar sınıfı da, tıpkı Quesnay gibi toprağa bağlı çalışanlar ve zanaatkârlar olarak ikiye ayrılmış; sayılan tüm gruplar arasında tek verimli olanın ise toprağa bağlı çalışanlar olduğu belirtilmiştir.⁷⁷

Fizyokratlar, gelirin oluşumu ve bölüşümünü üç sınıf arasında açıklamaya çalışmış olmakla beraber, doğal düzen kuralları gereği, gelirin bölüşümünü düzeltilmesi gereken bir sorun olarak görmemişlerdir. Dolayısıyla devletin bu konuda herhangi bir müdahalede bulunmasına gerek duymamışlardır.⁷⁸

Merkantilist ve Fizyokrat dönemden sonra sistematik olarak ekonomi veya politik ekonomi çalışmalarına bugün “Klasikler” olarak tanımladığımız düşünürlerce ağırlık verilmeye başlanmıştır.

2.3. Klasik Okul

İlk iktisatçıların genel olarak ortak özelliklerinin kapitalizmin işleme sistemini ve bu sistemin unsurlarını açıklamak olduğu söylenebilir. Klasik ekonomi politik bu açıdan Adam Smith ile temeli atılan, David Ricardo ile belli kalıplara oturtulan ve Karl Marx tarafından da tarihsel boyuta taşınan bir yaklaşım olmuştur. Emek-Değer teorisi de düşünürler arasındaki birleşme noktasını oluşturmuştur.

Malların birbirleriyle değişim oranlarının saptanması ve bu oranları belirleyen unsurlar değer teorisinin konusuna girmektedir. Malların işgücü ile değişimi ücret meselesini de ortaya çıkarmakta; böylece bölüşüm sorunu değer teorisine dâhil olmaktadır. İki mal arasındaki değişim oranı hem ortak bir paydaya dayanmalı; hem de bu ortak paydanın değer olarak ifade edilmeyen bir unsur olması gerekmektedir. Klasik

⁷⁷ Savaş, s.241-252.

⁷⁸ Süleyman Ulutürk ve Devrim Ersezer, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Türkan Öncel'e Armağan**, 47. Seri, İstanbul, 2005, s.91.

okuldaki düşünürlerin, emek unsurunu değerler mekanizmasında temel belirleyici olarak almalarının altında bu neden yatmaktadır.

Emek değer yaklaşımına göre bir malın üretiminde (dolayısıyla değerinin belirlenmesinde) iki türlü emek kullanılır: Doğrudan (Basit) Emek ve Dolaylı Emek. Malların üretim tekniğinin (teknoloji) gerektirdiği işgücü miktarı malın değerini belirlemektedir. Malların değeri içerdikleri doğrudan ve dolaylı emek miktarı ile hesaplanıyorsa ve üretim sürecindeki doğrudan işgücü miktarı da biliniyorsa, dolaylı işgücünü hesaplamadan da malların değeri bulunabilir. Buradaki temel varsayım, malların karşılıklı olarak birbirlerinin girdisi olmalarıdır. Aksi halde bir malın üretim katsayılarındaki değişim sadece kendi değerini etkileyecektir.⁷⁹

Klasik Okula bağlı iktisatçılar, değer-bölüşüm teorisi çerçevesinde hem değer değişmez ölçüsünü ve mal fiyatlarını belirleyen etkenleri bulmayı, hem de reel gelirin toprak sahipleri, girişimciler ve işçiler arasındaki bölüşüm kanunlarını bulmaya çalışmışlardır.⁸⁰ Bu görüşteki iktisatçılar, gelirin özellikle fonksiyonel dağılımına yoğunlaşmışlardır; hatta David Ricardo gelirin fonksiyonel dağılımını iktisadın başlıca meselesi olarak görmüştür.⁸¹

Klasik Okul'un gelir dağılımı ve bölüşüm sorununa bakışı, bu okulun önde gelen düşünürleri olan Smith, Ricardo, Malthus, Say, Senior ve Mill'in görüşleri çerçevesinde özetlenecektir. Konuya sınıf bazlı tarihsel bir perspektif kattığı için Marx'ın görüşleri ise ayrı bir başlıkta incelenecektir.

- **Adam Smith ve Görüşleri:** Klasik Okul'un ilk önemli temsilcisi olarak kabul edilen Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* kitabının başlangıcı emek ve emek tarafından gerçekleştirilen üretimin halk arasında nasıl bölüşürüleceği üzerinedir. Smith'in bu kitaptaki amacı, tıpkı Fizyokratlar gibi ulusal zenginlik ve bu zenginliğin nasıl artırılabileceğidir. Ancak Fizyokratlardan farklı olarak ulusal zenginliğin kaynağını doğa değil; emek olarak kabul etmektedir. Smith üretimin tek kaynağı olarak emeği

⁷⁹ Yılmaz Akyüz, *Sermaye, Bölüşüm, Büyüme*, 3. Baskı, İstanbul: Eflatun Yayınevi, 2009, s.3-11.

⁸⁰ Kazgan, s.63.

⁸¹ Agnar Sandmo, *The Principal Problem in Political Economy: Income Distribution in the History of Economic Thought*, Norveç: Norges Handelshøyskole, 2013, s.6.

görmez. Gelir dağılımı konusuna fonksiyonel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bununla beraber, tıpkı Fizyokratlar gibi üretken olan ve üretken olmayan emek şeklinde bir ayrıma gitmiştir.⁸²

Smith, üç büyük sosyal sınıf olarak emekçi-kapitalist-toprak sahiplerini göstermiş ve bunların gelirlerini nasıl elde ettiklerini incelemiştir. Bunu da fiyat teorisi üzerinden çözümleme yoluyla gerçekleştirmiştir. Fiyatı, ürünün elde edilmesindeki emek süresine bağlamakla beraber, eğer bu üretim faaliyeti, özel yetenek, zorluk gibi ek kıymetlere sahipse, bu ek kıymetlerin de fiyata eklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bazı kişiler sadece tüketim yerine birikim yapma imkanına da sahip olur. Bu birikimin değerlendirilmesi için araç-gerece ve işçiye önden bir bedel ödeyen kapitalistin, “*mal mevcudunu talihin eline bırakmasının karşılığında*” belli bir kârı ürünün fiyatına eklemesi gayet doğaldır. Benzer durum toprak sahipleri için de geçerlidir. Eğer bir ülkenin tüm toprakları kamuya açık haldeyse, oradaki ürünleri toplama ya da hasat etme için harcanan emek, ürünün değerini belirlemede yeterlidir. Ama özel mülkiyete tabi toprakta doğal (kendiliğinden) yetişen ürünler için bile mülk sahibi bir pay talep edebilir. İşçinin ürün toplamak için vermek zorunda kaldığı bu değer rant olarak ifade edilir. Emek ve fiyatın oluşumu konusunda Smith, şu görüşü savunmaktadır.⁸³

Fiyatı oluşturan türlü unsurların hepsinin gerçek değeri, dikkat olunmalıdır ki, bunlardan her birinin satın alınabileceği ya da üzerinde egemen olunabileceği emek miktarı ile ölçülür. Emek, fiyatın hem emeğe dönüşen kısmını ölçer hem ranta ve kâra dönüşen kısmının değerini ölçer.

Adam Smith, Milletlerin Zenginliği isimli eserinde, iş bölümüne büyük önem vermiş ve ücretler ile ilgili düşüncelerini de iş bölümü üzerinden açıklamıştır. Kitabının da ilk bölümünü oluşturan işbölümü konusunda bir iğne fabrikası örneğini vermiştir. Bu örneğe göre bir işçi, farklı aletler kullanılması gerektiğinden dolayı bir günde ancak bir iğne yapabilecekken, yaklaşık on sekiz aşamaya ayrılan üretimi on kişiye yaptırmak

⁸² Savaş, s.273-276.

⁸³ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Haldun Derin (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, 2013, s.52-54

toplam üretimin dört bin sekiz yüz kat artmasını sağlayacaktır. İş bölümü sayesinde, ekonominin genelinde üretim artacak, bu da refah ve bolluğun toplumun geneline yayılmasını sağlayacaktır.⁸⁴ Ancak işbölümü ve uzmanlaşmanın sağlayacağı verimlilik ve üretim artışı, ücretlerin artmasına yol açarken; artan refahla beraber gelen nüfus artışı ise ücretler genel seviyesinin düşmesine yol açacaktır. Smith'in bu görüşü, kendi dönemindeki ekonomik ve sosyal konulardaki diğer yazarların görüşlerini yansıtmaktadır. Örneğin, Smith'in de atıfta bulunduğu Richard Cantillon, her ailede dört çocuk olması gerektiğini savunmuştur. Çünkü bir işçi ailesinde ortalama olarak dört çocuktan ikisi hayatta kalabiliyorlar ve bu iki kişi de mevcut ücret düzeyinde mevcut üretimin devamını sağlamak için yeterli olabilmektedir.⁸⁵

Smith, ilkel toplum yapısında, yani özel mülkiyetin ve sermaye birikiminin olmadığı yapıda, emek karşılığı elde edilen üretimin, ücrete eşit olacağını; buna karşılık daha karmaşık toplum yapısında ücretlerin emek arz ve talep edenler arasındaki pazarlıkla belirleneceğini savunmuştur. Bu durumda ücret, tarafların pazarlık güçlerine bağlı olarak belirlenecektir. Ayrıca sermaye birikimi arttıkça emeğe olan talep de artacağından, toplam ücret gelirleri yükselecektir. Hem sermaye hem ücret gelirlerindeki artış ise milli servetin toplamda artış göstermesini sağlayacaktır.

Girişimcilerin gelirini oluşturan kâr ise sürekli dalgalandığı için faize bağlı olarak incelenmektedir. Para kullanımı ile yapılabilecek iş hacmi arttıkça paranın kullanımı için daha yüksek bedel ödenmesinin mümkün olduğunu; böylece faiz oranları ile kâr arasında doğru bir ilişki olduğunu savunur.⁸⁶

Rant, Smith'in düşüncelerinde fiyat oluşumundaki bir neden değil, aksine bir sonuçtur. Emek, değişim değerinin belirlenmesinde esas alınması gereken bir unsurken, toprağın mülk haline getirilmesi; sadece toprak sahibi olunması sebebiyle kazanç elde eden kişilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kişiler, ellerinde biriken sermayeyi, başkalarını kendileri için çalıştırmak amacıyla kullanmışlardır. Bu yolla meydana getirilen ürünleri satarak da kendilerine (ekme-biçme yapmamalarına rağmen) gelir

⁸⁴ Smith, s.6-12.

⁸⁵ Sandmo, s.7-8.

⁸⁶ Savaş, s.285-288.

sağlamışlardır. Smith'in rant hakkındaki fikirleri sonradan değişmiş ve onu da fiyatı belirleyen temel nedenler arasında kabul etmiştir.⁸⁷

Smith; bir malın fiyatını üç temel unsur olan ücret, kâr ve rant belirlediğine göre, ülkedeki tüm üretimin değerinin toplamının da bu üç unsur arasında paylaşıldığını söyler. Bazı durumlarda bu üç unsurun ikisinin ya da üçünün birden tek kişinin elinde toplanması sonucu değiştirmemektedir.⁸⁸

- **David Ricardo ve Görüşleri:** David Ricardo, gelir dağılımı konusunu en çok önemseyen iktisatçıların başında gelmektedir. Ricardo'nun dağılım konusuna önem vermesinin temel nedeni, sadece faktör payları sorununa duyduğu yakın ilgi değildir. Dağılım teorisinin, iktisadi sistemin bütününe yönelik anahtar bir rol oynadığına inanmaktadır.⁸⁹ Temel amacı ekonomideki çıktı miktarındaki artış çerçevesinde, faktörler arası nispi payların dağılımını anlamaktır.⁹⁰ Ricardo'da üretim faktörü kavramı yoktur. O'nun için asıl olan iktisadi artıktır. (Kâr ve rant, toplam gelirden ücretler düştükten sonra kalan artıktır) Bu yüzden de fiyatların oluşumu konusunu dahi bölüşüm yönü incelemiştir.⁹¹ Bölüşüm teorisini üç ana varsayıma dayandırmaktadır: Bunlardan birincisi, özellikle tarım arazilerinde görülen azalan verimler yasasıdır. Toprak arzı kısıtlı olduğu ve gitgide daha az verimli topraklar kullanılmaya başlandığı için, rant geliri verimli topraklarda yükselmekte; verimsiz topraklarda ise işgücü maliyeti yükselmekte ve bunların ikisi birden kar oranlarını aşağı çekmektedir. İkinci varsayımı Malthus'un nüfus teorisine dayanmaktadır. Ücretlerin doğal düzene uyma eğilimi nedeniyle, sermaye artışı emek talebinin artmasına neden olmaktadır. Bu da insanların çoğalmasına ve dolayısıyla da ücretlerin yeniden doğal seviyesine gerilemesine neden olacaktır. Yani Ricardo'ya göre ücretler genel düzeyini belirleyen unsur temelde arz-talep mekanizmasıdır. Üçüncü varsayımı ise sermaye birikiminde kârın önemli bir etken olduğudur. Kâr, sermaye birikiminin kaynağıdır; fakat sermaye birikimi ise bölüşümü

⁸⁷ Nazım Öztürk, "Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü", **Çalışma ve Toplum**, No:1, 2010, s.61-62.

⁸⁸ Smith, s:56-57.

⁸⁹ Erdoğan Alkin, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İstanbul:İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, No:362, 1975, s.167-168.

⁹⁰ Wallace C. Peterson, **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Talat Güllap (çev.), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:763, 1994, s.448.

⁹¹ Sencer Divitçioğlu, **Değer ve Bölüşüm: Marxist İktisat ve Cambridge Okulu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları No:375, 1976, s.106

ve dolayısıyla kârı belirlemektedir. Ekonomide (önceki varsayımlarla ilişkili olarak) karların düşme eğilimi göstermesi, gelecekte sermaye birikiminin de azalmasına ve hatta ortadan kalkmasına yol açacaktır. Bu da durgunluğa neden olacaktır.⁹²

Ricardo “Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri” adlı eserine değer kavramını tanımlayarak başlamıştır. Ricardo’ya göre bir mal için harcanan emek miktarı o malın değerini belirler. Bununla beraber, çalışmasının ileriki aşamalarında bağlı sermayenin (duran varlık yatırımı) varlığı ve dayanma gücünün de değer tespitinde etkisi olduğunu belirtir. Değer ile ilgili tanımını yaptıktan sonra rant, ücret ve kâr üzerine olan düşüncelerini açıklamıştır.

Ricardo’ya göre rant, toprağın özgün güçlerini, verimini kullanmak için toprak sahibine ödenen paydır. Toprağa yapılan yatırım ve onun getirisi sermaye kazancı olup; ranta dahil edilmemelidir. Ricardo, her yerde tamamen aynı özelliklere sahip olan topraklar işlenseydi rant diye bir kavramın olmayacağını söylemiştir. Toplum genişledikçe daha düşük kalitede topraklar, daha çok emekle işlenecektir. Bu da ürünün değerini yükseltir. Ama başlangıçtaki toprağın işlenmesi için emek miktarı değişmeyeceğinden aradaki fazla ürün rantı meydana getirecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ürünün rant ödendiği için pahalandığı değil; aksine ürünün pahalalanmasının rantı meydana getirdiğidir.⁹³

Ricardo, rant teorisi çerçevesinde, tarım fiyatlarındaki değişimin, ücretlerin uzun vadede dengede olması nedeniyle kârı azaltacağını savunmaktadır. Çünkü tarımdaki azalan verim kanunu nedeniyle kapital verimi düşmesine rağmen, reel ücretler dengede kalmaktadır. Bu nedenle kâr ve ücretler arasında ters yönlü bir ilişki olduğu da savunulmaktadır.⁹⁴

Smith ve Ricardo analizlerinin ortak noktası, ücretlerin asgari geçim düzeyinde belirlendiği (Smith’e göre geçinmeye imkan veren biyolojik bir asgari düzey; Ricardo’ya göre geçinebilmeleri ve nesillerinin ne artıp ne de azalarak devam etmesi

⁹² Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.63-65.

⁹³ David Ricardo, **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, Barış Zeren (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II.Baskı, 2013, s.7-50.

⁹⁴ Kazgan, s.85.

için gerekli olan miktar) ve bölüşüm analizlerinde veri olarak kabul edilmesi gereğidir.⁹⁵ Ricardo emeğin, diğer tüm ürünler gibi bir doğal fiyata, bir de arz-talep yapısına göre belirlenen piyasa fiyatına sahip olduğunu savunur. Emekçilerin soylarını aynen devam ettirebilmelerini sağlayan, asgari geçim düzeyine doğal fiyat ismini vermiştir. Zorunlu malların fiyatlarının yükselmesi durumunda doğal fiyatlarda da artış meydana gelecektir. Toplumdaki her iyileşme, sermayedeki her artış, emeğe olan talebi, dolayısıyla emeğin piyasa fiyatını yükseltecektir. Ancak bu yükselişin kalıcı olması, doğal fiyatın da yükselmesine bağlıdır. Bu ise, emek değer teorisi çerçevesinde ücretin harcandığı malların fiyatlarıyla ilgilidir.

Ricardo'ya göre rantı yükselten nedenler, ücretin de yükselmesine neden olur. Paranın değeri sabitken, toplumsal zenginlik ve nüfus artışı hem rantı, hem de ücreti artırır. Ancak temel farklılık şuradadır: Rant hem nominal olarak hem de satın alabileceği mal cinsinden (reel) artar. Oysa emeğin ücreti nominal olarak artarken, satın alabileceği mal miktarı düşecektir. Yani ürünlerin fiyatındaki artış, emekçinin durumunu kötüleştirirken, toprak sahibinin durumunu sürekli iyileştirecektir.

Ricardo ücretlerin, piyasanın adil ve serbest rekabetine bırakılması gerektiğini savunur. Çünkü yoksulluğu önleyici yasaların toplumun tümüne zarar verdiğini, aylıklığı teşvik edip, zenginliği azalttığını söyler.⁹⁶

Kâr ile ilgili düşüncelerinin bir kısmında ise Adam Smith ile benzerlik gösterir. Ayrıca her iki düşünür de emek/kâr oranının sabit olduğunu kabul etmektedirler. Ricardo bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: Bir malın üretimi için iki farklı dönemde kullanılan emek miktarındaki farklılık, o malın görelî değerinde de gözlenir. Malların mutlak değil, görelî değerleri değiştiğine göre farklı kişilere ait emek çözümlemesi yapmak da gereksizdir. Uzun vadede malların görelî değerleri de büyük farklılık göstermediğine göre, emek/kâr oranı sabittir.⁹⁷ Ürün fiyatları, rantın olmadığı durumdaki maliyetlerle belirlendiğine göre bu fiyattan elde edilen hasılat, ücret ve kâr olarak paylaşılacaktır. Eğer tarımsal ürün fiyatı (zorunlu mal) artıyorsa, otomatik olarak

⁹⁵ İbrahim Tanyeri, "Keynes ve Bölüşüm Analizi", Hacettepe Üniversitesi İ.L.B.F. Dergisi, Cilt: 23, Sayı:1, 2005, s.31.

⁹⁶ Ricardo, s.67-80.

⁹⁷ Ricardo, s.15-17.

ücret de artacak, bu da kârın azalmasına neden olacaktır. Emek piyasasında tek ücret geçerli olduğundan eski ya da yeni toprakta üretim yapılması burada bir farklılığa yol açmayacaktır. Bu nedenle ürünlerin doğal fiyatının mümkün olduğunca düşük kalması, sermaye sahibinin lehinedir.⁹⁸

Buna karşılık, üretimde azalan verim koşullarının geçerli olması, birikimin belli bir aşamasından sonra, gelir içinde kârların payının azalmasına, rantın payının ise artmasına neden olacaktır.⁹⁹ Toplumsal ilerleme ve zenginlik artışı, ek besin talebini artırır; bu da emek miktarını dolayısıyla ücretleri yükseltir. Bu nedenle kârlar, genel olarak düşme eğilimindedir. Teknolojik gelişmeler ise bu eğilimi zaman zaman kesintiye uğratabilir.¹⁰⁰

Ricardo'nun modelinde ekonominin bütünündeki sermaye birikimi sayesinde tarımda giderek daha az verimli topraklar kullanılması nedeniyle, hem işgücü verimliliği hem de kâr oranları düşmektedir. Kâr hem birikimin kaynağını hem de amacını oluşturduğu için, kârın giderek azalması, birikimin de azalmasına ve sonunda ortadan kalkmasına neden olacaktır. Böylece kapitalizm uzun vadede kârsız, birikimsiz, nüfusun sabit olduğu durgun bir yapıya ulaşacaktır.¹⁰¹

Ricardo'yu Smith'ten ayıran noktalar, ortalama bir kâr oranının belirlenmesi ve sanayinin farklı sektörlerindeki kâr eğilimlerini dikkate almasıdır. Ancak Ricardo'nun kâr eğilimleri konusunu tam olarak çözdüğüne şüphe ile yaklaşılmaktadır.¹⁰²

Ricardo'nun teorisine, bazı eleştiriler de getirilmiştir. Örneğin Zhukovsky, ücretlerin iş sonunda ödendiği durumda, başlangıçta kârın nasıl belirlenebildiğini cevaplayamamakla (ürün giderek pahalılaşırken, ücret ödemesi yapıldıktan sonra kalan kâr nasıl sabit olabilir?) eleştirmektedir. Ayrıca sermaye mallarının tamamen serbestçe hareket ettiği varsayımını ve dolayısıyla sermayedeki arz-talep oranına göre oluşan

⁹⁸ Ricardo, s.83-88

⁹⁹ Akyüz, s.20

¹⁰⁰ Ricardo, s.93

¹⁰¹ Akyüz, s.52

¹⁰² Vladimir Karpovich Dmitriev, **Economic Essays on Value, Competition and Utility**, ABD: Cambridge University Press, 1974, s.50.

sermaye malı fazlasının etkisini de eleştirmektedir.¹⁰³ Walras ise Ricardo'yu fiyat denklemini iki bilinmeyenle çözdüğü için eleştirmektedir. Rantın devre dışı bırakıldığı bir denklemde kâr, fiyat ve ücret ödemeleri arasındaki farka eşittir. Ya da başka bir ifadeyle ücret ve kârın toplamı fiyatı verir. Bu durumda fiyatı bilebilmek için kâra, kârı bilebilmek için de fiyata ihtiyaç duyulur.¹⁰⁴

Ricardo'ya yapılan bu eleştiriler, emek değer teorisini yeniden ekonomi gündemine sokan Çağdaş Klasiklerden Dmitriev ve Sraffa tarafından XX. yüzyılda savunulmaya çalışılmıştır. Söz konusu yazarların görüşleri ilgili başlık altında açıklanacaktır.

- **Thomas Malthus ve Görüşleri:** Malthus, nüfustaki geometrik artışa karşılık, tarımsal ürünün aritmetik olarak arttığını; böylece nüfus artış hızının açlık ya da kıtlık nedeniyle düşeceğini; yine bu kıtlık nedeniyle de ücretlerin geçimlik seviyede kalacağını ve nüfus artış hızının belli bir oranda devam edeceğini savunmaktadır. Malthus, kısa vadede ücretler seviyesinde oynaklık olacağını inkâr etmeksizin, uzun vadede ücretleri geçimlik düzeyden sapmayacağını savunmuştur.¹⁰⁵ Malthus'un teorisini azalan verimler yasası ve sabit teknoloji varsayımı altında incelemek gerekir. Oysaki sabit bir teknolojik gelişme bile büyüyen nüfusla birlikte farklı sonuçlar doğurabilmektedir.¹⁰⁶

- **Jean Baptiste Say ve Görüşleri:** Bir diğer klasik iktisatçı olan Jean Baptiste Say, Ricardo ve Malthus'tan farklı düşünmektedir. Her ne kadar XIX. yüzyılın ilk yıllarında Fizyokratların etkisi altındaki Avrupa'da Smith'in görüşlerini kısmen de olsa ilk savunanlardan olsa bile, Smith'i de eleştirmektedir. Bu eleştirileri; emeği değer belirlenmesindeki temel unsur olarak alması, zenginliği maddi unsurlar içinde sınırlandırması, piyasaya yönelik üretim kavramını tam olarak açıklayamaması, refahın toplumda nasıl dağıldığı hakkında tatmin edici bir yorum yapamaması ve harcama kavramını, bu harcamanın nasıl sermayeye dönüşebileceğini yeterince açıklayamaması

¹⁰³ Yu Zhukovsky *Istoriya Politicheskikh Uchenii XIX Veka*, Vol I, Aktaran Dmitriev, s.50-51.

¹⁰⁴ Dmitriev, s.51-52.

¹⁰⁵ Sandmo, s.8.

¹⁰⁶ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.67.

olarak özetlenebilir.¹⁰⁷ Say'a göre bölüşümde motor gücü girişimci oluşturmaktadır ve Ricardo ile Malthus girişimci-sermaye sahibi arasındaki ayrımı düzgün yapamamaktadır. Say'a göre bu ikisinin aynı kişi olmasına gerek yoktur. Üstelik niteliği yüksek bir çalışma yapan ve riski üstlenen taraf olduğu için girişimcinin elde ettiği kazancın da daha yüksek olması gerektiğini savunur.¹⁰⁸ Say, üretimi gerçekleştirip gelir elde edenlerin, yine aynı şekilde gelirlerini bu ürünler için harcayacaklarını ifade eder. Say'a göre her ürün, üretimine katkıda bulunan faktörlerin değerinden oluşmaktadır. Yani ürünün fiyatı, o üreten faktörlere ödenen bedele eşittir. Burada faktörlere yapılan ödemenin, üretim aşamasında ya da üretim bittikten sonra olmasının bir önemi yoktur.¹⁰⁹ Böylece Ricardo'nun emek-değer teorisinin dışına çıkmaktadır.

J.B.Say ile D.Ricardo'nun görüşlerindeki temel farklılıklar, üç noktada toplanabilir: değer ve zenginlik (value-riches) arasındaki farklılık, değer ölçümü, özellikle rant ve kârın açıklanmasında baş gösteren gelir dağılımı konusuna bakış. Gelir dağılımı konusunda Say, Smith'e benzer bir görüşe sahiptir. Emek, piyasadaki arz-talep koşullarına göre belirlenmektedir. Ricardo ise, rant kavramını ve rant nedeniyle yükselen ücretlerin karları azaltacağını anlayamadığı için Say'ı eleştirir.¹¹⁰ Say, herhangi bir ürünün değerini, onu meydana getiren tüm faktörlerin değerlerinin oluşturduğunu savunmaktadır. Ürün üretenler, yani üretim faktörleri, aynı zamanda ürünleri de tüketenler konumundadırlar. Dolayısıyla, diğer tüm ürünlerde olduğu gibi, ürüne olan talep artışı, üretim faktörlerinin de talebini artıracak ve fiyatları yükseltecek; ya da arz artışı fiyatlarını düşürecektir.¹¹¹

Smith ve Ricardo'dan farklı olarak Say, emek-değer teorisini gelirin bölüşümündeki odak noktasına oturtmamıştır. Onun için tüm üretim faktörleri aynı öneme sahiptir. Üç temel üretim faktörünü eşit önemde kabul etmesi, Neo-Klasik

¹⁰⁷ Jean Baptiste Say, **A Treatise on Political Economy; or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth**, Clement C. Biddle (Ed.), Fransızca Orjinali 4. Baskıdan Çev: C. R. Prinsep, Philadelphia: Lippincott, Grambo & Co., 1855. 4th-5th ed., s.xl-xliii

¹⁰⁸ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s. 67-68.

¹⁰⁹ Say, s. 315-317.

¹¹⁰ Christian Gehrke, Heinz D. Kurz, "Say and Ricardo On Value And Distribution", **European Journal History of Economic Thought**, (Winter 2001), s.454-456

¹¹¹ Say, s.314-315.

alternatif maliyet teorisine, uzun dönem fiyatının belirlenmesinde faydayı da dikkate alması ise Neo-Klasik talep teorisine öncülük yapmıştır.¹¹²

Jean Baptiste Say, Ricardo'nun marjinal toprağın rant getirisi sağlamayacağı şeklindeki görüşüne katılmamakta; hatta toprak sahibine ödeme yapılmamasını da anlamsız bulmaktadır. Doğal kaynaklar (ya da genel kapsam itibariyle toprak) olmadan üretim yapılamayacağına göre, varlığı zorunlu bir üretim faktörü olan toprağın kullanılmasının da bir bedeli olmalıdır. Bu bedeli ise Smith ile benzer şekilde tekelci bir gelir olarak görür. Nedenini açıklamamış olmakla beraber, bu tekelci fiyatın rekabet nedeniyle azalabileceğini ancak yok olmayacağını savunmaktadır. Say, toprağın yer altı veya yer üstü imkanlarıyla her zaman alternatif kullanım imkanının olacağını, dolayısıyla topraktan elde edilecek rant gelirinin hiçbir zaman sıfır olmayacağını iddia etmiştir.¹¹³

Say, faiz ve kârı da ayrı unsurlar olarak kabul etmekte, tefeciliği ve faizi yasaklayan skolastik görüşü de eleştirmektedir. Faizi, pratik hayatta ayırımın zorluğunu kabul etmekle birlikte, saf faiz ve risk primi olarak ikiye ayırmaktadır. Kârı ise sermayesini işleten tasarruf sahibinin elde ettiği gelir ve girişimcinin faaliyetleri sonucu elde ettiği gelir olarak iki grupta inceler. Smith ve diğer İngiliz iktisatçıları da, kârı endüstrideki birçok öğeyi kapsayacak tek bir unsur olarak kabul etmekle suçlamaktadır.

Say, üretimin gerçekleştirilmesini, ürünün oluşturulmasını sağlayan kaynaklardan biri olarak sermayeyi görmektedir. Dolayısıyla üretilen ürünün içinde sermayenin de payı vardır ve bu pay kendisine ödenmelidir. Bu ödeme Say'a göre sermaye kârı olarak adlandırılmaktadır.¹¹⁴

- **Nassau William Senior ve Görüşleri:** Senior, refahın dağılımı ile ilgili açıklamalarına, kendinden öncekilerin yaptığı ayrıma uyarak başlar. Bu çerçevede üç temel üretim faktörü ve dolayısıyla üç temel faktör geliri olduğunu kabul eder: Emek-Ücret, Toprak-Rant, Sermayedar-Kâr. Beden veya zihin gücüyle ve bir sözleşme

¹¹² Kazgan. s.70.

¹¹³ Gehrke, s.471-472.

¹¹⁴ Say, s.354-356.

karşılığında emeğini kullandıran kişiyi emekçi (işçi) ve bu faaliyet sonucunda elde edilen geliri ücret olarak isimlendirmektedir. Sermayedar ve sermayeyi ise, emekçi ve onun emeğiyle bir kabul etmektedir. Burada önemli olan nokta, sermaye sahibinin tüketim harcamalarından kaçınarak, bir nevi cimrilik (abstinence) ile elde ettiği birikimlerini üretim faaliyetlerinde kullanmasıdır. Bu sayede parasal birikim, üretim faktörü haline gelmiş olacak; üretime katkıda bulunduğu için de kâr adı altındaki geliri hak etmiş olacaktır. Toprak ya da doğal kaynaklar ise, doğada sonsuz miktarda buldukları sürece, kendilerinden üretilen ürünlerin değerine bir katkı yapmış olmayacaklardır. Bu nedenle ürünlerin değeri sadece üretiminde katılan ücret ve kâra göre belirlenmiş olacaktır. Oysa dünyanın gerçekleri bu şekilde değildir. Toprak sahipleri, hakimiyetlerinde tuttıkları alanları kullanırmak için bir bedel talep etmektedirler, ki buna da kira ya da rant adı verilmektedir. Bu durumda ürünün değerine ücret ve kâra ek olarak rant da dahil olmaktadır. Eğer toprak sahibi aynı zamanda sermaye sahibi ise, bu durumda üç gelirin ikisini tek başına alabilecektir.¹¹⁵

Senior, ürünlerin hemen tüketilmesi yerine, bugünkü tüketimden vazgeçilmesini önemli bir fedakarlık olarak göstermiştir. Üretim için gereken bu reel fedakârlık sayesinde de, *laisser-faire* ile emek-değer yaklaşımı arasındaki bağdaşmayan kısmı gidermiştir. Söz konusu fedakarlık, emek ve sermaye üzerinden sağlanmaktaydı. Senior, hem emeğin hem de sermayenin fiyatını kıtlık kavramına bağlamıştır. Böylece değer kavramını, talep ve faydanın yanı sıra kıtlık ile de açıklamış olmaktadır.¹¹⁶

- **John Stuart Mill ve Görüşleri:** Babası James Mill ve çevresinin entelektüel birikimini oldukça genç yaşta özümseyen John Stuart Mill, kendinden öncekilerin fikirlerini hem geliştirmiş, hem de çağına uygun hale getirmiştir. “Ekonomi Politığın İlkeleri” adlı eserinde Smith, Malthus ve Ricardo’nun görüşlerinin ötesinde, iktisadi faaliyetin temel konusunun bölüşümden çok üretim olduğunu göstermeye çalışmış; bununla birlikte eserinde ücretler, karlar ve rant konusunda da birikimlerini paylaşmıştır. Mill’e göre üretimin ekonomik kurallarının temelinde doğa yatmaktadır. Doğanın kıtlığı ve yetersizliği altında, emeğin veya toprağın verimliliği konusunda isteğe ya da tercihe bağlı bir unsur olmadığını, mutlak kurallar olduğunu kabul

¹¹⁵ Nassau William Senior, **Political Economy**, 3. Baskı, İngiltere: Richard Griffin and Co, 1851, s.88-90.

¹¹⁶ Kazgan, s.71.

etmektedir. Servetin bölüşümünü de toplumsal kurallara ve geleneklere bağlamaktadır.¹¹⁷

John Stuart Mill, eserinde toplumların kurumsal yapısına, geleneklere ve toplumsal davranışlara büyük önem vermiş; Ricardo'nun toprak sahibi-kapitalist-emekçi ayrımını temel varsayım olarak benimsemiştir. Bu üçlü yapının altında yatan temel sebebi de Rekabet olgusuna ve geleneksel davranışlara bağlamıştır. Kapitalizmin bu katı yapısının gelir dağılımındaki çarpıklığın ücret geliri elde edenler aleyhine olacak şekilde kasıtlı olarak devam ettirildiğini savunmaktadır.¹¹⁸

Mill, yaşadığı dönem olan XIX. yüzyılın ikinci yarısında, emek gücüne sahip kesimin, üretime yaptığı katkıya oranla daha az bir pay aldığını; hatta üretimdeki emek payı arttıkça, gelirden elde edilen payın ters orantılı olarak azaldığını belirtmektedir. Üretimden elde edilen gelirin büyük kısmına ise üretim faaliyetine aktif olarak katılmayan diğer birimlerce (toprak sahipleri veya sermayedarlar) el konulmaktadır.¹¹⁹

Mill'e göre kısa vadede ücretler rekabet ve geleneksel davranışlar çerçevesinde belirlenmektedir. Ama asıl önemli olan rekabet koşullarıdır. Geleneksel davranışlar veya kişisel özellikler, sadece detaylar arasındaki farkları belli etmektedirler ve rekabete kıyasla etkileri nispeten daha hafiftir. Ayrıca emek piyasasındaki arz-talep koşulları da, ya da başka bir ifadeyle işgücü-sermaye oranı da ücretler üzerinde etki oluşturmaktadır. Mill işgücü ifadesinden ücret karşılığı çalışanları, sermaye ifadesinden ise döner sermayeyi, ama özellikle emek için harcanan sermayeyi kastetmiştir (Ücret fonu).¹²⁰ İşgücü üzerine yapılan bu ayırım aslında Mill'in, Smith ve Ricardo'nun temel kavramlarını izlediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.¹²¹ Ücretler, piyasa koşullarına göre aşağı ya da yukarı yönde hareket edebilirler, ticaretin oldukça canlı olduğu dönemlerde, genel olarak fiyatların yüksek olduğu dönemlerde ya da gıda fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde ücretler de yüksek olacak; tersi durumlarda ise

¹¹⁷ Heilbroner, s.114.

¹¹⁸ Hans E. Jensen, "John Stuart Mill's Theories of Wealth and Income Distribution", **Review of Social Economy**, Vol: LIX, No: 4, (December 2001), s.497-498.

¹¹⁹ John Stuart Mill, **Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy**, 9.Edition, İngiltere: Longmans, Green and Co. 1885, 1936, s.208.

¹²⁰ Mill, s.343

¹²¹ Jensen, s.502

düşük seviyelerde seyredecektir. Fakat sonuçta tüm bu belirtilen durumlar piyasa koşulları çerçevesinde geçici olan durumlardır.¹²² Uzun vadede ise geleneksel davranışların etkisi, emek arzında, kısa vadedeki emek talebini belirleyen rekabetten daha etkili olduğunu savunmaktadır. Bu noktada Malthus'un nüfus teorisine ve onun etkilerine benzer bir yaklaşımı savunmaktadır. Uzun vadede ücret oranlarının devam ettirilebilecek en düşük yaşam standardına izin verecek düzeyde olması; aslında ücretli kesimin ülkenin toplam refahından aldığı payın, neden diğer unsurlardan düşük olduğunun nedenini de açıklamış olmaktadır.¹²³

Mill, üretim faaliyetinden kapitalistin payını ise farklı şekilde açıklamaktadır: Sermayenin kârı, üretimi gerçekleştiren kişinin kazancı ya da üretim esnasında işçiye ve binalara, aletlere, makinelere yapılan ödemelerden arta kalan kısımdır. Mill bulunan bu değeri net kar olarak değerlendirmektedir. Bu noktada kapitalistin kârını, tıpkı Senior gibi tasarrufun (cimrilenmenin) ödülü olarak görmektedir. Bir başka açıdan ise kazanç sermayenin birilerine borç verilmesi karşılığı elde edilen faiz getirisidir. Başkasına borç verilen sermayenin riski ya çok düşüktür, ya da sıfırdır. Bu nedenle sermaye kazancı, risk primini içerdiğinden, her zaman faiz kazancından daha yüksektir. Mill, sermayedeki brüt kazancın üç unsurdan oluştuğunu belirtmiştir: yeterli miktardaki tasarruf (cimrilik) ya da borç kaynak, risk primi ve işlerin düzgün işlenmesini sağlayacak yöneticiler için gereken bedel. Bu üç unsur faiz, sigorta ve beyaz yakalı ücreti olarak isimlendirilmiştir. Mill bu üç unsurun zamandan zamana, ülkeden ülkeye veya sektörden sektöre farklılık göstereceğini de belirtmiştir.

Girişimci, üretim sürecinde kullandığı hammaddeleri ya da üretim araç gereçlerini peşin olarak almak durumundadır. Ancak işçinin ücreti, iş bittikten, üretim gerçekleştirildikten sonra ödenir. Üretim seviyesi ve üretimden işçiye ödenen pay, girişimci için önemlidir. İşçiye ödenen pay sabit kaldıkça, üretim ve verimlilik artışı her türlü sermayedara kazanç sağlar. Dolayısıyla kârın nihai belirleyicisi işçi ücretleridir. Bu noktada Mill, Ricardo ile aynı fikirde olduğunu belirtmektedir.¹²⁴ Sermaye kazancının belirlenmesinin ücretlere bağlı olması, sermayedar sınıfın sırtını devlete

¹²² Mill, s.344-347

¹²³ Jensen, s.503-504

¹²⁴ Mill, s.405-419

yaslaması sayesinde, bölüşümün her zaman ücretli kesim aleyhine olmasına yol açmaktadır. Mill'e göre devlet eğitim sistemini bile, sermayedar sınıfın lehine olacak şekilde düzenlemiştir: Yüksek öğrenim, öğrencilere sistemi olduğu gibi, mevcut haliyle kabul ettirmek ve şirketlere yönetici yetiştirmek üzerine kuruludur. İlk öğretim ise, işçi sınıfının çocuklarına durumlarını kabullenmelerini amaçlar. Onların gerçekten yetiştirilmesi önemli değildir. Böylece cahil bırakılmış ve safdillikle yetiştirilmiş bireyler, sistemi sorgulamadan çarkların dönmesini sağlayacaklardır. Mill, her ne kadar klasik ekolden bir iktisatçı olsa da, işçi sınıfının sömürülmesini eserlerinde oldukça eleştirmiştir.¹²⁵

Mill, üretimdeki üçüncü temel unsur olarak doğayı ve doğal kaynaklara sahip olmanın gelirini de rant olarak kabul etmektedir. Doğal kaynakların üretilebilir olmayışı, toprak sahiplerinin doğal olarak bir tekeli güce sahip olmaları sonucunu doğurmuştur.¹²⁶ Rant ödemeleri, rekabetçi yapının ve kurumsallaşmış davranışların bir sonucu olarak kabul edilmiştir. Öncelikle, kâr beklentisi içinde olan kapitalistlerin talebini karşılayacak kadar verimli toprak bulunmamaktadır. Ayrıca toprak sahipleri de geleneksel olarak beraber hareket etme ve fiyatları belirleme ortak davranışı içindedirler. Kurumsal bir çerçeveye dayandırılmış olan Mill'in görüşleri, Ricardo'nun rant teorisine göre aykırı kalmaktadır. Mill, toprak sahiplerinin kurumsal olarak sahip oldukları güç sayesinde ticari çıkar elde edebildiklerini, bu sayede de ülkelerinin ulusal gelirlerinden, her ne kadar işçi sınıfının aleyhine de olsa, önemli bir pay alabildiklerini ispatlamaya çalışmıştır.¹²⁷

2.4. Marx'ın Gelir Dağılımı Sorununa Bakışı

Marx, değer teorisine verdiği önemle Klasik İktisat yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilir. Ancak konuya farklı bir boyuttan yaklaştığı için, ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Karl Marx'a göre feodal yapının yıkılışı, kapitalist topluma ait özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamış; coğrafi keşiflerle başlayan süreç de buna destek olmuştur. (Kıymetli madenlerin Avrupa'ya akışı hem ticaret hacmini hem fiyatları yükseltmiş; bu

¹²⁵ Jensen, s.499-500

¹²⁶ Mill, s.422

¹²⁷ Jensen, s.522

da ilkel sermaye birikimine yardımcı olmuştur.) Yeni sistem, hür emek gücü sahibi (işçi sınıfı) ile üretim faktörü sahibi (kapitalist sınıf) arasındaki sözleşme serbestisi üzerine kurulmuş; fakat artık değerın bölüşümünde kapitalist sınıf lehine sonuçlar doğurmuştur. Yani Marx'a göre bölüşüm sorunundan önce ele alınması gereken konu değer kavramıdır. Kaldı ki, Kapital'e de bu kavramın açıklanmasıyla başlamıştır.¹²⁸ Marx için değer teorisi, mübadeleye dayalı sistemin arkasında kalan sömürüyü ortaya çıkarttığı için önem taşımaktadır.

Klasik okula bağlı düşünürler için nisbi değerlerin en iyi belirleyeni harcanan emek miktarıydı. Yine bu görüşteki düşünürler için değer teorisinin asıl amacı, geliri elde edenleri ve gelirin harcanmasını incelemek; böylece değer-birikim-bölüşüm arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Marx için değer teorisi, kapitalist toplumun özelliğini açıklamanın anahtarıdır. Zaman ve mekândan bağımsız yapılan analizlere karşılık Marksist Teori, iktisadi olayların tarihsel göreliliğini öne çıkarır. Örneğin Marx'a göre değer hesabı, kapitalist yapıya özgü toplumsal bir ilişkidir. Çünkü işçi emeğini satmakta serbesttir ve daha çok ücret ödemeye razı bir girişimci ile sözleşme yapabilir.¹²⁹

Marx, ürünlerin kullanım ve mübadele değeri olduğunu; ancak üreticinin amacının da kendi kullanımı (faydası) için değil, başkasının kullanacağı malları üretmek olduğunu ve bu nedenle sadece mübadele değerinin dikkate alınması gerektiğini söyler. Devamında da mübadeleye konu olan malların değerinin, onu üreten emeğe bağlı belirlendiğini kabul eder ve ürünlerden ziyade teorik olarak o ürün için üretimde bulunan emeklerin mübadele edildiğini savunur.¹³⁰ Marx'a göre emeğin değeri, onun üretilmesi, gelişmesi, korunması ve devamlılığı için gereken "şey"lerin değerine bağlıdır.¹³¹

Karl Marx, emek-değer teorisi anlamında Ricardo'nun görüşlerinden faydalanmış ve onu daha sistematik hale getirmiştir. Ricardo, bu teoriyi nispi fiyatları

¹²⁸ Divitçioğlu, s.27-33.

¹²⁹ Meghnad Desai, **Marksist İktisat Teorisi**, Nail Satlıgan (çev.) İstanbul: Birikim Yayınları, İktisat Teorisi Dizisi No:1, 1977, s.30-39.

¹³⁰ Divitçioğlu, s.27-33.

¹³¹ Karl Marx, **Ücret, Fiyat ve Kâr**, Erdoğan Başar (çev.), 2. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1966, s.62.

açıklamak için kullanırken, Marx, metaların içerdiği emeğin, değerini özünü oluşturduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısı, bazı düşünürlerce değerini iktisadi değil, metafizik bir tanımla olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Fakat Marx için önemli olan emeğin yüceltilmesidir:¹³²

[N]asıl gelenekçi teori kapital gelirinin “haklı” olduğunu göstermek için teoriler kurduysa, Marx da, bunun aksini göstermek için teori kurmaktadır. Gerçekte, her iki görüş de ideolojiktir: Gelenekçi teori, kapital gelirinin de emek geliri kadar haklı ve kazanılmış olduğu; Marx ise, sadece emek gelirinin haklı ve kazanılmış olduğu önyargısından, inanç sisteminden hareket etmektedir.

Marx’a göre, emeğin verimliliği, artık değerini verimliliği ile eş anlamlıdır. Üç temel üretim faktöründen makine ve hammadde sermayeciler arasında alınıp satılır ve bu nedenle toplamda bir artık değer oluşmaz (Sömürgecilik gibi olgular yok varsayıldığında). Emek ise işçinin sattığı, sermayenin aldığı bir metadır. Marksist değer teorisini Ricardo ve diğer temel yaklaşımlardan ayıran nokta da buradadır.

Ricardo üç temel gelir grubunu veri olarak alır ve birikim olgusunun bu üç sınıfla olan ilişkisini inceler. Fiyatları emek girdisine indirger. Marx ise fiyat ve değer arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Çünkü bu yoldan, artık-değer sayesinde kârın oluşumunu açıklamaktadır.

Üretim sürecinin sonunda işçinin kendisini yeniden üretmesi, ama kapitalistin birikim yapması şeklinde özetlenebilecek sınıfsal analiz olmasaydı, Marx ve Ricardo’nun emek-değer teorisine bakışları çok benzer olurdu.¹³³ Marx ve Ricardo arasındaki farklılıklardan birisi, kâr-faiz-rant gibi gelir kalemlerinin hepsinin artık-değer sayesinde elde edildiği görüşüdür. Bu nedenle Marx, bunlara toplam gelirin bölüşümü şeklinde değil; artık- değerini bölüşümü sorunu şeklinde bakmaktadır.¹³⁴

¹³² Kazgan, s.290-291

¹³³ Desai, s.52-54

¹³⁴ Akyüz, s.25

Hem Ricardo hem de Marx için kâr, birikimin biricik kaynağıdır. İki düşünür de ücretlerin tamamen tüketildiğini, yani işçi kesiminin tasarruf eğiliminin sıfır olduğunu kabul eder. Buna karşılık kapitalistlerin tasarruf eğilimi birdir. (Ricardo rant gelirinin lüks tüketime gittiğini ve yatırıma dönüşmediğini savunur. Marx için de benzer bir durum vardır; ancak rekabetin şiddetlendiği durumlarda kapitalist kesim birikimlerini yatırım yapmayı tercih edecek diye düşünür). Böylece işçi kesiminden kapitalist kesime borç (kaynak) aktarımı olmamaktadır.¹³⁵

Marx, üretim süreci sonunda çıktı ile maliyet arasındaki fark olan kârın meşru bir gelir kategorisinden ziyade, artık-değere dayanan bir sömürü kategorisi olduğunu kabul eder.¹³⁶

Marx'ın sisteminde fiyat sisteminin rolü, artık-değerin kâr adı altında meşrulaşmasını sağlamaktır. Toplam artık-değerin toplam kârlara eşit olması koşulu, fiyat ve değer sistemleri arasındaki bağı oluşturur.¹³⁷ Marx'a göre ücret dışındaki tüm gelir kalemleri (kâr-rant-faiz), artık-değer sayesinde elde edilir. Eğer kapitalist kendi makinelerine (üretim araçları) ve toprağına (doğal kaynaklar) sahipse, artık-değeri kimseyle paylaşmak zorunda kalmadan kendi gelir hanesine yazabilir.¹³⁸

Marx'ı klasik görüşteki diğer düşünürlerden ayıran bir başka görüşü ise iktisadi yasaların tarihsel süreç içerisinde ve toplumun yapısına bağlı olarak değiştiğidir. Marx, sınıf ilişkileri ile üretim ilişkileri arasında sıkı bir bağ olduğunu savunmaktadır. Tarihsel gelişim nedeniyle, geçmişte toprak sahibi - kapitalist - işçi şeklindeki ayırım, toprak sahiplerinin ekonomide ağırlığının azalması nedeniyle kapitalist-işçi ayırımına dönüşmüştür. Benzer şekilde üretim araçlarının sermaye ve emeğin de bir meta haline gelmesi, gelir dağılımının da temelde ücret - kar şeklinde oluşmasına yol açmıştır. Bu da Marx'ı bölüşüm teorisini açıklayabilmesi için artık değer kavramına yöneltmiştir. Buradaki amaç, emek dışındaki gelir türlerinin, yine emeği sömürerek oluştuğu ve dolayısıyla gayri-ahlaki bir tabana oturduğunun ispatıdır. Emek, ihtiyaç duyduğundan fazla çalıştırılmakta; böylece elde edilen ürün fazlası da kapitalistin kazancı olmaktadır.

¹³⁵ Akyüz, s.51

¹³⁶ Desai, s.58

¹³⁷ Desai, s.104-105

¹³⁸ Marx, s.74

Demek ki üreticiler, emeklerini hem kendileri hem de toplumdaki diğer aylak sınıflar için kullanmak zorunda kalmaktadırlar.¹³⁹ Zaten bölüşüm durumunun ortaya çıkması ancak iktisadi artığın varlığı ile anlamlıdır. Pazara yönelik üretime dayanmayan (geçimlik) ekonomilerde kişiler ihtiyaçlarını karşılayacak kadar mal ürettikleri için bölüşüm sorunu ortaya çıkmaz. Kapitalist üretim tarzında para – meta – para çevrimi olduğuna göre, kapitalistin amacı bu çevrimde hep daha yüksek somut servet elde etmek olmaktadır. Bu da ancak emek gücünün fazla çalıştırılmasıyla elde edilebilir. Özetle üretim ve dolaşım süreçleri birbirini tamamlayarak artık değer oluşmasını sağlar. Değerin sınıflar arasındaki bölüşümü de tek bir üretim süreci içinde meydana gelir.¹⁴⁰ Marx, artık değer kavramını referans alarak, değer sistemi içinde bölüşüm sorununu incelemektedir. Artık-Değer oranı işçiler ve kapitalistler arasındaki paylaşımı belirler. Fiyat sistemi ise artık-değerin kapitalistler arasındaki bölüşümünü sağlar ve bu grubun kendi içindeki rekabetle ilişkilidir.¹⁴¹

Artık değer üretimi, işçinin kendi devamlılığını sağlayacak ücrete denk gelen zamandan fazla çalışmasıyla meydana gelir. Girişimci, işçinin çalışma gününün sadece bir kısmı için ödeme yapmıştır. Görünürde ise ücret, iş sonrası ödendiği için, işçi emeğinin karşılığını aldığı düşünür.¹⁴² Marx, işgücünün ihtiyacı olan tüketim malı miktarı sabitken artık-değerin artmasının ya işgününün uzatılmasına ya da teknolojik gelişmenin varlığına bağlı olduğunu savunur. Bu unsurlar ayrı ayrı olabileceği gibi, aynı anda da olabilirler. Reel ücretlerde bir artış yaşanması ise, sabit sermayenin değişen sermayeye (emek) oranını gösteren sermayenin organik bileşimini azaltacaktır. Bu da kârın ve artık-değer oranının azalmasına yol açacaktır.¹⁴³

Marx'ın konuya bakışı, Ricardo ile benzerlik göstermektedir. Marx da ücretlerin işçilerin yaşadığı ülkenin tarihsel ve ekonomik koşullarına bağlı olduğunu kabul etmiş; ücretlerin alt sınırının fiziksel asgari geçim düzeyinde olacağını

¹³⁹ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.72

¹⁴⁰ Divitçioğlu, s.38-42

¹⁴¹ Akyüz, s.44

¹⁴² Marx, s.67-68

¹⁴³ Akyüz, s.27-29

belirtmiştir. Yine Marx, ücret oranının değer analizinde bir unsur olarak kabul edilebileceğini de varsaymıştır.¹⁴⁴

Marx, uzun vadede bölüşüm sorununu, teknolojik gelişme teorisiyle açıklar. Teknolojik gelişme, sermayenin organik bileşiminin artmasıdır. Bu durum aynı zamanda artığın ve kâr oranının azalmasına yol açtığı için kapitalizmin içsel çelişkisini oluşturur.

Teknolojik gelişme ile bölüşüm ilişkisinde, Marx'ın iki temel önermesi vardır:

- İşgücünün yerini makinelerin alması işsizliği körükler; yedek işsizler ordusuna neden olur. (Makineleşme ile işgücü talebi azalır ve bu da Marx'ın ücret teorisinin çekirdeğini oluşturur. Ricardo'dan farklı olarak ücretlerin düşmesi, işgücü arzının artması nedeniyle değil; talebin düşmesi nedeniyle olur.)

- Teknolojik gelişme, sermayenin organik bileşimini artırıp kâr oranının düşmesine neden olur. (Bu durum da, birinci önermenin yaratacağı yedek işsizler ordusu ile birlikte Buhran Teorisi'nin temelini oluşturur.)

Bu önermeler şu şekilde açıklabilir: teknolojik gelişmenin yedek işsizler ordusuna yol açıp açmaması kapitalistlerin tasarruf oranına, reel ücret düzeyine, işgücü verimliliği ile sabit sermaye-hasıla oranı artışına bağlıdır. Tasarruflar yüksek, ücretler düşükse işgücü talebi bundan olumlu etkilenir. İşgücü verimliliğindeki artış ve sabit sermaye hasıla oranı artışı ise olumsuz etki yapmaktadır. Teknolojik gelişmenin kâr oranlarında düşüşe yol açmaması için de artık değer oranındaki artışın kâr üzerindeki olumlu etkisinin, sermayenin organik bileşimindeki artışın olumsuz etkisinden fazla olması gerekir.¹⁴⁵

Marx'ın çalışmaları hakkında belirtilmesi gereken bir husus da, analizlerinde kapitalist/işçi sınıfları arasındaki gelir bölüşümünü veri alıp, iktisadi sistemin

¹⁴⁴ Tanyeri, s.31.

¹⁴⁵ Akyüz, s.57-69.

devinimini incelediğidir. Çünkü O'na göre toplum zaten sınıflıdır ve sınıflı yapıda da mutlaka çatışma çıkar.¹⁴⁶

Marx'ı eleştirenler için, fiyatların değerlere orantılı oluşunu göstermeyişi, artık değer teorisiyle beraber sistemin çözülmesi anlamına gelir. Örneğin Böhm-Bawerk, değerlerin yalnızca emek içeriğine dayalı olması halinde fiyatı ve kârı açıklamakta yetersiz kaldığını iddia etmiştir. Wicksteed de Jevons'ın fayda teorisine dayanan bir yaklaşımla fiyatların göreceli kıtlık ve marjinal fayda ile açıklandığını belirtmiştir. Fiyatlamada, kullanılan emek miktarı yerine faydanın geçmesi ise artık-değer kavramının temelini sarsmaktadır. Neo-klasik yaklaşım, mübadele ve kullanım değeri kavramlarının nedensel olarak birbirine bağlı olduğunu kabul eder. İşgücünün mübadele değeri ile üretim sürecindeki kullanım değerinin birbirinden ayrı şeyler olmadığı görüşü, maliyet-verim ayrımıyla kendini gösterir. Bu nedenle de, Neo-Klasik yaklaşım, emek piyasasındaki sınıf ilişkilerine dayalı analizi gereksiz sayar.¹⁴⁷

Buraya kadar XVIII. ve XIX. yüzyıla damgasını vurmuş başlıca düşünürlerin gelir dağılımı konusuna bakışı incelenmiştir. Bu düşünürler emek-değer teorisi, gelir dağılımına fonksiyonel bakış, kârın ve rantın bu dağılımdaki yerini tespiti çalışma gibi ortak noktalara sahiptirler. XIX. yüzyıl sonlarından itibaren ise fayda teorisini ve marjinalite kavramını ortak olarak kullanan Neoklasik Okul, bölüşüm konusunu farklı bir boyuttan (fiyatlandırma sorunu olarak) ele almaya başlamıştır.

2.5. Neoklasik Okul

XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. yüzyılın ilk çeyreği arasında etkili olan Neoklasik okul, çağının genel sorunları ve klasik düşünceye yöneltilen sosyalist eleştiriler nedeniyle iktisada ve klasik teoriye yeni bir bakış açısı kazandırmış; ama birçok noktada Klasik teoriden de ayrılmıştır. Neoklasik okulun gelir dağılımı ve bölüşüm sorununa bakışına geçmeden önce, dönemin genel durumuna ve klasik öğretiden ayrıldığı noktalara bakmak faydalı olacaktır.

Klasik iktisatçılar, sanayi kapitalizminin başladığı dönemlerde yaşamış, yeni doğan sanayici sınıfın ve bu sınıfın ideolojisinin savunuculuğunu yapmışlardır. Nesnel

¹⁴⁶ Divitçioğlu, s.23-24 ve s.91

¹⁴⁷ Desai, s.81-83

reel değer teorisini kurarak toplumun bütününe ilgilendiren şartlar belirlemişlerdir. Ayrıca üçlü sınıf ayrımı esas alınarak, toplumsal-tarihsel yaklaşımla iktisadi analizler yapmışlardır. Klasik iktisatçılar, yine yaşadıkları dönemin şartları çerçevesinde sabit oranlı vergileri, serbest rekabeti, doğal ücret anlayışını ve toplumsal kuralların kesin doğa kanunlarına bağlanması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁴⁸ Klasik okulda bölüşüm, fiyatlara göre önceliğe sahiptir ve üretimdeki teknik-toplumsal ilişkiler belirleyicidir. Dolayısıyla gelirden alınan paylar da toplumsal bir sorun olarak çözülmesi gereken bir konudur.¹⁴⁹

Neoklasik iktisatçılar ise artık gelişkin hale gelen sanayici sınıfının yerleşmiş çıkarlarını savunan, her ne kadar katıksız derecede olmasa da *laissez faire* ilkesinin geçerliliğini kabul eden bir okulu oluşturmuşlardır. Klasik görüşteki nesnel reel maliyet, artık yerini faydanın ön plana çıktığı öznel zahmete bırakmıştır.¹⁵⁰ Bu değişim, nesnelliği kabul eden emek-değer teorisinden, öznelliği kabul eden fayda-değer teorisine geçişte görünmektedir. Neoklasik okul, bireyden hareket ederek, toplumsal ve ekonomik dengeye ulaşır. Bireyler tüketimle ilgili kararlar alırken tüketici, üretimle ilgili kararlar alırken üretici olarak düşünülürler, böylece toplumsal üçlü sınıf ayrımına da gerek kalmamaktadır.¹⁵¹ Klasik iktisatçılar, gelirin üç büyük sosyal sınıf arasındaki dağılımını incelerken, üretim araçlarına sahip olanlarla, bu araçların gelirleri arasında sıkı bir ilişki kurmuşlardır. Neoklasik iktisatçılar ise tüm faktörleri aynı özellikte kabul edip, üretim araçlarının sahipliği ile onların gelirlerinin bölüşümünü birbirinden ayırmışlardır.¹⁵²

İşçi sınıfının hareketliliği ve sosyalist düşünce kanadından gelen eleştiriler, Neoklasikleri toplumsal düzenden soyutlanmış fikirler geliştirmeye sevk etmiş, kapitalin verimliliği fikri ile de sınıf ayrımı kaldırılmıştır. Ücretlerin ve eğitimli kitlenin

¹⁴⁸ Kazgan, s.106-112

¹⁴⁹ Yılmaz Akyüz, Sermaye Bölüşüm Büyüme, A.Ü. SBF Yayınları no:453, 2. Baskı, Ankara, 1980, s.95

¹⁵⁰ Kazgan, s.111

¹⁵¹ Akyüz, s.91-93

¹⁵² Zeyyat Hatipoğlu, **Ulusal Gelir, Bölüşüm ve Çalışma Ekonomisi**, Ankara: Aktif Büro Basımevi, 1976, s.14.

artması, klasiklerin tabii ücret teorisinin yerini verime bağılı ücret fikrine bırakmasına yol açmıştır.¹⁵³

Neoklasik okulu, klasik okuldan ayıran bir diğer nokta da, üretimle ilgili teknolojik bağımlılığın yerini piyasa bağımlılığı ve değişim ilişkilerindeki bağımlılığın almasıdır (Kıtlık, rasyonellik ve alternatif maliyet ilkeleri gereği). Bu değişim kendini fiyat teorisinde de göstermiş, üretim fiyatlarının yerini kıtlık fiyatları almıştır. Yani malların fiyatlarının belirlenmesinde bölüşüm ve üretim koşulları değil, arz-talep koşulları belirleyici olmuştur.

Klasik ve neoklasik okullar arasındaki farklılık bölüşüm konusunda da kendisini göstermektedir. Neoklasik yaklaşımda bölüşüm bir fiyatlandırma sorunu olarak ele alındığı için değişim ilişkisinin belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Neoklasiklerde faktör talebi türetilmiş taleptir ve mal talebi faktör talebini, dolayısıyla da faktör fiyatlarını belirler. Bu fiyatlandırma sorunu tamamen nesnel kabul edilmiş, toplumsal ve kurumsal etkenlere bağımsız değişken olarak bakılmıştır.

Birikim konusu da Neoklasik ekolde dışarıda bırakılmış, uzun dönemli işgücü ve nüfus sorunları veri olarak kabul edilen dışsal unsurlar haline getirilmiştir. Ücret-tüketim, kâr-yatırım ilişkileri de bireysel seçim ve kararların egemenliği ilkesi gereği yok sayılmıştır.¹⁵⁴

Son olarak Neoklasikler, her ne kadar bireyci yaklaşımla tanınmalar da, sabit oranlı vergilendirme yerine artan oranlı vergilendirmenin avantajlarını kabul etmişlerdir.¹⁵⁵

Marx, çalışmalarında kapitalizme ait mübadele kanunları nedeniyle emeğin ürettiği ürünün tamamının emek sahiplerine gitmediğini belirtmiştir. (Kapitalist sınıfın artık değere el koyması olgusu) Neoklasik iktisatçılar ise her üretim girdisinin ürüne eşit

¹⁵³ Kazgan, s.106-112

¹⁵⁴ Akyüz, s.94-96

¹⁵⁵ Kazgan, s.112

katkı sağladığını, dolayısıyla da faktörlerin tümünün elde ettikleri gelirlere gayriahlaki bir boyut olmadığını savunmuşlardır.¹⁵⁶

Neoklasik ekolün amacı, gelir düzeyini veri kabul ederek, fiyat mekanizması yoluyla piyasanın en etkili düzenleyici olduğunu göstermektir. Yine benzer nedenlerle bölüşüm sorunu da bir tür faktör fiyatlandırması sorunu olarak görülmüş ve fiyat teorisi içinde değerlendirilmiştir. Konu bu şekle sokulunca, neoklasik iktisadın güç kazandığı dönem boyunca bölüşüm olgusu iktisat politikasındaki önemini yitirmiştir.¹⁵⁷

Neoklasik yaklaşımın fikirlerini ortak bir cümlede özetlemek gerekirse, faktörlerin marjinal verimlerine dayalı bölüşüm teorileri geliştirdikleri belirtilebilir.¹⁵⁸

Neoklasik ekole bağlı iktisatçılar, hem Kıta Avrupası'nda, hem de Anglosakson kültürdeki İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde yaşamışlardır. Gelir dağılımı ve bölüşüm sorunları kapsamında eserler veren başlıca düşünürlerin fikirleri aşağıdaki alt başlıklarda özetlenmiştir.

- **Menger, Wieser ve Avusturya Okulu:** Neoklasik ekole bağlı iktisatçılardan, aynı zamanda Avusturya Okulu'nu da temsil eden Menger ve Wieser, marjinalite kavramı ile faktörlerin elde ettiği gelirlerin tespit edilmesini açıklamaya çalışmışlardır. Menger, tüm üretim girdilerini bir kabul etmiş ve her birinin değerini (üretimden alacakları payı) şu şekilde ifade etmiştir: Diğer koşullar ve girdiler sabitken ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımı altında, bir girdi bir birim azaltıldığında toplam üründeki azalış, aslında azaltılan bu girdinin bir biriminin değerini belirler. Wieser ise Menger'in yaklaşımını terse çevirip, aynı koşullar altında bir girdinin bir birim artırılması halinde oluşan toplam değer artışının o girdinin değerini vereceğini söylemiştir. Çünkü Wieser'a göre Menger'in bakış açısıyla bir birimlik azaltım; diğer girdilerin de verimini düşürecektir. Toplam ürün, verimlilik azalışıyla düşecek; ama girdilere daha fazla ödeme yapılmak zorunda kalacaktır. Bu nedenle analiz edilen girdinin artırılmasının yaratacağı etkinin incelenmesi daha doğru bir sonuç verebilecektir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Kazgan, s.137.

¹⁵⁷ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.76.

¹⁵⁸ Tanyeri, s.32

¹⁵⁹ Kazgan, s.137-138

- **J.B. Clark ve ABD Marjinalizmi:** Clark, ücretlerin, emeğin marjinal verimine, faizin de sermayenin marjinal verimine eşit olduğunu, toplam ürünün emek ve sermaye ile üretildiğini, dolayısıyla artık değer olmadığını savunmuştur. Clark, bölüşümün doğal kanunları sayesinde, her üretim girdisinin yarattığı ürün kadar, hakettiği payı aldığını söylemektedir. Bu durumda da bölüşüm tüm girdi unsurları arasında adil ve haklı şekilde gerçekleşmektedir. Clark, bu analizini statik durumda değerlendirmiştir; ancak bölüşümün evrensel ve doğal kanunları gereği dinamik durumlarda da sonucun değişmeyeceğini savunmuştur.¹⁶⁰ Clark, sistemin işleyebilmesi için önemli olanın mülkiyet haklarının engellenmemesi olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹

- **Walras ve Lozan Okulu:** Walras'ın çalışmalarında ise marjinal verim analizine açıkça rastlanmaz. Ancak faktörler arası ikame koşullarının varlığı halinde, üretimde kullanılan faktörlerden birinin miktarının artmasının, toplam üretime katkısının giderek azalacağını belirtmektedir. Walras, faktör donanımı, faktör bölüşüm, zevk ve tercihler gibi unsurları veri kabul ettiği için faktör fiyatlarının marjinal fiziki verimlerine, görelî kıtlıklarına ve talep durumuna göre belirlendiğini ifade etmektedir. Walras'ın analizlerinde veri kabul edilmiş olan sermaye mallarının toplulaştırılmasına gerek duyulmadığı için, sermaye değeri ve bunun üzerinden belirlenecek bir kar oranı hesaplamasına da ihtiyaç duyulmaz.¹⁶²

- **Alfred Marshall ve İngiliz Marjinalizmi:** Neoklasik iktisatçılar arasında bölüşüm konusunda farklı bir bakış açısına sahip olduğu için Marshall'ın yerini ayrı tutmak gerekir. Çünkü Marshall'ın bölüşüm teorisi, marjinal verim analizini dışlamadan, reel üretim maliyeti kavramından vazgeçmemiş ve fiyat analizi yapabilmek için veri alınması gereken bir kar oranına ihtiyaç duyan bir yapıdadır.¹⁶³

Marshall, marjinal verimlilik yaklaşımından, arz ve talebi bir arada incelediği ve ayrıca zaman unsurunu da dikkate aldığı için ayrılır. Marshall'a göre milli gelir, emek, sermaye, toprak ve örgüt (organizasyon) arasında, arz ve talebin belirlediği koşullara göre bölüşülür. Kısa dönemde tüm üretim faktörlerinin arzını sabit kabul ettiği

¹⁶⁰ Kazgan, s.139-140

¹⁶¹ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.78

¹⁶² Tanyeri, s.33

¹⁶³ Tanyeri, s.32

için, faktör fiyatlarının belirlenmesinde talebin önemini kabul eder. Uzun dönemde ise, emeğin üretim maliyeti ücret haddini belirler, nominal ve reel faizler eşit olacağından sermayenin son birimi, toplam ürüne olan katkısı kadar getiri sağlar; yönetici sınıf da üretim faaliyetine katkıda bulunduğu için kâr getirisi elde eder. (ki bu da üretim maliyetine dâhil edilmesi gereken bir husustur). Marshall, sadece toprak rantının üretim maliyetleriyle açıklanamayacağını belirtir. Rant, toplumsal açıdan artıktır; toprak sahibi de toplumsal artık elde eden tek sınıftır. Bu açıklamalar çerçevesinde Marshall, uzun dönemde hiçbir girdinin milli gelirden aldığı payı diğerleri aleyhine artıramayacağını savunur.¹⁶⁴

Marshall, yaşadığı dönemde gelir dağılımı sorununun kendinden öncekilere kıyasla daha zorlu ve karmaşık olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle sorunu basitleştirmek adına, küçük parçalara bölerek ilerlemeyi tercih etmiştir.

İlk önce herkesin işini yapabilecek kadar miktarda sermayeye sahip olduğunu varsayıp, ücret talebi konusuna eğilmiştir. Diğer varsayımları arasında doğal kaynak arzının sonsuz olması, herkesin aynı becerilere ve eşit derecede çalışma arzusuna sahip olması, işlerin yapılabilmesi için özel vasıflara gerek olmaması ve her ürünün bir aracıya ihtiyaç duyulmaksızın hemen satılabiliyor olması bulunmaktadır.

Marshall, son derece basitleştirilmiş bu “hayali dünya”da değişim değerinin üretim için harcanacak emeğe denk olduğunu vurgular. Varsayımsal olarak herşey eşit olduğuna göre üretim faaliyeti sonucunda gelir de eşit olarak dağılacaktır.

Diğer varsayımlar sabitken, uzmanlaşmanın varlığı kabul edildiğinde, nitelikli emek sahiplerinin daha fazla gelir elde edeceğini kabul eden Marshall, insanların çocuklarını bu alanda yetiştireceklerini, dolayısıyla o alanda artan sayıdaki iş gücü arzıyla yine herşeyin normal fiyatına döneceğini söylemiştir.¹⁶⁵

Marshall, kendinden öncekilerden farklı olarak nüfus artışını sadece ücret oranına değil, davranışlara, sosyolojik yapıya ve tıbbi gelişmelere de bağlamıştır. Bu

¹⁶⁴ Kazgan, s.141-143

¹⁶⁵ Alfred Marshall, **Principles Of Economics**, 8th Ed, 1920., 5. Edition, İngiltere: Mac Millan nd Co., 1936, s.510-512

nokta, Malthus'un nüfus teorisinden de farklı bir bakışa sahip olduğunu göstermektedir. Daha iyi beslenme ve eğitim koşullarına sahip olan işçilerin verimlilikleri de artacaktır. Bu da Malthus'un düşüncesinin tersine, ücretlerin neden yükseliş gösterdiğini de açıklamaktadır.¹⁶⁶ Doğaya karşı alınan her galibiyet, ailelerin de refahının artmasını sağlamaktadır. Ancak artan nüfus, tarım alanında azalan verimler sorununu ortaya çıkartmaktadır. Aynı emekle daha az ürünün elde edilmesi, gelirin de düşmesi demektir. Emek tamamen eşit kabul edildiğine göre, farklı ücret yapıları oluşamayacağından, tüm toplumun emek geliri düşer. Buna karşılık ranta bağlı gelir artış gösterebilir.

Marshall, ücretler ile ilgili teorisini marjinal emek ve marjinal hasıla üzerine kurmuş; ancak bunun tam bir ücret teorisi olmadığını, sadece önemli bir parçası olduğunu kabul etmiştir.

Üretim faktörlerini de toprak, makine, nitelikli ve niteliksiz işgücü olarak ayırmış, işverenlerin marjinal etkinliğe bakarak hangisinden ne kadar kullanmakta serbestçe karar verebileceklerini belirtmiştir.

Marshall, "Ekonominin Prensipleri" isimli çalışmasının gelir dağılımını incelediği bölümlerinde, Ricardo ve onu takip edenleri, konuya arz yönlü ve tek taraflı bakmaları ve talep boyutuna yeterince önem vermemeleri ile eleştirmiştir. Kendisi ise, tüm üretim faktörlerinin fiyatlarının belirlenmesini arz ve talep koşullarının birlikte etkilediğini savunmuş; iki unsura da gereken önemin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Konuya talep boyutlu yaklaştıktan sonra, çalışmasının takip eden bölümünde üretim faktörlerinin arzını belirleyen unsurları açıklamış ve böylece faktör piyasası dengesini belirleyen başlıkları belirtmiştir.

Marshall, bir üretim faktörünün arzında, yeteri miktarda olmasının ve mevcut koşullarda çalışmaya istekli olmasının önemini vurgulamıştır. İnsanların sadece küçük bir kısmı sadece keyif ve kendilerine yönelik katkıları için çalışırken; büyük bir kısmı gelir elde edebilmeyi amaçlamaktadırlar. Bu nedenle ücretlerin artması, işçilerin verimli çalışma sürelerinin de artması sonucunu doğuracaktır.¹⁶⁷ Artan ücretler, refah seviyesini de artıracak; bu da evliliği teşvik ederek doğum oranının artırırken, ölüm oranının

¹⁶⁶ Sandmo, s.23

¹⁶⁷ Marshall, s.513-528

azalmasına neden olacaktır. Artan nüfusla beraber tüketim artışı, üretim faktörlerine olan talebi de artıracaktır. Özellikle ücret ile ilgili olumsuz koşullardaki iyileşmeler, gelecek kuşaklarda da işgücünün artış göstermesini sağlayacaktır. Yani emeğe olan talep, ücretlerle beraber arttıkça emek arzı da artış gösterecektir. Bununla beraber emek talebi, güçlü, verimli, eğitilmiş emek arzına bağlı olarak artar. Dolayısıyla ücretler hem arz hem de talebe bağlıdır. Bu nedenle her koşulda değişebilir ve klasik düşüncedekilerin aksine modern toplumlarda genel bir ücret oranından söz edilemez. Benzer bir sıkıntı genel faiz oranı ifadesinde de vardır; ancak bu sıkıntının aşılması için sadece serbest sermayenin yeni yatırımlardan elde edeceği tahmini net kazanç olarak düşünülmesi gerekmektedir. Yatırım için gerekli olan bedel ile (fon talebi), tasarrufların (fon arzı) eşleşmesi, ancak belli bir faiz oranı düzeyinde mümkün olabilir. Toprak ise diğer üretim faktörlerinden farklıdır. Emek ve sermayede talep artışı yaşanması, ardından arz artışını da getirir; ayrıca artan üretim ulusal gelirin de artmasını sağlar. Ama toprak arzı sınırlı yapıdadır. Eğer bir işletme daha fazla toprağa ihtiyaç duyuyorsa, başkasının üretim alanını alır; ülke sınırları değişmediği sürece bu durum toplam gelirde bir artışa yol açmaz.¹⁶⁸

Neoklasik okul için faktör fiyatlarının marjinal ürün tarafından belirlendiği düşüncesi, aynı zamanda neoklasik yaklaşımın en çok eleştirilen yönüdür. Çünkü neoklasikler faktör fiyatlarıyla marjinal ürünün neden her zaman eşit olacağını açıklayamamaktadırlar. Buna ek olarak toplam talep kavramının dikkate alınmaması da neoklasik analizin yetersiz kaldığı bir başka noktayı oluşturmaktadır.¹⁶⁹

Neoklasik okul'un piyasayı ve arz-talep mekanizmasını adeta kutsayan görüşleri; gelir dağılımı konusunu da fiyatlandırma mekanizmasının bir alt unsuru olarak görmelerine yol açmıştır. Ücret ise marjinal emek ile ilişkilendirilmiştir. Keynes bu görüşe, emek piyasasındaki düzenlemeler nedeniyle reel ücretin tarafların rızasıyla belirlenemediği şeklinde karşı çıkmış, gelir dağılımı konusunu takip eden başlıkta da görüleceği üzere parasal ücret ve istihdam ile ilişkilendirmiştir.

¹⁶⁸ Marshall, s.529-536

¹⁶⁹ Alkin, s.172-173

2.6. Keynes'in Gelir Dağılımı Sorununa Bakışı

Keynes, her ne kadar Genel Teori isimli kitabının alt başlığını “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” olarak belirtmiş olsa da, eserinde gelir dağılımı sorunu üzerine ayrı bir başlık açmamıştır. Bununla beraber, gelir dağılımı ve tam istihdam konularını bir ekonomi için en önemli başlıklardan biri olarak kabul etmiştir.¹⁷⁰ Çalışmasına da kendinden önceki görüşleri bir araya toplayıp temel önermelerini tartıştığı bir bölümle başlamıştır.

Keynes'e göre Ricardocu gelenek, kaynakların veri kabul edilmesi durumunda, bunların farklı kullanım alanları arasındaki dağılımı ve bu kaynakların ürettiği ürünlerle elde edilen nispi değerleri belirleyen koşullar üzerinde durmaktadır. Fakat kullanılabilir kaynakların fiili istihdamı üzerinde yeteri kadar durulmamıştır. Keynes emek talebi ve emek arzını belirleyen “emeğin marjinal ürününün ücrete eşit olduğu” ve “marjinal maliyetin marjinal hasıllata eşit olduğu” varsayımlarını pratik hayata tam olarak uygun bulmaz. Çünkü gerçek hayatta yaygın olarak görülen ama klasiklerin varlığını kabul etmediği gönüllü işsizlik denilen bir olgu vardır. Ayrıca klasik teori reel ücretlerin işçi-işveren arasında serbestçe yapılan pazarlıklara dayalı olarak belirlendiğini savunurken; gerçek hayatta emek piyasasında etki yaratan çeşitli düzenlemeler ya da kurumlar vardır.¹⁷¹

Keynes, tüketim eğilimi, sermayenin marjinal etkinliği ve faiz oranlarını bağımsız değişken olarak kabul edip, istihdam hacmini ve ücret birimi cinsinden ölçülen milli geliri de bağımlı değişken olarak ele almıştır. Bu bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenleri tamamiyle etkilemezler. Ayrıca psikolojik unsurlardan (beklentiler, tüketim eğilimi ve likidite davranışı), pazarlığa tabi ücret biriminden ve para otoritelerince belirlenen para miktarından da etkilenirler.¹⁷²

Parasal ücretlerde meydana gelen bir azalma, toplumun bütününde tüketim eğilimi, sermayenin marjinal etkinliği veya faiz oranı üzerindeki yansımaları dışında istihdamı uzun soluklu olarak artırmaz. Çünkü parasal ücretlerdeki azalış, ücretlilerden, marjinal ilk maliyete (üretimde kullanılan hammadde ve doğrudan emeğe yapılan

¹⁷⁰ Kazgan s.205 ve Alkin, s.174.

¹⁷¹ Keynes, s.15-17.

¹⁷² Keynes, s.211-212.

ödeme) giren ve elde ettikleri karşılıklarında azalma olmayan unsurlara doğru; ayrıca girişimcilerden de, geliri sabitlenmiş rant elde edenlere doğru reel gelirin yeniden dağılmasına yol açacaktır. Bu durum ise bütün olarak toplumun tüketimin eğilimine olumsuz şekilde yansiyacaktır. Parasal ücretlerdeki azalış, gelir ödemesi ve ticari işlemlerdeki nakit ihtiyacını da azaltacak; bu da toplumun likidite tercihi yapısını düşürecektir. Bu bilgiler ışığında Keynes, esnek ücret politikasından ziyade istikrarlı bir genel parasal ücret düzeyinin sağlanmasının daha uygun bir politika olacağını savunmuştur.¹⁷³

Keynes, gelir dağılımı konusunu parasal ücret ve istihdam seviyesi ile tüketim seviyesi üzerinde yoğunlaştırmış; sistematik bir bölüşüm ya da yeniden bölüşüm teorisi kurmamıştır. Büyük Buhran sonrası dönemde yaşamış olan Keynes için en önemli sorunların başında işsizlik ve ekonominin yeniden dengeye getirilebilmesi geldiği için, böyle bir durum normal karşılanabilir.

1960'lı yıllara kadar Keynesyen Politikalar ve Neoklasik politikalar ekonomi alanındaki tartışmaları yönlendirmiş; dolayısıyla bölüşüm sorununa da bu bakış açılarından cevaplar aranmıştır. Ancak 1960'lardan itibaren Marjinal Verimlilik Teorilerine yöneltilen eleştiriler, bölüşüm sorununda Ricardiyen geleneğe bağlı daha eski fikirlerin yer yer bazı değişikliklerle de olsa yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Neoklasik okula yöneltilen eleştiriler takip eden başlıkta özetlenecektir.

2.7. Çağdaş Klasik Yaklaşımlar - Neoklasik Okula Eleştiriler

Bölüşüm teorisinde Klasik Okul olarak kabul edilen Ricardo-Marx çizgisine karşılık Modern Teori olarak da adlandırılabilen Neoklasik okul için dağılımı belirleyen ana unsur piyasa ilişkileri ya da başka bir ifadeyle üretimde kullanılan faktör fiyatlarıdır. Üretimde kullanılan faktörleri homojen kabul eden ve veri teknoloji koşullarında bir üretim fonksiyonunu esas alan "Marjinal Verimlilik", bölüşüm hakkında Neoklasiklerin teorisini meydana getirmektedir. Ancak Neoklasiklerin marjinal verimlilik teorilerine bir takım eleştirel sorular yöneltilmiştir: Üretim faktörü olarak sermayenin bir birimi nasıl ölçülebilir?, Bu faktörün çıktıya olan katkısı nedir?,

¹⁷³ Keynes, s.225-231

Sermayenin getiri oranı (ya da Kâr-Ücret oranı) neye göre belirlenir?, Farklı sermaye metaları ortak ve tek maddeye nasıl indirgenebilir (faktörlerin homojenleştirilmesi)?¹⁷⁴

Yukarıda özetlenebilecek çeşitli eleştiriler, özellikle 1960'lı yıllarda bölüşüm konusunda tartışmaların yeniden alevlenmesine yol açmıştır. Dmitriev ve Sraffa gibi iktisatçılar Neoklasik varsayımlara, Ricardo-Marx geleneğindeki Emek-Değer teorisi yaklaşımlarıyla karşılık vermeye çalışmışlardır. Bu başlık altında Çağdaş Klasik İktisatçılar* olarak adlandırılacak düşünürlerin fikirlerine yer verilecektir.

- **V.K. Dmitriyev ve Görüşleri:** Dmitriev, Ricardocu emek-değer teorisini, Neoklasik geleneğe karşı ispatlamaya çalışmıştır.¹⁷⁵ “Değer, Rekabet ve Fayda Üzerine Ekonomik Denemeler” isimli çalışmasına Adam Smith analiziyle başlamıştır. Malın fiyatını oluşturan unsurları; ücret harcamaları, makine yenileme harcamaları, kâr ve kiranın (rant) toplamı olarak göstermiştir. Ücret harcaması; işçinin ürün olarak aldığı günlük mal cinsinden nafaka miktarı ile bu ürünün fiyatının ve işgünü sayısının çarpımına eşittir. Dmitriev, Smith'in fiyatı belirlemek için yine o malın fiyatına ihtiyaç duyduğunu kabul etmiştir. Smith'in ücret-kâr-rant toplamı olarak gördüğü fiyatın tespitinde, rant yok kabul edildiğinde geriye sadece ücret ve kâr kalmaktadır. Kâr, üretimde kullanılan sermaye de dahil olacak şekilde emek dışı tüm unsurları kapsamaktadır. Ama sermayenin meydana gelmesi için de onu üretecek bir emek gerekmektedir. Bu emeğin miktarını bulabilmek için, hiç alet kullanılmadan, yani saf emekle üretilen ilk araca kadar gitmek gerekir. Dmitriev çalışmasında bu değeri bulabilmek için tarihin en gerisine kadar gitmeye gerek olmadığını söylemiştir.¹⁷⁶

Dmitriev, bir A malının üretimindeki toplam ücret harcamasını (dolaylı ve doğrudan toplamı) N_A , bu malın üretimindeki doğrudan emek miktarını n_A , üretimde kullanılan sermaye miktarını m ile göstermiş ve temel denklemini

¹⁷⁴ Maurice Dobb, “The Sraffa System and Critique of the Neo-Classical Theory of Distribution”, **De Economist**, 118, No: 4, 1970, s.348-349

* Gülten Kazgan, Neo-Klasik İktisata Eleştiriler; Yılmaz Akyüz Çağdaş Klasik İktisatçılar başlığı kullanmıştır. Bu çalışmada keskin bir ayırım yapmamak adına iki ifade de başlıkta birlikte kullanılmıştır.

¹⁷⁵ Kazgan, s.145.

¹⁷⁶ Dimitriyev, s.40-43.

$$N_A = n_A + \frac{1}{m_1} \cdot N_1 + \frac{1}{m_2} \cdot N_2 + \dots + \frac{1}{m_M} \cdot N_M \quad (1)$$

olarak ifade etmiştir. (K birim sermaye malından kullanılan kısım m'dir.) Böylece sonlu bir seride N_M bilinmeyen olmakta, M kadar belirli değer olduğu için de denklem (N_A) çözümlenebilmektedir. Böylece tarihte çok gerilere gitmeksizin, günümüzün üretim koşulları altında bir malın üretimindeki toplam emek miktarı tespit edilebilmektedir. Örneğin A malı için gereken K_1 sermaye malı K_2 ve K_3 'ten; K_2 için K_1 ve K_3 'ten; K_3 için de K_1 ve K_2 'den elde edilebiliyorsa bunların arasındaki ilişki, denklemin de çözümünü getirmektedir. Adam Smith, fiyatın belirlenmesinde, rantın dışarıda bırakılması durumunda,

$$X_A = N_A \cdot a \cdot X_A + Y_A \quad (2)$$

denklemini kurmuştur. Burada X_A , A malının fiyatı, a ücret malı miktarı, Y_A ise kârdır. Bu kâr üretimde kullanılan sermaye malını da içerir. O halde kârı belirleyen üretimde kullanılan araç-gereçler (Z) ve üretim süresidir (T). Matematiksel olarak bu ilişki $Y = f(Z, T)$ olarak gösterilebilir. r_A , 1. birim A malı üretiminin sağladığı kâr oranı ise $Z + Zr_A$; Z birim sermaye malının üretim süresi sonundaki değeri olacaktır. Birden fazla üretim dönemi olduğu da dikkate alınırsa kârı gösteren denklem;

$$Z(1 + r_A)^T - Z = Z[(1 + r_A)^T - 1] \quad (3)$$

olur. Z'yi üretecek emek değeri (2) numaralı eşitlikte gösterilmişti. Böylece son durumda

$$Y_A = N_A \cdot a \cdot X_A [(1 + r_A)^T - 1] \quad (4)$$

olur. Dmitriev, girişimcilerin her zaman daha kârlı sektörleri tercih edeceğini varsayıp, tam rekabet koşullarında Adam Smith gibi r_A 'nın uzun vadede sabitleneceğini kabul etmiştir. Böylece malların değişim değerini bulma sorunu (ücret ve kâr gelirlerinin de belirlenmesi sorunuyla birlikte) sabit bir kâr oranı belli olduğu takdirde çözülmüş olmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Dmitriev, s.43-50

Dmitriev, Ricardo'ya yapılan bir denklemi iki bilinmeyenle çözmeye yönelik eleştirilere de açıklık getirmeye çalışmıştır. O'na göre Ricardo, malların değişim oranını kâr oranından bağımsız olarak belirlemiştir. İkinci aşamada ücretli işçi yerine sermaye kullanıldığını varsayıp, değişim oranının

$$\frac{N_A \cdot a \cdot X_A (1+r)^{T_a}}{N_B \cdot a \cdot X_A (1+r)^{T_b}} \quad (5)$$

olduğunu söylemektedir. $T_a = T_b$ varsayımı geçerli olduğunda ise malların değişim oranı N_A / N_B 'ye eşit olacaktır.

Her sermaye malı, kendi içinde birikimli emek barındırmaktadır. Dolayısıyla kâr oranına (r) ihtiyaç duyulmaksızın emek üzerinden malların değişim oranı hesaplanabilmektedir. İşçilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için birden fazla ücret malına ihtiyaç duymaları sonucu değiştirmeyecektir. Kârı belirleyen, üretimdeki işçilerin tükettikleri ücret malı, yani üretim maliyeti olacaktır. Dolayısıyla kâr oranı, üretimdeki emeğin ve zamanın bir fonksiyonu olacaktır.¹⁷⁸

Eğer, A ve B malı için ihtiyaç duyulan zaman (T_a ve T_b) eşit değilse, yani sermaye malının üretim koşulları ve dolayısıyla değeri farklıysa, onun getirisi olan r'de farklılaşacaktır. Bu durumda A ve B malları arasındaki değişim oranı sadece N_A ve N_B 'ye değil, r'ye de bağlı olacaktır. Fiyat denkleminde üretim tekniğine bağlı olan işgünü sayısı, sermaye malı üretim zamanı sabit olduğunda, tek değişken olarak r kalmaktadır. Malın fiyatının sabit olduğu durumda r artarken, ücret malı fiyatı ($a \cdot X_A$) düşecektir (Ya da tersi). Bu da kâr oranı ile ücretler arasındaki ters orantıyı doğrulamaktadır.**

- **Piero Sraffa ve Görüşleri:** Neoklasik okula eleştiriler getiren Sraffa, üretim sistemini, üretim yoğunluğundan ve ölçekten bağımsız olarak incelemiştir. Bölüşümü sınıfsal gelir paylarının belirlenmesi olarak ifade etmiş; ancak bu bölüşümün nasıl belirlendiğini ele almamıştır. Dolayısıyla ücret-kâr ilişkisini ön plana çıkarmakla birlikte Ricardo-Marx'ın aksine bir bölüşüm teorisi kurmamıştır. Ancak sınıfsal gelir

¹⁷⁸ Dmitriev, s.53-61

** Bu çalışmada esas amaç gelirin dağılım mekanizmasına Ricardocu bir açıklama getiren Dmitriev'in görüşlerini özetlemektir. Detaylı matematiksel ispatlar Dmitriev'in çalışmasında bulunmaktadır.

paylaşımını ele alması, kendisini Neoklasik ekolden ayıran nokta olmaktadır. Çünkü malın malla üretildiği, bir malın hem girdi, hem çıktı olduğu, üretim kesimleri arasında teknolojik bağın olduğu bir sistemde bölüşüm sadece üretimin teknik özellikleri ile açıklanamaz.¹⁷⁹

Sraffa, analizine artık ürünün olmadığı, ödemelerin mal karşılığı yapıldığı basit bir denklem kurarak başlar. Başlangıç denklemine göre var olan değişim oranı hem bölüşümü hem de yeniden üretimi sağlar.

Sistemde her biri ayrı bir üretim dalında üretilen a, b, c, ... k malları vardır ve bunların yıllık üretim miktarı da A, B, C, ... K'dır. Yıllık dönemler itibariyle üretilen her mal aynı zamanda diğer malların üretiminde kullanılan girdilerdir. Örneğin a, b, ... k'nin A üretiminde kullanılan miktarı A_a , B_a , C_a , ... K_a 'dır. Üretilen mal miktarları belli olduğuna göre tek bilinmeyen, malların piyasa fiyatlarıdır ve denklem:

$$\begin{aligned} A_a \cdot p_a + B_a \cdot p_b + \dots + K_a \cdot p_k &= A \cdot p_a \\ A_b \cdot p_a + B_b \cdot p_b + \dots + K_b \cdot p_k &= B \cdot p_b \\ &\dots \\ A_k \cdot p_a + B_k \cdot p_b + \dots + K_k \cdot p_k &= K \cdot p_k \end{aligned} \quad (6)$$

olur. Her bir mal, aynı zamanda diğer malların girdisi ise ve artık yoksa ilk sütunun toplamı ilk satıra ($A_a + A_b + \dots + A_k = A$) eşit olur. (Bu eşitlik B, C, ... K malları için de geçerlidir.) Eğer mallardan herhangi biri değer ölçüsü olarak kabul edilirse, bilinmeyen sayısı denklem sayısından eksik olacağı için denklem çözüme ulaşır.¹⁸⁰

Bu basit ekonomi sistemine artık (ya da kâr) eklenirse, bu artığın, her bir mal için (her bir girdi) orantılı olarak bölüştürülmesi gerekir. Oysa farklı mallar arasında değişim oranları (fiyatları) bilinmeden böyle bir oransal dağılım yapabilme imkânı yoktur. Bu durumda artığın bölüşümü, fiyatla eşanlı olarak belirlenmelidir. Başka bir ifadeyle kâr ve fiyat aynı anda belirlenir, biri için diğerinin bilinmesi gerekir. Sraffa

¹⁷⁹ Akyüz, s.233-234.

¹⁸⁰ Piero Sraffa, **Malların Mallarla Üretimi: İktisat Kuramını Eleştiriye Açış**, Ümit Şenesen (çev.), İstanbul: Yordam Yayınları, 2009, s.61-63.

artık malı lüks mal olarak görmektedir; çünkü bu mallar yeniden üretim sürecinde kullanılmamaktadır. Dolayısıyla fiyatların belirlenmesinde de etkili değildirlir. Burada ölçüt bir malın doğrudan ya da dolaylı olarak diğer bütün malların üretimine girip girmediğidir. Eğer giriyorsa “temel”, girmiyorsa “temel olmayan” ürün olarak adlandırılır.

Kârın yanı sıra, fiyat denkleminde ücret de eklenmektedir. Bu ücret standart bir emeği temsil eder ve sonradan ödenir. Kâr oranı r , ücret w ve üretim için gerekli emek miktarı L ile gösterildiğinde (6) numaralı denklem:

$$(A_a \cdot p_a + B_a \cdot p_b + \dots + K_a \cdot p_k) \cdot (1+r) + L_a w = A_a \cdot p_a \quad (7)$$

şeklini alır (K malına kadar hepsi için aynı şekilde). Bu durumda fiyat denklemi k tane fiyat, ücret (w) ve kâr oranından (r) oluşan $k+2$ değişken ve $k+1$ sayıda denklem oluşturur.

Eğer tüm üretim, zorunlu tüketim mallarına giderse (yani $w=1$ durumu; başka bir deyişle ulusal gelirin emek gelirinden ibaret olması) kâr oranı sıfır olur ($r=0$). Bu durumda malların göreceli değerleri, onların üretiminde harcanan emeğe bağlı olur. Çeşitli üretim dallarında kullanılan emek oranı (emeğin üretim araçlarına oranı) farklı olduğu için göreceli fiyatlar da farklı olur.

Bir üretim dalında fiyatlar sabitken, emeğin üretim araçlarına olan oranı düşük ve kâr oranı üretim aracı miktarına göre tek oranda ise bu durumda ücret düştüğünde bir açık meydana gelir. Ürün fiyatında bir artış bu açığı kapatabilir. Çünkü üretim araçlarının yenilenmesi kolaylaşır ve toplam üretimden alınan pay (diğer mallar) artar. Böylece üretim yöntemi veriliyken, tek başına fiyat artışı üründen bölüşüme ayrılan kısmın hem değerini, hem miktarını artırır. Ancak ürün fiyatının emeğe göre artışı fazlaştıkça, ücretli kesimin yeni bölüşümden aldığı pay da o kadar azalır.

Son olarak diğer uçta ($w=0$, $r=1$) artığın hepsi kâra gider. Sıfır ücret düzeyine denk olan bu kâr, yenilenebilir olan “tek değer oranı”dır (Değer oranı, net ürünün üretim araçlarına olan oranı).¹⁸¹

Sraffa, fiyatları üretim maliyeti yönünden ele alabilmek için şu yolu kullanmıştır: öncelikle tüm ekonomide geçerli, örnek teşkil edebilecek standart bir mal belirler. Bir mal denkleminde kullanılan her üretim aracına ise belli bir emek değeri atar. Bu işleme “Tarihli Emek Miktarlarına İndirgeme” ismini vermiştir. Bu işlem, fiyatı etkilemeyecek kadar küçük üretim aracına ulaşıncaya kadar devam ettirilebilir. İndirgeme denkleminin ne kadar derinleştirileceği ise kâr oranına bağlıdır. Kâr oranı en yüksek seviyesine (tek değer oranı) ne kadar yakınsa, indirgeme de o kadar geriye götürülür. Tam tersi durumda, yani $r = 0$ ise bir birim emek üretim için yeterlidir ve tarihsel indirgeme yapılmasına gerek olmaz.¹⁸²

Sraffa için ücreti belirleyen iki unsur vardır: Birincisi geçimlik ücret, diğeri toplam artıktan (üretim fazlası) aldığı pay. Emek, üretimdeki herhangi bir maddi girdi ile eş değer tutulduğu için kendini yenileyebilecek bir gelire sahip olmalıdır. Buna ek olarak üretim fazlasının da bir kısmına sahip olabilir. Burada fazladan kastedilen Marx’ın ifade ettiği artık-değer değil, temel olmayan mallardır. Böylece ücret ve kârın toplamı, bugünkü ifadeyle “milli geliri” oluşturmaktadır.¹⁸³

Bu iki temel gelirin dışında ranta bakışı ise şu şekildedir: Toprak, maden yatağı gibi üretim unsurları temel olmayan mallar arasında değerlendirilir. Çünkü bu tarz mallar üretimde kullanılmalarına rağmen, kendileri üretilemezler. Yani çift taraflı bir durumları yoktur. Fiyatı belirleyen (7) numaralı denkleme, rant yaratmayan toprakla ilgili de bir değişken eklenmelidir. Buna karşılık rant kazanmayan toprağın denklemden çıkarılması gerekir (Diferansiyel rant). Sraffa rantın oluşumunu, toprak kıtlığının yanı sıra üretim yöntemlerinin fazlalığına da bağlamaktadır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Sraffa, s.64-76

¹⁸² Sraffa, s.95-97

¹⁸³ Dobb, s.359

¹⁸⁴ Sraffa, s.138-141

Sraffa'nın ekonomi tarihindeki yeri Ricardo-Marx çizgisinde olmakla beraber; Ricardocu gelenekten Von Neumann, Dmitriev ve Leontief; Marxist gelenekten Bortkievitz dolaylı olarak fikirlerini etkilemiştir. Adı geçen iktisatçılarla Sraffa arasındaki ortak noktalar şu şekilde bir araya getirilebilir: Ekonomide faktörlere değil, sınıflara ait artık vardır. Modeller tüketici değil, üretim yönlüdür ve üretim fiyatlarının belirlenmesi sözkonusudur.¹⁸⁵

2.8. Post-Keynesyen Okul

Post-Keynesyen okulun bölüşüm-büyüme konularında iki temel yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan biri, Keynesci uzun dönem denge sistemiyle ilgilenen ve daha çok Sraffa'nın izleyicilerinden oluşan NeoRikardiyen yaklaşımdır. İkincisi büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişkileri daha çok dinamik analiz üzerinde yoğunlaşarak inceleyen ve "Cambridge Ekolu"ne dahil iktisatçılardan oluşan yaklaşımıdır. Robinson, Kalecki, Kaldor, Pasinetti gibi iktisatçılar bu grupta değerlendirilebilir.¹⁸⁶ Sraffa'nın düşünce sistematığı, Ricardo-Marx çizgisinde olmuştur ve Çağdaş Klasik düşünürler başlığı altında düşünceleri özetlenmiştir.

Keynes'in konu ile ilgili görüşlerinden ilham alan Boulding de belli bir yaklaşım geliştirmeye çalışmış; klasik büyüme ve dağılım modelleri ile Keynes sonrası modeller arasında köprü vazifesi görmüştür. Boulding, bilanço tarzı bir eşitlik aracılığıyla milli geliri, toplumun aktiflerine yönelik bir katkı olarak görmüş; dağılım konusunu da bu katkının sınıflar arası paylaşımı üzerine incelemiştir.

Robinson, yatırım ve tüketim kararlarının ücretleri etkileyerek, uzun dönemde bölüşümü belirlediğini iddia etmiştir. Ayrıca teknik ilerlemeyi de modelinde dikkate almıştır.¹⁸⁷

-Michal Kalecki ve Görüşleri: Kalecki'nin analizi hem Klasik (Ricardo-Marx çizgisinde) hem de Keynesyen özellikler taşımaktadır. Analiz, hem bölüşüm sorununu

¹⁸⁵ Divitçioğlu, s.155.

¹⁸⁶ Geoffrey Harcourt ve Omar F. Hamouda, "Post-Keynesianism: From Criticism to Coherence?", **Bulletin of Economic Research**, Aktaran: Hüseyin Özel, "Michal Kalecki ve Klasik Marksist İktisadi Analiz", **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, 2004, s.3.

¹⁸⁷ Alkin, s.176.

esas almakta, hem de Keynes'in efektif talep ilkesini bölüşüm teorisile birleştirmektedir.¹⁸⁸

Kalecki, dağılımla ilgili analizine, fiyatların oluşum sürecini inceleyerek başlar. Bu süreçte eksik rekabet şartları geçerlidir ve bu koşul, modelin önemli bir varsayımıdır.

Kısa vadede fiyatlar hem üretim maliyetine hem de talep düzeyine bağlı olarak değişim gösterebilir. Nihai mallarda maliyet belirleyici unsurken, hammadde için, esnekliğin düşük olmasından ötürü talep belirleyici güçtür. Fiyatların oluşum sürecinde firmanın eksik kapasite çalıştığı, arzın esnek olduğu ve dolayısıyla ürün başına ortalama maliyetin sabit olduğu varsayılmıştır. Bu durumda firmalar fiyatlama yaparken hem maliyetlerini, hem de sektördeki rakiplerinin belirlediği fiyatları dikkate alacaklardır. Bu noktada sektörün monopol derecesi de önemli bir belirleyici güç olmaktadır.

Monopol derecesi fiyatları ve dolayısıyla kârı belirleyen bir unsurdur. Ancak bu sadece işçi-sermayedar kesimleri arasındaki gelir dağılımını belirlemede önemli değildir. Aynı zamanda aynı endüstri içindeki firmalar arasında da dağıtımçı bir etki yapar. Monopol derecesi yükseldikçe, gelir küçük firmalardan büyük firmalara doğru akar. Bu konuya ek olarak sendikal faaliyetlerin gücünü de hesaba katmak gerekir. Kâr/Ücret oranının yüksekliği, sendikaların ücretlerin artırılması baskısı yapmasına neden olur. Bu da firmaların kâr marjlarına olumsuz yansır ve gelirin transferinde etkili bir rol oynar.

Kalecki, bir ürünün değerinden hammadde maliyetlerini çıkardığımızda kalan kısmı ücret, kâr ve sabit maliyetler (genel masraflar) olarak göstermiştir. Ücret W , üretim araçları maliyeti M , gelir/maliyet oranı da k ile gösterildiğinde

$$(k-1).(W+M) = \text{Kâr} + \text{Sabit Maliyet} \quad (8)$$

olmaktadır. Burada k 'yı belirleyen unsur sektördeki monopol derecesidir. Ücret ödemesinin, toplam değere olan oranı bu eşitlikten türetildiğinde

¹⁸⁸ Özel, s.2

$$w = \frac{W}{W+(k-1).(W+M)} \quad (9)$$

olur. Üretim Araçları Maliyeti ile ücret oranına j denildiğinde ($j = M/W$)

$$w = \frac{1}{1+(k-1).(j+1)} \quad (10)$$

elde edilir. (10) numaralı denkleme göre ürünlerin değeri içinde ücreti belirleyenler hem sektörün monopol derecesi (k), hem de üretim araçları maliyeti/ücret oranı (j) olmaktadır.

Özet olarak bir sanayide ücretin toplam ürün değerindeki payını belirleyen üç ana unsur gösterilebilir. Bunlar sanayideki üretim tekniği, monopol derecesi ve maliyet/ücret oranıdır. Bunlarda oluşabilecek bir artış, ücretlerin toplam ürün değerindeki payının azalmasına neden olacaktır.¹⁸⁹

Kalecki, ulusal gelirden çalışan kesiminin aldığı payı maaş ve ücret olarak ayırmak gerektiğini belirtir. Maaşlar, sabit maliyetler içinde değerlendirilir ve ekonominin canlanma döneminde ya da duraklama/daralma döneminde ücretlere kıyasla daha yavaş hareket eder. Bu nedenle çalışan kesimin geliri bir arada düşünüldüğünde ulusal gelire kıyasla daha düşük oranda dalgalanma gösterirler.

Kalecki fiyatların ve ücretlerin durumunu açıkladıktan sonra ulusal gelir içinde kârı belirleyen yapıyı; basit bir ulusal gelir denkleğine dayanarak açıklar. Kamu harcamalarının ve vergilerin yok kabul edildiği bir ekonomide ulusal gelir, yatırım ve tüketim harcamaları toplamına eşit olur. Aynı şekilde gelir de, amortisman, dağıtılmış ve dağıtılmamış kârlar, firmalardan çekilen paralar, rant ve faiz toplamını ifade eden kâr ile ücret ve maaş toplamından oluşur. Çalışan kesimin tasarruf eğilimi sıfır kabul edildiğinde, başka bir ifadeyle çalışan kesimin geliri ve harcamaları eşit olduğunda, girişimci kesimin kârı yatırım harcamaları ve girişimcilerin tüketim harcamalarının toplamına eşit olacaktır. Ancak Kalecki, bu eşitliğin çift yönlü geçerliliğinin olmadığını özellikle vurgulamıştır. Geçmiş dönemde elde edilen kâr, cari döneme ait harcamaları

¹⁸⁹ Michal Kalecki, **Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy**, 5. Edition, England. Cambridge University Press, 1989, s.43-63.

belirleyebilir. Ancak harcamalar her zaman geçmiş dönem kârına eşit olmak zorunda değildir. Bu da kârların neden zaman içinde sabit kalmadığını açıklamaktadır.

Ücret ve kârın belirlenme sistemi açıklığa kavuşturulduktan sonra, bu kalemlerin ulusal gelir içindeki paylaşımının toplam geliri nasıl etkilediği Marx'ın yeniden üretim şeması kullanılarak açıklanmıştır. Buna göre ekonomide üç kesim vardır: 1. kesim yatırım malları; 2. kesim kapitalistler için tüketim malları ve 3. kesim de işçiler için tüketim malları (ücret malı) üretmektedir. 3. kesimin girişimcileri, kendi işlerine ücretlerini ödedikten sonra kendilerine kalan fazlayı (kâr) 1. ve 2. kesimdeki işçilerin ihtiyaçlarını karşılamakta kullanırlar. Başka bir ifadeyle, 1. ve 2. kesimdeki ücret ödemeleri, 3. kesimin kârına eşittir. Bu durumda ücret ve kâr dağılımı verirken, 1. ve 2. kesimin üretimi, 3. kesimdeki üretimi belirlemektedir.

Özetle ulusal gelirin dağılımında kârlar girişimcilerin tüketim ve yatırım harcamaları ile belirlenmekte, bu da işçi ücretlerini belirlemektedir.¹⁹⁰

-Nicholas Kaldor ve Görüşleri: Kaldor, Keynesgil araçları kullanarak Harrod-Domar büyüme analizi yardımıyla gelir dağılımı konusuna eğilmiştir. Harrod-Domar modeli tam istihdam koşullarında büyümeyi, nüfus artışı ve teknolojik gelişme gibi dışsal koşullara bağlar. Bu dışsallık nedeniyle de ekonomik sistemin, makro oranlar sabit kalarak büyüdüğünü savunur. Harrod-Domar modeline göre sistemin dengeli büyümesi tek tasarruf oranı ile olabilir ve bu oran da ekonomideki sınıfların gelirleri ile ilişkilidir. Kaldor, ücretlilerin ve sermayedarların tasarruf fonksiyonunun veri alınması halinde kâr oranını yatırım/hâsıla oranının bir fonksiyonu olarak görür. Yatırım ve tasarruf eşitliğinden ötürü de gelir düzeyini ve dağılımını belirleyen temel unsur yatırım kararlarıdır. (Kaldor'un modelinde kâr, faiz ve rantın üçü birden "kâr" olarak isimlendirilmiştir.¹⁹¹

Kaldor, Keynes'in tüketim harcamalarına verdiği önemle, kendinden öncekilerden ayrıldığını savunur. Kaldor, çarpan prensibinin temelde istihdam sorunuyla ilişkili olduğunu; bu nedenle bir gelir dağılımı teorisine dönüşmediğini belirtir. 1956 tarihli "Alternative Theories of Distribution" adlı makalesinde de çarpan

¹⁹⁰ Kalecki, s.75-80.

¹⁹¹ Alkin, s.177-178

prensibinin kısa vadeli (statik) ve uzun vadeli (dinamik büyüme) modelde kullanılabileceğini ispatlamaya çalışmıştır.¹⁹²

Keynes'in çalışmalarında eksik istihdamdaki ekonomide planlanan yatırım planlanan tasarrufla, istihdam ve reel gelir düzeyindeki değişmelerle eşitlenmekteydi. Tam istihdam durumunda bu uyum ancak gelir bölüşümü değiştiğinde gerçekleşebilir. Bu noktadan hareketle Kaldor tasarruf eğilimi farklı olan iki sınıfın (işçi kesimi ve girişimci kesimi) bulunduğu bir toplumda planlanan tasarruf ve planlanan yatırımın nasıl gerçekte (ex-post) eşitlenebileceğini araştırmıştır.¹⁹³

Kaldor analizlerinde Harrod'un büyüme modelini kullanmıştır. Bu nedenle Kaldor'un analizine geçmeden önce Harrod modeli hakkında kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Harrod gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyümeyi hızlandıran ve çarpanın etkilerine dayalı dinamik bir yapıda incelemiştir. Teorisinin dinamikliği gecikmeli değişkenlerin kullanılması ile ilgili olmayıp, "üretim haddi değişen" bir ekonomiyi tanımlamasından kaynaklanmıştır.

Başlıca üç sorunla ilgilenmiştir: sermaye/hasıla ve tasarruf/gelir oranları sabitken gerçekleştirilebilecek sabit büyüme haddi; bu büyüme sürecindeki istikrarsızlıklar ve uzun dönemde sürdürülebilecek en yüksek büyüme haddi.

Harrod'un sisteminde sermaye/hasıla oranının veri alınması, emek ve sermaye arasında ikame olmaması, nüfus ve üretim tekniği değişmelerinin bağımsız kabul edilmesi temel varsayımlardır. Bu çerçevede üç temel büyüme oranından bahseder: (1) Fiili Büyüme Haddi (G: Belli bir dönemde milli gelirin büyüme oranı. Buna göre milli gelirden yatırımlara ayrılan pay ile tasarrufa ayrılan pay eşittir.) (2) Gerekli Büyüme Haddi (G': Sabit oranda büyümenin dengesidir. Tasarruf Eğilimi ile gerekli sermaye/hasıla oranının bölünmesiyle hesaplanır) Modele göre Fiili Büyüme Haddi ile Gerekli Büyüme Haddi'nin birbirine eşit olması gerekmektedir; aksi takdirde sistemde

¹⁹² Nicholas Kaldor, "Alternative Theories of Distribution", **The Review of Economic Studies**, Vol:23, No:22, 1955-1956, s.94

¹⁹³ Kazgan, s.235-236

istikrarsızlık başlar. (3) Tabii Büyüme Haddi (Gn: Teknik bakımdan mümkün olan büyüme oranıdır. Başka bir ifadeyle uzun dönemde ulaşılabilecek en yüksek ortalama haddi gösterir. Modelin dışsal unsurları, yani nüfus artış haddi ve teknik değişme haddince belirlenir.) Gerekli Büyüme Haddinin, Tabii Büyüme Haddinden fazla olması durumunda Fiili Büyüme Haddi de Gerekli Büyüme Haddi'nden küçük demektir ve bu böylece gerektiği kadar büyüme sağlanamadığı için sürekli durgunluk ve artan işsizlik durumu ortaya çıkar. Durgunluğun nedeni kapital stoğunun fazla birikmiş olması ve tam istihdam haddi seviyesini bile aşmış olmasıdır. Ortaya çıkmış olan atıl kapasite, girişimcileri olumsuz beklentilere sokar ve yatırımların azalmasına yol açılır. Harrod, bu olumsuz havanın cari işlemler fazlası verilmesi ya da tasarruf eğiliminin düşürülmesi ile çözülebileceğini savunur.¹⁹⁴

Kaldor, analizine tam istihdam varsayımı altında, gelir seviyesini (Y) veri kabul ederek başlamıştır. Gelirin ise Ücret (W) ve Kâr'dan (P) oluştuğunu kabul etmiştir. Ayrıca işçi kesiminin marjinal tasarruf eğiliminin (s_w), girişimci kesimin marjinal tasarruf eğiliminden (s_p) küçük olduğunu varsaymıştır. Tasarruf ve yatırım, sırasıyla (S) ve (I) sembolleriyle gösterilmiştir.

$$Y = W+P \text{ (veya } W=Y-P)$$

$$I = S$$

$$S = S_w+S_p$$

$$S_w = s_w \cdot W$$

$$S_p = s_p \cdot P$$

Bu durumda tasarruf yatırım denkliğinden ötürü

$$I = S$$

$$I = s_p \cdot P + s_w \cdot W$$

olacaktır. W yerine Y-P ifadesi yazılıp gereken sadeleştirmeler yapıldığında

¹⁹⁴ Kazgan, s.229-233

$$\frac{P}{Y} = \frac{1}{(sp-sw)} \cdot \frac{I}{Y} - \frac{sw}{(sp-sw)} \quad (11)$$

ve

$$\frac{I}{Y} = (sp - sw) \cdot \frac{P}{Y} + sw \quad (12)$$

ifadeleri bulunacaktır. (s_p-s_w) farkı arttıkça, toplam gelirden kârın alacağı pay da artacaktır. (1) numaralı denklemdeki $\frac{1}{(sp-sw)}$ ifadesi “Gelir Dağılımı Hassasiyet Katsayısı” olarak adlandırılır. Ücretli kesimin tasarruf eğilimi (s_w) sıfır kabul edildiğinde (11) numaralı denklem

$$P = \frac{1}{sp} \cdot I$$

halini alacaktır. Girişimci kesimin tasarruf eğilimi (s_p) veri kabul edildiği için, yatırımların artması kârın da artmasına yol açar ve Keynes’in sonsuz arz kavramını doğrular. Yani girişimcilerin gelirlerinden daha fazla oranda tüketim harcaması yapmaları, bu malların üreticilerinin kârının artmasına yol açacaktır. Böylece sermaye artışı sağlayan kaynak anlamındaki arz sonsuz bir şekilde devam edecektir. Başka bir ifadeyle girişimci sınıfın kârını, yine bu sınıfın harcama kararı belirleyecektir.¹⁹⁵

Kaldor, bu aşamada modeline Harrod’un büyüme modelini ekler. Fiili büyüme haddi (G) ve sermaye/hasıla haddi (v) modele eklendiğinde

$$\frac{I}{Y} = Gv \quad (13)$$

olacaktır.

(12) ve (13) numaralı denklemler bir arada değerlendirildiğinde P/Y oranındaki dalgalanmaların, eninde sonunda gerekli büyüme hızıyla tabii büyüme haddini eşitlemesi gerekmektedir. (Harrod’un temel denklemleri gereği Gv ile s arasında devamlı uyumsuzluk olamaz) Bir kere eşitlik sağlandıktan sonra da dışsal değişkenler sabit kaldıkça gelir dağılımındaki istikrarlı durum da devam edecektir.

¹⁹⁵ Kaldor, s.94-96

Kaldor, bu dengenin sağlanabilmesi için bazı koşullar belirtmiştir. Buna göre reel ücretlerin belli bir sürdürülebilir gelir seviyesinin altına düşmemesi gerekir. Kar payı, girişimciyi tatmin edebilecek en düşük seviyenin (risk primi seviyesi) altına inmemesi gerekir. Ayrıca aksak rekabet koşullarının varlığı nedeniyle de yine kar payının tekel derecesi oranının altına düşmemesi gerekir. (Son iki ifadeden hangisi daha fazlaysa, kar oranının en düşük seviyesi için o değer dikkate alınır. Son koşul olarak da sermaye/hasıla oranının (v), Yatırım/Hasıla oranındaki değişmelere karşı hassas olmaması gerektiği belirtilebilir.

Yukarıda belirtilen koşulların sağlanamaması halinde model önemli değişikliğe uğrar. Örneğin ilk maddenin geçerli olmaması durumunda, yani reel ücretlerin sürdürülebilir gelir seviyesinin altına inilmesi halinde, model Keynesyen yapısından kopup Ricardogil (ya da Marksist) bir yapıya bürünür. İkinci ve üçüncü unsurların geçerli olmaması durumunda, yani kar payının girişimciyi tatmin edebilecek seviyenin de altına düşmesi halinde, tam istihdam varsayımı tutarsızlaşır, ekonomi stagnasyon durumuna girer.¹⁹⁶

Kaldor'un modeline yönelik bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Model, kâr oranını, sabit kabul edilen yatırım/tasarruf oranına eşit kabul etmektedir. Bu da kâr oranının zaten bilindiği varsayımdır ki, bu durumun dağılımın nasıl olduğu sorusunun açıklanmasında anlamsız kalır. Kaldor modeli, faktörleri iki sınıfa ayırdığı için genellik özelliği yoktur. Kaldı ki bu ayırım üretim yönüyle değil, tasarruf eğilimleriyle yapıldığı için bazı belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. (Sermayedar ve işçinin eşit tasarruf eğiliminde olması halinde modelin çözümsüz kalması gibi). Ayrıca modelde fiyat-ücret ilişkisi veri olarak alınmıştır. Oysa eksik istihdam durumundaki efektif talep-ücret-fiyatlar bağlantısı, tam istihdam koşullarında efektif talep-fiyat şeklini almakta, ücret fiyat bağlantısı koptuğu için de gelir dağılımı belirsiz olmaktadır.¹⁹⁷

2.9. Marksizm ve Neo-Marksizm

Marksist ve Neo-Marksist iktisatçılar, gelir dağılımı adaletsizliği sorununu genel olarak sınıf çatışması konusu üzerinden incelemektedirler. Ayrıca emeğin

¹⁹⁶ Kaldor, s.97-100

¹⁹⁷ Alkin, s.199-200

sömürülmesi olgusu çerçevesinde, artık değer kavramına ve çalışmadan miras yoluyla edinilmiş varlıklardan gelen kazançlara kötü bir gözle bakmaktadırlar.

Leo Huberman (1903-1968), üretim araçlarının mülkiyetine sahip olunup olunmamasını, yani kişinin işçi sınıfına mı yoksa sermayedar sınıfına mı dahil olduğu konusuna, kişinin yaşamını sürdürebilmek için çalışma ihtiyacı olup olmamasına göre bakar. Çünkü bu sınıflardan biri malının sayesinde, diğeri ise emeğiyle yaşar ve çıkarları her zaman birbirine zıttır. Çünkü sermayedar sınıfın elde edeceği kârın yüksek olması için, işçilere ödenen ücretin kısılması gerekmektedir. Huberman ayrıca kapitalist toplumlarda en yüksek geliri alanların, en çok çalışanlar değil, en çok varlığa sahip olanlar olduğunu da gözlemlemiştir.¹⁹⁸

Huberman, sermayedarın, gerekli yönetim işini yürütmek ve kazanılmış gelir elde etmek şartıyla toplumdaki yerini kabul etmekteydi. Ancak hisse senedi, tahvil gibi varlıklarla çalışmadan gelir elde edilmesini, yönetim işini de maaşlı işçilere devretmiş olmasını toplum açısından kabul edilemez bulmaktaydı.¹⁹⁹ Bu görüşüne paralel olarak, kapitalist üretim sisteminin çelişkileri içinde üst düzey yönetici maaş ve ikramiyelerini de bir iş karşılığında elde edildiğinden mazur görmektedir. En önemli itirazı mirasla kalan varlığadır. Yıllık belli bir faiz gelirin harcanması sayesinde, ana miras varlığı kuşaktan kuşağa devredebilir. Mirasın tahvil ya da hisse senedi gibi bir varlığa çevrilmiş olması, sadece paranın çalıştığı; ona sahip olanın ise aylak bir hayat sürdürebileceği anlamına gelir.²⁰⁰

Miras konusunun yanında tekelleşmenin de gelir dağılımını bozucu etkilerinden bahsetmektedir. Tekelleşme, ülkenin varlıklarının belli grupların elinde toplanmasına neden olmaktadır. Tekelleşen şirketler, ekonominin iyi olduğu dönemlerde, halkın aleyhine bile olsa muazzam karlar elde edebilirler. Buna karşılık ekonominin kötü olduğu zamanlarda yine de belli bir kar rakamını yakalayabilirler. Dolayısıyla Huberman'a göre tekelleşme, fakiri daha fakir; zengini ise daha zengin yapmanın bir yoludur.

¹⁹⁸ Leo Huberman, **Sosyalizmin Alfabeti**, Mehmet Selik (çev.), Ankara: Sol Yayınları, 1963, s.12-13.

¹⁹⁹ Huberman, s.65

²⁰⁰ Huberman, s.41-42

Son olarak işçi ve sermayedar sınıf arasındaki çıkar çatışmasını, yani kapitalist sistemin gelir dağılımını bozucu zafiyetini ekonominin depresyona girme nedeni olarak da yorumlamaktadır. Çünkü sistem, düşük ücrete dayalı olarak kitle üretimini sağlayabilmiş olmasına rağmen, aynı sebebe dayalı olarak kitle tüketimini sorununu çözememektedir. İşçilere verilen düşük ücret maliyetleri aşağı çeker ama bu aynı zamanda satın alma gücünün de düşük kalmasına neden olur. Bu sistemin sürekli yaşadığı krizlerin açıklamasıdır ve bu kısır döngüden çıkabilmenin tek yolu savaş ile toplam talebi artırabilmektedir.²⁰¹

Huberman'a göre sosyalist düzen sayesinde planlı üretim kurumları oluşturulabilecektir. Böylece işsizlik, yoksulluk, güvensizlik gibi korkuların da üstesinden gelinebilecektir. Üretim, para kazanmak yerine insan ihtiyaçlarını karşılamak için yapılacağından artık kar olgusu da olmayacaktır. Sınıfsız bir toplum olanağı sağlanacağı için de ülke, bir azınlığın mülkü olmaktan çıkacaktır.²⁰²

G.P.Solus redaktörlüğünde hazırlanan Sosyalizmin Ekonomi Politikası*** adlı kitapta da piyasa ekonomisi sisteminde bölüşüm ilişkilerinin, burjuvazinin sistematik zenginleşmesini sağlama bağlayan bir unsur olduğu belirtilmektedir. Buna karşılık sosyalist sistemde bölüşümün, halkın artan maddi ve kültürel gereksinimlerinin en eksiksiz biçimde karşılanması için yapıldığı söylenmektedir.

Sosyalizmde tüketim mallarının bölüşümü için en uygun yol, harcanan emeğin niteliğine ve niceliğine göre yapılan bölüşümdür. (Bunun dışında istek ve beğenilere göre kısıntı olmaksızın yapılan gereksinimlere göre bölüşüm yöntemi ve eşitçi bölüşüm yöntemleri de vardır. Ancak birincisinde arz sorunu yaşanabilecekken, ikincisi çalışma şevkini kırarak bir yöntem olarak görülmektedir. Emeğe göre bölüşüm ise toplumsal çıkar ile kişisel çıkar arasında bir uyum sağlar) Bu bölüşümün yanı sıra bir de eğitim-sağlık-yönetim gibi gereksinimler için üretimin bir kısmının emekten bağımsız olarak toplumsal tüketim fonları adıyla bölüşüme tabi tutulması gerekmektedir.

²⁰¹ Huberman, s.18-25

²⁰² Huberman, s.61

*** P.V. Galenko, V.V. Diyaçenko, Y.F. Kuzniçev, F.F.Lartsev, I.I. Punanov, G.N. Hudakormov'dan oluşan bir iktisatçı grubunca yazılan Sosyalizmin Ekonomi Politikası, G.P. Solus redaktörlüğünde yayınlanmıştır. Ancak yazarlar hakkında gerek internete gerekse yayınevi ile yapılan görüşmede bir bilgi edinilememiştir.

Sosyalist toplumda emek, meta olmadığı için ücret de farklı bir anlam taşır. İşçilerin emeklerinin nitelik ve niceliklerine göre kişisel tüketime ayrılmış paylarının parasal göstergesidir. Bu sayede ekonomide aynı bölüşüme gerek kalmadan işler yürütülebilmektedir. Sovyet kolhoz sisteminde ise hem aynı hem nakdi ücret ödemesi yapılırdı. Gelirin bölüşüm şartları kolhoz genel kurullarında belirlenen emek-gün sistemine göre yapılırdı.²⁰³

Buraya kadar başlıca ana akım ve heterodoks yaklaşımlara ait bölüşüm üzerine yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Ana akım kapsamında olmakla birlikte bölüşüm sorunu üzerine detaylı bir teori oluşturmamış, konuya çoğunlukla yeniden dağıtımaya yönelik maliye politikaları çizgisinden bakan Arz Yönlü İktisat ve Monetarist İktisat Yaklaşımları takip eden başlık altında özetlenmiştir.

2.10. Gelir Dağılımı Sorunu Üzerine Diğer İktisat Okullarının Düşünceleri

Klasik Emek-Değer teorisini esas alan yaklaşımlar ve Modern Neoklasik yaklaşım ile Marjinal Verimlilik teorisini esas alan teorilerin oluşturduğu ana akımların dışında, son birkaç on yılda çeşitli politika önerileriyle ortaya çıkan iktisat okullarının gelir dağılımı hakkında görüşleri, genel fikir vermesi açısından bu altbaşlıkta özetlenecektir.

2.10.1. Arz Yönlü İktisat

Talep ağırlıklı yaklaşımlar sergileyen Keynesyen görüşe tepki olarak ortaya çıkan arz yönlü iktisat yaklaşımı, özellikle A.B.D.'de Reagan dönemindeki uygulamasıyla "Reaganomics" olarak da adlandırılmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyonun Keynesyen politikalardan kaynaklandığını savunan düşünürler, kamu harcamalarını kıstak, buna karşılık vergi politikalarında değişiklik yapmak suretiyle durumun düzeltilebileceğini savunmuşlardır.²⁰⁴

Aslında bu yaklaşımın temelleri J.B.Say'a kadar dayandırılabilir. "Her arz kendi talebini yaratır" yaklaşımı, talebin ekonomik hayatta neden değil, sonuç olduğunu, toplam arzın milli geliri belirlediğini ifade eder. Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı,

²⁰³ G.P.Solus, **Sosyalizmin Ekonomi Politikası**, Muzaffer S. Kabagil (çev.), 2. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1979, s.188-206

²⁰⁴ Savaş, s.955-956

Keynes'in para basma ve bütçe açığı vererek talebi büyütme ve bu sayede üretimi (arzı) canlandırma yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşımı savunanlar, talep canlandırıcı politikaların enflasyon yaratmaktan başka bir işe yaramadığını, bunun yerine mal ve hizmet üretiminin canlandırılmasının, çalışmanın, tasarrufların ve yatırımların teşvik edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu canlanmanın da vergi sonrası gelirler ile mümkün olabileceğini belirtmişlerdir. Enflasyon seviyesi ve gelir üzerindeki vergiler, bu noktada ekonominin üretim seviyesi ve faktör sahiplerinin kararları konusunda belirleyici olmaktadır.²⁰⁵

Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı, büyüme ve etkinliği esas almaktadır. Genişlemeci ekonomi politikalarını reddeder; çünkü bunların ekonomideki üretim düzeyine olumsuz yansiyacağını savunur. Onlar için önemli olan ülkenin üretim imkanları ve dolayısıyla üretim seviyesini yükseltebilmesidir. İş hayatına yönelik düzenlemeler ve işsizliği teşvik eden transfer ödemeleri, ekonomi açısından önemli etkiler taşımaktadırlar. Mevcut teknoloji ve rekabet kısıtları altında, verimli araçların kullanımını teşvik etmeyen hükümet düzenlemeleri, ekonomiye faydadan çok zarar verebilirler. Gelir üzerinden alınan vergilerin artırılması ise emek sahiplerinin daha çok çalışıp daha az kazanç elde etmeleri (daha çok vergi ödemeleri) ya da sermaye sahiplerinin yatırım yapmak yerine kaynaklarını tüketim harcamalarına yöneltmesi anlamına gelecektir. Bu durumda da üretim faktörleri arzı olumsuz etkilenecek; bu da sonuçta üretime yönelen kaynakların azalmasına ve arzın düşmesine yol açacaktır.

Transfer ödemelerinin (özellikle işsizlik yardımı, gıda desteği gibi) yaygınlaşması da, çalışmanın cazibesini azaltacaktır. Daha fazla insan iş aramaktan vazgeçince, artan transfer ödemeleri, daha yüksek vergilerle finanse edilebilecek; bu da yine emek arzına olumsuz yansiyacaktır. Vergilerin yanında, para basma veya borçlanma yoluyla kamu harcamalarının finanse edilmeye çalışılması ise, enflasyon ve dışlama etkisi nedeniyle ekonominin büyümesi sürecine (üretimin artmasına) olumsuz etki edecektir.²⁰⁶

²⁰⁵ Bruce Bartlett, Timothy P.Roth, **The Supply Side Solution**, England: Macmillan Publishers Ltd., 1984, s.1-3

²⁰⁶ John A. Tatom, "We Are All Supply-Siders Now!", **Federal Reserve Bank of St.Luis Review**, May 1981, s.18-30, Aktaran: Bartlett, s.8-12

Bu yaklaşımı savunanlara göre vergi indirimleri yoluyla tasarruf ve sermaye birikiminin artırılması, yeni yatırımlara ve ek işgücüne ihtiyaç yaratacaktır. Bu da hem emeğin verimliliğinin hem de reel ücretlerin artmasına yol açacak; emek sahibi lehine gelir dağılımında etki gösterecektir. Vergi oranlarının düşürülmesi ile işçinin eline geçen ücret artacağından; işverenlerin işçi ücretlerine zam yapmasına gerek kalmayacak; böylece artan gelirler enflasyonist bir baskıya da neden olmayacaklardır.²⁰⁷

2.10.2. Monetarist İktisat

1970'lerdeki petrol şokları ve stagflasyon dönemi, Keynesyen görüşlere tepki olarak Monetarizm'i doğurmuştur. Monetarist yaklaşımın teorik yapısı şu noktalar etrafında şekillenmektedir: Ekonomik yaşamı etkileyen temel faktör parasal değişimlerdir. Para arzındaki değişim, toplam talebi ve dolayısıyla üretim, istihdam, genel fiyat seviyesi gibi ekonomik unsurları etkiler. Hükümetlerin maliye politikaları ve firmalar arasında ya da kişiler arasında farklılık yarATICI politikaları (sübvansiyonlar, tekelleşmeyi sağlayan kararlar, vs.) ekonomik istikrarı bozucu etkiler yapar. Monetaristlerin 1929 büyük buhranı ile ilgili ortak görüşleri, hükümetlerin ekonomik dalgalanmaları ortadan kaldırmaya çalışırken, üretim üzerinde de olumsuz etkilere yol açtıklarıdır. Politikaların gecikmeli olarak etki göstermesi ise bu durumun temel açıklayıcısı olarak görülmüştür.²⁰⁸

Liberal Kapitalist sistem içerisinde bireylerin ekonomik kararlarında tam anlamıyla özgür olmasının, etkin kaynak dağılımını sağlayacak tek yol olarak gören Monetaristler, bunun sağlanabilmesi için, devletin zorunlu durumlar dışında ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği, tek müdahale aracının da para politikası olabileceğini savunmuşlardır. Devletin müdahalesinin, piyasadaki arz-talep dengesini ve dolayısıyla piyasa ahengini bozacağını söylemişlerdir. Fiyatların serbestçe oluşmamasının, fiyat mekanizmasının işlevini engelleyeceğini ve bunun da üretim-bölüşüm süreçlerini doğal akışlarından çıkartacağını ifade etmişlerdir.²⁰⁹

²⁰⁷ Savaş, s.963-964

²⁰⁸ Savaş, s.872-886

²⁰⁹ Kemali Saybaşı, "Türkiye'de Planlı Ekonomik Kalkınma Döneminde Devletin Ekonomiye Müdahalesi(1963-1985)", **Birey ve Toplum Yayınları**, Ankara, 1986, s.129 Aktaran: Nazım Öztürk, **İktisatta Bölüşüm Kuram-Politika**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009 s.210

Monetarist İktisat Okulu ile ismi özdeşleşen en önemli düşünür Milton Friedman'dır. Friedman, gelir eşitliği ile gelir adaleti arasındaki farklılığa özel önem vermiştir. Piyasa toplumunda ürüne göre yapılan ödemenin, kaynakların etkin şekilde tahsisini sağladığını; ama bu durumun adil bir dağılımla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunur. Friedman için toplumda önemli olan mutlak eşitliği sağlamak değildir. Çünkü eşitsizlik, siyasi gücün merkezleşmesini dengelemek, dağılımın bir otoriteye bağlı kalmadan gerçekleşmesini sağlamak gibi faydalar içermektedir.

Friedman, artan oranlı gelir vergisi uygulamasının, vergi öncesi gelirlere kıyasla, gelir dağılımı adaletsizliğini daha çok artırdığını belirtmiştir. Artan oranlı vergilendirme sistemi, yüksek riskli (ve dolayısıyla yüksek getirili) etkinliklere girişme cesaretini kıracaktır. Ayrıca vergi kaçırma da teşvik edecektir. Aynı gelire sahip kişilerin, hükümetin politik kararları çerçevesinde, gelirin kaynağına ve vergiden kaçınma, kanunları tanıma imkanlarına göre farklı miktarda vergi sonrası gelir elde etmiş olmaları sonucunu doğuracaktır. Servet açısından konuya yaklaşıldığında ise, varlıklı olma yolundakilerin, varlıklılara kıyasla daha olumsuz etkileneceklerini belirtmiştir. Çünkü servet vergisi, mevcut serveti azaltmaz; ama servet sahiplerinin tasarruf eğilimlerini ve servetlerine yapacakları katkıları olumsuz etkileyecektir.

Yukarıda belirtilenlere karşı çözümü ise tek oranlı vergilemede görmektedir. Ayrıca gelirin ve masrafların tam olarak tanımlanması, kimlerin ve hangi gelirlerin ne kadar vergilendirileceğinin daha net anlaşılması açısından önemli olmaktadır. Bunlara ek olarak gelir dağılımında adaleti sağlamak için vergi yerine, devletin kendi eliyle neden olduğu aksaklıkları düzeltmesi gerektiğini savunur.²¹⁰

Monetaristler 1945 sonrası dönemde, devletin gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik artan müdahaleciliğinin, karlılıkta, girişimcilikte ve yeniden gelişim sürecinde ciddi gerilemelere yol açtığını ifade etmektedirler. Hatta Friedman, bu çerçevede asgari ücret uygulamasının çalışma azmini azaltacağını ve beklenenin tersine yoksulluğu teşvik edeceğini söylemiş ve kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Monetaristler ayrıca karlılığı artırmak için özelleştirmeyi savunmuşlardır. Kamu

²¹⁰ Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar, 1988, s.261-284

yatırımlarının elden çıkarılmasının kısa vadede gelir dağılımı adaletsizliğinin artmasına katkı yapacağını kabul etmekle birlikte, uzun vadede bu değişikliklerin iyileşen yaşam standartları sonucu kabul edilebilir hale geleceğini ifade etmektedirler. Tıpkı özelleştirme gibi, sübvansiyon uygulamasından da vazgeçilmesi gerektiği ifade edilen bir diğer düşüncedir.²¹¹

2.11. Çağdaş İktisatçıların Gelir Dağılımı Sorununa Bakışları

Bu başlık altında yakın dönemde ortaya atılan düşünceler özetlenecektir. Son dönemde gelir dağılımı ve adaletsizliği denildiğinde en fazla hakkında konuşulan yazarların başında Fransız Thomas Piketty gelmektedir. 2013 yılında yayınlanan “Yirmibirinci Yüzyılda Kapital” isimli eseri, hem gelir ve servet dağılımı konusunda hem de çözüm önerisi ile oldukça yoğun şekilde tartışılmıştır. Piketty, kitabının amacının eşitsizliğin meşruiyetini ve nedenlerini sorgulamak olduğunu, eşitsizliğin seviyesiyle değil, kökeniyle ilgilendiğini belirtmiştir.²¹²

Piketty'nin yanı sıra Joseph Stiglitz, Branko Milanovic gibi iktisatçıların da gelir dağılımı adaletsizliği üzerine yaptıkları çalışmalar literatürde önemli yerler tutmuştur. Bu yazarlar dışında da konu hakkında akademik yayımlar yapılmış; ancak söz konusu yazarlara oldukça fazla atıfta bulunulduğu için başlık altına dahil edilmemişlerdir.

Yine son zamanlarda uluslararası örgütler tarafından da konu hem yoksulluk hem adaletsizlik bağlamında sıkıca incelenmiştir. Bu başlık gelir dağılımı adaletsizliği üzerine güncel literatürü özetlemek amacını taşımaktadır. Uluslararası kurumlarca hazırlanan çalışmalar ve raporlar ise bir sonraki altbaşlıkta yer bulacaktır.

2.11.1. Thomas Piketty ve Görüşleri

Piketty, gelir ve servetin dağılımında ekonomik determinizme itibar edilmemesi, bu konuda salt ekonomik mekanizmalara değil, politik tarihe de bakılması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre toplumda var olagelen tüm aktörler, ekonomik eşitsizlikler tarihinde belli bir role sahiptirler. Kitapta ayrıca istikrarı ve eşitsizliği

²¹¹ Nazım Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.212-213.

²¹² Thomas Piketty, *Yirmibirinci Yüzyılda Kapital*, Hande Koçak (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.20

bozucu eğilimlerin varlığını doğal olarak önleyebilecek bir sürecin olmadığı açıklanmaktadır: Bu eğilimi engelleyen yakınsama ve iraksama süreçleri vardır. Eşitsizliği azaltmayı sağlayan yakınsama mekanizmaları bilginin yayılımı, becerilere ve eğitime yapılan yatırım –yani beşeri sermayenin, fiziki sermaye ya da “soy” a karşı başarısı-, yaşam süresinin uzamasıyla beraber herkesin yaşlılığında rahat bir hayat yaşamak için tasarruf mantığını değiştirmesi –sınıf savaşının yerini nesil savaşının alması- olarak gösterilebilir. Iraksama mekanizmaları ise, servetin birikimi ve belli ellerde yoğunlaşması, ücretli kesim içindeki gelir farkı uçurumunun büyümesidir. Piketty, paylaşım dinamiklerindeki asıl tehdidin servet birikimi ve yoğunlaşması olduğunu söylemektedir. Kitabın en çok ses getiren bölümü de burasıdır. Piketty’nin çalışmasındaki temel tezi, beşeri olmayan sermayenin yıllık ortalama getirisinin (r), ekonomik büyüme hızından (g) yüksek olmasıdır. Bu da zenginliğin paylaşımındaki iraksama riskini göstermektedir.²¹³ “ r ” ve “ g ” arasında küçük bir farkın olması bile, uzun vadede eşitsizliklerin yapısı ve dinamikleri üzerinde önemli etkiler yaratır.²¹⁴

Kapital’de kullanılan önemli oranlardan birisi de Sermaye/Gelir Oranıdır (β). Bu oran ile ülkelerdeki sermaye büyüklüğünü ölçebilmek ve ülkelerarası karşılaştırma yapabilmek kolaylaşır. Bu oran, toplam sermayenin (ya da eşanlamlı olarak servetin) kaç yıllık milli gelire eşit olduğunu gösterir. Bu oran, sermayenin ortalama getirisi olan “ r ” ile çarpıldığında “ α ” ile ifade edilen, servetin milli gelir içindeki payına ulaşılır. ($\alpha = \beta \times r$) Sermayenin getiri oranı, gelirin hukuki elde edilmiş biçiminden bağımsızdır. Dolayısıyla kâr veya faiz oranından çok daha geniş kapsamlıdır.²¹⁵

Piketty, demografik ve ekonomik büyüme kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Örneğin kişi başına üretimin her nesilde on katına çıktığı bir ülkede aile büyüklerinden gelen servetin bir önemi kalmaz. Çünkü geçmişteki gelir düzeyleri bugün için anlamsızdır. Buna karşılık nüfusun büyümemesi, hatta azalması, biriktirilmiş sermayenin önemini artırır. Bu durum ekonomik durgunluk şartları içinde de geçerlidir.²¹⁶

²¹³ Piketty, s.22-28

²¹⁴ Piketty, s.82

²¹⁵ Piketty, s.54-57

²¹⁶ Piketty, s.89

“ $\alpha = \beta \times r$ ” olarak ifade edilen ve Piketty’nin kapitalizmin temel yasası olarak adlandırdığı eşitlik, kendi içinden ikinci temel kuralı da doğurur: Tasarruf oranı yüksek olan, ama yavaş büyüyen ekonomiler “uzun vadede” çok büyük bir sermaye birikimine sahip olur. Yani matematiksel olarak uzun vadede β değeri, tasarruf oranı (s) ve büyüme oranı (g) arasındaki ilişkiye bağlıdır: $\beta = s/g$ Yakın dönem dünya ekonomi tarihine bakıldığında 1970’lerde β ’nın zengin ülkelerde 3-4 civarında olduğu gözlenmiştir. 2010’lu yıllarda ise 4-7 düzeyine çıkmıştır. Yeni bir servet kapitalizmi olarak değerlendirilebilecek bu süreçte özelleştirme ile kamu servetinin özel kesime aktarılması, gayrimenkul ve borsa değerlerindeki yükselişler ile yavaş büyüme (özellikle demografik olarak) etkili olmuştur.²¹⁷

“ $\alpha = \beta \times r$ ” ile sermaye ve emeğin gelirdeki bölüşümüne de bakılabilir. Tabii burada r ’nin nasıl belirlenebildiği önemli bir sorun halindedir: teknoloji ve sermaye birikiminin bolluğu iki temel belirleyicidir. Hatta özellikle sermaye bolluğunun, sermayenin marjinal verimliliğini azaltmasına vurgu yapılmıştır. β artarken, r daha büyük bir oranda düşerse, α , yani sermayenin milli gelirden aldığı pay da düşer. β artarken, r daha küçük bir oranda düşerse α artış gösterir. Emek-Sermaye arasındaki ikame esnekliği 0 ve 1 arasındaysa β , α ’nın düşmesine neden olur. 1’e eşitlik durumunda denge sağlanmıştır. 1’den büyük esneklikte ise, β ’nin artışı, marjinal verimlilikte sınırlı düşüşe neden olacağı için α ’nın artmasını sağlar. Bu noktada sermayenin gelirdeki payını, teknolojik bir sabite eşitleyen Cobb-Douglass teoremine de karşı çıkmaktadır. Çünkü söz konusu sabit, toplumsal ahengin yerine, sermaye mülkiyetini ve gelir dağılımındaki eşitsizliği korumaktadır.

Konunun teknoloji ile ilgili kısmına bakıldığında da, modern teknolojinin daha çok sermayeye ihtiyaç duyduğunu dikkate almak faydalı olur. Bu da getiriye yok etmeksizin, sermaye birikimini gerçekleştirme sağlar.²¹⁸

Piketty gelir eşitsizliğini, emek ve sermaye gelirlerindeki eşitsizliklerin bir toplamı olarak tanımlamaktadır. Üçüncü bir faktör olarak da, bu iki boyut arasındaki ilişkiyi gösterir. Kendi içlerinde bakıldığında da sermaye mülkiyetinin ve gelirinin,

²¹⁷ Piketty, s.178-185

²¹⁸ Piketty, s.214-239

emeçkilere kıyasla daha yoğunlaşmış olduğunu, bu nedenle sermaye eşitsizliklerinin emektenden daha yüksek olduğunu söylemektedir. Hatta “servet sahibi orta sınıf”ın meydana çıkmasını, XX. yüzyılın en önemli yapısal dönüşümü olarak kabul etmektedir.²¹⁹

Emek grubunda yaşanan eşitsizliğe karşı mesleki eğitim ve yeterliliğe yapılan yatırım, Piketty için, uzun vadede ücretli kesim için eşitsizliğini azaltmanın en doğru yoludur. Yeterlilik arzının teknoloji ile aynı oranda artmaması, işgücünün vasıfsızlaşmasına ve emek eşitsizliğinin artmasına yol açacaktır. Ayrıca üst düzey yönetici ücretlerindeki artış da, gelir eşitsizliğinin mevcut seviyesinde etkilidir.²²⁰

Servet (ya da sermaye) eşitsizliği ise XXI. yüzyılda artık küresel çapta bir sorun haline gelmiştir. Geleneksel tarım toplumlarında ve I. Dünya Savaşı öncesi toplumlarının genelinde servet yoğunlaşmasının temel sebebi, $r > g$ durumudur. Yani geçmişten getirilen servet, bugün emeğin katkısı olmasa bile, ekonomiden daha hızlı büyür. Bu durumda miras ve tasarrufun, uzun vadede servet oluşumundaki rolüne bakmak gerekir. $r > g$ durumunda miras, tasarrufun önüne geçecektir. Çünkü çalışma karşılığı elde edilen servet, geçmişten getirilenden daha yavaş büyür.²²¹

Piketty'nin XXI. yüzyıl için çizdiği karamsar tabloda şu durum dikkati çekmektedir: bir yanda mirasla edinilen sermayeden kaynaklı eşitsizliklerin geri dönüşü; diğer yanda verimlilik ve liyakatle meşrulaştırılan ücret eşitsizlikleri vardır. Bu da gelecekte iki grup arasında sürecek ve bunların dışında kalanların aleyhine olacak bir yarışın olacağını göstermektedir.²²²

Kapital'de XXI. yüzyıl için servet eşitsizliğini engellemeye yönelik bir çözüm önerisi de getirilmektedir. Dünya genelinde servet, gelirden daha hızlı artmaktadır. Ayrıca servet bir kere elde edildikten sonra, doğru portföy yönetim stratejileriyle yıllar içinde giderek hızlanıp, daha da büyüebilir. Sermaye getirisi; gerçek girişimci emeği ile tesadüfen zenginleşenleri ve yasa dışı yollardan zenginleşenleri ayırt etmeyi belli bir

²¹⁹ Piketty, s.259-261 ve 277

²²⁰ Piketty, s.327-338

²²¹ Piketty, s.372-408

²²² Piketty, s.450

zaman sonra imkansızlaştırır. Ayrıca enflasyon da sermayenin paylaşımındaki eşitsizliklerin güçlenmesine katkı yapar.²²³

Bu sonsuz eşitsizlik döngüsünden kaçınmayı ve birikim dinamiklerini kontrol etmeyi sağlayacak çözüm ise, her ne kadar kendisi tarafından da ütöpik olduğu kabul edilse bile, küresel ve artan oranlı bir sermaye vergisidir.²²⁴ Bu tarz bir vergileme, serbest rekabete ve özel mülkiyete saygılı davrandığı için, liberal ve demokratik hukuk devleti yapısına da zarar vermez.²²⁵ Sermayenin vergiye bağlanması konusu katkı payı ve teşvik mantığına dayandırılmaktadır. Kişilerin sadece kendi adlarına kalan gelirlerini değil; fonlara, vakıflara bıraktıkları gelirleri de toplama dahil edilerek vergilendirilmelidir. Aksi halde sermaye vergisinin gelir vergisinden farkı kalmayacaktır. Bu tarz yüksek oranlı ve gelirin tümüne yönelik vergi, kişiyi ya daha iyi bir portföy yönetimine ve getiri sağlamaya teşvik eder, ya da ilgili varlıklarını elinden çıkartmasını ve daha dinamik yatırımcıların eline geçmesini sağlar.²²⁶

Son olarak toplam gelirin yeniden dağıtımını konusunu ise Piketty, zenginden alıp, fakire vermek olarak görmemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergiye dayalı sosyal bir devletin kurulabilmesi çabası, dünyanın geleceği için büyük bir önem taşımaktadır.²²⁷

2.11.2. Joseph E. Stiglitz ve Görüşleri

Stiglitz, makalelerinde ve kitaplarında ABD üzerinden gelir dağılımı adaletsizliği konusunu işlemekle birlikte, küresel çapta da bu sorun üzerine yayınlar yapmıştır. Özellikle son dönemlerdeki yayınlarında Piketty ile paralel görüşlere sahip olmakla birlikte, yaşanan gelir dağılımı sorununda kamu kesimi politikaları, bu politikaların uygulanması ve ülkelerin kurumsal yapılarına özel önem vermektedir. O'na göre ülkeler arası gelir dağılımı farklılığı, aynı ekonomik kıstaslar altında ancak bu koşullarda meydana gelebilmektedir.

²²³ Piketty, s.463-491

²²⁴ Piketty, s.507-508

²²⁵ Piketty, s.547

²²⁶ Piketty, s.573

²²⁷ Piketty, s.516 ve 531

Neoklasik yaklaşımdaki Marjinal Verimlilik Teorisi'nin açıklamalarıyla ve salt arz-talebe dayalı ekonomik güçleri inceleyerek ülkeler arası gelir dağılımı adaletsizliğinin nedenlerini çözemeyeceğimizi belirtmektedir. Bunların yanı sıra ekonomik birimlere yönelik istismar ya da sömürü, tekelci gücün sağladığı ayrıcalıklar, sanayi kesimindeki ilişkiler, emek piyasasındaki kurumlar, vergi sistemleri gibi kurumsal ve politik faktörlere de dikkat edilmesi gerektiğini savunur.

Stiglitz, son 30 yılda en üst gelir grubundaki artışı finansal ve finansal olmayan sebeplere bağlarken, herhangi bir üretim faaliyetine doğrudan katılmaksızın elde edilen gelir olarak tanımladığı rantı, her iki nedenin de temelinde görmektedir. Yüksek CEO ücretleri, genişletici para politikalarının oluşturduğu düşük faiz ortamı sayesinde çıkarılan sabit getirili varlıkların sayısındaki artış, varlık balonları gibi uygulamalar, gelir dağılımı konusunda belirleyici olarak kabul edilen marjinal verimlilik teorisinin geçerliliğini sorgulanır hale getirip, emek ve sermaye arasındaki paylaşımda kurumsal ve politik faktörleri ön plana çıkartmaktadır.²²⁸ Hatta bu durumu “*Sorun XXI. yüzyıl kapitalizmi değil, XXI. yüzyıl politikalarıdır*” şeklinde vurgulamaktadır.²²⁹

Bunlara ek olarak sosyal boyutta sendikaların zayıflaması ya da politik kararlarla güçlerinin zayıflatılması, üst düzey yöneticilerin gelirlerinin şirket kazançlarından bağımsız şekilde hızlıca yükselmesi, ırka ve cinsiyete bağlı ayrımcılık gibi konuların da eşitsizliğin giderek artmasında etkili olduğunu belirtmektedir.²³⁰

Ana akım iktisat yaklaşımını, uzun yıllar ekonomik krizlerle gelir dağılımı ilişkisini görmezden geldiği için de eleştirmektedir. Stiglitz'e göre ikisinin arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Artan gelir dağılımı adaletsizliği ile birlikte, gelirin yeniden dağılımı marjinal tüketim eğilimi yüksek olan kesimden düşük olan kesime doğru akacaktır. Bu da toplam talebin düşmesine neden olur. Talebi canlandırmak için faizler düşürülüp, vergisel düzenlemeler yapılır; ama bu da balonların oluşmasına yol

²²⁸ Joseph E. Stiglitz, “Inequality, Living Standards and Economic Growth”, <http://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/2015%20inequality.%20Living%20Standards.pdf> (10.12.2015) , s.8-14.

²²⁹ Joseph E. Stiglitz, “The Origins of Inequality, And Policies To Contain It”, **National Tax Journal**, 68 (2), (June 2015), s.428.

²³⁰ Joseph E. Stiglitz, **Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**, Ozan İşler (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, 2014, s.122-126.

açar. Oluşturulan balon patladığında ise ekonomi daralma sürecine girer. Bu ilişki tersinden de kurulabilir: Daralma dönemlerinde işsizlik, ücretlerde aşağı yönlü baskıya yol açar. Ayrıca hükümetlerde özellikle sosyal harcamalarında kesintilere giderler. Firmalar ise öncelikle olarak vasıfsız işçilerini çıkartma yolunu seçerler. Krizden sonra emek gücünün azaltılmış olarak kalması, eşitsizliğin de kalıcı hale gelmiş olmasına yol açar. Eşitsizlik-Oynaklığın Artması-Daralma arasındaki çember insani gelişmişlik düzeyi ile tamamlanır. Çünkü ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler eğitim ve sağlık gibi insani gelişmişlik düzeyini etkileyen hususları olumsuz etkiler. Bu da uzun vadede çemberdeki diğer değişkenleri bozar.²³¹

2.11.3. Branko Milanovic ve Görüşleri

Milanovic, çalışmalarını genellikle küresel düzeydeki gelir dağılımı adaletsizliğini ve bunun tarihçesini ölçmek üzerine yoğunlaştırmıştır. Özellikle XIX. yüzyıldan günümüze doğru olan küresel gelir dağılımı adaletsizliği üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarındaki temel vurgularından bir tanesi, XIX. yüzyıldaki gelir adaletsizliğindeki temel belirleyici olan sınıf çatışmasının yerini artık, ülkeler arası gelir ve yaşam koşullarındaki farklılıkların almış olduğudur. XIX. yüzyılın başları için tahmin edilen Gini katsayısının %30'luk kısmı ülkeler arasındaki gelir farklılıklarıyla; %70'lik kısmı ise sınıf farklılıklarıyla açıklanabilmekteydi.²³² (Üretim araçlarına sahip olan sermayedar kesim ve yaşayabilmek için emeğini satmak zorunda olan işçi kesimi) 1850 yılında bu oran %49-%51 halini almıştı. XXI. yüzyılın başlarında ise küresel gelir dağılımı adaletsizliğinin ancak %15'i sınıfsal farklılıklarla açıklanabilmektedir. Ayrıca yine XIX. yüzyılın ortalarına kıyasla günümüzde küresel gelir dağılımının çok daha bozuk olduğunu belirtmektedir. (1850 için tahmin edilen Gini katsayısı 53,2 iken, aynı veri setinin günümüze uyarlandığında 65,4'e yükseldiğini hesaplamaktadır.) Milanovic, küresel gelir adaletsizliğinde sınıfsal farklılığın yerini, mekânsal farklılıkların almasını, günümüzde yaşanan göç ve göçmen sorununun da önemli bir etkeni olarak görmektedir. Örneğin pek çok Afrika ülkesindeki en üst gelir grubunda yaşayanlar; bir Avrupa ülkesinin (Danimarka örnek olarak verilmiştir) en alt gelir grubunun düzeyine bile

²³¹ Joseph E. Stiglitz, "Macroeconomic Fluctuations, Inequality and Human Development", **Journal of Human Development and Capabilities: A Multi-Disciplinary journal for People-Centered Development**, Vol:13, No:1, (February 2012), s.31-48

²³² Branko Milanovic, "A Short History Of Global Inequality: The Past Two Centuries", **Explorations of Economic History**, 2011, doi: 10.1016/j.eeh.2011.05.001, s.6

erişememektedirler. Çalışma ve yaşam koşullarının getirdiği katılık (emek mobilitesi) koşulları yok sayıldığında, giderek gelişen iletişim araçları sayesinde, zengin ülkelerdeki fakir kesimin bile kendisinden daha iyi hayat sürdüğünü gören fakir ülkelerdeki insanlar, buralara doğru göç etmeye başlamaktadırlar. Bu göçler, geçmişte görülen işçi sınıfı hareketlerinin yerini, göçmenlerden kaynaklı toplumsal sıkıntıların almasına yol açabilecektir. Bu durumu engellemenin en önemli yolu da bu tarz ülkelere yardımda bulunmak veya ekonomik çıkarlar tanımak suretiyle gelir düzeyini yükseltmekten geçtiğini söylemektedir. Burada, zengin ve fakir ülkeler arasındaki uçurumu kapatmanın kısa vadedeki zorluğundan dolayı, düşük gelirli ülkelerdeki ortalama geliri ve dolayısıyla yaşam koşullarını iyileştirmek ve böylece göçün yaratabileceği olumsuz etkilerin önüne geçebilmektir.²³³

Milanovic, doğu bloğunun çöktüğü ve çok sayıda gelişmekte olan ülkenin dünya ekonomisine eklendiği bir dönem olarak 1988-2008 dönemini kapsayan kısa vadeli başka bir çalışma da gerçekleştirmiştir. Bu dönemde dünyada küresel gini katsayısında 72,2'den 70,5'e doğru hafif bir düşüş hesaplamıştır. Dünya gelirinde artış yaşanmasına rağmen, özellikle Çin, Hindistan, Sahraaltı Afrika gibi ülkelerdeki gelir dağılımı bozulması küresel düzeydeki düzelmeyi engelleyicisi olmuştur. Söz konusu yirmi yıllık süreçte en üst %1'lik kesimin ve orta sınıf olarak değerlendirilebilecek %50-60'lık dilime giren kesimin gelirinde çok keskin bir artış yaşanmıştır. Buna karşılık %75-85'lik dilime giren kesimin ortalama gelir artış hızı, dünya ortalamasının altında kalmıştır. Yaşanan bu değişim, dünya gelir dağılımı eğrisinin de değişim göstermesine neden olmuştur. 2005 yılı sabit fiyatlarıyla ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanan değerler 1988'de 400\$ ve 8.000\$ düzeyinde ikili tepeye sahip bir dağılımı işaret ederken, 2008'de birinci tepe 750\$ düzeyine gelmiş; ikinci tepe ise 3000\$'lar düzeyinden itibaren başlayarak genişlemiş ve belirgin halini yitirmiştir. Küresel orta sınıfın günlük ortalama gelirinin 2\$'dan 16\$a yükselmesi ve bu kapsamda

²³³ Branko Milanovic, "Global Inequality: From Class To Location, From Proletarians To Migrants", Global Policy, Vol:3 Is:2, May 2012, 125-134, s.125-131

yaşayanların dünya nüfusuna oranının %23'ten %40'a yükselmesi bu değişimin temel nedenleri olmuştur.²³⁴

2.12. Uluslararası Kuruluş ve Örgütlerin Çalışmaları

Son yıllarda önemi giderek artan gelir dağılımı adaletsizliği, uluslararası kurumların da dikkatini çekmiş, çeşitli yayınlar hazırlanmıştır. IMF, OECD, UNCTAD gibi uluslararası örgütlerin gelir dağılımı üzerine yaptıkları çalışmalar daha çok bir durum tespiti veya yıllar itibariyle yaşanan gelişmelerin bir özet değerlendirilmesi niteliğindedir. Bununla birlikte, politika önerisinde bulunulan yayınlar da vardır.

OECD, yakın dönemde doğrudan gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine raporlar hazırlamaktadır. Bu bölümde incelenecek ilk rapor 2008 tarihli ve "Growing Unequal?" başlığını taşımaktadır. Rapor 1980'lerin ortasından 2000'lerin ortasına doğru uzanan bir durum tespitiyle başlamaktadır. Bu süreç boyunca ülkelerin üçte ikisinde gelir dağılımının bozulma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. OECD üyesi 24 ülkenin gini katsayısı ortalaması iki dönem arasında 0,02 puanlık (%7) bir artış göstermiştir. Bu dağılımın nedenleri arasında ülkelerin büyüme sürecinde çeşitli gelir gruplarının bu büyümeden nasıl etkilendiği ve hükümetin bu konuda yaptığı uygulamaların önemli olduğu belirtilmiştir.²³⁵ Ancak rapora göre gelir adaletsizliğinin temel sebepleri üç başlıkta özetlenebilir: Demografik yapı ve yaşam koşulları, emek piyasası, hükümetlerin vergi ve transfer harcaması politikaları.

Yalnız yaşayanların ya da tek ebeveynli ailelerin sayısının artması ortalama hanehalkı olarak tanımlanan kişi sayısını azaltmakta, tüketimde ölçek ekonomisi koşullarını bozmakta ve kalabalık ailelere kıyasla eşitliği sağlamak için daha yüksek kişisel gelire ihtiyaç yaratmaktadır.

Küreselleşme, teknoloji ve sendikal faaliyetlerin etkileriyle emek piyasasının yapısal değişimleri de adaletsizliği etkilemektedir. Özellikle üst gelir grubu içinde ücrete dayalı eşitsizlik artmakta; genelde ise tam zamanlı-yarı zamanlı-geçici işlerde çalışmak ve cinsiyete dayalı ücret farklılıkları etki oluşturmaktadır.

²³⁴ Branko Milanovic, "Global Income Distribution: From The Fall of the Berlin Wall to the Great Recession", *The World Bank Economic Review*, 2015, doi: 10.1093/wber/lhv039, s:1-30

²³⁵ OECD, *Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, 2008, s.27-28

Üçüncü olarak vergileme politikaları ve sosyal yardım harcamaları, adaletsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında hükümetlerin elindeki en önemli kolaylaştırıcı olarak görülmektedir.

Raporda, OECD ülkelerindeki gözlemler çerçevesinde, gelir dağılımındaki adaletsizliği ve yoksulluk düzeyini azaltabilmek için iki yöntem önerilmektedir. Birincisi daha çok yoksulluk üzerinde etkili olabilecek nakdi sosyal yardım harcamaları ile vergi politikası değişiklikleridir. Transfer ödemeleri ve düşük gelirli kesimden daha az vergi alınması bu yaklaşımın başarılı olabilmesini sağlayabilecektir. Çalışma memnuniyetinin artırılması ise özellikle gelir dağılımı adaletsizliği açısından önemli bir politika olarak görülmektedir. İş bulma sürecinin kolaylaştırılması, işsiz kişinin işe yönlendirilmesine yönelik uygulamalar, iş memnuniyetinin artırılması, memnuniyetsizlik durumunda iş değişikliğinin kolaylaştırılması bu kapsamda yapılan öneriler olarak sıralanabilir.²³⁶

Yine OECD tarafından 2011 yılında yayınlanan “Divided We Stand” başlıklı raporda ise ana vurgu ücret eşitsizliğine yapılmış, bir önceki rapordaki önerilerin sonuçları da değerlendirilmiştir. Ücret eşitsizliğinin yanı sıra adaletsizlikte azalış olmaması küreselleşme, teknolojik değişim ve politik uygulamalar açısından değerlendirilmiştir. Raporda ülkeler arasında artan ticari entegrasyonun ve finansal açıklığın ücret eşitsizliğinde istihdamda anlamlı bir etki yaratmadığı belirtilmiştir. Ancak ülkeden çıkan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve teknolojik değişimin, ücret eşitsizliğini (özellikle üst gelir grubundakileri) artırdığı tespit edilmiştir. Politik açıdan ise sendikaların gücünün azalması, deregülasyonlar, istihdama yönelik uygulamaların zayıflatılması, vergilemede alt ve üst oranların birbirine yakınlaştırılması, işsizlik sigortası uygulamalarının azaltılması gibi unsurların hepsi birden 1980-2008 döneminde eşitsizliği artırıcı etkiler yapmıştır.²³⁷

Vergi ve transfer öncesi gelirin, harcanabilir gelire oranla daha büyük bir gini katsayısına sahip olması raporda özellikle belirtilen bir husus olmuştur. (Her iki gelir

²³⁶ OECD, 2008, s.288-303.

²³⁷ OECD, **Divided We Stand**, OECD Publishing, December 2011, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264119536-en>, s.22-32

kategorisinde de eşitsizlik söz konusu dönem boyunca artmıştır. Ancak kendine çalışan kesimin içindeki eşitsizliğin de yüksek olması bu sonucu ortaya çıkartmıştır)

2008 tarihli raporda çözüm önerisi olarak gösterilen vergi uygulamalarının ve sosyal harcamaların 2000'lerin sonuna gelindiğinde, istenilen düzeyde bir etki meydana getirmemesi de raporda dikkati çekmiştir. Sosyal transfer harcamalarındaki %1'lik artış, gini katsayısını %0,26 azaltabilmiştir. Gelir vergisinin azaltıcı etkisi ise %0,14 olmuştur.²³⁸ 2008 krizi sonrası yaşanan ekonomik daralmanın özellikle alt-gelir grubunu etkilemesi, vergi politikalarının etkinliğine olumsuz yansımıştır. Hatta vergi teşvikleri- indirimleri, üst gelir grubuna fayda sağlarken, en alt grubun krizin etkisiyle gelir seviyesinin düşmesi, bazı ülkelerde adaletsizliği daha da bozucu etkilere yol açmıştır.²³⁹

Bu kurumlar arasında konu ile ilgili birden fazla yayına sahip olan örgütlerden biri *Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı – UNCTAD*'tır. Merkezi İsviçre'de olan ve iki yılda bir Dünya Yatırım Forumu'nu düzenleyen kurum, 1997-2012-2014 yıllarında gelir dağılımı adaletsizliği ana temalı raporlar hazırlamıştır. Uluslararası ticareti, kalkınmanın temel unsuru olarak kabul eden örgüt; küreselleşmenin ve piyasa güçlerinin dünya ekonomisindeki rolünün artmasının gelir dağılımına olumsuz etki yapacağı endişesi nedeniyle bu konuya özellikle eğilmiştir.²⁴⁰

Küresel çapta gelir ve refah üzerinde raporlar yayınlayan kurumlardan birisi de *Credit Suisse*'dir. Kurum 2010 yılından bu yana düzenli olarak özellikle küresel refah seviyesine yönelik bir çalışma hazırlamaktadır. Credit Suisse raporlarında bir öneriden ziyade durum değerlendirmesi yapılmaktadır.

Kurumun kendi çalışmaları çerçevesinde 2015 yılı ortası itibariyle dünyadaki toplam servetin %51,3'ünün sırasıyla ABD, Çin ve Japonya'ya ait olduğu; en fazla birikime sahip ilk sekiz ülkenin ise (sırasıyla ABD, Çin, Japonya, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada, Avustralya) toplam servet birikiminin %70,4'üne sahip olduğu görülmektedir. Türkiye bu listede %0,4'lük oranla oldukça aşağılarda yer almaktadır.²⁴¹

²³⁸ OECD, *Divided We Stand*, s.245

²³⁹ OECD, *Divided We Stand*, s.293

²⁴⁰ UNCTAD, *Trade and Development Report 1997*, Geneva, 1997, s.103

²⁴¹ Credit Suisse, *Global Wealth Databook 2015*, Switzerland, 2015, s.19-22

Yine 2015 yıl ortası verilerine bakıldığında dünyadaki 20 yaş üzeri yetişkin nüfusun %71'inin, toplam dünya servetinin yalnızca %3'üne; Dolar milyonerlerinden oluşan ve dünya nüfusunun sadece %0,7'sini oluşturan kesimin toplam varlıklarının dünya servetine oranı ise %45'e denk gelmektedir. Dünya zenginlik sıralamasında üst basamaklarda yer alabilmek için ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. En varlıklı %10'un içindekilerin ortalama varlığı 68.800\$ ve %1'in içindekilerin ortalama varlığı ise 760.000\$'dır. Başka bir ifade ile en üst %1'lik kesimin varlığı, alt %50'lik kesimin toplam varlığına eşittir.

Sahip olunan varlığa göre dünya nüfusu incelendiğinde eşitsizlik daha da net olarak ortaya çıkmaktadır. 1 milyon Dolar ve üzerinde varlığa sahip kişi sayısı 33,7 milyondur. Bu grubun içinde olup da, 100 milyon Dolar'ın üzerinde varlığa sahip olanlar 44.860 kişi; 1 milyar Dolar ve üzerinde varlığa sahip olanlar ise sadece 1.722 kişidir.²⁴²

Gelir ve servet eşitsizliği hakkında İngiltere merkezli *Oxford Committee for Famine Relief – OXFAM* tarafından da, 2016 yılında bir çalışma yayınlanmıştır. Raporun özellikle yaptığı vurgulardan biri dünya ekonomisinin büyüyor olmasına ve alt ile orta gelir grubundaki ülkelerin, zengin ülkelere yaklaşıyor olmasına rağmen; bireysel bazda bakıldığında fakir ülkelerde bu zenginleşmenin pek hissedilmediği yönündedir. Çünkü genel olarak yoksulluk sınırında yaşayanların gelirlerinin artış hızı; ekonominin büyüme hızının altında kalmaktadır. Ayrıca mevcut büyüme, yaşam standartlarının iyileşmesi gibi bir sonuç da doğurmamaktadır. 1988-2011 döneminde dünyadaki gelir büyümesinin %46'sı en üst %10'luk dilime giderken, en alt %10 bu büyümeden sadece %0,6'lık bir pay alabilmiştir. Büyümede en üst %1'in elde ettiği fayda, alt %50'nin faydasına eşit durumdadır. Yine 1988-2011 döneminde dünyadaki gelir düzeyinde en alt %10'luk kesimde %33 ve en üst %1'lik kesimde %31'lik bir büyüme olmuştur. Oransal olarak dengeli bir büyüme görünse de, nominal olarak bakıldığında (2005 SAGP değerleriyle) en alt %10'un ortalama geliri 196\$'dan 261\$'a ve en üst %1'in ortalama geliri 38.000\$'dan 49.800\$'a yükseldiği ortaya çıkmaktadır.

²⁴² Credit Suisse, s.99-113

Çalışmada vurgulanan bir diğer önemli konu da, servetin yoğunlaşması sorunudur. Dünyanın en zengin 80 kişinin toplam servetinin 2010-2015 arası dönemde 700 milyar \$ düzeyinde artarak 2 trilyon \$'ın üzerinde bir rakama ulaştığı görülmüştür. Başka bir açıdan bakıldığında 2015 yılında dünyanın en zengin 62 kişinin toplam servetinin, dünya nüfusunun %50'sinin servetine eşit olduğu görülmüştür. (2014 yılında 388 kişinin serveti, dünyanın yarısına eşitti). Rapor, Washington Uzlaşısı'nın önerdiği politikaların bu yapıya zemin hazırladığını belirtmekte; gelir ve servetin belli ellerde yoğunlaşması ve bunlardaki büyüme ile verimlilik-katma değer arasındaki bağım kopmasını dünyanın bu konudaki en önemli sorunlarından birisi olarak vurgulamaktadır. Çalışmada emek ve sermaye gelirlerinin toplam gelirdeki payının, sermaye lehine keskince değişmesinin; emek geliri içinde de özellikle üst düzey yöneticilere yapılan ödemelerin adaletsizliği büyüttüğü vurgulanmaktadır. Vergi cennetleri, çok uluslu şirketlerin kazançlarını üretim yapılan ülkeden başka yerde tutmaları, monopolleşme, fikri mülkiyet hakları gibi durumlar da, küresel çapta gelir adaletsizliği uçurumunu büyüten nedenler arasında sayılmaktadır.

Oxfam'ın çalışmasında, küresel boyutta anlaşmalar ve ulusal politikalarla bu adaletsizliğin giderilmesi için bazı çözüm önerileri de sunulmaktadır. İşçilere asgari yaşam standardını sağlayacak düzeyde ücret ödemesi yapılması, Kadın haklarının ve kadınların ekonomik eşitliğinin özendirilmesi, Ekonomik güce sahip elit kesimin gücünün kontrol altında tutulması, Ar-Ge ve ilaç fiyatlaması konusunda uluslararası sistemin değiştirilerek herkesin ilaç kullanımına serbestlik getirilmesi, Vergi dilimlerinin daha adil şekilde düzenlenmesi ve Kamu harcamalarının, eşitsizliği gidecek şekilde daha etkin ve yoğun kullanılması bu önerileri oluşturmaktadır.²⁴³

²⁴³ Deborah Hardoon, Sophia Ayele ve Ricardo Fuentes-Nieva, **An Economy For The 1%**, England: Oxfam, 2016, s.9-33

Tablo 6. Farklı İktisat Okulu Temsilcilerinin Gelir Dağılımı Konusuna Bakışları

<u>Düşünür</u>	<u>Yaşadığı Dönem</u>	<u>Ülkesi</u>	<u>Bağlı Olduğu Akım</u>	<u>Özet Görüşü</u>
François Quesnay	1694-1774	Fransa	Fizyokrasi	Toplum üç sınıfa ayrılmıştır ve toprak kesimi gelir dağılımında belirleyici güce sahiptir.
Adam Smith	1723-1790	Birleşik Krallık	Klasik	Emekçi-Kapitalist-Toprak sahibi şeklinde üç sınıf vardır. Fiyat teorisi üzerinden gelir dağılımını açıklamaya çalışmıştır. İşbölümüne özel önem vermiştir.
David Ricardo	1772-1823	Birleşik Krallık	Klasik	Sermaye birikimi ve bölüşüm karşılıklı ilişki içindedir.
Jean Baptiste Say	1767-1832	Fransa	Klasik	Emek-Değer teorisini kabul etmez; ürünün değeri, tüm faktörlerin değerinin toplamıdır. Girişimci (ve kâr) üretimin ve gelir dağılımının motorudur.
Thomas Robert Malthus	1766-1834	Birleşik Krallık	Klasik	Nüfus teorisi ve ücret kuramına göre rant, bölüşümü belirler.
Nassau William Senior	1790-1864	Birleşik Krallık	Klasik	Ürün değeri ücret ve kâra göre belirlenir. Sermayedar ve Emekçi aynıdır ama sermayedarın cimriliği ile üretim ve birikim olabilir.
John Stuart Mill	1806-1873	Birleşik Krallık	Klasik	Bölüşüm, belli bir tarihsel ortamda ve o döneme ait mülkiyet ilişkilerinin sonucudur.
Karl Marx	1818-1883	Almanya	Klasik	Bölüşümü üretim tayin eder. Ayrıca tarihsel gerçeklikten kopuk bir birikim/bölüşüm analizi yapılamaz.
Leon Walras	1834-1910	Fransa	Neoklasik (Lozan Ekolü)	Faktör fiyatları; marjinal fiziki verimlerine, görece kıtlıklarına ve talep durumuna göre belirlenir
Vladimir Karpovich Dmitriev	1868-1913	Rusya	Neo-Ricardo	Kâr oranı sabittir ve bu sayede ücret/kâr dağılımı belirlenebilir. Kâr oranı ise üretimdeki emeğin ve zamanın bir fonksiyonudur.
Carl Menger	1840-1921	Avusturya	Neoklasik (Avusturya)	Tüm üretim girdileri eşit önemdedir. Azaltılan bir birim girdinin toplam üretimde yarattığı düşüş, o faktörün değeridir.

Tablo 6 (Devamı)

Alfred Marshall	1842-1924	Birleşik Krallık	Neoklasik (Cambridge)	Girdi fiyatlarını arz ve talep belirler. Uzun vadede hiçbir girdi, diğerleri aleyhine daha fazla milli gelirden pay alamaz. Toplumsal artık ise sadece rantta vardır.
Friedrich Von Wieser	1851-1926	Avusturya	Neoklasik (Avusturya)	Artırılan bir birim girdinin toplam üretimde yarattığı katkı, o faktörün değeridir.
John Bates Clark	1847-1938	A.B.D.	Neoklasik	Artık değer yoktur, bölüşümün doğal ve evrensel kanunları ile her faktör haklı ve adil gelir elde eder.
John Maynard Keynes	1883-1946	Birleşik Krallık	Keynesyen	Parasal ücretlerdeki azalış, ücretli kesimden toplumun diğer kesimlerine doğru kaynak akışına yol açar.
Michal Kalecki	1899-1970	Polonya	Cambridge	Ücretler, üretim tekniği, monopol derecesi ve maliyet/ücret oranıyla belirlenir. Kâr oranıysa dalgalanma gösterebilir; çünkü girişimcilerin yatırım ve tüketim harcamalarına göre belirlenir.
Piero Sraffa	1890-1983	İtalya	Ricardo-Marx	Faktörlere değil; sınıflara ait artıktır. Bölüşüm sadece üretimin teknik özellikleri ile açıklanamaz; sınıfsal bir gelir paylaşımı vardır.
Joan Robinson	1903-1983	Birleşik Krallık	Post-Keynesyen	Yatırım ve tüketim kararları ücretleri etkiler; bu da uzun vadede bölüşüm koşullarını belirler.
Nicholas Kaldor	1908-1986	Macaristan	Cambridge	Yatırım ve tasarruf eşitliği nedeniyle gelir düzeyini ve dağılımını belirleyen temel unsur yatırım kararlarıdır.
Milton Friedman	1912-2006	A.B.D.	Monetarist	Piyasanın adaletsizliği bile, devletin dağıttığı adaletten iyidir. Artan oranlı vergileme ve asgari ücret-sübvansiyon gibi uygulamalar gelir dağılımını daha çok bozar.
Joseph E. Stiglitz	1943 - ...	A.B.D.	Neo-Keynesyen	Gelir dağılımı adaletsizliğinde temel belirleyici kurumsal ve politik faktörlerdir. Ayrıca rant sahipleri, üretime aktif olarak katılmadıkları için ekonomideki gelir dağılımı düzenini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 6 (Devamı)

Branko Milanovic	1953 - ...	Sırbistan / ABD	-	Gelir dağılımı adaletsizliği sorunu sınıfsal bir çatışma olmaktan çıkmış; ülkeler arası (vatandaşlığa dayalı) bir sorun halini almıştır.
Thomas Piketty	1971 - ...	Fransa	-	Sermayenin getirisi, ekonomik büyümeden yüksek oldukça, eşitsizlik sürecektir. Beşeri sermaye için mesleki eğitim, ücret eşitsizliğini azaltabilir. Sermaye için küresel ve artan oranlı bir servet vergisi uygulanmalıdır.

Kaynak: Tablo tarafımızdan dipnotlarda gösterilen ilgili kaynaklara bağlı olarak düzenlenmiştir. Sıralamada düşünürlerin ölüm tarihleri dikkate alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMLAR VE KURUMSAL İKTİSAT YAKLAŞIMI

İngilizce yazındaki “Institutional Economics” ifadesi, dilimizde biraz da kavram karmaşası nedeniyle “Kurumsal-Kurumcu-Kurumsalcı-Enstitüsyonalizm” gibi farklı şekillerde karşılanmaktadır. Bu yaklaşım, kurumları savunan ve onların yaygınlaştırılmasını isteyen bir yapıda olsaydı, “Kurumcu” veya “Kurumsalcı” sıfatları kullanılabilirdi. Bunun yanında temel amaç, kurumların varlığını ve işleyişini iktisadi bir temele oturtmak da olmadığından “Kurumların İktisadi” ifadesi de uygun olmamaktadır.²⁴⁴ Çalışmada bu nedenlerden ötürü, literatürde de daha yaygınca kullanılan “Kurumsal İktisat” ifadesi tercih edilmiştir.

Diğer iktisadi akımlardan farklı olarak, kurumsal iktisat bakış açısı, başlıca ekonomik sorunların çözümünde kurumların ve kurumsal yapının önemini öne çıkarmaktadır. Bu bölüm kurum kavramı ve kurumsal iktisat akımının temel varsayımlarıyla, yöntemleri hakkında bilgi vermeyi hedeflemektedir.

3.1. Kurumlar

Kurum kavramı konusunda literatürde tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Kavram oldukça geniş olduğu için, yapılan tanımlar da ağırlıklı olarak sadece belli yönleri vurgulamaktadırlar.

Kurum kavramı, yasal organizasyonlardan ziyade, kökenleri geçmişte olan ve uzun zamandır istikrarlı bir şekilde tekrar eden, gelecekte de tekrar etmesinin muhtemel olduğu davranış tarzlarını ve düşünce kalıplarını ifade etmektedir.²⁴⁵

Kurumsal İktisadın ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Thorstein Veblen, kurumları yalnızca yaygın ve baskın tutum ve eğilimleri biçimlendiren bir seçici uyum sürecinin ürünleri olarak değil; aynı zamanda hem yaşama hem de insanlar

²⁴⁴ Eyüp Özveren, “Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (15-44) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.15-16

²⁴⁵ Ömer Demir, **Kurumcu İktisat**, 1. Baskı, İstanbul: Vadi Yayınları, 1996, s.173

arası ilişkiye yön veren özel yöntemler olarak kabul etmektedir. Bu seçici uyum süreci, belli kurumların seçilmesiyle sosyal yapıların evrilmesini sağlar. İnsanlar arası ilişkiyi belirleyen kurumlar da işte bu seçim sürecinde devreye girerler. Toplumun insani öznesi, uyumlu değişimlerin seçilerek korunması ilkesi çerçevesinde değişkenlik gösterir. Belli bir dönemdeki güçlü koşullar ve kurumlar, belli bir karakter tipinin egemen olmasını sağlar. Kurumlar geçmişten devralınır, çünkü dün yaşananlar insanların düşünce tarzlarını etkileyip tutumlarını biçimlendirdiğinden, bugünün kurumlarını oluştururlar. Bu durum aynı zamanda kurumların bugünün gerçeğiyle neden uyumlu olmadığını da gösterir. Dolayısıyla geçmişten devralınmış olan kurumlar, yani düşünce tarzları ve eğilimler, hep birer tutuculuk etkenidir. Yaşam tarzı da kurumların bir bileşkesidir. Dolayısıyla tutuculuk, toplumun hem alt hem de üst kesimlerinde vardır. Alt kesimde vardır; çünkü bu kesim tüm enerjisini bugünü yaşamak için harcar; geleceğe yönelik plan yapamaz. Üst kesimde de vardır; çünkü bu gruptakiler de hallerinden memnun oldukları için değişime sıcak bakmazlar. Eşitsiz servet dağılımı bu nedenle toplumsal bazda tutuculuğun aşılmasına ket vurucu bir etkiye sahiptir.²⁴⁶

John Ragers Commons, yargı ve toplumsal yaşam süreçleri boyunca pragmatik seçimlerle ve yapay olarak ortaya çıkan unsurlar olarak bir tanım geliştirmiştir. Bu tanımın çıkış noktasını kıtlık ve çıkarların çatışması oluşturmaktadır. Toplumsal kurumların bağlayıcı unsuru hukuk sistemidir; çünkü bu sistem sayesinde herkes daha güvenli ve istikrarlı bir yaşama sahip olacaktır.²⁴⁷ Bireysel eylemi denetleyen, serbestleştiren ve genişleten toplu eylemler Commons için kurumların tanımını oluşturmaktadır. Buradaki bireysel eylem, meta müdahalesi ya da psikolojik unsurlar değil, işlemlerdir.²⁴⁸

Clarence Ayres ise kurumu, birbirine bağlı davranışların toplumsal biçimlerinin bir kümesi olarak görmüştür. Davranışlar, toplumun değer yapısıdır. Değer ise, yaşam süreçleri içinde ortaya çıkar. İyi-kötü değerlerinin temel ölçütü, yaşam

²⁴⁶ Thorstein Veblen, **Aylâk Sınıf**, İnci User (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1995, s.138-147

²⁴⁷ Emre Özçelik, “Kurumlar, Kurumsal İktisat ve Avusturya Okulu”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (201-236) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.206-207

²⁴⁸ Demir, s.119

sürecine olan katkılarıdır. Ayres, teknolojiyi ve dolayısıyla yeniliği yavaşlattığı için kurumlara olumsuz bir anlam yükler.²⁴⁹

Geoffrey M. Hodgson kurumları, eşzamanlı olarak insan eylemini oluşturan ve onun tarafından da oluşturulan unsurlar olarak görmektedir. Kurum kavramı, mikro ekonomideki bireysel eylem, alışkanlıklar ve seçimler ile bireysel yapıların makro ekonomideki dünyasını birbirine bağlamaktadır.²⁵⁰

Yeni Alman Tarihçi ekolüne bağlı olmakla birlikte, kurumsal iktisat düşünce geleneğinde de görüşlerine yer verilen Gustav von Schmoller'e göre ekonomik, politik veya hukuki yapı farketmeksizin, binlerce yıl ve kuşak içerisinde gelişip olgunlaşmış ve belli bir çerçeveye, biçime sahip olmuş, toplum hayatındaki düzenlemeler bütünüdür. Bunlar bir bütün olarak toplumu etkileyen ahlaki, hukuki ve geleneksel kurallar ve davranışlardır.²⁵¹

Kavramsal olarak Kurum tanımları arasında en fazla kullanılanlardan birisi Walton Hamilton'un tanımıdır. Hamilton, Veblen'in daha önceden yaptığı "toplumun genelinde yerleşmiş davranışlar ve düşünceler" şeklindeki tanımı detaylandırarak, kurumları "toplumların doğasına işlemiş olan, gelenekselleşmiş, yaygınlık gösteren kalıcı haldeki davranışlar veya düşünceler olarak tanımlamaktadır. Eski Kurumsalcılar arasında gösterilen bu isimlerin kurum tanımındaki ortak nokta geleneklerin hem kurum tanımında hem de insan davranışlarının tanımlanmasında merkezi bir rol oynamasıdır. Bu tanımlara karşılık olarak Yeni Kurumsalcı akımda ise toplum hayatında belirleyici olan kurallar bütünü olduğu görüşü kabul edilmiş, temel vurgu geleneklerden alınıp, düzenlemelere verilmiştir.²⁵² North da kurum kavramını oyunun kuralları olarak

²⁴⁹ Feridun Yılmaz, "Avrupa'da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği", Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.104-105

²⁵⁰ Yılmaz, s.123-133

²⁵¹ Gustav von Schmoller, **Principles d'économie politique, vol.1**, Paris, 1905 s.150 ve 156 Aktaran: Bernard Chavance, **Institutional Economics**, Francis Wells (çev.), England: Routledge, 2009, s.4-5

²⁵² Geoffrey M. Hodgson, "The Approach of Institutional Economics", **Journal of Economic Literature**, Vol. 36, No.1, (March 1998), s.179

tanımlamış ve toplum üzerindeki en önemli rolünü de belirsizliği azaltmalarında görmüştür.²⁵³

İster eski, ister yeni ekole bağlı olunsun, kurum kavramında genel kabul gören bazı özellikler şu şekilde özetlenebilir:²⁵⁴

- Tüm kurumlar iktisadi ajanlar arası ciddi ve kesin bilgi veritabanını kapsar,
- Tüm kurumlar çok sayıda karakteristik özelliklere ve rutinlere sahiptir,
- Kurumlar ortak davranışlar ve kavramlar ile karşılıklı etkileşim içindedir,
- Kurumlar sabit ve değişmez değildir, aksine göreceli olarak değişkendir,
- Kurumlar değerleri ve kuralcı evrim sürecini de içerirler.

Kurum kavramı sosyolojik açıdan da incelenmiştir. Swedberg, iktisat sosyolojisinin sosyolojinin içindeki üç temel yaklaşımdan beslendiğini; bunların da ağ yaklaşımı (network theory), organizasyonel teori (organization theory) ve kültürel sosyoloji (cultural sociology) olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşımların firma, tüketici, piyasa ve para gibi temel ekonomik kavramlar ile birlikte altında yatan odak noktasında normatif kurallar, araçsal değerler ve net değerler vardır. Bu nedenle varsayımlar, salt homo-economicus yaklaşımına indirgenmemeli; sosyal ilişkiler, mevcut yapı gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Çünkü bir toplumda yaşamın anlamı, diğer insanlarla iletişim içinde olmak ve onun kurumlarının bir parçası olmaktır.²⁵⁵ Giddens de, sosyolojiyi “*sanayileşme sürecinde yaşanan değişimlerin ortaya çıkardığı toplumsal kurumları incelemek olan sosyal bilim*” olarak tanımlamıştır. Toplumun uzun bir süreçte tekrar tekrar oluşturduğu ya da yeniden ürettiği inanç ve davranış tarzlarını, toplumsal davranışın kurumsallaşması olarak görmüştür.²⁵⁶

²⁵³ Douglass C. North, **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, 2. Baskı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2010, s.12-13.

²⁵⁴ Hodgson, s.179.

²⁵⁵ David A. Reisman, “Economic Sociology And Institutional Economics”, **Journal of Institutional Economics**, Vol.3, No:1, 2007, s.92.

²⁵⁶ Anthony Giddens, “Sosyolojinin Kapsamı”, Anthony Giddens (Ed.), **Sosyoloji Başlangıç Okumaları** içinde (13-17), İstanbul: Say Yayınları, 3. Baskı, 2013, s.16.

Kurum kavramı ile ilgili başlıca tanımlamalardan sonra, bir sonraki başlıkta Kurumsal İktisat düşüncesinin alt yapısını oluşturan iktisadi ve felsefi kaynaklar kısaca açıklanacaktır.

3.2. Kurumsal İktisat Yaklaşımının Tarihsel Kaynakları

XIX. yüzyılda Newton'cu fiziğin kesinliklerinden etkilenen iktisatçılar, soyut ve tümdengelimci bir yaklaşımı benimsemeye başlamışlardır. James Mill, David Ricardo gibi düşünürler bu bakış açısıyla eserlerini oluşturmuşlardır. Klasik iktisattaki tam bilgiye sahip olunma varsayımı ve Ricardocu düşünce geleneği, o dönemki iktisadi politik, ahlaki ve sosyal boyutlarından soyutlamıştır.²⁵⁷ Liberal öğretinin temelindeki bu tümdengelim yaklaşımı ve soyutlayıcı-rasyonel bakış açısına dayanan varsayımlar sayesinde de serbest ticarete dayalı evrensel kapitalizm fikrine ulaşılmaktadır. Bu liberal yönetime eleştiriler, Alman Tarihçi ekolü ve ABD kökenli Kurumsal İktisat ekolünün ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.²⁵⁸

Kurumsal iktisat her ne kadar neoklasik iktisada bir tepki olarak doğmuş olsa da, bu akımın doğuşundaki temel Alman Tarihçi Okulu'nda aranmalıdır.²⁵⁹

Bu çerçevede, Kurumsal İktisat Yaklaşımı başlığı altında, önce Tarihçi Okul'dan bahsedilecek; sonrasında da esas itibariyle Kurumsal İktisat yaklaşımının genel özellikleri tartışılacaktır.

3.2.1. Liberal Öğretinin Reddi: Tarihçi Okul

XIX. yüzyıldaki yerleşik iktisadi görüşe tepkiyi temsil eden Tarihçi Okul, tarihi ve toplumbilimi iktisadın içine sokmuştur. Tarih bilimi, söz konusu dönemde birçok bilim dalıyla zaten ilişkilendirilmekteydi. İktisat tarihi de bu çerçevede ilgi gösterilen alanlardan birisiydi. Ancak Tarihçi okul farklı olarak iktisadi sürecin incelenmesinde teorik araştırmalar ve evrensel genel geçer kurallar bütünü yerine tarihi araştırmalara önem vermiştir.²⁶⁰

²⁵⁷ A. Dinç Alada, **İktisadın Kayıp Felsefesi Arayışlar, Denemeler**, 1. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2012, s.21

²⁵⁸ Kazgan, s.172

²⁵⁹ http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/eski_kurumsal.htm (01.11.2013)

²⁶⁰ Kazgan, s.173

Alman Tarihçi Okulu'nun kökenlerinde hem Alman Ekonomik Romantizminin hem de Friedrich List'in ulusalcılığının etkisi vardır. Bu köklerden birincisi iktisadi teorinin özüne karşılığın, ikincisi tarihsel araştırmaya dayanmanın, ikisi birlikte de klasik okulun bireyciliğine ve liberal düşünceye karşılığın yansımasıdır. Okulun öne çıktığı XIX. yüzyılın son dönemlerinde yeni gelişen Alman sanayisinin İngiliz rekabetinin gerisinde kalmama isteği ve bu amaçla kozmopolitliğe karşılığın ulusalcılığı ve korumacılığı savunması, Tarihçi Okul'un ortaya çıkışındaki arka planı oluşturmaktadır.²⁶¹

Tarihçi Okul'un üzerinde Hegelci felsefenin de etkisi vardır. Hegelci yaklaşımda Darwinci anlayıştan farklı olarak, kendi kendini geliştiren bir kültür hareketinin olduğu ve bu kültürün de insan ruhunu geliştirdiği kabul edilmekteydi.

Alman Tarihçi Okuluna ilham veren ve klasiklere karşı çıkan bazı İngiliz düşünürler tarihsel metoda dayalı çalışmaların ilk örneklerini vermişlerdir. Bu düşünürler Tarihçi okul kapsamında değerlendirilmemekle beraber, Tarihçi Okul'un öncüleri arasında kabul edilmektedirler.²⁶²

Tarihçi ekol üzerinde çalışanların hepsi tümevarımcı ve ampirik yaklaşıma sadakatle bağlıyken, tümdengelimci ve aksiyomatik yapıya net bir şekilde karşı çıkmışlardır. Çünkü ancak tümdengelimci bir yapı, ölçülebilen, her koşulda her ülke ve sınıfa uyabilen bir aksiyomatik bilim olabilir. Oysa tarihçilerin eleştirdikleri temel nokta olarak iktisadi yasanın doğal kuralları gösterilmektedir.²⁶³ Tarihçi okul kapsamındaki pek çok düşünür, yasalara ve hukuk-iktisat ilişkisine büyük önem vermişlerdir. Ekonomik davranışların tarihi, toplumsal ve kurumsal bağlamda belirlendiğini ve yasalar ile kurumların göreceliliğini vurgulamışlardır.²⁶⁴

²⁶¹ George E. Economakis, John Milios, "Historical School, German", **Routledge Encyclopedia of International Political Economy**, Cilt:2, London, New York: Routledge, 2001, s.686.

²⁶² Savaş, s.489-490

²⁶³ Keith Tribe, "Historical Schools of Economics: German and English", **Keele Economic Research Papers**, England, (February, 2002), s.1

²⁶⁴ Peter R. Senn, "The German Historical Schools in the History of Economic Thought", **Journal of Economic Studies**, Vol:32, No.3, 2005, s.187-193.

3.2.2. Tarihçi Okul'un İngiltere'deki Öncülleri

İngiliz Tarihçi Yaklaşımı'nda tümevarım ve gözlemi esas alan Bacon'un izleri vardır. XVII. yüzyılda yaşamış olan Bacon'ın fikirleri, XIX. yüzyıl başlarında William Whewell (1794-1866) ve Richard Jones (1790 – 1855) tarafından güncelleştirilmiştir.

İngiltere'de XIX. yüzyılın son otuz yılı, tarihçilerle ana akım iktisatçıların arasındaki mücadeleyle geçmiştir; sonunda tarihçi yaklaşımı savunanlar marjinal konumda kalmışlardır.²⁶⁵

Tarihçi görüşte olan bu düşünürler, ağırlıklı olarak Ricardo'yu soyut genellemelerinden ötürü eleştirmektedirler. Jones, soyut genellemeciliğin "bak ve gör" yaklaşımıyla yer değişmesini savunuyordu. Çünkü Jones, kapsamlı bir görüşe sahip olmadan genel ilkelerin görülemeyeceğini düşünüyordu.²⁶⁶ Jones, ekonomik varsayımların tarihsel açıdan sürekli ve kararlı; ayrıca deneysel açıdan da kabul edilebilir olması gerektiği fikrindeydi.²⁶⁷

Ricardo hayranı olmakla beraber, onun soyutlayıcı yaklaşımını eleştiren Walter Bagehot (1826-1877) ise soyutlayıcılığı tamamen reddetmemekle birlikte, daha çok gözlemlerle doğrulukların araştırılması gerektiğini savunmaktadır.²⁶⁸ Bagehot, XIX. Yüzyıldaki genel kabul gören ekonomik teorinin İngiltere dışında bir işe yaramayan; gösterişli ve aldatmacaya açık bir teori olduğunu söylemektedir.²⁶⁹

Jones'un takipçilerinden Thomas Edward Cliff Leslie (1825? – 1882), insanı sadece mübadelede bulunan soyut bir varlıktan ibaret saymak yerine tarihin, çevresel koşulların, istek, hırs ve zayıflıklarının şekillendirdiği gerçek bir varlık olarak kabul etmektedir. Leslie politik iktisadın "belli bir tarihin sonucu olarak ortaya çıkan spekülasyonların ve doktrinlerin bir toplamı" olduğunu söylemektedir.

J.E. Thorold Rogers da (1823-1890), Ricardo'nun rant teorisinin tarihsel gerçeklerle uyumlu olmadığını savunmuştur. O'na göre iktisatçıların doğal olduğuna

²⁶⁵ Tribe, s.3

²⁶⁶ Savaş, s.491

²⁶⁷ Robert B. Ekelund, Jr., Robert F. Hèbert, **A History of Economic Theory and Method**, 4. Baskı, USA: McGraw-Hill International Editions, 1997, s.406.

²⁶⁸ Savaş, s.491-495

²⁶⁹ Ekelund, s.406

inandıkları şeyler aslında yapaydı. Hatta gerçeklerin soyutlamalar nedeniyle göz ardı edilmesi geleneğinin, politik ekonominin itibarını da büyük ölçüde düşürdüğünü ifade etmiştir.²⁷⁰

Yukarıda ismi geçen düşünürlere ek olarak William Cunningham ve William Ashley de, 1923’de İktisat Tarihi Derneği’nin kurulması, XIX. Yüzyıl sonu itibariyle yazılmış ilk iktisat tarihi kitabının yazarları olmaları gibi sebeplerle bu akımın öncüleri arasında yer almaktadırlar. Kurumsal çaptaki bu ayrışma iktisat ile iktisat tarihinin de hızlı bir şekilde ayrışmasına yol açmıştır. Cunningham da, geçmişle bugün arasındaki bağı koparttığı ve böylece gözlemin daha kaliteli yapılmasını engellediği için Alfred Marshall’ı eleştirmiştir. Marshall’ın olgulara yönelik yaklaşımına karşılık, kendisini ekonomik gelişmenin tarihi köklerine adanmıştır.

İngiliz Tarihçi görüşün özet olarak, başlı başına bir alternatif oluşturmaktansa, döneminin hakim görüşü olan klasik yaklaşıma ve onun yöntemlerine bir tepki olduğu söylenebilir. Tarihçi görüş altında adı zikredilen yazarlar, ağırlıklı olarak Ricardocu ekonomi yaklaşımına ve onun yöntemlerine karşı çıkmışlar; soyutlamacılığın yerine tarihsel gözlemin esas alınmasını; genel kurallara da bu yöntemle ulaşılmasını savunmuşlardır. Tarihçi ekol, İngiltere’deki en parlak dönemini 1870-1880’li yıllarda yaşamış; 1890’lardan itibaren yerleşen iktisat eğitim programı ise tarihçiliği dışlamıştır.²⁷¹

3.2.3. Eski Alman Tarihçi Okulu

Wilhelm Roscher (1817-1894), Bruno Hildebrand (1812-1878) ve Karl Knies (1821-1898) Alman Tarihçi Okulu’nun kurucuları olarak kabul edilmektedir. Bu düşünürler için amaç ve yöntem, içerikten daha fazla önem arz etmekteydi.²⁷²

Aslında bir liberal olan W.Roscher, 1843’te yayımladığı “Tarihçi Metoda Göre İktisat Politikası Dersleri” adlı kitabında iktisadi teorinin tarihsel somut örneklerle dayandırılması gerektiğini savunur. Bu nedenle de kitabın yayımlandığı yıl olan 1843,

²⁷⁰ Savaş, s.491-498

²⁷¹ Tribe, s.3

²⁷² Savaş, s.500-501

Tarihçi Okul'un kuruluşu olarak kabul edilir.²⁷³ Kitapta ayrıca iktisadın diğer sosyal bilimlerle sıkı bir ilişki içinde olması gerektiği, mutlak doğru ekonomik yasalar olmadığı gibi görüşler de savunulur.²⁷⁴ Roscher'in yazılarındaki temel vurgu, ulusal refah ve onun nasıl arttırılacağından ziyade, bireylerin ekonomik görünümünün bir yansıması olarak ne düşünüp, isteyip, hissettikleri; neye ulaşmak istedikleri ve bunu neden istedikleri üzerinedir. Bunun da tek tek bireylerin toplamından farklı bir şey olan toplumun kültürüyle veya diğer bilim dallarıyla birlikte çalışarak elde edilebileceğini savunmaktaydı.²⁷⁵

Roscher'le birlikte, Alman Tarihçi Okulu'nun kurucuları olarak kabul edilen Hildebrand ve Knies de, iktisadın fizik gibi evrensel kabul edilen kanunlara bağlı olamayacağını, ancak düzenli tekrarlar içerebileceğini, tarih ve toplumbilimin, insanların gelişimindeki iktisadi boyutta tamamlayıcı bilgiler içerdiğini savunmaktadırlar.²⁷⁶ Hildebrand, Roscher'den farklı olarak klasik teoriyi tarihsel verilerle yeniden incelemek yerine, doğrudan klasik ve sosyalist teorileri eleştirmiştir. O'na göre ahlaki değerler, din, gelenek ve adetler ekonomik davranışlar üzerinde belirleyici bir rol oynamaktaydı.²⁷⁷ Hildebrand Smith'in geliştirdiği ekonomik sistemi, genel bir teori olmaktan çok parasal ekonomiyi üstün kılan bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır. O'na göre Smith, ekonomi bilimini ticaret bilimi haline sokmaktadır. Bu da belli koşullar altında herşeyin her zaman aynı sonucu vereceği anlamına gelmektedir.²⁷⁸

Knies ise olaylar arasında özdeşlik yerine ancak benzerlik ilişkisi kurulabileceğini; mutlak ve kesin nedensellik belirleyen yasaların da bu nedenle olamayacağını savunmuştur.²⁷⁹

Tarihçi Okul, genel olarak tüm dünyada geçerli iktisadi yasaların olmadığını savunuyor olsa bile, bu okuldan bazı iktisatçılar, teori karştı görüşleri biraz daha

²⁷³ Kazgan, s.173

²⁷⁴ Savaş, s.501

²⁷⁵ Tribe, s.6

²⁷⁶ Kazgan, s.173

²⁷⁷ Savaş, s.502

²⁷⁸ Tribe, s.7

²⁷⁹ Savaş, s.503

hafifletmişlerdir. Örneğin Spiethoff teoriiyi reddetmemekle beraber, her toplumun ayrı bir iktisadi teorisi olduğunu savunur. Schmoller ise klasik yöntemlerin, iktisadi kanunların saptanmasında yetersiz kalacağını savunmuştur.²⁸⁰

Eski Alman Tarihçi Okulu'nun genel bir değerlendirmesi olarak, Rosche, Hildebrand ve Knies hakkında şöyle bir ifade kullanılabilir:²⁸¹

“...Bu düşünürler, öne sürdükleri şekilde, ekonomik kalkınma yasalarını belirleyememişlerdir. (...) İkincisi, Tarihçi Okul, iktisadın oluşturulmasında kullanılacak tarihsel metodları ortaya koyamamıştır. Özellikle Hildebrand ve Knies istatistiksel veri toplamının önemini vurgulamışlarsa da, buldukları verileri iktisat teorisinin test edilmesinde kullanmayı, verilerin kendi anlamlarını çıkardıklarını düşünmüşlerdir. Oysaki teorisiz ölçme mümkün olmayacağından, verilerin bu şekilde kullanılması, mevcut teoriye herhangi bir şey katmamıştır. Sonuçta, Tarihçi Okul, mevcut iktisat teorisini aynen bırakmış sadece tarihsel yönden nisbi olduğunu belirtmekle yetinmiştir.”

3.2.4. Yeni Alman Tarihçi Okulu

Yeni Tarihçi Okul görüşünde olanlar, tarihçi metoda öyle şiddetli bağlanmışlardır ki, ekonomi teorisi ile ekonomi tarihini her yönden bir kabul etmişlerdir.²⁸²

Bu düşünce akımının önde gelen isimleri arasında Gustov Von Schmoller (1838-1917) gösterilebilir. Ayrıca Etienne Laspeyres, Karl Bücher, Adolph Wagner, Georg Friedrich Knapp gibi iktisatçılar da bu okul çerçevesinde değerlendirilebilirler.

Gustov Von Schmoller, ekonomik karar ve davranışlarda ahlaki kurallara büyük önem verir. Hatta yöntembilimsel olarak tüm akademik çalışmaların (iktisadi anlamda) Smith'çi ya da Marx'çı geleneklere bağlanmasına da karşı çıkar. Çünkü

²⁸⁰ Kazgan, s.173-174

²⁸¹ Savaş, s.505

²⁸² Savaş, s.505

Schmoller, ekonomik aktiviteleri belirleyen davranışların oldukça karmaşık olduğunu ve bu karmaşık ilişkilerin de zaruri bir şekilde sosyal ve hukuki kurallarla bağlantılı olduğunu savunur. Başka bir ifadeyle metodolojik bireysellikten ziyade kültürel relativizmi ön plana çıkarmak istemektedir. Elbette bu karmaşık kurallar yapısı, toplumun tarihinden bağımsız olarak düşünülemezdir.²⁸³ Schmoller'e göre tarih boyunca tüm organizasyonel yapıların en temelinde aile kurumu olduğunu savunur. Köy-Şehir-Ulus düzeyinde bile hep bu yapının özelliklerinin farklılaşmasının ya da birleşmesinin etkisi olmuştur. Bu nedenle sosyal yapının, bireyden daha az bir özelliğinin olmadığını vurgular.

Schmoller, "Politik İktisadın İlkeleri" adlı kitabında farklı ülkeleri ve farklı dönemleri kapsayan politik iktisat karşılaştırmalarında, doğal ve teknik koşulların yanı sıra kurumsal ve organizasyonel yapıların kullanılması gerektiğini savunmuştur. O'na göre, insan vücudunu anlamak için ihtiyaç duyulan anatomi bilgisine denk olarak sosyal yapının kurumsal özellikleri vardır.²⁸⁴

Spiethoff, toplumların birbirlerinden farklı ekonomik yapılara ve dolayısıyla teorilere sahip olduğunu belirtmiş; Sombart da iktisatta evrensel kanunların olamayacağını yazmıştır.²⁸⁵

Eski ve Yeni Tarihçi okulları arasındaki ayrım şu şekilde özetlenebilir: Eski okul belli bir amaca ve disipline sahip olmakla beraber, vizyonlarını gerçekleştirememişlerdir. Buna karşılık Yeni okul amaçlarını gerçekleştirebilmişler; ama bu esnada da vizyonlarını kaybetmişlerdir. Her iki okulun da eleştirilen ortak noktası ekonomik sistemler tarihini sistematik olarak karşılaştırmalı inceleyememeleridir.²⁸⁶

Tarihçi Okul'un çıkış noktasında fiyat teorisine kıyasla, toplumların evrimine daha çok yer verilmesi fikri yatmaktadır. Tarihçi Metod, çok fazla sayıda unsuru araştırma kapsamına alınmasını sağlarken, farklı kültürel formlardaki kurumsal

²⁸³ Markus Haller, "Mixing economics and ethics: Carl Menger vs Gustav von Schmoller", **Social Science Information**, Vol:43 No:1, 2004, s.6-8

²⁸⁴ Chavange, s.3-5.

²⁸⁵ Nadir Eroğlu, **İktisatta Rasyonalite ve Para Politikası**, İstanbul: Derin Yayınları, No:184, 2014, s.38

²⁸⁶ Tribe, s.9.

kimliklerin temellerini de ortaya çıkartmış; böylece Kurumsal İktisat için yol gösterici olmuştur.²⁸⁷

3.2.5. Evrimci İktisat

Kurumsal İktisat'ın bilimsel ilgisi, kurumlar ve kurumlaşmış bir süreç olarak ekonomi üzerinde odaklaşmıştır. Bu ilgi de, evrimci bir yönetime sahip olmuştur. Bu nedenle Kurumsal İktisat ile Evrimci İktisat bir arada değerlendirilmektedir.²⁸⁸ Ancak bu değerlendirmeye başlamadan önce biyolojinin hem iktisat hem de genel olarak sosyal bilimler üzerindeki etkisine bakılmalıdır. Bu etki zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte karşılıklı bir nitelik de taşır.

Sosyal bilimler anlamında “biyolojik metafor”, davranışlar ile genetik yapı arasındaki ilişkiyi kastedmez. Biyolojik metaforun üç temel özelliği vardır: Bireylerin başka bireylere göre şekil almaları (Organik Ontoloji); Sosyal yapı ve kurumlara yönelik açıklamalarda bireyin baz alınması (Makro konularda mikro bazlı açıklamalar yapılması gibi – Metodolojik Bireycilik ve İndirgemecilik); Matematiksel modellemelerin kullanımının ve prestijinin yaygınlaşması.

Darwin ve Spencer'dan daha önce Almanya ve Avusturya'da, özellikle Alman Tarihçi Okulu sayesinde evrim ve biyolojik metaforlar, iktisat içinde kullanılmaktaydı. Knies, Roscher, von Lilienfeld, Schäffle gibi iktisatçıların çalışmalarında biyolojik metaforlar önemli bir yer tutmaktaydı. Menger de her ne kadar çalışmalarının odak noktasına almasa da, bazı kurumların insanlar tarafından tasarlanarak meydana getirildiğini söylüyordu. XX. yüzyılın başlamasıyla beraber biyolojik yaklaşım bu ülkelerde etkisini yitirmeye; özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında yerini mekanik paradigmaya bırakmaya başladı.

Biyolojik İndirgemecilik, 1870-1920 döneminde başta Spencer'in etkisiyle oldukça yaygın bir bilinirliğe sahipti. Spencer, toplumu yaşayan bir organizmaya benzetirdi. Ontolojik açıdan organikçi değildi. Bireyselçiliği başlangıç noktası olarak

²⁸⁷ Staffan Hulten, “Historical School and Institutionalism”, *Journal of Economic Studies*, Vol:32, No.2, 2005, s.170-171

²⁸⁸ Burak Beyhan, “Evrimsel Metafor, Kurumsal İktisat ve Çağdaş Bölge-Mekan Bilimi”, Eyüp Özveren (Ed.), *Kurumsal İktisat* içinde (401-440) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.401.

aldı; çünkü O'na göre bireyselci ve atomik bakış, toplum konseptini reddetmek zorunda değildi. Mühendisliğin prestijinin oldukça yüksek olduğu Victoria çağında yaşadığı düşünüldüğünde, toplumun mekanik özellikler gösterdiğini söylemesi, oldukça normal karşılanmalıdır.

Spencer'in görüşlerini etkilediği düşünürler arasında Marshall da vardı. Hatta "Principles" in beşinci baskısının önsözüne "*ekonomik biyoloji, iktisatçıların kabesidir*" ifadesini eklemesinin ardında da bu etkilenme yatar. Ancak 1924'te hayatını kaybetmesinin ardından Marshall'ın takipçileri biyoloji etkisini gözardı etmişler; mekanik metaforu ön plana çıkartmışlardır.

Marshall'ın ardından biyoloji-iktisat bağı varlığını ABD'de sürdürmüştür. Bunda XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Almanya'ya lisansüstü eğitimleri için giden iktisatçılar ile Pragmatist felsefecilerden Peirce, James gibi düşünürler etkili olmuştur. İşte böyle bir ortam içerisinde Thorstein Veblen "Why Is Economics Not An Evolutionary Science?" adlı makalesini yayınlamış; Darwinciliğe göz kırpan bu çalışması ile Amerikan Kurumsalcılığı başlamıştır.²⁸⁹

Veblen, Darwin'in "doğal seçim"e yönelik üç kuralını ekonomiye uyarlamaya çalışmıştır. Darwin'in söz konusu üç kuralı kısaca "Belli bir türün içinde sürekli bir değişim vardır"; "Türlere ait belli karakteristik özellikler, kalımsal olarak sonraki kuşaklara aktarılır"; ve "Hayatta kalmada daha başarılı olan türler, daha çabuk çoğalır" şeklinde özetlenebilir. Veblen bu kuralları şu şekilde yorumlamıştır: "İnsanlar, kurumsal yapılardan bir baskı görmedikleri sürece, alıştıkları şekilde hareket etmeye devam ederler"; "Davranışlarda ve kurumlarda meydana gelen değişimler mutasyona uğramak olarak görünür" ve "Sosyal yapının evrimi, kurumların doğal seçilimine bağlı bir süreçtir". Bu maddelerden de görüldüğü üzere Veblen, çağdaşlarının aksine etkileşimcidir ve biyolojik indirgemeciliğe de karşıdır.

Evrimci biyolojinin, kalıtsal mekanizmaları ve türlerin neden çeşitlendiğini açıklayamayıp 1940'lara kadar krize girmesi, evrimci ve kurumsal iktisatçıları da olumsuz etkilemiştir. XX. yüzyıla birlikte, artık sosyal bilimlerin biyoloji ile bağı

²⁸⁹ Geoffrey M. Hodgson, **Evolution and Institutions**, England: Edward Elgar Pub., 1999, s.88-97

koparması gerektiği davranışsalcılığı savunan psikologlar ile ırkçılıktan uzak durmak isteyen ve davranışlarda kültürün de etkisini kabullenen antropologlar tarafından açıkça dillendirilmeye başlanmıştır. Pozitivizm ile ancak ölçülebilir ve deneye tabi tutulabilir unsurları araştırma alanı olarak görmesinin de etkisiyle kurumsal iktisat etkinliğini yitirdi ve neoklasik okulun yanında marjinal bir akım olarak kaldı. İki savaş arası dönemde Ayres, felsefi altyapıyı Pierce çizgisinden Dewey çizgisine geçirecek deneyciliği (empricism) ön plana çıkarttı ve bu şekilde kurumsal iktisadı ayakta tutmaya çalıştı. Mitchell'in yoğun istatistiksel çalışmaları da bu döneme denk gelmektedir.²⁹⁰

Kurumsal İktisat'ın arka planındaki tarihi ve felsefi kökenler incelemek; Kurumsal İktisat'ı ortaya çıkartan düşünsel temelleri anlamak açısından önemlidir. Takip eden başlıklar ise doğrudan Kurumsal İktisat düşüncesini açıklamak amacını taşımaktadır.

3.3. Kurumsal İktisat

İktisatta evrimsel bakış açısını savunarak farklılık oluşturan Kurumsal İktisat, kendi içinde de evrim geçirmektedir. İlk grup olarak ifade edilebilecek Eski Kurumsalcılar ve onların takipçileri, Evrimci İktisat Derneği ile Journal of Economic Issues dergisi etrafında toplanmışlardır. Journal of Theoretical and Institutional Economics dergisi Yeni Kurumsalcıların fikirlerini savunduğu bir araç olmuştur. Bunlara ek olarak eski kurumsalcıların çizgisinde bulunan Neo-Kurumsalcı bir akımdan da söz edilebilmektedir.²⁹¹

Kurumcu iktisatın temel sorusu kurumların ortaya çıkma sebepleri, farklı şekillerde gelişim gösterme nedenleri ile etkinlikleri konusunda neler söylenebileceğidir. Eski ve Yeni Kurumsal İktisat okulları, bu sorunları tanımlamaları, kullandıkları açıklayıcı değişkenler ve metodolojileri yönünden birbirlerinden ayırmışlardır.²⁹²

²⁹⁰ Hodgson, s.97-107

²⁹¹ Demir, s.68

²⁹² John Groenewegen, Frans Kersthoud, Ad Nagelkerke, "On Integrating New and Old Institutionalism: Douglass North Building Bridges", **Journal of Economic Issues**, Vol: XXIX, No:2, (June 1995), s.467.

Kurumsal iktisat, üç başlıkta incelenebilecek bir “*karşı çıkış iktisadıdır*”: Mevcut ekonomik sisteme eleştiri, ana akım iktisattaki sorunlar ve yerleşik iktisat yerine geçebilecek bir alternatif oluşturma. Kurumsal İktisatçıların kendi akımlarına yönelik yaklaşımları da üç başlıkta toplanabilir. Konu bakımından alan sınırlarının kaldırılmasını savunurlar. Odak noktalarında devletin rolü, teknoloji, değer, kurumlar ile kültürün ekonomiye etkileri vardır. Yaklaşımları ise evrimsel süreç kavramına dayalıdır. Kurumsal İktisadın bu geniş çerçevesinden dolayı sağlam bir şekilde örülmüş kuramsal bir bütünlüğü bulunmamaktadır. Bu yüzden genel çizgileri, önde gelen isimlerin yapıtlarıyla ortaya konulabilir.²⁹³

Colander, Kurumsal İktisatçıların ekonomiyi, karmaşık, evrilen ve yenilenen bir yapıda, başka bir ifadeyle “canlı bir varlık” gibi gördüklerini ifade etmektedir. Neoklasik görüşün ekonomiyi çözümlenebilir denklem sistemleri olarak görme eğilimi yerine, Kurumsal İktisatçıların basit denklemlerle ifade edilemeyecek kadar karmaşık bir yapı gördüklerini belirtmiştir. Bunu da neoklasiklerin bir kuyruklu yıldızın yörüngesini bulup, gideceği yeri tahmin etmelerine; buna karşılık Kurumsal İktisatçıların musluktan damlayan her bir su damlacığını takip etmelerine benzetmiştir. Su damlaları lineer olmayan bir yapıda düştükleri için, her birini bağımsız analiz etmek gerekir. Bu nedenle de Kurumsal İktisat’ın çok geniş bir alana yayılmış olmasına rağmen, bütüncül bir teori geliştirememiş olduğunu söylemektedir.²⁹⁴

Bu başlık altında üç grubun da önemli düşünürlerinin fikirleri ve genel hatlarıyla yaklaşımların özellikleri ayrı ayrı tanıtılacaktır. Böylece diğer iktisat okullarından temel farklılıkları da göz önüne serilebilecektir. Çünkü bu yaklaşımın dikkate aldığı varsayımların ve değişkenlerin incelenmesi, gelir dağılımı sorununa bakış konusunda önemli ipuçları sağlayabilecektir.

3.3.1. Eski Kurumsal İktisat

Kurumsal İktisat’a ayırıcı niteliğini Veblen kazandırmıştır. 1898 tarihli “Why is Economics Not An Evolutionary Science?” makalesinin Kurumsal İktisat’ın

²⁹³ Feridun Yılmaz, “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.95-96.

²⁹⁴ David Colander, “New Institutionalism, old Institutionalism and Distribution Theory”, **Journal of Economic Issues**, Vol:XXX, No:2, (June 1996), s.433-434.

başlangıcını oluşturduğu kabul edilir.²⁹⁵ Walton Hamilton'un "The Institutional Approach to Economic Theory" isimli, 1919'da yayınlanan makalesi ise, kurumsal iktisat ifadesinin ilk kez kullanıldığı yayın olmuştur.²⁹⁶

Bu akım çerçevesinde birçok yazar ve çalışma bulunuyor olsa da, her şeyin ve herkesin temelinde üç önemli isim gösterilmektedir. Bu düşünürler, birbirlerinden metodolojik ve teorik yapı anlamında çok farklı olsalar da, Kurumsal İktisat'ın üç kurucusu olarak adlandırılmaktadırlar: Thorstein Bunde Veblen (1857-1929, ABD), John Roger Commons (1862-1945, ABD) ve Wesley Clair Mitchell (1874-1948, ABD).²⁹⁷

Veblen; iktisadi, İngilizlerin maddiyatçılığı haklı çıkartmaya çalışan hesaplarından, olayların meydana gelişini açıklama çabalarından başka bir şey olarak görüyordu. Bu nedenle ekonomi oyunuyla değil, "iş sistemi" adını verdiği gelenekler ve törelerle ilgilenmiştir.²⁹⁸ Veblen, çağının aksine uzmanlaşmaya çaba göstermiyordu. İktisatçılığının yanında felsefe, psikoloji ve sosyoloji eğitimi de almıştı. Belli bir konu içinde sıkışmaktan ziyade Hegel, Comte, Marx, Spencer, Weber gibi tüm toplumun ve çağın temel niteliklerini kavramak, sürüklendiği yönü saptamak istiyordu.²⁹⁹

Veblen'in yaklaşımı, Neoklasik iktisatçıların iki önemli noktasına saldırmaktaydı: talep kanunu ve işçilerin ücret için çalışıyor oldukları.³⁰⁰ "Aylak Sınıfın Teorisi" adlı çalışmasında toplumu ilkel-vahşi, yarı barışçı-barbar ve modern-sınai olacak şekilde tarihsel gelişmişlik düzeylerinde inceler. Barbar toplumlarda en üst sınıfı genelde askerler ve rahipler oluşturur. Bu sınıflıkların ortak özelliği snai faaliyetlerden muaf tutulmalarıdır. "Aylak Sınıf" olarak adlandırılacak soylular, rahipler, askerler

²⁹⁵ Feridun Yılmaz, "Avrupa'da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği", Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.96.

²⁹⁶ http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/eski_kurumsal.htm (07.01.2016) "Kurumsal İktisat - Kurumsalcılık" ifadesinin ilk kullanımlarına yönelik çeşitli örnekler için bkz. Malcolm Rutherford, **Understanding Institutional Economics: 1918-1929**, Journal of the History of Economic Thought, Vol:22, No:3, 2000, 277-308, 1 No'lu dipnot

²⁹⁷ Jacob Oser, **The Evolotion Of Economic Thought**, Harcourt, Brace&World Inc., 1963, s.245 ve Rutherford, "*Understanding Institutional Economics*", s.277

²⁹⁸ Heilbroner, s.193

²⁹⁹ C.Wright Mills, Önsöz, Thorstein Veblen, **Aylak Sınıf**, İnci User (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1995, s.XIII,XIV

³⁰⁰ Todd G. Buchholz, **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler: Modern Ekonomik Düşünceye Giriş**, İsmail Aktar (Çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2005, s.228

ve bunların maiyetleri, uğraştıkları işler bakımından sınıflara ayrılırlar; ama ortak özellikleri gayri sınaî olmalarıdır. Aylak sınıfın oluşabilmesi için gereken koşullar şu şekilde özetlenebilir: yağmacı yaşam tarzı toplumun genelinde olmalı ve temel gereksinimler elde edilebilmeli, toplumun bir kesimini bu işten muaf tutturabilecek kadar kolay olmalı. Bu çerçevede bazı işler değerli, bazı işler değersizdir. Barbar topluma geçişle beraber savaş-yağma-ganimet, bir güç ve dolaylı olarak şeref anlamına gelir. Yetişkin bir erkeğin bunların dışında işlerle uğraşması (üretici faaliyetlerde bulunması) gereksiz, hatta gayriahlaki olarak bile kabul edilebilir. Aylak sınıfın ortaya çıkışı, mülkiyetin başlangıcı ile beraberdir. İkisi de toplumsal yapının göreneksel olaylarıdır. Mülkiyet kavramı, ilk barbar toplumlarla birlikte önce kadını, sonra kadının ürettiği ürünleri kapsar hale gelmiştir. Böylece de servet bir güç göstergesi olmaya başlamıştır. Yani mülkiyet kavramının asgari geçim düzeyi ile bir ilgisi yoktur. Mülkiyet, yani servet ve onun getirdiği güç ile şeref, bireyler arasında hasetlik yaratmıştır. Bu nedenle toplumun tümüne hakça yayılacak bir servet artışı bile bireyleri mutlu etmeyebilir. Veblen, bu durumu “yarışma güdüsü” ile açıklar. Çünkü bireyler, aynı sosyal statüye sahip olanlardan daha fazla kazanmak; ya da en azından statülerini koruyabilmek için diğerleriyle eşit durumda olmak zorunda hissederler.

Yağmacı kültürde mülkiyet kölelikle başladığı için, çalışmak, bir efendiye itaat etme olarak algılanır. Üst sınıfın çalışmaktan kaçmasının temel nedeni olarak da bu durum gösterilebilir.³⁰¹ Veblen’e göre tüketimin başlıca belirleyicisi “gösterişçi israf ilkesi”dir. Bu ilke tüketiciyi belli bir pahalılık ilkesine uygun davranmaya zorlamakla beraber, saygınlıkla ilişkili düşünceleri de biçimlendirir. Nesnelerdeki pahalılık, güzellik ve saygınlıkla özdeşleştirilmektedir. Bu noktada konfor ya da işe yararlık ise dikkate alınmaz. Aylaklığa karşılık olarak Veblen “işçilik içgüdü”nden de söz etmektedir. Bu içgüdü insanların üretken verime olumlu bakmasını sağlar. Ancak yine de üretken çabaların aşağılanması, insanların toplumsal belleğinde o kadar yer etmiştir ki, emekçilik içgüdü sınaî yararlılık yönünde harekete geçemez. Bu nedenle de insanlar, işe yarar gibi görünen, sözde faydalı işlere yönelmek eğilimindedirler.³⁰²

³⁰¹ Veblen, s.27-48

³⁰² Veblen, s.83-106.

Veblen, iyi bir teorisyen olmaktan çok iyi bir eleştirmendi. Neoklasiklerin bir karmaşa yarattığını söylüyor; ama iktisadı nasıl yeniden inşa edeceğini söyleyemiyordu.³⁰³ Soyut bireyden yola çıkılarak oluşturulan teorinin toplumsal gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Bireyler ve toplumlar geçmişlerinin, geleneklerinin ve maddi süreçlerin ürünüdür. Dolayısıyla iktisadi değişim aslında toplumun ve toplumsal üretim biçimlerinin değişimidir.³⁰⁴

Veblen, 1898 tarihli çalışmasında, iktisadın XIX. yüzyıl sonu itibariyle güncelliğini yitirdiğini belirtmiştir. O'na göre iktisat evrimci olmayan bilim aşamasında kalmıştır. Bu görüşünü de özellikle klasik iktisatçıların, kısmen de Avusturya okulu ve tarihçi okulun tündengelimci yaklaşımla olguları incelenmesi ile desteklemektedir. Veblen, “doğal yasa”lara dayalı, her olgunun, her koşulda geçerli olduğu yaklaşımı eleştirmektedir. Toplumlar, hayatın temel unsurlarını belirleyen olgularla çevrelenmiştir. Bu olgular da kültürel gelişmeye; kültürel gelişme ise, toplumu çevreleyen ekonomik kurumlara bağlıdır. klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi ruhani kurullarla işleyen bir ekonomik yapı (doğal düzen anlamında) bulunmamaktadır.³⁰⁵

1904'te yayınladığı “Firma Teorisi” adlı kitabında Adam Smith'ten beri geleneksel olarak ön kabul edilen girişimcinin ekonomideki itici güç olduğu ifadesini, “sistemi sabote eden kişi” olarak görüyor ve reddediyordu. O'na göre toplum son derece uyumlu çalışan bir makineydi. Ekonomik sürecin kendisi de mekanik mahiyetteydi. Makinenin amacı ise sadece mal üretmekti ve işadamları-girişimci bu düzeni bozarak, düzenli çıktı akışını engellemekteydi. Bu sayede de birikim elde ediyordu. Veblen, bu kâr arayışının, toplumun ihtiyaç duyduğu şeyleri üretme çabasına engel olduğunu söylemekteydi.³⁰⁶

Commons'da Veblen'in tersine daha uzlaşmacı bir hava vardır. İktisadi gerçeğin, iktisadi fayda için araştırılması gerektiğini savunarak pragmatist bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu nedenle de evrensel yasalar gibi soyut kavramlarla

³⁰³ Buchholz, s.228.

³⁰⁴ Feridun Yılmaz, “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.99.

³⁰⁵ Thorstein Veblen, “Why Is Economics Not An Evolutionary Science?”, **The Quarterly Journal of Economics**, (July 1898), s.373-397.

³⁰⁶ Heilbroner, s.204-205

ilgilenmemiştir. Alman Tarihçi Okulu'nun veri toplama ve iktisadi gelişmeyi evrimsel incelemeleri O'na daha cazip gelmiştir.³⁰⁷ Commons'u Tarihçi okul kapsamındaki düşünürlerden ayıran temel fark, Tarihçi Okul'daki düşünürlerin daha çok anlatılara (narrative) dayanması; buna karşılık Commons'un vak'a incelemeleri yapması ve böylece işlem kavramını geliştirebilmesidir.³⁰⁸

Daha önce belirtildiği gibi, kurum kavramının oluşmasında kıtlık kavramı, Commons için önem arz etmektedir. Kaynakların herkese yetecek düzeyde olmaması, özel mülkiyeti ve bireysel çıkar çatışmasını meydana getirmiştir. Bu noktada toplumsal düzenin sağlanabilmesi için de toplu eylem (gelenek-görenekler, aile, sendika, devlet, vs.) ve toplu denetime ihtiyaç vardır. Düzen ve belirlilik yaratacak bir kurumsal kurallar sisteminin oluşması, girişim, değer, istihdam gibi temel unsurların var olmasını sağlayacaktır. Commons'a göre bireyler ve kurumlar arasında döngüsel bir nedensellik vardır. Kurumların biçimlenmesini sağlayan kolektif bir iradedir. Bunun sonucunda da, yeni doğan bir bebek zamanla çalışmayı, çatışmayı çözmeyi, âdetleri, vs. öğrenir. Yani Kurumsal İktisat'ın bireyleri, yetiştirme sürecinde kurumlar sayesinde dönüşen ve kendisiyle birlikte kurumları da dönüştüren bireylerdir.

Commons'da toplu eylem ve toplu irade, kurumsal yapının özünü oluşturur. Toplu eylem sayesinde bireysel eylemlerde denetim, serbestlik ve genişleme kazanılır. Bu kavramlara kısaca bakmakta fayda vardır. Denetim, toplu ilişkilerin temel unsurudur. Bireyin davranışlarını fiziksel, ahlaki ve iktisadi olarak, başkalarına zarar vermemek üzerine kontrol altında tutmaktır. Ama bireysel bazda yasak getirmek; Commons için mantık dışıdır. Kurumların oluşmasının ana gerekçesi de bireysel ve toplumsal eylemdeki kazanç-kayıp çatışmasıdır. Bu denetim, yasal sözleşmelerle olabileceği gibi töre, inanç, tabu biçiminde de olabilir. Toplu eylem, aynı zamanda bireysel eylemi baskıdan, zorbalıktan, haksız rekabetten koruyarak, bireysel eylemin serbestçe hareket halinde olmasını sağlar. Serbestleşme bireysel anlamda bir içeriğe değil; toplumun içinde bireyin serbestçe hareket etmesi anlamına sahiptir. Son olarak, başkalarına bir şey yaptırabilmek anlamında toplu eylemin genişleme unsuru vardır.

³⁰⁷ Feridun Yılmaz, "Avrupa'da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği", Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara, İmge Yayınevi, 2007, s.100-101

³⁰⁸ Hulten, s.174.

Toplu eylemin yaptırım gücü olmaksızın, bir bireyin yaptıramayacağı şeyler (emir-komuta; öğretmen-öğrenci; ast-üst ilişkisi gibi) genişleme unsuru sayesinde yaptırılabilir ve bireysel eylemin etki alanı genişletilmiş olur.

Commons için ekonomideki temel birim, işlemdir. Çünkü işlemler olmadan metaların ya da üretim faktörlerinin el değiştirmesi söz konusu olamaz. Bu nokta sayesinde klasiklerin veri kabul ettikleri mülkiyet hakları konusu iktisadın içine girmiştir. Ayrıca kıtlıktan kaynaklı sorunlar da (düzen, çelişki, bağımlılık gibi) işlem birimi sayesinde açıklığa kavuşturulabilir. İşlem birimini oluşturan unsur ise kurumlardır. Commons'a göre klasik iktisatçıların bir kısmının (Locke, Quesnay, Smith gibi) analizlerinde kıtlık yerine bolluk ve dolayısıyla tercih kavramlarını kullanmaları; kurumlara yeterince önem vermemelerine; onları veri olarak kabul etmelerine neden olmuştur. Ayrıca hazcılık ilkesi gereği, psikolojik unsurları, kurumların önünde tutarak insan davranışlarını açıklamaya çalışmaları ve bunun sonucunda insanların maddelerle olan ilişkilerini açıklamaya çalışmaları, Commons'un Klasik ve Neoklasik iktisatçıları eleştirdiği diğer noktalardır.³⁰⁹

Mitchell, Veblen'in öğrencisidir. Kurumsal İktisat'a ampirik bir boyut katmış; iş çevrimlerini çalışmalarının merkezine oturtmuştur.³¹⁰ Köktencilikten uzak bir muhaliftir. Mitchell için planlama, sınırlı düzeyde olmak şartıyla, dalgalanmaların yoğunlaştığı bir ekonomide istikrar ve refah artışı sağlayacak bir çözümdür.³¹¹ Hastalıkların çözümünü ilaçlarda değil; nedenlerini ortaya çıkartmakta arayan bir hekim gibi, sosyal sorunların nedenlerini ve etkilerini araştırıp; reformlar vasıtasıyla bunları düzeltmeyi savunmuştur. 1920'de kurduğu ve 25 yıl boyunca yönettiği National Bureau of Economic Research; bu noktada Mitchell'in düşüncelerini de şekillendirmiş oldu. Bilimsel keşiflerin üretim sürecini etkilediğini ve değiştirdiğini kabul etmekle beraber, elde edilen refahın değişimine etkisini çok az bulmaktadır. Aslında üretim ve refahın el değişimi, toplumun para kazanma ve harcama alışkanlıklarına göre belirlenir. Bu nedenle ekonomik faaliyetleri anlayabilmek için refahın üretiminin ve dağılımının bir arada incelenmesi gerektiğini savunur. Bu da ancak düzgün ve koordineli bir

³⁰⁹ Demir, s.110-118.

³¹⁰ Oser, s.267.

³¹¹ Feridun Yılmaz, "Avrupa'da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği", Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (93-142) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.103.

çalışmayla, yani planlama ile mümkündür. Mitchell'in planlamaya yönelik düşüncesinin temelinde pragmatist bakış açısı yatmaktadır. Mitchell hem Neoklasiklerin hazcı insan yaklaşımına hem de ölçülebilir olmadıkları için Veblen'in savunduğu içgüdülere karşıdır. Bu nedenle, yasalar ya da iş çevreleri gibi ekonomik yapıyı etkileyen sosyal kurumlara dayalı araştırmaları savunur. Bu kurumların da insani akıldan türediğini; dolayısıyla değışmez olmadığını ifade eder.³¹²

ABD'de ortaya çıkan ilk kuşak Kurumsal İktisatçılık, Veblen'den hemen sonraki düşünürlerce değıştirilmeye, içeriği güncellenmeye başlamıştır. Mitchell göstergesel-istatistiksel içerikler eklemiştir. Commons teorii bir tür sosyal reform programı haline, Ayres ise teknolojik değerler teorisine çevirmiştir.³¹³

İktisadi düşünce tarihi anlamında Eski Kurumsal İktisatçılar önemli izler bırakmışlardır. Öncelikle "Nedir?" diye sormak yerine, "Buraya nasıl geldik ve bundan sonrası nasıl olacak?" diye sorarlar. Bu soru tarzı hem evrensel ekonomi yasalarına karşı olmalarından hem de evrimci bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu sorular aynı zamanda yaklaşımın multidisipliner bir hal almasını da sağlamış; sosyal bilimler arası yakınlaşmaya yol açmıştır. Neoklasik iktisada yönelik eleştirileri, bu katı Ortodoks yaklaşımın savunmada kalmasına yol açarak, gelişme sürecini yavaşlatmıştır. İş çevrimlerine, tekelciliğe ilişkin yaklaşımları bu konulara ilginin canlı kalmasını sağlamış ve doğduğu ABD'de etkisi uzun süre devam eden reform hareketlerini teşvik etmiştir. Tümevarımcı yaklaşım sayesinde ekonomi teorisi ile uygulamalar arasındaki açığın daralmasına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca ekonomiye yönelik detaylı istatistiksel verilerin toplanmaya başlaması da (Mitchell ve NBER öncülüğünde), Kurumsal İktisatçıların, ekonomi biliminde gösterdikleri yararlardan birisi olmuştur.³¹⁴

Anglo-Sakson iktisat literatürüne karşı Kıta Avrupası düşünce geleneğini temsil eden Alman Tarihçi Okulu'nun gerilemeye başladığı bir dönemde, akademik açıdan yolun başında olan ABD'de ortaya çıkması, Kurumsal İktisat'ın yerleşmesini ve bütünlüğünü koruyabilmesini sağlamıştır. Özellikle Veblen'in kuramsal tutarlılığı ve

³¹² Oser, s.268-270

³¹³ Ekelund, Hebert, s.429

³¹⁴ Oser, s.247-249

“tarihsel” bağlamın olanakları, kendi içinde dağınık halde olan Kurumsal İktisat’ın prematüre kalmasını engellemiştir.³¹⁵

Kurumsal iktisadın gerilemesinde 1910-1940’lı yıllar arasında sosyal bilimlerde yaşanan değişimin ve Neoklasik yaklaşımın matematikselliğinin, Kurumsal İktisat’ı teknik açıdan zayıf göstermesinin etkisi olmuştur. İktisat dışı alanda da içgüdüsel psikolojinin yerini davranışsalcılığa; pragmatist felsefenin de yerini pozitivistliğe bırakması, yine Kurumsal İktisat’ın gerilemesine neden olduğu söylenebilir.³¹⁶ Sosyolojinin 1920’lerin ortasından itibaren bağımsız bir disiplin haline alması ve kurumları temel ilgi alanı olarak belirlemesi, bu konunun iktisattan kopmasına da yol açmıştır. Ayrıca Keynesyen İktisat’ın öne çıkışı, “Yeni Uzlaş - New Deal” ile yükselişte olan Kurumsal İktisat’ın önünü kesmiş ve hâkim yaklaşım olmaya başlamıştır. Bunların yanında sosyal reform önerilerinin güncelliğini yitirmeye başlaması; Neoklasik iktisadı en fazla eleştirdiği aksak rekabet ve piyasa başarısızlıkları konusunda bu ekolün yeni açılımlar yapması da güç kaybında etkili olmuştur.³¹⁷

3.3.2. Eski Kurumsal İktisadın Temel Özellikleri

Ana akım iktisattaki soyut düzen kuramına karşı, somut gerçekleri araştırmaya ağırlık veren Kurumsal İktisatçılar, insanın önemine vurgu yaparak, toplum yapısındaki dengesizlikleri incelemişlerdir.³¹⁸

Bu görüşün yöntembilimsel temelinde soyutlamaya dayalı olan Klasik-Neoklasik okula bir tepki barındıran Alman Tarihçi Okulu vardır. Diğer yandan pragmatist bakış açısı, ekonomiyi “*öğrenme, eşgüdüm ve karşılıklı alışveriş süreci*” olarak görür. İnsanlar akılcı iktisadi kurallara doğuştan sahip olmayıp sonradan öğrendiği için, yasalar doğal değil; insan yapımıdır. Dolayısıyla kurumlar, bilgikurumsal temel birimi oluşturmaktadırlar.³¹⁹

³¹⁵ Eyüp Özveren, “Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (15-44) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.24-25

³¹⁶ Mehmet Gürsan Şenalp, “Dünden Bugüne Kurumsal İktisat”, Eyüp Özveren (Ed.), **Kurumsal İktisat** içinde (45-92) Ankara: İmge Yayınevi, 2007, s.58

³¹⁷ Malcolm Rutherford, *Institutional Economics: Then and Now*, **Journal of Economic Perspectives**, Vol: 15, No:3, (Summer 2001), s.183-184

³¹⁸ Şenalp, s.50

³¹⁹ Şenalp, s.51-53

Daha önce belirtildiği gibi, Kurumsal İktisat ifadesi ilk olarak 1919 yılında Walton Hamilton tarafından kullanılmıştır. Hamilton gerçek dünyanın çok renkliliğinden koparılmış ve kitaplara hapsedilmiş iktisat anlayışını eleştirmektedir. Ona göre iki temel doktrin iktisat teorisi olmaya çalışmaktadır: Değerler ve Düzenlemeler. Değerler iktisadı (Neoklasik yaklaşım) tam bir teori bütünlüğü sağlayamamaktadır. Yine de bu durum, yaklaşımın daha fazla kabul görüyor olmasını yadsımaz. Bununla birlikte ekonomik düzenin çetrefilli yapısını soyutlamalar ve varsayımlarla açıklamaya çalışmasını eleştirir. Ekonomi teorisinin cevap aradığı temel sorulara yalnızca fiyat/piyasa mekanizmasıyla cevap verilmeye çalışılmasını doğru bulmaz. İlişkiler, düşünce alışkanlıkları ve davranışlar gibi birçok unsurun ekonomik düzen içinde var olduğunu ve bunların da modern sanayi toplumunun özelliklerini oluşturduğunu ifade eder.³²⁰

Hamilton'a göre iktisat teorisi olma iddiasındaki bir görüşün, şu beş özelliğe sahip olması gerekir.³²¹

- İktisat teorisinin ve iktisat biliminin tek vücut olması,
- İktisat teorisinin güncel sorunlarla ilgili olması,
- İktisat teorisinin özünü oluşturan ana konunun kurumlar olması,
- İktisat teorisinin süreç ile ilgili olması,
- İktisat teorisinin insan davranışlarına yönelik kuramlara dayanması.

Bu beş özellik ise ancak ve ancak Kurumsal İktisat görüşünde bir araya gelebilmektedir. Çünkü Neoklasik değer teorisinde para, vergileme gibi her konu bağımsız şekilde incelenmekte ve her şey mekanik olarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Her şey piyasa güçlerine göre açıklanır; ama piyasanın ne olduğu incelenmez. Buna karşılık Kurumsal İktisat, doğa kanunlarıyla değil, sosyal ilişkilerin keşfi ile ilgilidir. Neoklasiklerin varsayım ve kısıtlamalara dayalı kurduğu mükemmel

³²⁰ Walton H. Hamilton, "The Institutional Approach to Economic Theory", **The American Economic Review**, Vol.9 No.1, 1919, s.310-311

³²¹ Hamilton, s.311-316

dünya, bir şok ile karşılaştığında neler olduğu incelenir. Oysa bu şok süresince de değişimler yaşanır. Yani neoklasiklerin gözardı ettiği; ama Kurumsal İktisadın özel önem verdiği tarihi ve kalımsal unsurlar her zaman işin içindedirler. Son olarak Kurumsal İktisat, insan doğasına yönelik tüm etki-tepkileri içerdiğinden, kurumların da insan yapısı olduğunu kabul eder ve buna göre analizlerini yapar.³²²

Hamilton ile benzer şekilde Hodgson da Kurumsal İktisat'ın normatif bir nitelikte olmadığını söylemiştir. Ayrıca Hamilton'un yukarıda da belirtilen beş maddelik temel görüşünü biraz genişletip değiştirerek; Kurumsal İktisat'ın temel özelliklerini şu şekilde belirtmiştir.³²³

- Her ne kadar kurumsal iktisatçılar, teorilerini pratik ihtiyaçlara göre şekillendirirler de, kurumsal iktisadın kendisi bir politika önerileri seti olarak tanımlanamaz. Ya da başka bir ifadeyle politika önerileri (çıktıları), Kurumsal İktisat'ın doğasının tümü hakkında bize fikir veremez. (Hodgson bu noktada kendisini kurumsal iktisatçı olarak gören hem sağ hem sol eğilimli düşünürler olduğunu da belirtmektedir.)

- Kurumlara ve insan davranışlarına yönelik daha kapsamlı ve sağlıklı analizler için psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer disiplinlerden faydalanılır.

- Ekonominin temel anahtar kavramı kurumdur. Bu nedenle kurumların muhafaza edilmesi, yenilenmesi ve değişimi, kurumsal iktisatçıların temel araştırma hedeflerini oluşturmaktadır.

- İktisat bilimi, doğal çevre içinde teknolojik değişimlerden, sosyal, kültürel ve politik güç ilişkilerinden etkilenen, sürekli değişim içinde olan “açık bir sistemdir”. Burada açık sistemden kastedilen, Neoklasik iktisattaki dış ticarete açıklık kavramından ziyade, halihazırda ya da potansiyel olarak çevresiyle ilişki içinde olma halidir. Bu özellik, Kurumsal İktisat'ın evrimci yapısını da yansıtmaktadır.

- Bireyler, içinde buldukları kültürel ve kurumsal yapıdan etkilenirler. Bu nedenle fayda maksimizasyonuna dayalı birey anlayışı eksik ya da hatalı olmaktadır.

³²² Hamilton, s.311-317.

³²³ Geoffrey M. Hodgson, “What Is The Essence of Institutional Economics?”, **Journal of Economic Issues**, Vol.XXXIV, No:2, (June 2000), s.317-323.

Bireyler kurumları oluşturmaz; kurumsal yapı, geçmişle olan bağımlılığı nedeniyle (reconstitutive downward causation) bireyler üzerinde etkili olur.

Rutherford, eski okulun, özellikle 1920’li yıllardaki döneminde temel araştırma konusunu kurumların evriminden ziyade ekonomik düzene ilişkin sorunların oluşturduğunu söylemektedir. Bu konuda net bir teorik çerçeveden çok, sosyal reform önerileri ön planda tutulmaktaydı. Bu öneriler ise korumacılık, demiryolu düzenlemeleri, sendikalar, işsizlik, ücret anlaşmaları, tekeller gibi daha çok fiziki kurumlar üzerine olmaktadır.³²⁴

3.3.3. Yeni Kurumsal İktisat

Yeni Kurumsal İktisat, son dönemde iktisat literatüründe oldukça büyük bir önem kazanmıştır. Başlıca Yeni Kurumsal İktisatçılar arasında gösterilen Ronald H. Coase işlem maliyetleri ve mülkiyet haklarına yönelik çalışmalarıyla 1991’de; Douglass C. North ve Robert W. Fogel (Kliometri alanının öncüsü) ekonomik ve kurumsal değişimlere yönelik ekonomi tarihi çalışmalarına getirdikleri sayısal yaklaşımlarla 1993’te; Oliver E. Williamson firmaların sınırları ve ekonomi yönetimine yönelik çalışmasıyla 2009’da Nobel Ekonomi Ödülüne layık görülmüşlerdir.³²⁵

Yeni Kurumsal İktisat, ekonomi biliminin kapsamını genişletmiş ve yeni uygulama alanları doğmasına yol açmıştır. Bu yenilikler üç temel noktada özetlenebilir. Bunlardan birisi İşlem Maliyeti ve Mülkiyet Hakları konularını gündeme alarak, dengeye dayalı çıktı sisteminde değiştirici etkilerin oluşmasını sağlamış ve ekonomi bilimine yeni kısıtlar getirmiştir. Firma kavramını bir tür “sözleşmeler ağı” olarak kabul edip, piyasaların organizasyonunu ve sözleşme yapısı konusunu içselleştirip açıklamaya çalışmış; bağımsız bireyler arasındaki değişim ilişkisinin bir çıktısı olarak gördükleri sosyal ve politik kurumlar üzerine modeller oluşturup, testler yapılmasını sağlamıştır.³²⁶

³²⁴ Rutherford, *Understanding Institutional Economics: 1918-1929*, s.290

³²⁵ https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/ (14.05.2016)

³²⁶ Thráinn Eggertsson, **Economic Behavior and Institutions**, England: Cambridge University Press, 1990, s.29-30

Neoklasik iktisadın temel fikrinsel çekirdeği olan tercihlerde tutarlılık, rasyonellik ve denge ilkelerine dokunmaksızın Yeni Kurumsalcılar çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar kapsamında Neoklasik okula yönelttikleri eleştiriler ise iki başlıkta özetlenmektedir:

- Bilginin maliyetsiz olması, atomisite, sonsuz esneklikteki talep eğrisi gibi Neoklasik varsayımların gerçek hayatta karşılığı olmadığı için, iktisat tarihi-iktisadi sistem bağlantısının ortadan kalkması,

- Etkin kaynak dağılımı varsayımına rağmen gerçek hayatta bunun karşılığının olmamasının, devletin ekonomiye müdahale gerekçesi olarak gösterilmesi.³²⁷

Coase, Neoklasik iktisadın teori ağırlıklı olmasını, ana akım haline gelme sebebi olarak görmekle beraber, çok fazla soyutlaşıp gerçek hayat yönünden zayıflamasını eleştirmektedir. Bu durumu “*vücut olmadan kan dolaşımını izlemek*” olarak görmektedir. Buna karşılık Commons ve Mitchell gibi eski kurumsal gelenekte olanları da teori karşıtlıkları nedeniyle eleştirmektedir.

Coase, iktisatçıların temel konusunun ekonomik sistem üzerine çalışmak olması gerektiğini söylemiştir. Adam Smith, ekonomik sistemin verimliliğini uzmanlaşmada görmektedir. Ancak uzmanlaşma, düşük işlem maliyetlerinde artabilmektedir. Bu ise ülkenin kurumsal yapısına göre değişir. Yani ekonomik sistemi yöneten unsur Coase’ye göre kurumlardır ve Yeni Kurumsal İktisadı bu nedenle çok önemli görmektedir.³²⁸

Yeni Kurumsal İktisat alanında en çok üç düşünürün ismi ön plana çıkmaktadır: Ronald Coase (1910-2013, İngiltere/ABD), Oliver Williamson (1932 - ..., ABD) ve Douglas North (1920-2015, ABD).

Yeni Kurumsal İktisat başlığı altında özellikle iki alt dal öneme sahiptir. Bunlar İşlem Maliyeti İktisadı ve Mülkiyet Hakları İktisadı’dır.

³²⁷ Demir, s.204-205

³²⁸ Ronald Coase, The New Institutional Economics, **The American Economic Review**, No:88 Vol:2, 1998, s.72-73

İşlem Maliyeti İktisadı: İşlem maliyeti kavramı üzerinde literatürde tam olarak bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu yaklaşım ekonomik aktivitelerde işlem maliyetlerinin önemini kabul edip, diğer konularda fikir ayrılığına sahip olan iktisatçılarca geliştirilmiştir.³²⁹ Örneğin Arrow, işlem maliyetini piyasa aksaklıkları nedeniyle ortaya çıkan maliyet unsuru olarak tanımlamaktadır ki, bu nokta aynı zamanda üretim maliyetinden de farklı olan yönünü oluşturur.³³⁰ Williamson diğer ekonomik organizasyonlara kıyasla daha mikro bazlı ve davranışsal varsayımlara karşı daha bilinçli bir unsur olarak görür. Ayrıca varlıkların özgünlüğünün (asset specificity) ekonomik önemini gözetken, firmaları salt üretim fonksiyonu içinde değil, ayrıca birer yönetim yapısı olarak gören ve sözleşmeye dayalı olarak ortaya çıkan (ex-post) bir kavram olarak tanımlar.³³¹ North ise alışverişe konu olan unsurun değerini ölçmenin, hakları korumanın, anlaşmayı uygulamanın ve denetlemenin maliyeti olarak göstermektedir.³³² Eggertsson da bireylerin sahip oldukları ekonomik varlıklarla alışveriş yapmaları esnasında ya da bu varlıkların özel haklarından dolayı ortaya çıkan maliyet şeklinde bir tanım yapmaktadır.³³³

Tüm bu tanımlardan ortak bir ifade çıkartacak olursak, alışverişe dayalı bir ürünün değerini belirleme, sözleşmeler ile ticaretin öncesindeki ve sonrasındaki her aşamada düzgün işlenmesini sağlayan ve ortaya çıkma nedeni piyasa aksaklıkları olan bir maliyet terimi olduğu söylenebilir.

Bu alanda ilk detaylı çalışmalar Ronald Coase tarafından yapılmıştır. Ronald Coase'un Yeni Kurumsal İktisat akımı ve İşlem Maliyeti İktisadı üzerinde etkisi yüksek olan özellikle iki makalesinden söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi firmaların işlem maliyetlerini azaltmak nedeniyle var olduğunu açıkladığı 1937 tarihli "The Nature of the Firm – Firmanın Doğası" adlı makalesi; diğeri ise sıfır işlem maliyeti koşullarında

³²⁹ North, s.40 / 1 numaralı dipnot

³³⁰ Kenneth Arrow, "The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market Versus Nonmarket Allocation", **The Analysis and Evaluation of Public Expenditure** içinde, the PPB System, Vol.1, US Joint Economic Committee, s.514.

³³¹ Oliver Williamson, **The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting**, USA: The Free Press, Macmillan Inc., 1985, s.18.

³³² North, s.39

³³³ Eggertsson, s.14

dışsallık ve mülkiyet haklarının nasıl düzenlenebileceğini inceleyen 1960 tarihli “The Problem of Social Cost – Sosyal Maliyet Sorunu” adlı makalesidir.

Coase, yerleşik iktisatta temel belirleyici unsurun fiyat mekanizması olarak kabul edilmesine rağmen, gerçek hayatta her zaman buna göre hareket edilmediğini söylemektedir. Makalesinde cevap aradığı temel soruyu da, ekonomide koordinasyonu sağlayan bir fiyat mekanizması olmasına rağmen, “bilinçli güç adacıları” olarak ifade ettiği firmaların neden var olduğu şeklinde belirtmiştir.³³⁴

Coase’a göre bir firma kurmanın kârlı olmasının temel nedeni, fiyat mekanizmasına göre hareket etmenin bir maliyetinin olmasıdır. Örneğin her bir müdahale işlemi için doğru fiyatı tespit etmek ve her defasında bir sözleşme yapmak önemli bir maliyettir. Ya da kısa dönemli birçok sözleşme yerine, ayrıntılara girilmeyen uzun dönemli tek sözleşme yapabilmenin maliyeti daha düşük olacaktır. Özetle bir örgütlenmeye gidilmesi ve bazı sorumlulukların da bir girişimciye devredilmesi ile çeşitli maliyetlerden tasarruf sağlanabilir. Ayrıca girişimci de, kendi başarısı ve kazancı için üretim faktörlerini piyasa mekanizmasına kıyasla daha ucuza elde etmeye çalışacaktır. Piyasaya yönelik devlet müdahalesi de (vergiler, fiyat kontrolleri, kotalar gibi) firmaların ortaya çıkmasına yol açabilir. Örneğin bir işleme yönelik konulan vergi, firma içinde aynı işlem yapılırken alınmayabilir.³³⁵

Bu şartlar altında, madem örgütlenme yoluyla (firma kurarak) üretim maliyetleri düşürülebilir, o halde neden hala piyasa fiyat mekanizması var ya da bütün işlem maliyetlerini bünyesinde sıfırlayabilecek tek firma yoktur sorusu akıllara gelebilir. Bu noktada Coase, marjinal maliyet teorisine ve ölçek ekonomisi kurallarına referans vermektedir. Ona göre firmanın büyüme sınırını, işlem maliyetlerini azaltamayacağı nokta belirlemektedir.³³⁶

Coase’un 1960 tarihli “The Problem of Social Cost” adlı yayınında ise, negatif dışsallık sorununun çözümünde Pigou’cu yaklaşıma eleştirileri görülmektedir. Pigou, özel ve sosyal ürün kapsamında konuya yaklaşmaktadır. İşlem maliyetlerinin olmadığı

³³⁴ Ronald Coase, The Nature of the Firm, **Economia**, Vol:4, No.16, (November 1937), s.386-388.

³³⁵ Coase, s.390-393.

³³⁶ Coase, s.394-405

ideal bir evrende ancak, klasik teorinin varsayımları geçerli olabilmektedir. Ayrıca hükümetler, piyasa aksaklıklarını gidermek için var olmalarına rağmen bu sorunu çözememişlerdir. O halde devlete piyasada gerçekten gerek var mı diye sorulur. Coase ise, gerçek hayatta Pigou yaklaşımının yansımalarının olmadığını örneklerle göstermektedir. İlk önce işlem maliyetlerinin sıfır olduğu ya da mümkün olduğunca sifıra yaklaştırılabildiği durumlarda klasik teorinin varsayımlarının geçerli olabileceğini kabul etmektedir. Düzgün işleyen bir fiyat mekanizmasının varlığı altında, işlem maliyetlerinin varlığı ya da yokluğu fark etmeksizin, zarar veren taraf diğer tarafa marjinal ürünün değeri kadar tazminat ödeyerek sorunu çözebilir. Ancak yasal düzenlemelerin her defasında değişmesi, işlem maliyetlerini aşırı derecede yükseltebilmektedir. Firmalar normalde pazarlık ve işlem maliyetlerini düşürmek için vardılar; ancak karşı tarafa verilen zararın tazmini, veya bununla ilgili yönetsel masraflar, firmanın başa çıkabileceği tutarları aşabilir. Coase bu nedenle piyasa-firma-hükümet arasında ortak bir çalışma yapılması gerektiğini; sosyal maliyet probleminin çözümünün bu üçlüden herhangi birine bırakılmaması gerektiğini savunur. Çünkü piyasa tek başına işlem maliyetlerinin varlığı nedeniyle, firmalar yönetsel maliyetlerin yüksek olması nedeniyle ve hükümetler ise (ya da kanunu uygulayan mahkemeler) karar verirken her zaman ekonomik aktiviteyi ön plana almadıkları gerekçesiyle bu süreci yönetememektedir.³³⁷

Neoklasik teorinin temel varsayımları arasında işlem maliyetlerinin olmadığı şeklinde bir kabul vardır. Dolayısıyla firmalara ek maliyet (parasal ya da zamansal) getirecek bir durum da yoktur. Bu varsayım firmaların ayrıntılı incelenmesinin önüne geçmektedir. Yeni Kurumsal İktisat ise, yukarıda belirtildiği gibi firmaların varlık sebebi olarak işlem maliyetlerini görmektedir. Bu yönüyle Neoklasik iktisatta eksik olan fiyatlama sürecinin ve karar mekanizmasının “nasıl” işlediği gibi sorulara da cevap arar.³³⁸

- Mülkiyet Hakları İktisadı: İktisat bilimi içinde mülkiyet ve mülkiyet hakları kavramının kökeni Adam Smith'e kadar götürülebilir olsa da, sosyal sorunların

³³⁷ Ronald Coase, “The Problem of Social Cost”, *The Journal of Law&Economics*, Vol:III, 1960, s.1-44

³³⁸ Özge Kama, “Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No:13 Cilt.2, 2011, s.194

nedeni ve ekonomik davranışların açıklayıcısı olarak gören ilk düşünür Karl Marx olmuştur. Karl Marx ve Mülkiyet Hakları İktisadı savunucuları arasındaki tek ortak nokta, iki tarafın da ekonomik hayatın yapısı içinde bu konuya oldukça büyük önem vermelerinde yatmaktadır. Ancak Marx, mülkiyet haklarının ekonomik şartlardaki değişime bağlı ve içsel olarak belirlenen bir değişken olduğunu söylemiştir.³³⁹ Buna karşılık mülkiyet haklarının iktisadi etkinliklerde yapısal değiştirici özelliğinin vurgulanması, Kurumsal İktisat'ın farkı olarak yorumlanabilir.³⁴⁰

Eggertsson, “*bireylerin kaynakları kullanma hakkını*” mülkiyet hakkı olarak tanımlamış ve bu hakkı da üç gruba ayırmıştır: Bir varlığı kullanma (değiştirme ve yok etme dâhil) hakkı, Varlıktan gelir elde etme ve varlık üzerine sözleşme yapabilme hakkı, Sahiplik hakkını kalıcı olarak başkasına devredebilme hakkı. Eggertsson'a göre mülkiyet hakkı uygulaması, kıt kaynakları başkasına kullandırmamayı da içerir. Bu da bireyler ve devlet arasındaki ilişki ile sağlanabilir. Devletin mülkiyet haklarını koruma gücünün yüksek olması, ilgili varlığın değerine de pozitif yansiyacaktır. Ayrıca bu güç, toplumsal normlara uyum sağlamışsa, koruma maliyeti de düşecektir.³⁴¹

North ise “*bireylerin kendi emekleri ve sahip oldukları mal ve hizmetler üzerinde kazandıkları haklar*” olarak tanımlamaktadır. Bu kazanım da yasal ve toplumsal kurallar ile örgütlenme biçimlerine; başka bir ifadeyle kurumsal çerçeveye bağlıdır. İşlem maliyetlerinin varlığı nedeniyle mülkiyet hakları hiçbir zaman tam manasıyla uygulanamaz. Çünkü bu hakların bir kısmı ister istemez kamusaldır ve bunları ele geçirmenin de bir maliyeti vardır. Ayrıca mülkiyet haklarının belirlenmesi, korunması, yaptırım gücünün olabilmesi için de kaynak gereklidir.³⁴²

Demsetz, mülkiyet haklarını kişilerin başkalarıyla olan ilişkilerindeki yasal, davranışsal ve geleneksel yönlerden beklentilerini oluşturan toplumsal bir araç olarak tanımlamaktadır. Ancak bu davranışlar kişinin kendisine veya toplumdaki diğer kişilere karşı faydaya ya da zarara yol açabilecek çeşitli dışsallıklara neden olabilmektedir. Bu

³³⁹ Steve Pejovich, “Karl Marx, Property Rights School and the Process of Social Change”, **Kyklos**, Vol:35, Fasc.3, 1982, s.383-387.

³⁴⁰ Demir, s.227.

³⁴¹ Eggertsson, s.33-35.

³⁴² North, s.47-48 ve 82.

nedenle de mülkiyet haklarının birinci fonksiyonu olarak dışsallıkların içselleştirilmesi olduğunu söyler. Eğer bu içselleştirmenin faydası, maliyetinden daha fazla ise dışsallıklar içselleştirilecektir. Bunun olması da ekonomik sistemdeki değişimlere, teknolojik gelişmelere, eski mülkiyet haklarında görülebilecek değişimlere bağlıdır.³⁴³ Ayrıca mülkiyet haklarının kullanımını, fiyat mekanizmasının ilgili ürünlerin faydasını doğru bir şekilde yansıtılması için de önemli bulmaktadır. Fakat fiyatlar o malın özel faydasını gösterir, sosyal etkilerini, yani dışsallığını göstermez. Bu nedenle mülkiyet hakları kamu malları üzerinde değil, özel mülkiyete tabi mallar açısından daha önemlidir.³⁴⁴

3.3.4. Yeni Kurumsal İktisadın Temel Özellikleri

Ronald Coase, “Yeni Kurumsal İktisat” ifadesinin Oliver Williamson ile kullanılmaya başladığını kabul etmekle birlikte, bu alanın kendisinin 1937 tarihli “The Nature of the Firm – Firmın Doğası” başlıklı makalesi ile ortaya çıktığını belirtmektedir.³⁴⁵ Son zamanlarda Yeni Kurumsal İktisat ifadesi yerini “Kurumsal ve Organizasyonel İktisat” ifadesine bırakmıştır. Ancak literatürde yaygın olarak Yeni Kurumsal İktisat ifadesi bulunduğundan, çalışmada bu kavram tercih edilmiştir.³⁴⁶

- **Sınırlı Rasyonalite:** Batı felsefesinde genel olarak insanın akıl-ratio sahibi olduğu ve bu yönüyle de diğer tüm varlıklardan ayrıldığı kabul edilir. Sosyal bilimlerde de belirlenmiş amaçlara ulaşmada rasyonel davranma olarak tanımlanabilecek araçsal rasyonalite en ileri örneğini iktisat biliminde göstermektedir.³⁴⁷

Yeni kurumsal iktisatın en önemli ve neoklasik okuldan ayırıcı özelliklerinden birisi sınırlı rasyonalite kavramıdır. Piyasadaki aktörlerin tüm seçenekleri doğru bir şekilde değerlendirerek karar vermesi, aslında bu piyasada belli bir bilginin ve

³⁴³ Harold Demsetz, “Toward a Property Rights”, **American Economic Review**, 1967, s.347-350.

³⁴⁴ Harold Demsetz, “The Exchange and Enforcement of Property Rights”, **The Journal of Law & Economics**, Vol:7, 1964, 11-26, s.17-19.

³⁴⁵ Ronald Coase, “The New Institutional Economics”, **The American Economic Review**, No:88, Vol:2, 1998, s.72

³⁴⁶ “European School of New Institutional Economic”, 2015 yılından itibaren “Institutional and Organizational Economics Academy” adını almıştır. ABD merkezli “International Society for the New Institutional Economics” adlı oluşum da benzer şekilde “The Society for Institutional and Organizational Economics” ismiyle faaliyetine devam etmektedir.

³⁴⁷ Feridun Yılmaz, **Rasyonalite: İktisat Özelinde Bir Tartışma**, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009, s.1 ve 6

kurumların olduğunu üstü kapalı bir şekilde varsaymaktadır. Eğer aktörler doğru kararı vermek için gereken her şeye sahiplerse, o halde tam rasyonalite kavramı da vardır denilebilir. Ancak bilgilendirilme düzeyinde eksiklikler varsa ve kararlar da aktörlerin öznel modelleriyle alınıyorlarsa bu durumda tam rasyonellikten söz edilemez.³⁴⁸

Herbert Simon, karar verici konumundaki kişinin çeşitli alternatifler arasında karar vermesinin, ya da belirsizlik ve sınırlı hesaplama gücü nedeniyle mükemmellikten uzak bir şekilde alternatifler arasında seçim yapmasının sınırlı rasyonaliteyi doğurduğunu söylemektedir. Sınırlı rasyonaliteyi meydana getiren bu sorunlara karşı da optimalitenin yerine tatmin arayışının kullanılması, soyut ve büyük hedefler yerine gözlenebilen ve ölçülebilen daha somut alt hedefler konulması, karar verme faaliyetinin çeşitli uzmanlar arasında bölüştürülüp, onlardan alınan fikirlerin koordine edilmesi gibi çeşitli yöntemler önermektedir. Simon'a göre günümüzün dünyasında hükümetler ve detaylı organizasyonlar, karmaşıklık ve belirsizlik koşullarında üretim sürecini yürütebilmek amacıyla insan yeteneklerinin sınırlarıyla başa çıkılmasını sağlayan makineler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca sınırlı rasyonaliteyi ortaya çıkartan belirsizlik ve tam bilgiden uzak olma durumu, seçenekler arasında bir araştırma yapılmasına neden olacak; bu da karar vericiler için bir maliyet unsuru olacaktır.³⁴⁹

Ancak Simon'un görüşleri bazı düşünürlerce (Langlois, Hodgson gibi) kurumları ve onların etkilerini ihmal ettiği, insanların içinde hareket ettiği sosyal bağlama yeterince önem vermediği gibi noktalardan eleştirilmekte; bazıları ise (Dequech gibi) bu eleştirileri haksız bulmaktadır.³⁵⁰

Sınırlı rasyonalitenin iktisattaki etkisi daha çok karar ve organizasyon teorisi gibi mikro iktisadı ilgilendiren konularda olmuştur. Dolayısıyla işlem maliyetleri teorisi ve Yeni Kurumsal İktisat için de oldukça önemli bir yerde durmaktadır.³⁵¹

- Yöntemsel Bireycilik: Sınırlı rasyonalitenin yanı sıra yöntemsel (metodolojik) bireycilik de Yeni Kurumsal İktisat'ın ayırdedici özelliklerinden birisidir. Eski

³⁴⁸ North, s.140.

³⁴⁹ Herbert A. Simon, Rational Decision Making in Business Organization, **The American Economic Review**, 1979, s.501-502.

³⁵⁰ Yılmaz, s.155-156.

³⁵¹ Yılmaz, s.152

Kurumsalcılar daha çok yöntemsel bütüncülüğü savunurken, Yeni Kurumsalcılar bu noktada farklı düşünmektedirler. Bununla birlikte ikisinin bir orta yolunu bulmaya çalışan ve bu yeni yönteme “Kurumsal Bireycilik” adını veren düşünürler de bulunmaktadır.

Bireycilik, ortaçağ Hristiyan görüşüne bir tepki olarak Rönesans döneminde ortaya çıkan, başta din olmak üzere her şeyin merkezine insanı (bireyi) alan bir akımdır. Tarihi, özel mülkiyetin ve sınıflı toplumun oluşmasına kadar götürülebilirse de, modern anlamda Montaigne'nin bu alanda ilk tohumları attığı kabul edilmektedir. Özellikle burjuva ve sermaye grubu tarafından sahiplenilmiştir.³⁵² Bireycilik, ekonomi ve politika alanında liberalizm ile birlikte anılmaktadır. Yöntemsel Bireycilik ise, sosyal bilimlerde yapılan açıklamaların bireylerin tüm niteliklerini, amaçlarını ve inançlarını kapsaması gerektiğini ifade eder. Başka bir ifadeyle toplumsal olayların tamamı, bireyler üzerinden açıklanmalıdır. Bu görüşü savunanlar toplumsal olguların ve bütünlüklerin bireylerin yapısından ibaret olduğunu belirtmektedirler.³⁵³

Metodolojik bireyselciğin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Yalnızca bireylerin hedefleri ve ilgi alanları vardır; Sosyal sistem ve ondaki değişiklikler bireylerin davranışlarının birer sonucudur; En geniş çaptaki sosyolojik olgular bireylerin eğilimleri, ilişkileri, inançları ve kaynakları ile açıklanabilir. Bu görüşü savunanlara göre bireylerin geçmişlerinin birebir aynı olduğu iki farklı dünyada bile, t zamanındaki sosyal kurumlar birbirinin aynısı olacaktır. Çünkü tüm sosyolojik yapı, bireysel davranışlara indirgenmiştir.³⁵⁴

- Kurumsal İnsan: Kurumsal İktisat görüşü insanların seçimlerini sınırlı rasyonalite ve alışkanlıklarının etkisiyle yaptıklarını savunur. Doğuştan rasyonel iktisadi davranış kurallarına sahip olmayan insanlar, yaşadıkları toplumun kurallarına uyum sağlarlar. Bu nedenle “homo economicus” yerine “homo institutionalis – kurumsal insan” modeli geçerli kabul edilir.³⁵⁵ Bu kavram temel olarak insanı biyolojik ve sosyal

³⁵² Felsefe Sözlüğü, “Bireycilik”, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999, 11.Baskı, s.37

³⁵³ Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü, “Bireyselcilik”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.100.

³⁵⁴ Malcolm Rutherford, **Institutions in Economics: The Old and The New Institutionalism (Historical Perspectives on Modern Economics)**, England: Cambridge University Press, 1994, s.31-33.

³⁵⁵ Eroğlu, s.40.

bir varlık olarak kabul etmeye dayanır. Her ne kadar insan davranışında akıl ve düşüncenin yerini inkar etmese de, bunları tek belirleyici güç olarak da görmez. Bu kavram somut ve sosyal koşullarda gözlemlenen insan davranışlarından türetilmiştir. Çünkü insan davranışları, matematiksel kesinliklerle değil, olasılıklarla ve dolayısıyla yaklaşık kesinliklerle açıklanabilmektedir.³⁵⁶

3.3.5. Neo Kurumsal İktisat

Neoklasik iktisat ile Kurumsal İktisadın evliliği neticesinde ortaya çıktığı söylenebilecek Yeni Kurumsal yaklaşıma karşı olan iktisatçılar, Neo Kurumsal İktisat çatısı altında toplanmışlardır.³⁵⁷ Kurumsal İktisat alanında ilk Nobel ödülünü 1974 yılında F. Hayek ile birlikte, parasal ve ekonomik dalgalanmalar, bunların ekonomik, sosyal ve kurumsal ilişkisini inceleyen çalışmaları ile kazanan Gunnar Myrdal bu akımın önemli temsilcileri arasındadır.³⁵⁸ Ayrıca Ayres'in de Eski Kurumsal İktisat ve Neo Kurumsal İktisat arasında bir köprü oluşturduğu belirtilebilir. Veblen'den farklı olarak Ayres kurumları muhafazakar olgular olarak görmüş, teknolojiyi ise ilerlemeyi sağlayan araç olarak kabul etmiştir.³⁵⁹

Kurumsal İktisat için temel sorun, veri olarak alınmış kurumların ekonomik davranışlardaki etkisi değil, kurumsal değişim sürecinin kendisini anlamaktır. Bu amaçla Veblen'ci düşünce Darwinci perspektifteki kültürel birikimi taşıyan bireylerden söz ederken, Commons kolektif kurallara dayalı ve gönüllülük üzerine bir dünya resmi çizmektedir. Ayrıca Veblen daha materyalist iken, Commons düzenlemecilikten yanadır. Eski Kurumsal İktisat çizgisinden Modern Neo Kurumsal İktisat'a geçişte Veblen çizgisinden Commons çizgisine geçiş etkili olmuştur. Hem Eski Kurumsal İktisat görüşü hem de Neo Kurumsal İktisat görüşü kurumsal çevrenin kurumsal değişim üzerindeki etkisini teknolojiyi ve iş kurallarını merkeze alarak açıklamak amacını gütmektedirler.³⁶⁰

³⁵⁶ K.William Kapp, **The Foundations of Institutional Economics**, USA: Routledge Pub., 2011, s.66.

³⁵⁷ Demir, s.203.

³⁵⁸ https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/ (14.05.2016)

³⁵⁹ Emre Özçelik, Eyüp Özveren, "Kurumsal İktisat'ın Dünü, Bugünü, Yarını", **Ekonomik Yaklaşım**, 26(96), 2015, s.32

³⁶⁰ Groenewegen, s.468-470.

3.4. Kurumsal İktisat Okullarının Karşılaştırılması

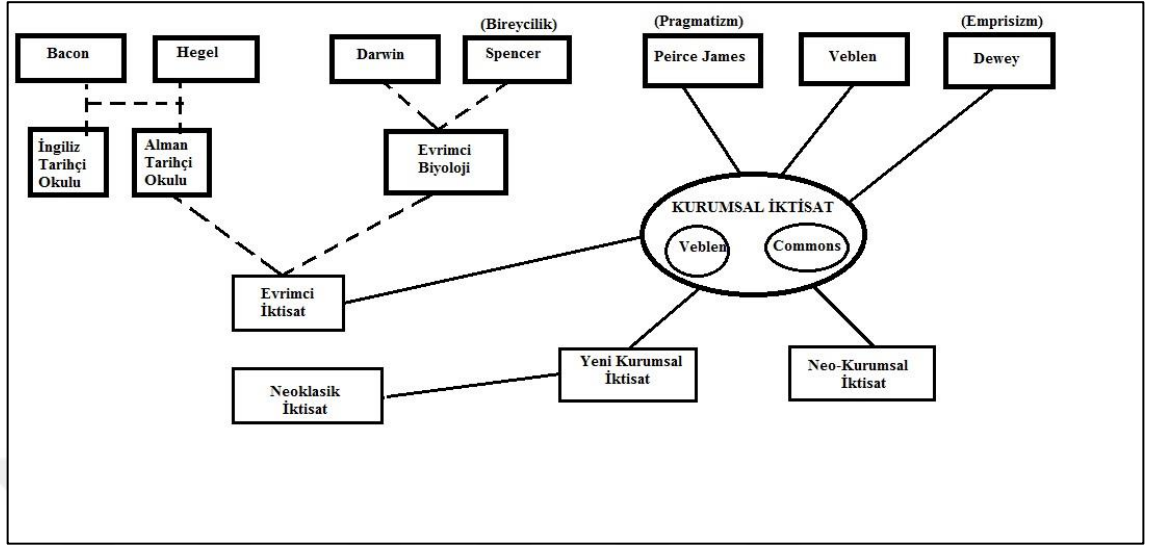
Eski ve Yeni Kurumsal İktisat, neoklasik iktisatın inceleme dışı bıraktığı kurumları, kendi araştırma alanlarının merkezine almışlardır. Her iki okula göre de, kurumların önemi ekonomik davranışları ve performansları şekillendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kurumların ekonomik durumlara tepki olarak kendilerini de zaman içinde değiştirdiklerini kabul etmektedirler. Bununla birlikte, kurumlarla ekonomi bilimini birleştirmek konusunda ortak bir yol bulamamışlardır. Eski Kurumsal Okul, ekonomik davranışlarda kültürel altyapıyı yoksayan ve yalnızca rasyonel ekonomik birimlere vurgu yapan neoklasik okulu reddederken, Yeni Kurumsalcılar, kurum kavramıyla birlikte neoklasik iktisadın genişletilmesi ya da düzeltilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu noktada ayrıca Yeni Kurumsalcılar kurumların gelişmesini ve işler durumda olmasını etkinlik kavramında ve unsurların ekonomikleşmesinde görürken, Eski Kurumsal Okul salt ekonominin değil, birçok sosyal ve politik unsurun da etkisinin olduğunu savunmaktadır.³⁶¹

Eski Kurumsal Okul, gerek Veblen gerek Commons açısından sosyal bilimlerle de olan bağlantı nedeniyle insanlığı kültürün bir ürünü olarak görmekte; Yeni Kurumsal Okul ise rasyonel seçimci olarak görmektedir. XX. yüzyılın ilk yıllarında özellikle antropoloji biliminin popüler olması ve toplumsal değişim sürecinde kültürün belirleyici olarak kabul edilmesi, Eski Kurumsal Okul bünyesindeki öneminin de nedenini açıklayabilmektedir.³⁶²

Kurumsal İktisat Okulunun arka planında biyolojiden felsefeye kadar geniş bir yelpazede bilimsel birikim bulunmaktadır. Grafik 5, bu kökenlerin toplu bir şekilde görülmesi amacını taşımaktadır.

³⁶¹ Malcolm Rutherford, "The Old and the New Institutionalism: Can Bridges Be Built?", **Journal of Economic Issues**, Vol: XXIX, No:2, June, 1995, s.443-444.

³⁶² Anne Mayhew, "Contrasting Origins of the Two Institutionalism: The Social Science Context", *Review of Political Economy*, No.1, November 1989, s.319-322.

Grafik 5. Kurumsal İktisat Okulunun Kökenleri

Kaynak: Grafik, tarafımızdan dipnotlarda gösterilen ilgili kaynaklara bağlı olarak düzenlenmiştir. Düz çizgiler doğrudan, kesikli çizgiler dolaylı etkileri ifade etmektedir.

3.5. Kurumsal İktisat ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Kurumsal İktisat geleneği, daha çok kurumların büyüme üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmış görünmektedir. Bu nedenle de literatürde söz konusu iki ana değişkeni ele alan oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Buna karşılık tam bir teori oluşturulmuş olmamakla birlikte, gelir dağılımı sorunuyla kurumsal bakış açısı yönünden ilgilenen iktisatçılar da bulunmaktadır.

Bu altbaşlık çerçevesinde konuya yönelik kuramsal düşünceler özetlenecektir. Gelir dağılımı ve kurumsal göstergeler arasındaki ampirik çalışmalar ise bir sonraki bölümde aktarılacaktır. Burada amaç öncelikle kurumsal iktisat düşüncesi içinde kurumsal unsurların dağılım konusuna olan genel etkisinin açıklanmasıdır.

Kurumsal İktisat yaklaşımı, gelir dağılımı sorunu konusunda tam bir çözüme sahip değildir. Veblen, Commons ve Ayres gibi ilk kuşak düşünürlerin dağılımla ilgili görüşleri, teknolojinin doğası, mülkiyetin doğuşu ve sermayenin anlamına yönelik çalışmaları ile iç içe geçmiş durumdadır. Günümüze yakın dönemin düşünürlerinin ise

dağılım üzerinde şekillendirici olabilecek sosyal ve/veya teknolojik faktörler üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Dolayısıyla kurumsal literatür içinde tam olarak ortak ve tutarlı noktaları tespit edebilmek oldukça güçtür.³⁶³

Samuels'e göre dağılım kurumların, kurumlar ise dağılımın bir fonksiyonudur. Bu durum Kurumsal İktisatçılar tarafından "kümülatif nedensellik" olarak da adlandırılır. Kurumsal sayesinde bireyler refah düzeyinin göstergesi olan varlıklarını yönetebilirler. Ayrıca piyasalar aracılığıyla şekilsel, yapısal ve işlemsel faaliyetlerin de gerçekleşmesini sağlarlar. Yine kurumlar sayesinde ekonomideki ya da toplumdaki hangi grupların/kimlerin çıkarlarının tanınacağı, değerlendirileceği ve buna göre fiyatların oluşması sağlanır. Son olarak da kimlerin üretilen değerlere ulaşacağını ve bölüşümün piyasalarda nasıl yapılacağını kurumlar belirler. Oluşan bu çemberi tamamlayacak şekilde, gelir ve refahın dağılımı ise kurumların güvenilirliği ve evrimi yoluyla toplumsal düzeni hükmü altına alarak düzeni etkiler. Samuels burada piyasa kavramını aslında kurumlarca oluşturulan ve hangi işlemlerin yapılabileceğini belirleyen bir metafor olarak da kullanmıştır. Kurumsal içerikten tamamen yoksun olan saf ve soyut neoklasik piyasa kavramını, Kurumsal İktisatçılar yapısı, şekli ve işleyişinin kurumlarca oluşturulan bir sistem olarak görmektedirler. Benzer şekilde fiyatların da kurumlar ve yine kurumların şekillendirdiği insan davranışlarıyla oluştuğu kabul edilir. Bu açıdan bakılınca kaynakların dağılımında kurumların rolü öne çıkartılmaktadır.³⁶⁴

Brown ise dağılım konusunu toplumun güç dengeleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Malların, toprağın ve fırsatların sonsuz olmaması nedeniyle ister istemez çatışma halinde olan isteklerin yerine getirilebilme kapasitesi güç olarak yorumlanır. Çıkar çatışması da gücün derecesine göre varlığını sürdürür. Tatmin edici bir güç teorisi, gücün ne olduğunun yanısıra oluşumunu, değişimini, korunmasını ve sürdürülebilirliğini, yeniden dağıtımını ve yasal kökenlerini de açıklayabilmelidir.

³⁶³ Christopher Brown, "Is There An Institutional Theory of Distribution?", **Journal of Economic Issues**, Vol.XXXIX, No.4, (December 2005), s.915

³⁶⁴ Warren J. Samules, "An Institutionalist Approach to Income Distribution", **The Economics of Income Distribution Heterodox Approaches**, Ed. Joep T.J.M. van der Linder ve André J.C. Manders, USA: Cambridge University Press, 1999, s.20

Samuels ile benzer şekilde Brown da, dağıtım mekanizmalarının davranışlar, gelenekler, çalışma hayatındaki kurallar, kanunlar ve inanç sistemlerinden, yani kurumsal düşünce yapısından ayrılamaz bir parça olduklarını belirtmektedir. Kısaca dağıtım, kurumsal bir süreç olarak görülmektedir. Buna karşılık, belirli çıkar gruplarına avantaj sağladıkları için yukarıda belirtilen unsurlar gücün araçlarını oluşturur ve gücün dağılımını oluşturan “sosyal makine”yi sağlar. Kurallar ise etkinlik kriterine göre belirlenir, yani eşitsiz dağıtılmış gücün bir sonucudurlar.

Brown, fonksiyonel gelir dağılımı konusunda, neoklasik bölüşüm teorisini de reddeder. “Kimin ne alacağı” sorusunun cevabı, tecrübe, bilgi birikimi, uygulamalar, politikalar ve kurallardan bağımsız olarak salt üretime yapılan katkı ile, yani nesnel ya da teknik ifadelerle çözümlenemez. Kurumsal iktisatçılar neoklasik içkin değer önermesini reddeder. Üretim faktörlerinin ekonomik değerinin belli koşullar çerçevesinde değişebileceğini ve diğer üretim faktörlerinden (aktif olarak kullanılmış olsun veya olmasın) ayrı düşünülmeceği belirtilmektedir. Ekonomik aktiviteler birbirine bağımlı ve işbirliğine dayalıdır. Modern ekonomilerdeki bu kuvvetli koordinasyon, geniş kurumsal bir altyapı olmaksızın imkansız olabilirdi. Bu açıdan bakılınca üretici gücün faktörlerin değil, sistemin elinde olduğu sonucu da çıkartılabilmektedir.³⁶⁵

Colander, neoklasik gelir dağılımı teorisini iki temel noktada eleştirir: Dünya gerçekliğini tam olarak yansıtmaması ve her üretim faktörünün marjinal katkılarının ürünün toplam değerini oluşturacağı varsayımı. Bu teorisinin modelleştirilebilmesi için homojen ve lineer bir üretim fonksiyonuna ihtiyaç vardır. Bu da emek ve sermayenin göreceli paylarının sabit kabul edilmesinin gerekçesini oluşturur. Gerçek dünyanın sahip olduğu karmaşık sistemlerde ise dinamik güçlerin ancak belirli kombinasyonları sabit kalabilmektedir. Kaldı ki bu tarz bir kombinasyonun da bir kurum tarafından oluşturulmuş olması gerekmektedir. Colander bu açıdan kurumları, bilgisayarlardaki işletim sistemlerine benzetmektedir. Yani kurumlar bireylerin iş yapabilmeleri için gerekli olan stabil ortamı sağlamaktadırlar. Hem bu sayede de sistemin durağanlığıyla uyumlu olacak şekilde, bireylerin davranışlarını sınırlandırarak baskı altında tutarlar. Bu

³⁶⁵ Brown, s. 917 ve 923

konuda iki görüş bulunmaktadır: Birincisi karmaşık bir sistemde stabil bir sonuca ancak kurumların dahil edildiği ardışık bir çözümleme ile ulaşılabileceğidir. Bu çerçevede kompleks bir sistemde tüm mikro birimlerin (kurumların) bağlantısal olması gerekmektedir. İkinci görüş ise sözkonusu bağlamsal mikro birimlerin rasyonelliğidir. Kompleks sistemler bireylerin tüm olasılıkları eş anlı olarak değerlendirilebilecekleri gibi küresel bir rasyonalitenin ötesinde, bir kurumsal rasyonaliteye bağlıdır. Ekonomik sistemin durağanlığı bireylerin kurumsal normları takip etmeleri ile ilişkilidir. Fakat bu her an bir kaos yaşanmasına da neden olabilir. Böyle bir sosyal maliyet de ancak yeni kurumların oluşturulmasıyla önenebilir.

Colander sözü edilen kompleks dünya yapısında herhangi bir dağıtım teorisinin de sınırlı rasyonaliteyi ve kurumsal kısıtlamaları göz önüne alması gerektiğini iddia etmektedir. O'na göre marjinal verimlilik doğrudan bireylere değil, bireylerin kurumlardaki rollerine atfedilmelidir. Bir kişiye (ya da üretim faktörüne) ait marjinal ürün, hem bireysel hem kurumsal özelliklerin ortak paydasını oluşturur. Toplumun kurumlarla uyguladığı dağıtım tayinleme mekanizması, genel dağıtım teorisinin doğal bir parçasını oluşturur. Kurumsal İktisatçı, belirtilen kompleks ekonomik sistemde emek ve sermaye payları arasındaki dağılımın neden göreceli olarak sabit olduğu sorusunun cevabını arar. Buna cevap olarak da, çıktı değerlendirilirken, yalnızca bir anın marjinal verimliliğine bakmanın hatalı olduğu belirtilir. Üretim sosyal ve tarihi bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle kurumlar bireylerin (ya da faktörlerin) stabilitesini oluşturan kısıtlamaları yaratırlar.³⁶⁶

Engerman ve Sokoloff konuya faktörel gelir dağılımı açısından yaklaşan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışma yeni dünya olarak nitelenen batı yarımküredeki üç farklı grup eski sömürge ve koloni ülkeleri arasında bir karşılaştırmayı içermektedir. Buna göre Yeni dünya'daki Avrupa kolonilerinin çeşitli etkilere rağmen, faktör gelirleri ve buna ait fikirsel altyapıları uzun vadeli kurumsal ve ekonomik gelişmede etki göstermiş; faktör gelirleri ve kurumsal yapı arasında karşılıklı etkileşim olmuştur. Yazarlara göre yeni dünya üç sınıfa ayrılabilir. Bunlardan birincisi iklim ve tarımsal koşulların şeker gibi yüksek getirili ürünlere elverişli olduğu ve geniş plantasyon

³⁶⁶ Colander, s.438-440

alanlarında kölelerle üretim yapılan kolonilerdir (Brezilya, Barbados, Jamaika ve Kuba gibi). Refahın ve beşeri sermaye kalitesinin oldukça eşitsiz dağıldığı bu kolonilerde oluşan kurumsal yapı da, belli bir beyaz elit kesimin çıkarlarını korumak üzerine gelişmiştir. İkinci grup Meksika ve Peru gibi İspanyol sömürgeleridir. Bunlarda yerliler ve Avrupalı göçmenler birarada ve nüfus yapısı görece daha dengeli bir şekildedir. Köleler yerine yerlilerin işçi olarak kullanılmaları, bunların ticari hayatta da yer bulmalarına kısmen imkan sağlamıştır. Çok geniş ölçekli arazilere sahip olan elit kesim ve keşiflerden önceki sosyal yapının devam ettirilmesi hem elit göçmenler hem de yerli liderlerin çıkarlarını koruyan, dolayısıyla dağılım eşitsizliğinin nesiller boyu devam edebildiği bir kurumsal yapıya neden olmuştur. Üçüncü ve son grup ise ABD'nin güney eyaletleri bir istisna olmak üzere Kuzey Amerika'dır. Burada ne yeterli bir işgücü oluşturabilecek kadar yerli nüfus, ne de kölelik sistemiyle rekabet avantajı sağlayabilecek geniş ve verimli tarım arazileri bulunuyordu. Bu nedenle ancak Avrupa'dan gelen, beşeri sermaye kalitesi yüksek, özel mülk sahibi beyaz işçilerle ve elit kesimle ancak büyüme sağlanabilecekti. Bu ülkelerde oluşan eşitlikçi yapı, aynı zamanda ABD ve Kanada'nın diğer yeni dünya ülkelerinden önce sanayileşmesinin de bir açıklaması olabilmektedir.³⁶⁷ Özetle kolonilerdeki nüfus yapısı ve kölelik uygulaması, belli kesimin refah ve politik gücünü elinde tutmasını sağlarken, bunlardan yoksun olan kesimin daha eşitlikçi ve büyümeye, serbest piyasaya açık bir kurumsal yapıya kavuşmasına neden olmuştur.

Acemoğlu, Johnson ve Robinson ise konuya tarihsel bir perspektiften yaklaşmışlardır. 2002 yılında yayınlamış oldukları çalışmalarında 1500 yılına baz alarak kolonileşen Avrupa ülkelerinin hakimiyetine giren dünyanın zengin/yoksul bölgelerinin, XX. yüzyıl sonlarındaki durumunu incelemişler; böylece dünya genelinde gelir dağılımının değişim nedenini bulmaya çalışmışlardır. Çalışmanın temeli, toplum yapısı ile ekonomik performans arasında ilişki kuran “kurumlar hipotezi”dir. Buna göre, politik, sosyal ve ekonomik kurumlardan oluşan bir kümeye sahip toplumsal organizasyon, toplumun geneline hitap eden etkin bir mülkiyet hakları sistemi oluşturur. Bu küme “özel mülkiyet kurumları” olarak adlandırılırsa, tam karşısına da “dışlayıcı

³⁶⁷ Stanley L. Engerman, Kenneth L. Sokoloff, “Factor Endowments, Institutions, And Differential Paths of Growth Among New World Economies: A View From Economic Historians of the United States”, **NBER Working Paper Series**, Historical Paper No: 66, (December 1994), s.2-26.

kurumlar” kümesi gelir. Belirtilen tanımda iki önemli noktaya vurgu yapılmaktadır: özel mülkiyetin korunması ve bu korumanın toplumun geneline yayılmış olması. (Aksi halde Karayipler ya da Hindistan örneklerindeki gibi gücü elinde tutan bir tabaka, diğer insanların mal varlıklarına el koyabilir.) Dışlayıcı kurumlar sistemi, toplumun genel ekonomik kalkınmasını değil, gücü elinde tutan belli bir grubun (ilgili makalede koloni sahibi Avrupa devletleri) zenginleşmesini amaçlar.

Çalışmada temel argümanlardan birisi de kentleşme ve nüfus yoğunluğunun, Avrupalı kolonicilerin uyguladığı kurumsal strateji üzerinde etkili olduğudur. Kurumlar hipotezine göre, toplum yapısı ve kurumlar daimi olduklarından, bugün zengin olanların, bir şokla karşılaşmadığı sürece, gelecekte de zenginliği sürdürmeleri beklenir. Koloni sahiplerinin bölgedeki faaliyetleri bu şoku meydana getirmiştir. Buna göre yüksek nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde dışlayıcı kurumsal yapı kurulmuş, ya da varolan yapı bu şekilde korunmuştur. Buna karşılık, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bölgelerde özel mülkiyet kurumlarının oluştuğu gözlenmiştir. Avrupalıların hangi stratejiyi uygulamaya nasıl karar verdikleri sorusunun ise iki cevabı bulunmaktadır: Uygulanacak stratejinin Avrupalılar için karlılığı ve bölgeye kendilerinin yerleşip yerleşmeme durumu. Avrupalıların yoğun olarak yerleştiği bugünkü Kanada, ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi bölgelerde özel mülkiyeti tanıyan bir sistem kurulmuş ve böylece orada yaşayanların geneli mevcut yapıdan fayda sağlayabilmiştir.³⁶⁸

Özetle, geçmişi ve günümüzü kıyasladığımızda, geçmişin zengin bölgelerinin günümüzde aynı refahı yaşayamamalarının altında, kolonicilerin getirdikleri ve uyguladıkları kurumsal sistemin etkisi görülmüştür. Yazarlar, coğrafi etkilerin ve sanayileşmenin de yaşanan değişimde etkisi olduğunu kabul etmekle birlikte, asıl nedeni kurumsal yapı olarak görmektedirler.

Rogowski ve MacRae, 2004 tarihli çalışmalarında ekonomik ve askeri teknolojinin, ticaretin ve faktör gelirlerinin politik kurumlarla olan ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada, tarihçilerin ve iktisatçıların bir çoğunun iddia ettiği

³⁶⁸ Daron Acemoğlu, Simon Johnson, James A. Robinson, “Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol:117, No:4, (November 2002), s.1234-1266

“kurumsal yapı gelir dağılımını etkiler” veya “gelir dağılımı kurumsal yapıyı etkiler” tezlerine karşı üçüncü bir olasılık sunmaktadırlar. Buna göre kurumlar ve gelir eşitliği (faktör gelirleri anlamında), dışsal nitelikli sosyal değişimlerden (özellikle teknoloji, demografik yapı ve ticaret ya da üçünün çeşitli kombinasyonları) etkilenirler. Buna göre sosyal yapıdaki değişim toplumsal gelir eşitliğini (ya da eşitsizliğini), bu ise kurumsal yapıyı değiştirir. Kurumlardaki değişimin sonucu olarak da gelir dağılımı eşitliği (eşitsizliği) değişim gösterir. Bu yaklaşım ile ilgili Antik Yunan Demokrasısından, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar dokuz farklı dönemin bir karşılaştırmasını yapmışlardır (Tablo 7). Tarihsel örneklerden çıkardıkları sonuç, faktör gelirlerinin dağılımının genellikle politik kurumlarla birlikte, ya da hemen öncesinde bir değişime uğradıkları şeklindedir. Eşitsizlik ya da kurumlardaki dışsal değişim kaynakları askeri teknoloji, ticaret, göç, salgınlar ve bilgi teknolojilerinde görülen değişimlerdir.³⁶⁹

³⁶⁹ Ronald Rogowski, Duncan C. MacRae, “Inequality and Institutions: What Theory, History and (Some) Data Tell Us”, **Annual American Political Science Association Conference 2004**, Chicago: USA, 2-5 September 2004, s. 2-19

Tablo 7. Kurumlar ve Gelir Dağılımı Yapısındaki Bazı Önemli Tarihsel Değişimler

Kurumsal Değişim	Eşitsizlik Düzeyindeki Öncül Değişim	Eşitsizliği Etkileyen Dışsal Şoklar
Antik Yunan'da Demokrasinin Yükselişi	Aristokratlar ve halk arasındaki eşitsizlikte azalma	Askeri Teknoloji (Zırhlı Piyade), Ticaret (Yunan Yarımadası, Karadeniz Bölgesi, Mısır)
Roma Cumhuriyeti'nin Yükselişi	Senatörler ve diğer sınıflar arasındaki eşitsizlikte azalma	Askeri Teknoloji (Piyadelerin öneminin artışı, Yunan'la benzer)
Roma Cumhuriyeti'nin Güç Kaybı, Sezarçılığın Yükselişi	Zengin-Fakir ve Askeri-Sivil kesimler arasındaki eşitsizlikte artış	Ticaret (Kölelerce üretilen hububat ithalatı), Askeri Teknoloji (Paralı askerlerin üstünlüğü)
Feodalizmin Yükselişi	Derebeyleri ve köylüler arasındaki eşitsizlikte artış	Askeri Teknoloji (Üzenginin gelişmesi, Süvariler)
Feodalizmin Güç Kaybı, Rönesans Şehirlerinde Demokratikleşme	Derebeyleri-Köylüler ve Kentli Elitler-Diğerleri arasındaki eşitsizlikte azalma	Kara Veba Salgını (Sermaye/Emek, Toprak/Emek oranlarında ani düşüş)
Reform: Kilise'nin Demokratikleşmesi	Ruhban Sınıfı ve diğer inananlar arasındaki eşitsizlikte azalma	Bilgi Teknolojisi (Okuma Yazma, Matbaa, Anadilde okuma-yazma)
Mutlakiyetçiliğin Yükselişi	Devletin elit kesimi ile halk arasındaki eşitsizlikte artış	Askeri Teknoloji (Askeri devrim), Vergileme (ağır vergi yükleri)
Avrupa ve Kuzey Amerika'da Demokratik Devrimler Çağı	Başta mülk sahipleri olmak üzere, geleneksel elit kesim ile halk arasındaki eşitsizlikte azalma	Askeri Teknoloji (Genel seferberlik), Ticaret (Avrupa ile deniz aşırı yerler arası), Göçler
İkinci Demokratikleşme Dalgası: Oy Kullanma ve Temsil Haklarında Gelişme	İşletme Sahipleri-İşçiler, Erkek-Kadın, Hakim gruplar-Azınlıklar arasındaki eşitsizlikte geniş ölçüde azalma	Dünya Savaşları , Asker ve İşçi Talebinin Yüksek olması

Kaynak: Rogowski, MacRae, s.20

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL GÖSTERGELER VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde kurumsal kalite göstergeleri ile gelir dağılımı arasındaki ilişki test edilecektir. Öncelikle konu ile ilgili ampirik çalışmalara literatür özeti kapsamında yer verilecek, daha sonra veri seti ve analiz yöntemleri açıklanacaktır. Son olarak ekonometrik modelleme ile bölüm tamamlanacaktır.

4.1. Literatür Özeti

Kurumsal İktisat, özellikle son dönemlerde ağırlıklı olarak büyüme konusu üzerinde genişlemiş; gelir dağılımı sorunu da büyümenin bir alt başlığı ya da bir sonucu gibi algılanmıştır. Bununla birlikte kurumsal kalite göstergesi olarak sayılabilecek yolsuzluk, demokratikleşme, mülkiyet hakları gibi bazı altbaşlıklar ile gelir dağılımı ilişkisini gösteren çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bölümde tarihi sıralama ile genel olarak kurumsal kalite ve gelir dağılımı arasındaki ampirik modellemeler ve konu hakkındaki fikrîsel altyapının güçlenmesi için belirli değişkenler bazında yapılan analizlere yer verilecektir.

Kurumsal kalite ve gelir dağılımı arasındaki bilinen ilk ekonometrik modelleme çalışması Chong ve Calderon tarafından 2000 yılında yayımlanmıştır. 1972-1995 aralığındaki en güncel verileri kapsayan ve 55 ülkenin dahil edildiği modelde Deininger ve Squire tarafından hazırlanan ve Gini katsayısını gösteren veri seti tercih edilmiştir. Açıklayıcı değişken olarak International Country Risk Guide (ICRG) verileri kullanılmış; fakat Business Environmental Risk Intelligence (BERI) verileri de alternatif amaçlı analiz edilmiştir. İki veri grubunun kendi aralarında 0,92 oranında korelasyon tespit edilmiş olması; bulunan sonuçların yakınlığını da açıklamaktadır. Kontrol değişkenleri olarak okula devam oranı, kişi başına reel GSYİH, kişi başına düşen sağlık görevlisi, nüfus artış hızı, enflasyon oranı ve ekonomide tarımın payı kullanılmıştır. İlk olarak Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Method of Moments – GMM) ile analiz yapılmıştır. Buna göre Gini katsayısı ve ICRG endeksi arasında -0,36 düzeyinde korelasyon tespit edilmiştir. Tanımlanan diğer açıklayıcı değişkenler arasında okula devamlılık, kişi başına reel GSYİH ve kişi başına düşen

sağlık görevlisi ile Gini katsayısı arasında negatif, nüfus artış hızı, enflasyon ve ekonomide tarım sektörünün payı ile Gini katsayısı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ancak ülkelerin kurumsal kalitesine göre bir ayırım yapıldığında farklı sonuçlar çıkmaktadır. ICRG özet endeksi 4'ten küçük olan, yani düşük kurumsal kaliteye sahip ülkelerde ICRG ve Gini arasında +0,18; endeks değeri 4 ve üzeri olan yani yüksek kurumsal kaliteli ülkelerde (çoğunlukla gelişmiş ülkeler) -0,54 düzeyinde korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum gelir dağılımı ile kurumsal kalite arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı çalışmada GMM yöntemine ek olarak Araç Değişkenler ve En Küçük Kareler yöntemleriyle regresyon analizi de gerçekleştirilmiştir. Burada iki temel değişken arasında sabit eğimli olmayan (nonmonotonic) ve anlamlı bir ilişki bulunmuş, lineer formda ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. GMM yöntemiyle elde edilen sonuçlar burada da benzerlik göstermiş, yoksul ülkeler için kurumsal kalitedeki artış daha yüksek gelir adaletsizliği ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışmalarının sonuç bölümünde kurumsal reform sürecinin ekonomideki bazı gruplar için yüksek işlem maliyetlerine neden olabileceği belirtilmiştir. Az gelişmiş ülkelerde, özellikle kayıtdışı sektörde çalışanlar, bu reformlardan öncelikli olarak olumsuz etkileneceklerdir (Özellikle vergiler nedeniyle). Bu da ilk etapta gelir dağılımının daha da bozulmasına sebebiyet verebilecektir. Buna ek olarak aynı grup ülkelerde mutlak ve nispi olarak yüksek gelirli sektörler de reformlardan etkileneceklerdir; ancak bunlar zaten sistemin içinde olduklarından, fayda sağlayabileceklerdir. Bu da tüm kesimler uyum sağlayana kadar, kurumsal reformların gelir dağılımını önce bozucu sonra iyileştirici etkisi olduğunu göstermektedir.³⁷⁰

Li, Xu, Zou 2000 yılında yolsuzluğun büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkisini 1980-1992 yılları arasında 47 Asya, Latin Amerika ve OECD ülkesininin beşer yıllık ortalama verileri ile ve En Küçük Kareler yöntemini kullanarak bir analize tabi tutmuşlardır. Buna göre yolsuzluk ve gini katsayısı arasında ters U ilişkisi tespit edilmiştir. Buna göre yolsuzluk düzeyinin yüksek veya düşük olduğu durumlarda gini katsayısı da düşük olmakta; yolsuzluk göstergesinin ortalarda yer aldığı ise gini katsayısı yükselmektedir. Ayrıca kamu harcamalarının yüksek olduğu ülkelerde yolsuzluğun gini katsayısının yükseltici etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yolsuzlukla

³⁷⁰ Alberto Chong, César Calderón, "Institutional Quality and Income Distribution", **Economic Development and Cultural Change**, Vol:48 No:4, (June 2000), s. 762-781.

ilişkili olarak rant geliri arayışı da analiz kapsamında incelenmiştir. Buna göre rantın düşük olduğu toplumlarda büyüme oranı ve gelir artışı, modern sektörlerde (sanayi ve hizmetler) çalışma şevkinin artmasıyla yükselir. Buna karşılık yüksek rant yolsuzluğu artırdığı gibi, girişimcilerin şevkini kırarak büyümeyi de olumsuz etkiler. Vergilerle finanse edilen yüksek kamu harcamaları, modern sektördeki girişimcilerin getiri oranları aşağı çekecektir. Bu da yatırımların ve büyüme oranlarının düşmesine, buna karşılık rant isteğinin ve yolsuzluğun artmasına neden olacaktır.³⁷¹

Barro, 2000 yılında yayınlanan çalışmasında refah ve gelir eşitsizliğinin, düşük gelirli kesimleri suça ya da huzur bozucu eylemlere cesaretlendireceğini; bunların büyümesiyle oluşabilecek ihtilal ve devrimlerin de siyasi kurumsal yapının istikrarını tehdit edebileceğini belirtmiştir. Bu durum ayrıca yasalarla ilgili belirsizliklerin artış göstermesine de yol açabilir. Ayrıca mülkiyet haklarına yönelik tehditler, yatırım hevesini de olumsuz etkileyebilecektir. 1960-2000 aralığında onar yıllık dönemler itibarıyla en güncel Gini katsayıları kullanılarak yapılan analiz çerçevesinde düşük gelirli ülkelerde gayrisafi yurtiçi hasıladaki artışın Gini katsayısını büyüttüğü; belli bir düzeyden sonra ise azaltma eğilimine girdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte analiz dönemi ve ülkeleri için bu şekilde kurulan modelin açıklama gücünün düşük olduğu da belirtilmiştir. Hukukun üstünlüğü değişkeni ile Gini katsayısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu da kanunların uygulama gücünün artmasının, gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığı şeklinde yorumlanabilir. Seçimleri temsil eden demokrasi endeksi göstergesi ise bu çalışma kapsamında istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.³⁷²

Gyimah-Brempong 2002 tarihli çalışmasında ülkelerin kurumsal ve kültürel yapısının, yolsuzluğun ekonomik etkilerinin farklı görünmesine yol açabileceği varsayımından hareket etmişlerdir. Yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerinde etkili ise, ekonomik performans üzerindeki bu mekanizmanın nasıl işlediği sorusuna cevap aramışlardır. Yazarlara göre yolsuzluğun ardında yatan faktörler arasında yasal zorlamaların zayıflığı, yasal boşluklar, kamu görevlilerinin fazla yetkisinin olması, merkezileşme, kamu çalışanlarının maaşlarının görece düşüklüğü, kamu sektörünün büyüklüğü gibi unsurlar bulunmaktadır. Bunların hepsi aynı anda ve

³⁷¹ Hongyi Li, Lixin Colin Xu, Heng-Fu Zou, "Corruption, Income Distribution and Growth", **Economic and Politics**, Vol:12, No:2, (July 2000), s.157-165.

³⁷² Robert J. Barro, "Inequality and Growth in a Panel of Countries", **Journal of Economic Growth**, No:5, (March 2000), s.7-27.

aynı derecede etkili olmadığı gibi özellikle son ikisi ve bürokratik kalitedeki zayıflık yolsuzluğun temel gerekçeleri olarak tanımlanmıştır. Çalışmada 21 Afrika ülkesi, 1993-1999 döneminde GMM yöntemiyle analize tabi tutulmuştur. Gini katsayısının yanı sıra gelir artış hızı, kişi başına gelir düzeyi, cari kamu harcamaları, eğitim ve yolsuzluk değişkenleri ile model oluşturulmuştur. Buna göre yolsuzluk düzeyindeki artış, ülkelerdeki gelir dağılımını bozucu etki meydana getirmektedir. Çünkü yolsuzluklardaki artış, güçlü ve zengin kesime kıyasla düşük gelirli kesimde daha etkili olmaktadır. Bunun dışında, yolsuzluk ile büyüme arasında verimlilik ve fiziki sermaye yatırımlarındaki bozucu etkiden dolayı negatif ilişki tespit edilirken; eğitimdeki iyileşmenin beşeri sermayeyi geliştirip, gelirin daha adil dağılmasının sağlandığı gösterilmiştir.³⁷³

Gupta, Davoodi ve Alonso-Terme de 1980-1997 dönemi için En Küçük Kareler Yöntemi ve Dinamik Model ile bir analiz yapmışlardır. İki yönteme göre de yolsuzluk düzeyinin artması, gini katsayısının yükselmesine yol açmaktadır. Yolsuzluk ortamından, genellikle güçlü bağlantılarını kullanabilen üst gelir grubundakiler faydalandığı için, gelir dağılımında yolsuzluğun belirleyici bir etkisi vardır. Ayrıca sermaye-yoğun ve emek-yoğun alanlarda farklı etkileri olacağından, emek gücüne dayalı yaşayan düşük gelir grubu ile, sermaye-yoğun sektörlere sahip üst gelir grupları arasındaki gelir farklılıklarında da kalıcı bozulmalara yol açabilir. Bunun yanı sıra yolsuzluk, büyüme, vergileme sistemleri, sosyal programlar, varlık sahipliği, eğitim eşitsizliği ve beşeri sermaye yetkinliği gibi dolaylı yollar üzerinden de gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.³⁷⁴

Cogneau ve Guenard 2003 tarihli çalışmalarında ekonomideki eşitsizliğe hangi kurumsal etkenlerin yol açtığı sorusuna, Acemoğlu, vd.'nin 2002 tarihli çalışmasını esas alarak cevap aramışlardır. 1980-98 dönemine ait, Avrupa'da olmayan 73 ülkenin en güncel Gini Katsayıları analizde temel bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. SAGP ile hesaplanmış kişi başına GSYİH, doğumdaki yaşam beklentisi, nüfus yoğunluğu, şehirleşme oranı gibi göstergeler de analize dahil edilmiştir. Hukukun üstünlüğü verisi de kurumsal kalite göstergesi olarak tercih edilmiş ve adı geçen göstergelerle birlikte test edilmiştir. Genelleştirilmiş Momentler yöntemi ile yapılan analizde Gini Katsayısı

³⁷³ Kwabena Gyimah-Brempong, "Corruption, Economic Growth, and Income Inequality in Africa", **Economics of Governance**, No:3, 2002, s.184-202.

³⁷⁴ Sanjeev Gupta, Hamid Davoodi, Rosa Alonso-Terme, "Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?", **Economics of Governance**, No.3, 2002, s.23-33.

ile Hukukun Üstünlüğü değişkeni arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Coğrafi değişkenlerin etkisi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.³⁷⁵

Glaeser, Scheinkman ve Shleifer, 2003 yılında gelir dağılımı adaletsizliği ve büyüme ilişkisinde hukukun üstünlüğü göstergesinin etkili olup olmadığını analiz etmişlerdir. Buna göre zayıf hukuki yapıya sahip ülkelerde eşitsizliğin büyümeyi yavaşlatıcı etki yarattığı, güçlü hukuki yapıda etkisiz kaldığı görülmüştür. Yüksek gelirli kesimin politik, yasal ve hukuki düzen üzerinde kendi çıkarına yönelik baskı yapma ihtimali, mülkiyet haklarının korunmasında, dolayısıyla da ekonomik performans üzerinde etkilidir. Zayıf bir hukuki yapı ve yolsuzluk ortamında mahkemelerin de güçlülerden yana karar alma ihtimalleri bulunmaktadır. Benzer şekilde de kamuda da, etkinlikten çok çıkarlar belirleyici konumda olacaktır.³⁷⁶

Rigobon ve Rodrik de, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi kurumsal yapıya ait unsurların ekonomik performans üzerinde etkili olduğunu; hatta hukukun üstünlüğünün daha yüksek bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir.³⁷⁷

Chong ve Gradstein 2004 yılında hazırladıkları çalışmada, politik istikrar unsurunu, kurumsal göstergeler arasındaki en etkili değişken olarak bulmuşlardır. Hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk göstergelerinin etkilerini ise düşük olarak hesaplamışlardır. Buna karşılık kurumsal yapı ve gelir dağılımı adaletsizliği üzerindeki Granger nedenselliğine göre sırasıyla %74-%73 oranlarında etkili oldukları tespit edilmiştir. Bu çalışma 1984-2000 dönemini beşer yıllık alt dönemlere ayırmak suretiyle Rusya ve Latin Amerika ülkeleri gibi belirli bir örneklem grubu üzerinden gerçekleştirilmiştir.³⁷⁸

Gradstein ve Milanović, yöneticilerin özgür ve adil seçimi, konuşma, toplantı ve siyasi parti kurma özgürlüğü gibi politik faktörlerin ve demokratikleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 2004 tarihli çalışmada geçiş dönemi ülkelerinin hem en güncel hem de son 9 yıla ait kümülatif şekilde politik haklar ve sivil özgürlükler endeksi verileri kullanılmıştır. Her iki yöntemle de anlamlı ve negatif

³⁷⁵ Denis Cogneau, Charlotte Guenard, "Colonization, Institutions and Inequality: A Note on Some Suggestive Evidence", **Development et Insertion Internationale**, 2003/05, (June 2003), s.12-23.

³⁷⁶ Edward Glaeser, Jose Scheinkman, Andrei Shleifer, "The Injustice of Inequality", **Journal of Monetary Economics**, No:50, 2003, s.200-215.

³⁷⁷ Roberto Rigobon, Dani Rodrik, "Rule of Law, Democracy, Openness, And Income: Estimating The Interrelationships", **NBER Worknig Paper**, No:10750, (September 2004), s.5.

³⁷⁸ Alberto Chong, Mark Gradstein, "Inequality and Institutions", **Inter-American Development Bank Research Department Working Paper**, No.506, (April 2004), s.8-24.

işareti ilişki tespit edilmiştir. Ancak 1990'lı yıllarda demokratikleşme ile Gini katsayısı arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Bunların yanı sıra eski Sovyetler Birliği ülkelerinde özelleştirme gibi ekonomik sistemdeki temel değişikliklerin gelir dağılımı üzerinde, demokratikleşmeden daha fazla etki yarattığı belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca eski doğu bloğu ülkeleri ile Tayvan ve Güney Kore gibi otokratik ülkelerle de bir karşılaştırma yapılmıştır. Giderek demokratikleşen eski Doğu Bloğu ülkelerinde gelir dağılımı giderek bozulurken, Tayvan ve Güney Kore gibi örneklerde gelirin daha adil dağıldığını gözlemlemişlerdir. Bu durum zenginliğin (varlıkların) belli ellerde toplandığı demokratik politik ortamlarda bile az sayıda elitin ekonomik güçleri sayesinde politik güce kavuşması ve bu sayede kalanların haklarını ve özgürlüklerini kısıtlı tutma yoluna gidebilmelerini de açıklayabilmektedir.³⁷⁹

Chong ve Gradstein 2007 yılında yaptıkları çalışmada, kurumlar ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi GMM yöntemiyle test etmişler; ayrıca nedensellik analizine tabi tutmuşlardır. Değişken olarak Gini Katsayısı (Deininge ve Squire verisi ile Milanovic'in veri setinin birleşimi), Freedom House tarafından hazırlanan Gastil Endeksi, ICRG Endeksi ve Dünya Bankası Kurumsal Yönetişim Endeksi (World Governance Index) kullanılmıştır. 121 ülkeyi kapsayan analiz 1960-2000 dönemi için 5 ve 10 yıllık ortalamaları esas almıştır. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda kurumsal göstergeler endeksleri ile Gini katsayısı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Kurumsal yapısı kötü olan ülkelerin daha yüksek bir gelir dağılımı adaletsizliği ile yaşadıkları; ayrıca iki değişken arasında da karşılıklı ilişki olduğu gözlenmiştir. Buna göre Gini katsayısındaki 1 birimlik artış, Gastil Endeksini 0,28; ICRG endeksini 1,15 puan azaltmaktadır. Gastil ve ICRG endekslerindeki birer birimlik artışlar ise Gini katsayısını sırasıyla 0,06 ve 0,02 oranında azaltmıştır. Karşılıklı Granger nedensellik ilişkisine bakıldığında Gastil endeksi için Kurumlardan Gelir Dağılımı Adaletsizliğine %37 ve tersi yönde %59; ICRG endeksi için bakıldığında aynı sıralamada %33 ve %64 oranları tespit edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuşlardır. Bu da değişkenler arasında ilişkide gelir dağılımı adaletsizliğinden kurumsal kaliteye doğru daha baskın bir rol olduğunu ortaya çıkartmaktadır.³⁸⁰

³⁷⁹ Mark Gradstein, Branko Milanovic, "Does Liberté=Egalité? A Survey of the Empirical Links Between Democracy and Inequality With Some Evidence on the Transition Economies", **Journal of Economic Surveys**, Vol:18, No.4, 2004, s.516-531.

³⁸⁰ Alberto Chong, Mark Gradstein, "Inequality and Institutions", **The Review of Economics and Statistics**, Vol:89, No:3, (August 2007), s.458-463.

Carmignani'nin 2009 tarihli çalışması, 1970-2000 dönemini beşer yıllık ortalama veriler ile ve 120 ülke için analiz etmiştir. Buna göre Ekonomik Özgürlükler Endeksi verileri ile ifade edilen kurumsal kalite ve Gini katsayısı arasında ters ilişki bulunmaktadır. Kurumsal kalitedeki bozulma, gelir eşitsizliğini arttıracaktır. Bu da hükümet istikrarını ve görev süresini azaltan bir etki meydana getirecek, yeniden dağılımın paralel olarak daha kısa aralıklarla değişmesi ortaya çıkacaktır.³⁸¹

Dobson ve Dobson 2010 yılında Latin Amerika ülkelerinde yolsuzluk ve gelir dağılımı konusunu incelemişlerdir. 1984-2003 dönemi için 19 Latin Amerika ülkesinde, dörder yıllık ortalama verilerle yapılan analiz sonucu yolsuzluk düzeyindeki azalmanın, gelir adaletsizliğini daha da bozduğunu göstermişlerdir. Çalışmadaki bir diğer sonuç da, yolsuzluk düzeyindeki azalmanın, en alt %20'lik gelir grubundakilerin durumunu kötüleştirdiği şeklindedir. Yazarlar bu durumu, kurumsal reformların, özellikle kayıtdışılığın yüksek olduğu ekonomilerde eşitsizliği yükseltebileceği şeklinde açıklamışlardır. Çünkü kayıtdışı çalışan firmalar, kural ve düzenlemelere uymadıklarından daha düşük işletme maliyetlerine sahip olabilirler. Ancak yasal ve yapısal düzenlemeler firmanın maliyetlerini artırır. Ayrıca bu düzenlemelerin gerektirdiği vasıflı işçilere, alt yapı harcamalarına ve yeni vergilere katılmak durumunda kalacaklardır. Bu nedenle özellikle vasıfsız ve en alt gelir düzeyindeki işçiler bundan olumsuz etkileneceklerdir. Yukarıda söz edilen sonucun alternatif bir açıklaması ise yeniden dağıtım politikalarındaki reformlar ile ilgili olabilir. Gelişmekte olan ülkelere yeniden dağıtım politikalarının, zaten yolsuzluk içindeki politik güçlerce belirleniyor olması da, bu bozulmanın bir nedeni olarak gösterilebilir. Örneğin yeni kamu projeleri ile emek kesimine istihdam ve gelir artışı yaratılıyormuş gibi bir görüntünün altında kamunun rekabetçi olmayan yapısı sayesinde müteahhitler daha yüksek kazanç elde edebilirler.³⁸²

Davis ve Hopkins 2011 yılında yaptıkları regresyona dayalı çalışmada, mülkiyet haklarını korumayla ilişkili ekonomik kurumların, gelir eşitsizliği üzerinde de yapısal bir belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada politik kurumları temsilen Marshall ve Jagers tarafından düzenlenen Polity IV Project – Demokrasi verisi, ekonomik kurumları temsilen ICRG bünyesindeki Kamulaştırma Riski verisi ve

³⁸¹ Fabrizio Carmignani, "The Distributive Effects of Institutional Quality When Government Stability Is Endogenous", **European Journal of Political Economy**, No:25, 2009, s.410-413.

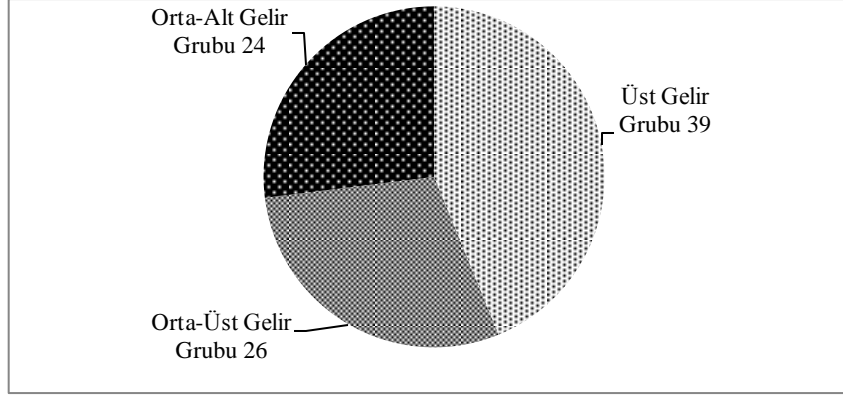
³⁸² Stephen Dobson, Carlyn Ramlogan-Dobson, "Is There a Trade-Off Between Income Inequality and Corruption? Evidence From Latin America", **Economic Letters**, No:107, 2010, s.102-104.

Milanovic tarafından düzenlenen Gini katsayısı kullanılmıştır. Yazarlara göre özel mülkiyet hakları kamusal kurumlarca yeterince korunmuyorsa, ekonomik birimler (agents) mülkiyetlerini koruyabilmek için kendi özel kaynaklarını kullanacaklardır. Mülkiyetin korunmasında bu şekilde ortaya çıkacak eşitsizlik, refah adaletsizliği ve birimlerin politik güçlerini kendilerinin oluşturması gibi olumsuz yansımalar da yol açabilecektir. 1961-2000 arasındaki beş yıllık ortalama verilerinin kullanıldığı çalışmada ekonomik kurumlar ile Gini katsayısı arasında kuvvetli ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna karşılık diğer açıklayıcı değişkenler arasında bulunan ilköğretime devam oranı, özel kredilerin GSYİH'ye oranı ve demokrasi ile gelir dağılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamış, varlık eşitsizliğinin ise gelir dağılımı adaletsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada sonuç olarak ekonomik kurumların kalitesinin gelir dağılımı adaletsizliği düzeyi üzerinde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkartılmıştır.³⁸³

4.2. Veri Seti

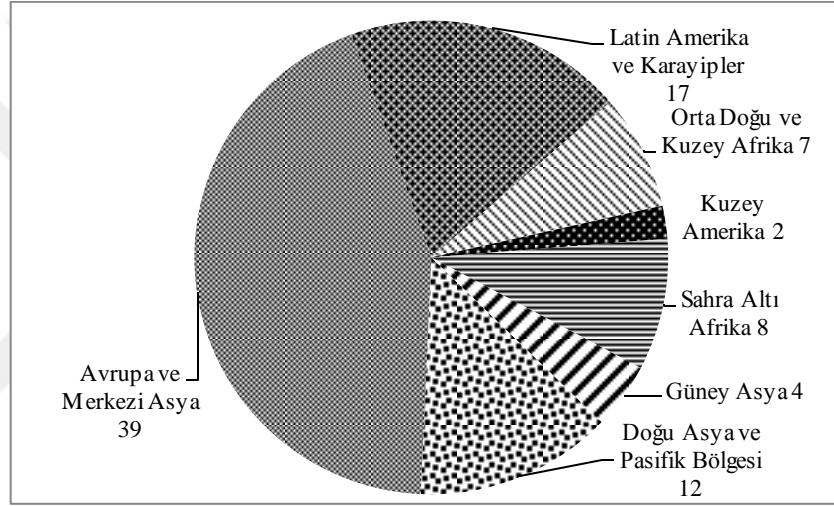
Çalışmada Dünya Bankası Atlas verileri kullanılarak ülkeler gelir gruplarına göre sınıflandırılmışlardır. Bu çerçevede 1995-2013 dönemini kapsayan 89 ülke analize konu edilmiştir. Analiz edilen ülkelerin coğrafi konumlarına ve gelir düzeylerine göre dağılımları aşağıda gösterilmiştir. Çalışma kapsamındaki ülkelerin listesi Tablo 10'da yer almaktadır.

³⁸³ Lewis Davis, Mark Hopkins, "The Institutional Foundations of Inequality and Growth", **Journal of Development Studies**, Vol.47, No.7, (July 2011), s.980-994.

Grafik 6. Analiz Kapsamındaki Ülkelerin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> (16.08.2016)

Grafik 7. Analiz Kapsamındaki Ülkelerin Coğrafi Konumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> (16.08.2016)

Ekonometrik analizde kullanılan bağımlı değişken Standardized World Income Inequality Database (SWIID) tarafından hesaplanan vergi ve transferler sonrası Gini katsayısıdır. Bu verisetinin diğer uluslararası çapta Gini katsayılarını karşılaştıran verisetlerinden farkı birinci bölümde açıklanmıştır. Açıklayıcı değişkenler ve elde edilen kaynakların listesi ise aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Bu değişkenler, literatürde yapılan benzer nitelikli çalışmalarda ağırlıklı olarak tercih edilen unsurlardan oluşmaktadır.

Tablo 8. Modellerdeki Açıklayıcı Değişkenler

Değişken Türü	Kısaltma	Değişken Adı	Veri Kaynağı	Orijinal Ölçek (En Düşük / En Yüksek)
Hukuki	COR	Yolsuzluk	PRS Group	0 / 6
Hukuki	BUR	Bürokrasi Düzeyi	PRS Group	0 / 4
Hukuki	LAW	Hukukun Üstünlüğü	PRS Group	0 / 6
Siyasi	GOV	Siyasi İstikrar	PRS Group	0 / 12
Siyasi	DEMOC	Demokratik Hesap Verilebilirlik	PRS Group	0 / 6
Siyasi	POL	Politik Haklar	Freedom House	7 / 1
Siyasi	POLITY4	Polity IV	Center for Systematic Peace	-10 / +10
Ekonomi	GDPGR	GSYİH Büyüme Hızı (%)	Dünya Bankası	-
Ekonomi	INF	Enflasyon (Tüketici Fiyatları, %)	Dünya Bankası	-
Ekonomi	SOEC	Sosyoekonomik Yaşam Koşulları	PRS Group	0 / 12
Ekonomi	PROP	Mülkiyet Hakları	Heritage Foundation	0 / 100
Ekonomi	INV	Yatırım Ortamı	PRS Group	0 / 12

Kullanılan açıklayıcı değişkenler hakkında kısaca bilgi verilmesi, modellemenin daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

- *Yolsuzluk (Corruption)*: Burada özellikle politik sistem içerisindeki yolsuzluklar değerlendirilmektedir. Dış ticarete konu olan ürünlerde, ya da dış ticaret politikalarının belirlenmesinde yaşanabilecek yolsuzluklar ekonomik ve finansal düzeni bozacağı gibi kamunun halk üzerindeki etkisini de olumsuz etkileyecektir. Bu da siyasi yapının ya da kanunların etkisinin azalması anlamına gelebilecektir.

- *Bürokrasi Düzeyi (Bureaucracy Quality)*: Kurumsal ve bürokratik kalite, hükümetler değişse bile, uygulamaların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli bir göstergedir.
- *Hukukun Üstünlüğü (Law and Order)*: Bu değerlendirme kanunlar ve kanunların uygulanması şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Yargı sistemi iyi işlemeden, suçların kolayca cezasız kalabildiği ülkelerde, yasaların da bir etkisi olmayacaktır.
- *Siyasi İstikrar (Government Stability)*: Bu başlık, hükümet programlarının uygulanabilme imkânını ve hükümetin iktidarını devam ettirebilmesini değerlendirir. İktidarın tek elde olması, Yasama gücü ve Halk desteği şeklindeki üç alt başlık çerçevesinde puanlama yapılmaktadır.
- *Demokratik Hesap Verilebilirlik (Democratic Accountability)*: Hükümetlerin halklarına karşı olan sorumluluğunun bir göstergesidir. Otarşiden, özgür seçimlerle işbaşına gelmeye kadar geniş bir yelpaze içinde değerlendirme yapılmaktadır.
- *Politik Haklar (Political Rights)*: Bu veri seti, Freedom House tarafından yıllık olarak yayınlanan ve kökeni 1950'lere kadar uzanan, hem Politik Hakları hem de Sivil Özgürlükleri ölçmeyi hedefleyen "Freedom in the World" adlı çalışmadan alınmıştır. Çalışmada ülkeler Özgür, Kısmen Özgür ve Özgür Olmayan şeklinde üç ana gruba ayrılmaktadır. Politik Haklar endeksi, 0-4 aralığında puanlara sahip 10 göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergeler üç alt kategoride gruplandırılmıştır: Seçim süreçleri, Politik çoğulculuk ve katılımçılık, Hükümet Fonksiyonelliği. Gösterge puanları, ülkede ilk kez özgür seçimlerin yapılması ya da medyaya sansür uygulaması gibi önemli değişimler yaşandığında değişmektedir. Bu göstergelere göre ülkeler 1 ve 7 arasında puanlar almaktadırlar. 1-2,5 aralığında puana sahip ülkeler Özgür, 3-5 aralığında puana sahip ülkeler Kısmen Özgür ve 5,5-7 aralığında puana sahip ülkeler Özgür Olmayan olarak nitelendirilmektedir.³⁸⁴
- *Polity IV*: Ülkelerin yönetim şekillerinin nicel olarak karşılaştırılması amacıyla Monty G. Marshall, Ted Robert Gurr ve Keith Jagers tarafından Center For Systematic Peace için hazırlanan bir verisetidir. (-10) ve (+10) aralığında değerler alan endeks, yine aynı kurum tarafından düzenlenen iki alt endekse

³⁸⁴ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology> (23.11.2016)

(Demokrasi ve Otokrasi) dayalı olarak hesaplanmaktadır. Demokrasi endeksi birbirine bağılı üç unsura göre hazırlanır: Vatandaşların fikirlerini ve tercihlerini ifade edebilecekleri kurum ve prosedürlerin varlığı, yürütme gücüne yönelik kurumsallaşmış kısıtlamaların varlığı ve vatandaşlara günlük yaşamlarında medeni haklarının garanti edilmesi. Endeks 0 ve 10 aralığında değerler alır. Otokrasi endeksi, rekabetçi siyasal katılımın kısıtlandığı, yöneticilerin seçimle işbaşına gelse bile, çok az kurumsallaşmış kısıta maruz kalma durumlarını dikkate alan bir endekstir. Siyasal katılımda rekabetçilik ve düzenlemeler, yönetici kesimin seçilmesine saydamlık ve rekabet edilebilirlik göstergeleri altında 0 ve 10 şeklinde puanlamaya tabi tutulmaktadır. Polity IV göstergesi, bu iki alt endeks arasındaki farka göre hesaplanmaktadır.³⁸⁵

- *Sosyo-ekonomik Yaşam Koşulları (Socioeconomic Conditions)*: Bu değişken, hükümet eylemlerini kısıtlayabilecek ya da toplumsal memnuniyetsizliği tetikleyebilecek sosyoekonomik baskılar ile ilişkilidir. Bu unsurlar işsizlik, yoksulluk ve tüketici güvenidir.
- *Mülkiyet Hakları (Property Rights)*: Mülkiyet hakları bileşeni, bireylerin devlet tarafından tamamen uygulanan açık yasalarla korunan özel mülkiyet biriktirme becerilerinin değerlendirilmesidir. Bir ülkedeki yasaların özel mülkiyet haklarını ne derecede koruduğunu ve hükümetinin bu yasaları uyguladığı dereceyi ölçer. Aynı zamanda, özel mülklerin kamulaştırılma ihtimalini değerlendirir ve yargının bağımsızlığını, yargı içinde yolsuzluğun varlığını ve bireylerin ve şirketlerin sözleşmeleri uygulamaya koyma yeteneğini analiz eder.³⁸⁶
- *Yatırım Ortamı (Investment Profile)*: Siyasi, ekonomik ve finansal risk unsurları tarafından kapsanmayan; ancak yatırım riskini etkileyen unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar sözleşme yürürlüğü, kamulaştırma, kâr transferi ve ödeme gecikmelerinden oluşmaktadır.

4.3. Veri Dönüştürme

Çalışmada çeşitli kaynaklardan elde edilen değişkenler, önceki altbaşlıkta da ifade edildiği üzere farklı ölçeklendirmelere dayalı olarak hesaplanmaktadır. Bu nedenle

³⁸⁵ Monthly G. Marshall, Ted Robert Gurr, Keith Jagers, "Polity IV Project Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2015 Dataset Users' Manual", <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2015.pdf>, (23.11.2016), s.14-16

³⁸⁶ <http://www.heritage.org/index/property-rights> (23.11.2016)

de değişkenler arasındaki uyumu sağlamak için aşağıdaki denkleme dayalı olarak dönüştürme uygulanması gerekmektedir.

$$\frac{V_{mak} - V_{it}}{V_{mak} - V_{min}} \times 100$$

Bu formüle v_{mak} ve v_{min} ölçeğin en yüksek ve en düşük değerlerini, v_{it} her bir gözlemin orijinal değerini ifade etmektedir.³⁸⁷ Yapılan dönüştürme işlemi literatürde de kullanılmaktadır.³⁸⁸ Gini Katsayısı ölçek eşitliğini sağlamak için 100 ile çarpılmıştır. Yapılan dönüştürmeye göre tüm veriler için 0 en iyi durumu, 100 ise en kötü durumu göstermektedir.

4.4. Dinamik Panel Veri Modelleri

Ekonometrik çalışmalarda değişken değerlerinin gün, ay, yıl gibi zaman birimlerinde olan değişimlerinin incelendiği çalışmalar zaman serisi analizi olarak adlandırılır. Belli bir zaman döneminde farklı birimlerin değerlerinin incelendiği yatay kesit analizi ile zaman serisi analizlerinin birleşimi ile panel veri analizi ortaya çıkmıştır. Geçmiş 1950’li yıllara kadar uzansa da, asıl 1990’lardan itibaren önemli ölçüde gelişim gösteren bir analiz yöntemidir. Tanım olarak zaman boyutunu da içeren yatay kesit verileri ile ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi olarak ifade edilebilir.³⁸⁹ Açıklayıcı değişkenlerin içinde bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin olup olmasına göre Dinamik veya Statik Panel Veri modelleri oluşturulabilmektedir.

Dinamik modeller, bağımlı değişkenin geçmiş değerlerinin açıklayıcı değişkenler arasında bulunduğu “otoregresif modeller” ve bir ya da daha fazla açıklayıcı değişkene ait geçmiş değerlerin açıklayıcı değişkenler arasında yer aldığı “gecikmesi dağıtılmış modeller” olarak ikiye ayrılmaktadır.³⁹⁰ Bu çalışmada literatürde daha yaygın olarak tercih edilen otoregresif modeller açıklanmış ve buna göre analizler gerçekleştirilmiştir.

³⁸⁷ Ünal Arslan, “Kurumların İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.121.

³⁸⁸ John F. Helliwell, “Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth”, **British Journal of Political Science**, Vol:24, No:2, (April 1994), s.228-229 ve Şeref Kalaycı (Ed.) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 2. Baskı, Ankara: Asil Yayınları, 2006, s.383.

³⁸⁹ Ferda Yerdelen Tatoğlu, **Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı**, 2. Basım, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s.1-4.

³⁹⁰ Ebru Çağlayan Akay, “Dinamik Panel Veri Modelleri”, Selahattin Güriş (Ed.), **Stata İle Panel Veri Modelleri** içinde (81-106), İstanbul: Der Yayınları, 2015, s.81.

Dinamik modeller, ekonomide oldukça önemli bir yer tutmaktadırlar. Çünkü birçok ekonomik veri arasındaki ilişki, doğası gereği dinamik özellikler taşır. Yatay kesit analizlerinin aksine, zaman boyutunu da kapsayabilen panel veri, dinamik analiz imkânını sağlamaktadır. Ancak dinamik panellerde en küçük kareler (EKK) tahmincilerinin sapmalı sonuçlar üretmesi gibi temel bir sorunla karşılaşmaktadır. Bu nedenle de dinamik panellerde alternatif tahmin yöntemleri tercih edilmektedir.³⁹¹

Statik modellerin aksine, dinamik modellerde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri de açıklayıcı değişkenler arasında bulunur. Örneğin, $y_{it} = \delta y_{i,t-1} + X'_{it}\beta + u_{it}$

($i=1,\dots,N$; $t=1,\dots,T$) şeklinde dinamik bir model yazılabilir. Burada δ skalar değerini, X'_{it} $1 \times K$ ve β $K \times 1$ boyutlu matrisi temsil etmektedir. Hata terimini temsil eden u_{it} ise bağımsız ve türdeş dağılıma (IID) sahip olan μ_i ve v_{it} 'nin toplamıdır. Denklemden belirtilen ifade, iki temel karakteristik özelliğe sahiptir: Bağımlı değişkenin gecikmesinden kaynaklı otokorelasyon ve heterojenlik.³⁹²

Statik modellerdeki basit EKK tahmincileri, N ya da T 'nin sonsuza gittiği durumlarda; tüm açıklayıcı değişkenler dışsal ve birim etkilerinden bağımsızken tutarlı olabilir. Bu yöntem, modeldeki hata düzeltme yapısını da (error correction) görmezden gelmektedir. Ayrıca birim etkilerin sabit ya da rassal olması farketmeksizin, gecikmeli bağımlı değişken ile ilişkili olması, EKK'nin ciddi şekilde sapmalı olmasına da yol açacaktır (Hata terimlerinde ardışık bağımlılık olmasa bile, y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonu olduğuna göre, dolaylı olarak $y_{i,t-1}$ de öyle olacaktır).³⁹³

Dinamik modeller üç ana yaklaşıma dayalı olarak oluşturulmaktadır. Bunlardan bir tanesi birim (ve zaman) etkilerini modele katmak için gölge değişkenlerden faydalanılması; diğeri ise birinci farklar yönteminin uygulanmasıdır. Üçüncü yöntem, birinci fark dönüşümünün uygulanmış olduğu modellerde araç değişken kullanımıdır. Gölge değişkenler yönteminde modele her bir birime karşılık bir gölge değişken eklenir. Ancak bu modelin serbestlik derecesini küçültme gibi bir sorunu da beraberinde getirecektir. Ayrıca daha sonra açıklanacağı üzere, zaman boyutunun küçük olduğu çalışmalarda "Nickell Sapması" görülebilir. Birinci farkların alınması, bu sapmaya dayalı sorunların giderilmesini sağlayacaktır. Bu yöntemde hem birim etkiler

³⁹¹ Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall, **Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit**, Revised Ed. USA: Palgrave-MacMillan Pub., 2007, s.356

³⁹² Badi H. Baltagi, **Econometric Analysis of Panel Data**, 5. Edition, England: Wiley Pub., 2014, s.155.

³⁹³ Asteriou, Hall, s.356.

dikkate alınmakta (fark işlemi ile model dışı kalmakta), hem de birim etkiler ve açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyona izin verilmektedir. Fakat birinci farklar yöntemi, içsellik problemine açık haldedir; çünkü bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata terimi ile korelasyonludur. Bundan kaynaklanan sapmalar ise, araç değişkenler yöntemi ile düzeltilebilir. Bu yöntemde araç değişken olarak, birinci fark değeri yerine ikinci fark değeri ya da ikinci ve üçüncü gözlem değerleri arasındaki fark kullanılmaktadır. Modelde yer alan diğer açıklayıcı değişkenler dışsal oldukları için, kendi kendilerinin araç değişkeni konumundadırlar. Araç değişkenler yöntemi aynı zamanda Anderson-Hsiao yöntemi olarak da bilinmektedir. Bu yöntemle elde edilen tahminler tutarlı olmakla birlikte, tüm moment şartlarının dikkate alınmaması ve otokorelasyon problemi nedeniyle etkin olmayabilirler. Bu durumda da genelleştirilmiş momentler yöntemi tercih edilebilir.³⁹⁴

Dinamik panel veri modelleri için çeşitli tahmin yöntemleri bulunmaktadır. Bunlardan biri Havuzlanmış EKK yöntemidir. Bu yöntemde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata terimi arasında korelasyon olması, hata terimi içinde otokorelasyon olmasa bile katı dışsallık varsayımını bozar, tahminlerin tutarsız ve sapmalı olmasına yol açar. Bu yöntem aynı zamanda birim ve zaman etkilerin varlığını da göz ardı ettiği için, bu etkilerin varlığı durumunda da sapma oluşmaktadır.

Balestra ve Nerlove, 1966 yılında yaptıkları çalışmada İki Aşamalı EKK yöntemini önermişlerdir. Buna göre bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri araç değişken olarak belirlenir ve bu dönüşüm yapıldıktan sonra Havuzlanmış EKK ile model tahmin edilir. Her ne kadar seçilen araç değişkenlerin hata terimleri ile korelasyonsuz ve yerine geçtikleri değişken ile yüksek korelasyonlu olmaları şartı bulunsa da, birim ve zaman etkilerini gözardı ettiklerinden yine de sapmalı sonuçlar vereceklerdir.

Üçüncü tahmin yöntemi, rassal etkiler modeline dayanmaktadır. Ancak gecikmeli bağımlı değişkenin, birim etki ile ilişkili olması, rassal etkiler modelinin temel varsayımına aykırıdır. Dolayısıyla yapılacak tahminler tutarsız, parametre tahminleri ise sapmalı olacaktır.³⁹⁵

³⁹⁴ Güriş, s.88-91.

³⁹⁵ Ferda Yerdelen Tatoğlu, **İleri Panel Veri Analizi**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012, s.66-70

Yukarıda belirtilen yöntemlerden başka, tutarsızlık ve sapma sorunlarına, dolayısıyla modelin etkinsizliği durumuna karşı daha başarılı sonuçlar üretebilen sabit etkiler ve birinci farklar modelleri de vardır.

Sabit etkiler tahmincisinde, grup içi tahmincisi (within estimator) birim etkiyi temsil eden μ_i 'yi yok etmektedir. Ancak, $(y_{i,t-1} - \bar{y}_{i,-1})$ yine de $(v_{it} - \bar{v}_i)$ ile ilişkilidir. Yani aslında modelde yer alan her bir önceki dönem, modelde korelasyona yol açmaktadır.³⁹⁶

Nickell, 1981 yılında yapmış olduğu çalışmasında tahmincilerin n büyük, T küçükken tutarsız olduğunu, T'nin sonsuza doğru gittiği durumlarda ise sapmanın sıfıra yaklaştığını belirtmiştir. Bununla birlikte, gecikmeli bağımlı değişkenin katsayısının sıfıra yaklaşmasının, modeldeki sapmayı sıfıra indirgeyemeyeceğini de ifade etmiştir.³⁹⁷ Bu durum literatürde, “Dinamik Panel Sapması” ya da “Nickell Sapması” olarak ifade edilmiştir. T'nin küçük olduğu durumlar için yapılan Monte Carlo simülasyon çalışmaları, “Sapması Düzeltilmiş Gölge Değişkenli EKK Tahmincileri”nin daha tutarlı sonuçlar üretebildiğini göstermiştir. Bu şekilde kurulan modellerde standart hataların hesaplanabilmesi için özçıkarm varyans-kovaryans matrislerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de çeşitli tahminciler geliştirilmiştir. Sapmanın düzeltilmesi için Kiviet'in 1995 ve 1999, Bun ve Kiviet'in 2003, Bruno'nun 2005 tarihli çalışmaları kullanılmaktadır. Standart hataların bulunabileceği tutarlı tahminciler için de Anderson ve Hsiao'nun 1982, Arellano ve Bond'un 1991, Blundell ve Bond'un 1998 tarihli çalışmalarından yararlanılmaktadır.³⁹⁸

Arellano ve Bond, 1991 tarihli çalışmalarında Anderson ve Hsiao'nun yöntemi üzerinde durmuşlardır. Gecikmeli değerlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı modellerde tutarlılık sorunu yaşanmaktadır.

Birinci Farklar Yöntemi, birim etkilerini modelden dışlama üzerine kurulu bir alternatif yöntem sunmaktadır. Birbiriyle ilişkili açıklayıcı değişkenler (predetermined explanatory variables) ve hata terimi arasındaki korelasyon şartlarında da uygulanabilir. Bu korelasyon ilişkisinin yarattığı tutarsızlık durumu ise araç değişkenler kullanılarak

³⁹⁶ Baltagi, s.155

³⁹⁷ Stephen Nickell, “Biases in Dynamic Models with Fixed Effects”, **Econometrica**, Vol:49, No.6, 1981, s.1418 ve 1423.

³⁹⁸ Ferda Yerdelen Tatoğlu, İleri Panel Veri, s.71.

çözüme kavuşturulabilir. Araç değişken olarak Anderson ve Hsiao, 1982 tarihli çalışmalarında modelin ilk önce birinci farkını alıp birim etkileri ortadan kaldırmayı, sonrasında da $y_{i,t-2}$ veya $\Delta y_{i,t-2}=y_{i,t-2}-y_{i,t-3}$ şeklinde hesaplanan değişkenlerin kullanılmasını önermişlerdir. Daha sonrasında Arellano, 1989 tarihli çalışmasında bu araç değişkenlerden $y_{i,t-2}$ 'nin daha uygun olduğunu hesaplamıştır. Burada belirtilmesi gereken bir husus, Anderson-Hsiao'nun geliştirdiği bu yöntemde tutarsızlık sorununun çözülmüş olması; ancak tahmincilerin etkin olmamasıdır. Bu durumun nedeni olarak tüm momentlerin dikkate alınmaması ve artıkların farklarının alınmasından kaynaklanan otokorelasyon sorunu olarak gösterilebilir. Birinci Farklar yöntemindeki bu etkisizlik sorununun giderilmesi için Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi tercih edilmektedir.³⁹⁹

Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Method of Moments – GMM), ekonometri literatüründe ilk kez Lars Hansen tarafından 1982 yılında yayınlanan bir çalışmada kullanılmıştır. Bu yöntemde ait tahmincilerin giderek geliştirilmesi sayesinde de ekonomik ve finansal verilerin analizinde, özellikle 1990'lardan itibaren yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. XX. yüzyılda yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak kullanılan En Çok Olabilirlik (Maximum Likelihood) yönteminin olasılık dağılımını baz alıyor oluşu, bazı durumlar için yapılan analizlerin etkinliğini zayıflatmaktadır. Bu da GMM yönteminin giderek daha fazla tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Bu yöntemin temelinde ekonometrik modelleme varsayımlarından çıkarılan bir takım anakütle momentleri yatmaktadır.⁴⁰⁰

Genelleştirilmiş momentler yöntemi, Arellano ve Bond'un 1991 tarihli çalışmalarında araç değişkenler ile hata terimi arasındaki otokorelasyon durumunda da kullanılabilen bir yöntem haline getirilmiştir.⁴⁰¹ Bu yöntemde birinci farklar modeli, araç değişkenler matrisi ile dönüştürülmekte, sonrasında da genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapılmaktadır. Bu nedenle söz konusu yöntem "İki Aşamalı Araç Değişkenler Tahmincisi" de denilmektedir.⁴⁰²

Genelleştirilmiş momentler yöntemi için birim etkilerin ve hata terimlerinin IID(0, σ^2) dağılımına sahip olduğu ve açıklayıcı değişken olarak yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin olduğu bir model ele alınabilir: $y_{it} = \delta_{yit,t-1} + u_{it}$ ve

³⁹⁹ Baltagi, s.156.

⁴⁰⁰ Alastair R. Hall, **Generalized Methods of Moments: Advanced Texts in Econometrics**, USA: Oxford University Press, 2005, s.1-2.

⁴⁰¹ Baltagi, s.157.

⁴⁰² Tatoğlu, İleri Panel Veri Analizi, s.80.

$u_{it} = \mu_i + v_{it}$ ($i=1 \dots N, t=1 \dots T$) Bu modelin birinci farkı alındığında $y_{it} - y_{i,t-1} = \delta(y_{i,t-1} - y_{i,t-2}) + (v_{it} - v_{i,t-1})$ şeklinde olacaktır. Bu durumda birim etkiler modelden dışlanmış; ancak hata terimleri arasında birim kök ortaya çıkmıştır. Ancak gecikmeli değerler kendi aralarında yüksek korelasyonlu ve hata terimi ile otokorelasyonsuz olduğu müddetçe bunların uygun araç değişkenler olduğu söylenebilmektedir. W araç değişkenler matrisini temsil edecek şekilde, ilk denklem matris notasyonu olarak $W' \Delta y = W' (\Delta y_{-1}) \delta + W' \Delta v$ şeklinde gösterilebilir. Genelleştirilmiş momentler yöntemi tahmincisi ise;

$$\hat{\delta}_1 = \left\{ (\Delta y_{-1})' W [W' (I_N \otimes G) W]^{-1} W' (\Delta y_{-1}) \right\}^{-1} \times \left\{ (\Delta y_{-1})' W [W' (I_N \otimes G) W]^{-1} W' (\Delta y) \right\}$$

şeklinde olacaktır. Buradaki tahminci T sabit ve N sonsuza giderken daha tutarlı olacaktır. Belirtilen bu yöntem “Bir Aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi” olarak da tanımlanmaktadır. Bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerinin de modele açıklayıcı değişken olarak eklenmesi halinde ise “İki Aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi” uygulanmış olmaktadır.⁴⁰³

Arellano ve Bond, genelleştirilmiş momentler yöntemi ile yapılan dinamik panel veri analizlerinde tahminlerden sonra kullanılabilecek tanımlama testlerini de geliştirmişlerdir. Bu amaçla ikinci dereceden hata terimleri arasındaki yatay kesit bağımlılığını, Sargan Testi ile aşırı tanımlama katsayısını ve Hausman tanımlama testlerini önermektedirler.⁴⁰⁴

Arellano ve Bover, 1995 yılında yaptıkları çalışmada daha önceki yöntemlerde karşılaşılan otokorelasyon sorununa karşı alternatif bir yöntem geliştirmişlerdir. Başlangıç olarak $y_{it} = \beta' x_{it} + \gamma' f_i + u_{it}$ şeklinde bir model ele almışlardır. Bu modelde f_i zamana göre sabit değişkenlerden, x_{it} ise hem zamana hem de birimlere göre değişen değişkenlerden oluşmaktadır. T'nin küçük, N'nin büyük olduğu durumda bu denklem vektörel formda $y_i = W_i \delta + u_i$ şeklinde ifade edilebilir. Burada $\delta = (\beta', \gamma)'$ ve $W_i = (X_i, f_i)$ temsil etmektedir. “Y” ifadesi Tx1 boyutlu birler matrisini göstermektedir. Arellano ve Bover, bu noktadan itibaren farklı olarak sistem dönüşümü için T adet

⁴⁰³ Baltagi, s.157-158

⁴⁰⁴ Manuel Arellano, Stephen Bond, “Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, **Review of Economic Studies**, No:58, 1991, s.277-278.

eşitliğin kullandığı $T \times T$ boyutlu bir H matrisi oluşturmuştur. Geçerli araç değişken matrisi Z_i olarak ifade edilmiştir ve bu matris X_i , Z_i , m_i değişkenlerinden oluşmaktadır. “ m_i ” değişkeni, birim etkiler ile korelasyon içermeyen w_i 'nin alt kümesini oluşturmaktadır. Son olarak $\bar{H} = I_N \otimes H$ ve $\hat{\Omega} = I_N \otimes \Omega$ tanımlanmaktadır. Bu notasyon koşulları altında optimal genelleştirilmiş momentler yöntemi ile tahminci şu şekilde elde edilmektedir:⁴⁰⁵

$$\hat{\delta} = [W' \bar{H}' Z (Z' \bar{H} \hat{\Omega} \bar{H}' Z)^{-1} Z' \bar{H} W]^{-1} W' \bar{H}' Z (Z' \bar{H} \hat{\Omega} \bar{H}' Z)^{-1} Z' \bar{H} y$$

Arellano ve Bover'in çalışması hem orijinal hem de dönüştürülmüş serilerle eşitlikler kurduğu için birlikte bir sistem olarak tahmin edilmekte ve bu nedenle de “Sistem Genelleştirilmiş Momentler yöntemi” olarak adlandırılmıştır.⁴⁰⁶

Blundell ve Bond, 1998 tarihli çalışmalarında zaman boyutunun (T) örneklem boyutundan (N) küçük olduğu durumlarda uygulanan dinamik panel veri modellerinin birinci farklar yaklaşımında sonuçların sapmalı olmasına ve zayıf tahmin gücü olmasına vurgu yapmışlardır. Gecikmeli değerlerin varlığı bu zayıflığın temel sebebi olarak gösterilmiştir. Bu nedenle de, birinci farklara dayalı GMM yaklaşımının sonuçlarını iyileştirmek amacıyla iki alternatif tahmin edici yöntemi önerisinde bulunmuşlardır. İlk olarak Arellano-Bover'in 1995 tarihli çalışmasına atıfta bulunarak, y_{it} 'nin gecikmeli değerlerinin birinci fark modelinde araç değişken olarak kullanılmasına ek olarak düzeydeki modelde y_{it} 'lerin farklarının gecikmeli değerlerinin alınmasını önermişlerdir. İkinci olarak ise gözlemlenen başlangıç koşullarına dayanan genişletilmiş bir model üzerinde genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisinin hata bileşenlerini kullanmayı önermektedirler. Bu da sabit varyans koşulları altında asimptotik olarak Koşullu En Çok Olabilirlik yöntemi ile tutarlı olan tahmincilerin elde edilmesini sağlar. Bununla birlikte genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi ancak sabit varyans ve değişkenler arasındaki otokorelasyonsuzluk altında etkin sonuçlar verebilirken, GMM tahmincisinde bu kısıtlar olmasına gerek olmamaktadır.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Manuel Arellano, Olympia Bover, “Another Look At The Instrumental Variable Estimation of Error Components Models”, **Journal of Econometrics**, No:68, 1995, s.29-33.

⁴⁰⁶ Tatoğlu, İleri Panel Veri Analizi, s.87.

⁴⁰⁷ Richard Blundell, Stephen Bond, “Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models”, **Journal of Econometrics**, No:87, 1998, s.115-117.

4.5. Ekonometrik Model

Dinamik panel veri tekniğinin uygulanacağı çalışma gelir grubuna göre alt başlıklarla yapılan analizleri içermektedir. Çalışmada kurumsal yapının gelir dağılımı üzerindeki etkisini detaylı olarak inceleyebilmek için 6 farklı alternatif model hazırlanmıştır. 1 numaralı model aynı zamanda çalışmanın temel hipotezini yansıtmaktadır.

Çalışma temel olarak ülke gelir gruplarına yönelik üç hipoteze sahiptir. Bu hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0^A = Üst gelir grubu ülkelerinde kurumsal yapı, gelir dağılımı adaletsizliğini açıklamakta genel olarak etkisizdir.

H_0^B = Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde kurumsal yapı, gelir dağılımı adaletsizliğini açıklamakta genel olarak etkisizdir.

H_0^C = Orta-Alt gelir grubu ülkelerinde kurumsal yapı, gelir dağılımı adaletsizliğini açıklamakta genel olarak etkisizdir.

Her üç gelir grubuna ait alternatif hipotezler ise, “Kurumsal yapıya ait unsurların, gelir dağılımı adaletsizliğini açıklamakta genel olarak etkilidir” şeklindedir.

Çalışma kapsamında analiz edilecek birinci modele ait denklem aşağıda ifade edilmiştir.

$$GINI_{it} = \beta_1 GINI_{i,t-1} + \beta_2 COR_{it} + \beta_3 BUR_{it} + \beta_4 LAW_{it} + \beta_5 GOV_{it} + \beta_6 DEM_{it} + \beta_7 POLITY4_{it} + \beta_8 SOEC_{it} + \beta_9 PROP_{it} + \beta_{10} INV_{it} + u_{it}$$

Denklemden i alt indisi ülkeleri, t alt indisi ise yılları temsil etmektedir. “ u ” ise modelin stokastik hata terimidir. Gini katsayısının bir gecikmeli değeri, modelin dinamik özelliğinden dolayı açıklayıcı değişkenler arasında gösterilmiştir. Politik Haklar Endeksi ile Polity IV endeksi arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. (Üst gelir grubunda 0,89; Orta-Üst gelir grubunda 0,89 ve Orta-Alt gelir grubunda 0,85) Bu nedenle modelde esas olarak Polity 4 endeksi kullanılmakla beraber, anlamlılık düzeyine göre iki değişken birbirinin yerine tercih edilebilecektir. Kurulan modeller her üç gelir grubu için de aynı olup Tablo 8’de gösterilmiştir. Çalışma kapsamındaki ülkeler Tablo 9’da gösterilmiştir. Çalışmada Eviews 9.0 ve Stata 13 paket programları tercih edilmiştir.

Tablo 9. Alternatif Modeller ve Değişkenler

			Kurumsal Kalite Analizi	Grupların Analizi			Hukuki ve Siyasi Yapı Analizi	Makro Ekonomi Analizi	Hukuki ve Ekonomik Yapı	Siyasi ve Ekonomik Yapı
			I	II	III	IV	V	VI	VII	
Hukuki	Yolsuzluk	COR	X	X		X		X		
Hukuki	Bürokratik Kalite	BUR	X	X		X		X		
Hukuki	Hukukun Üstünlüğü	LAW	X	X		X		X		
Siyasi	Hükümet İstikrarı	GOV	X		X	X			X	
Siyasi	Demokratik Hesap Verilebilirlik	DEM	X		X	X			X	
Siyasi	Politik Haklar	POL								
Siyasi	Polity IV	POLITY4	X		X	X			X	
Ekonomi	GSYİH Büyüme Hızı	GDPGR					X	X	X	
Ekonomi	Enflasyon	INF					X	X	X	
Ekonomi	Yatırım Koşulları	INV	X					X	X	
Ekonomi	Mülkiyet Hakları	PRO	X					X	X	
Ekonomi	Sosyoekonomik Koşullar	SOEC	X				X	X	X	

Tablo 10. Çalışma Kapsamındaki Ülkeler

Ülke Adı	Coğrafi Konum	Gelir Düzeyi
Almanya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Amerika Birleşik Devletleri	Kuzey Amerika	Üst Gelir Grubu
Angola	Sahra Altı Afrika	Orta-Üst Gelir Grubu
Arnavutluk	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Avustralya	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Üst Gelir Grubu
Avusturya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Azerbaycan	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Bangladeş	Güney Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Belarus	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Belçika	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Birleşik Krallık	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Bolivya	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Alt Gelir Grubu
Brezilya	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Bulgaristan	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Çekya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Çin	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Üst Gelir Grubu
Danimarka	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Dominik Cumhuriyeti	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Ekvador	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
El Salvador	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Alt Gelir Grubu
Endonezya	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Alt Gelir Grubu
Ermenistan	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Estonya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Fas	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Fil Dışı Kıyısı	Sahra Altı Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Filipinler	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Alt Gelir Grubu
Finlandiya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Fransa	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Gana	Sahra Altı Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Guatemala	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Alt Gelir Grubu
Güney Afrika Cumhuriyeti	Sahra Altı Afrika	Orta-Üst Gelir Grubu
Güney Kore	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Üst Gelir Grubu
Hindistan	Güney Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Hırvatistan	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Hollanda	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu

Tablo 10 (devamı)

Ülke Adı	Coğrafi Konum	Gelir Düzeyi
Honduras	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Alt Gelir Grubu
İran	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta-Üst Gelir Grubu
İrlanda	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
İspanya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
İsrail	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Üst Gelir Grubu
İsveç	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
İsviçre	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
İtalya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
İzlanda	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Japonya	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Üst Gelir Grubu
Kanada	Kuzey Amerika	Üst Gelir Grubu
Kazakistan	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Kenya	Sahra Altı Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Kıbrıs	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Kolombiya	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Kosta Rika	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Letonya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Litvanya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Lüksemburg	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Macaristan	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Malezya	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Üst Gelir Grubu
Malta	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Üst Gelir Grubu
Meksika	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Mısır	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Moğolistan	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Alt Gelir Grubu
Moldova	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Namibya	Sahra Altı Afrika	Orta-Üst Gelir Grubu
Nijerya	Sahra Altı Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Nikaragua	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Alt Gelir Grubu
Norveç	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Pakistan	Güney Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Panama	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Paraguay	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Peru	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Polonya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu

Tablo 10 (devamı)

Ülke Adı	Coğrafi Konum	Gelir Düzeyi
Portekiz	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Romanya	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Rusya Federasyonu	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Şili	Latin Amerika ve Karayipler	Üst Gelir Grubu
Singapur	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Üst Gelir Grubu
Slovakya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Slovenya	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Sri Lanka	Güney Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Tayland	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Üst Gelir Grubu
Tunus	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu
Türkiye	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Üst Gelir Grubu
Ukrayna	Avrupa ve Merkezi Asya	Orta-Alt Gelir Grubu
Ürdün	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta-Üst Gelir Grubu
Uruguay	Latin Amerika ve Karayipler	Üst Gelir Grubu
Venezuela	Latin Amerika ve Karayipler	Orta-Üst Gelir Grubu
Vietnam	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Orta-Alt Gelir Grubu
Yeni Zelanda	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	Üst Gelir Grubu
Yunanistan	Avrupa ve Merkezi Asya	Üst Gelir Grubu
Zambia	Sahra Altı Afrika	Orta-Alt Gelir Grubu

Gelir gruplarına göre sınıflandırılan ülkeleri ele alan çalışmanın temel amacı, kurumsal kalite göstergelerinin gelir dağılımı üzerinde anlamlı etkilerinin olup olmadığının saptanmasıdır. Bu amaçla daha önceden tanımlanan modeller arasından Model I, temel değişkenlerin tümünü içermektedir. Diğer modeller ise kurumsal kalite göstergelerinin hukuki ve siyasi boyutta ayrı ayrı etkileri ve ekonomik göstergelerle birlikte etkilerini ele almaktadır. Böylece kurumsal kalite göstergelerinin alt başlıklar bazında gelir dağılımı üzerinde ne düzeyde etkili olduğu da analiz edilmiş olabilecektir.

Model II’de ülkelerin yolsuzluk düzeyi, bürokratik kalitesi, hukukun üstünlüğü gibi yasal ve hukuki kurumsal yapıları ile gelir dağılımı ilişkisi incelenmiştir. Model III’te hükümetlerin istikrarı, demokratik hesap verilebilirlik ve politik hakların kullanılma düzeyi gibi siyasi kurumsal yapı ve gelir dağılımı ilişkisi; Model IV’te ise bu iki unsurun bir arada etkisi ise analiz edilmiştir. Model V, kurumsal kalite göstergelerine ekonomik unsurlar dâhil edilmeden önce, yalnızca seçilmiş makro

ekonomik göstergelerle gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi göstermeyi amaçlamaktadır. Model VI ve VII, hukuki kurumsal yapı ve makro ekonomik değişkenlerle, siyasi kurumsal yapı ve makro ekonomik değişkenlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin analize ayrılmıştır.

4.6. Sonuçlar

Model I olarak ifade edilen Kurumsal Kalite Analizine ait sonuçlar Tablo 9'da özetlenmiştir. Yolsuzluk düzeyinde azalma, üst gelir grubu ülkelerin gelir dağılımını iyileştirici sonuçlara yol açarken, orta alt gelir grubunda bozucu etki meydana getirmektedir. Bu değişkenler sırasıyla %10 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuşlardır. Özellikle düşük gelirli ülkelerde yolsuzlukla ilgili politikalar, kayıtdışı çalışan düşük gelirli kesimi daha fazla olumsuz etkilemektedir. Kayıtdışı çalışan firmaların kurallara uygun hale gelmeye başlaması, işletme maliyetlerini yükseltecek, ayrıca daha vasıflı (sertifika, vs.) çalışanlara olan ihtiyacı artıracaktır. Üst gelir gruplarında ise yolsuzluk düzeyinde azalma, toplumsal açıdan belirli grupların güçlerini kullanma imkanını sınırladığı için, zenginlerin daha da zenginleşmesinin önünde bir engel yaratarak, Gini katsayısında bir azalma yaşanmasını sağlayabilecektir. Analiz kapsamındaki dönem için Orta-Üst gelir grubunda ise yolsuzluk değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Tablo 11. Model I: Kurumsal Kalite Analiz Sonuçları

Değişken Türü	Değişken Adı	Kod	Üst Gelir Grubu	Orta-Üst Gelir Grubu	Orta-Alt Gelir Grubu
	Gini (1 Gecikmeli)	L.GINI	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)
Hukuki	Yolsuzluk	COR	Pozitif (%10)	X	Negatif (%1)
Hukuki	Bürokratik Kalite	BUR	Negatif (%5)	Pozitif (%5)	Negatif (%1)
Hukuki	Hukukun Üstünlüğü	LAW	X	Pozitif (%1)	X
Siyasi	Hükümet İstikrarı	GOV	Negatif (%1)	Negatif (%1)	X
Siyasi	Demokratik Hesap Verilebilirlik	DEM	Pozitif (%10)	X	Pozitif (%5)
Siyasi	Polity IV	POLITY4	Negatif (%10)	Negatif (%1)	X
Ekonomi	Yatırım Koşulları	INV	Pozitif (%5)	Pozitif (%5)	X
Ekonomi	Mülkiyet Hakları	PRO	X	Pozitif (%5)	X
Ekonomi	Sosyoekonomik Koşullar	SOEC	X	Negatif (%5)	X
Arellano-Bond Test - AR(1) (p)			0.007	0.004	0.011
Arellano-Bond Test - AR(2) (p)			0.419	0.172	0.034
Sargan Test			0.000	0.000	0.000
Hansen Test			1.000	1.000	1.000
Fark Hansen Testi					
GMM Düzeyde Araç Testleri					
Hansen Test			1.000	1.000	1.000
Fark Testi			1.000	1.000	1.000
Araç Değişken (cor bur law gov dem polity4 inv pro soec)					
Hansen Test			1.000	1.000	1.000
Fark Testi			1.000	0.999	1.000

Bürokratik Kalite değişkeni, hükümetlerden bağımsız olarak kamu politikalarının sürdürülebilirliği ile ilgili bir göstergedir. Ancak bu göstergedeki iyileşmenin yalnızca Orta-Üst gelir grubu için gelir dağılımını iyileştirici bir etki oluşturduğu; Üst gelir grubu ve Orta-Alt gelir grubundaki ülkeler için bozucu etki meydana getireceği hesaplanmıştır. Bu sonuçlar istatistiksel olarak Üst ve Orta-Üst gelir gruplarında %5 ve Orta-Alt gelir grubunda %1 düzeyinde anlamlıdır. Bu durum belli bir kurumsal alt yapıya sahip üst gelir grubu ile genellikle daha yüksek yolsuzluk düzeyinde yaşayan orta-alt gelir grubu için anlaşılabilir niteliktedir. Üst gelir grubunda kamusal politikaların değişmesi, uzun vadede çok kolay olmamaktadır. Bu nedenle belirli bir kesime avantaj sağlayan politikalar, hükümetler değişse bile devam edebilmektedir. Orta-alt gelir grubunda ise bürokratik yapıyı oluşturan temel unsurlar mevcut güçlerini kaybetmemek adına ve halkın genelinin çıkarına uymasa da yeniden dağılıma yönelik politikaları değiştirmekte pek istekli olmayacaklardır. Bununla birlikte, görece daha sık kurumsal/hukuki reformlar gerçekleştiren ya da daha dar kapsamlı düzenlemelerle yasal altyapıyı güncelleştiren Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde toplumun genelini ilgilendirebilecek değişiklikler daha kolay yapılabilecektir.

Yargı sisteminin etkin bir şekilde işlemesi üzerine bir gösterge olan Hukukun Üstünlüğü değişkeni, yalnızca Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır ve bu değişkendeki iyileşmelerin gelir dağılımını daha sağlıklı hale getirdiği bulunmuştur. Kanunların uygulama gücünün artması, adi suçların yanı sıra yolsuzluk, kaçakçılık, politik rantta dayalı haksız kazanç gibi fiillerin de cezalandırılmasını sağlayacak; böylece gelir dağılımının belirli gruplar lehine değişmesinin önüne geçilebilecektir. Alt gelir grubuna dâhil olan ülkelerde Hukukun Üstünlüğü göstergesi kendi içinde üst ve alt limitlere doğru oldukça karmaşık sonuçlara sahiptir. Bu da ülkelerin gelir düzeyi ile hukuki sistemlerin etkinliği arasında belli yönde bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Üst gelir grubunda ise bazı eski Doğu Bloğu ülkeleri hariç gösterge değeri, gini katsayısındaki dalgalanmalara karşılık, analiz dönemi boyunca sabit kalmıştır. Ayrıca bu kapsamdaki ülkeler, diğer ülke gruplarına kıyasla ortalama olarak çok daha iyi konumda bulunmaktadır.

Hükümet İstikrarı göstergesi, Üst ve Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde Gini katsayısı ile negatif ve %1 düzeyinde anlamlı ilişkiye sahipken, Orta-Alt gelir grubu

için istatistiksel açıdan anlamsız olarak tespit edilmiştir. Bir siyasi partinin, ya da belli bir eğilimdeki siyasi partilerin iktidarda olması, o ülkelerde siyasi güç sahiplerinin ya da onlara yakın olan unsurların ekonomik güçlerini de aynı şekilde devam ettirebilmesi anlamına gelecektir. Ayrıca işçi kesimi ya da düşük gelirli kesim yerine, sermaye sahipleri ya da üst gelir gruplarına avantaj sağlamaya yönelik hükümet politikalarının (üst gelir gruplarında vergi oranlarının indirilmesi, teşvikler, vs.) da negatif ilişki çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Demokratik hesap verilebilirlik göstergesi, otoriter yönetim veya özgür seçimle iş başına gelebilirliği kıyaslayan bir göstergedir. Bu göstergedeki olumlu gelişme, Üst gelir grubu ve Orta-Alt gelir grubu ülkelerinde gelir dağılımını iyileştirme yönünde sonuçlar doğuracaktır. İki gelir grubunda sırasıyla %10 ve %5 düzeyinde istatistiksel anlamlılık tespit edilebilmiştir. Başka bir deyişle, hükümetlerin halklarına karşı daha çok sorumluluk üstlenmesi, yalnızca belirli güç gruplarına değil, toplumun değişik tabakalarındaki kişilerin çıkarlarına yönelik politikalar oluşturulması anlamına geleceğinden gelir dağılımını iyileştirici bir etki oluşturması söz konusu olacaktır. Demokratik hesap verilebilirlik göstergesi, Orta-Üst gelir grubu ülkeler için istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Polity IV göstergesi, demokrasi ve otokrasiye dayalı iki alt endeksin arasındaki farka göre oluşmaktadır. Bu gösterge özellikle medeni hakların kullanımı ve siyasi katılım gibi konularda bilgi vermektedir. Üst Gelir Grubu ve Orta-Üst Gelir Grubu için söz konusu gösterge ile Gini katsayısı arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Bu da, söz konusu hakların kullanım imkânı arttıkça Gini katsayısının da büyümesi; başka bir ifadeyle gelir dağılımının bozulması anlamına gelmektedir. Polity IV endeksi verilerine bakıldığında Üst ve Orta-Üst gelir gruplarında büyük ölçüde analiz dönemi boyunca sabit kaldığı görülmektedir. Buna karşılık her iki gelir grubundaki ülkelerde gini katsayısı değişik yönlerde ya da belli bir eğilimde hareket etmektedir. Üst ve Orta üst gelir gruplarındaki ülkeler demokratik hakların büyük ölçüde serbestçe kullanılabildiği ülkelerdir. Buna karşılık söz konusu ülkelerde gelir dağılımı oldukça bozuk seyredebilmektedir. Demokratikleşme, belli çıkar gruplarının ya da belli lobilerle organize olmuş kesimlerin toplumu ilgilendiren kararlarda seslerinin daha gür çıkmasına neden olabilir. Bu durumda otoritenden uzak olunmasına rağmen, alınan

kararlar zengin azınlığın lehine sonuçlar doğurabilecektir. Bu da ilgili ülkelerde demokratik ve medeni hakları kullanma düzeyi arttıkça gelir dağılımının bozulmasında bir etken olarak değerlendirilebilir.

Yatırım Koşulları göstergesi, girişimcilerin işe başlama konusundaki cesaretini gösteren bir değişkendir. Aynı zamanda girişimcilerin haklarının ve ticari çıkarlarının korunması gibi doğrudan ekonomik ya da siyasi olmayan riskleri içermektedir. Model I kapsamında bu değişkenin olumlu yönde değişmesi hem Üst gelir grubu ülkelerinde, hem de Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde gelir dağılımını iyileştirici etki meydana getirmektedir. Yatırım ortamının iyileştirilmesi, girişimcilerin işlerini büyütmesi ya da yeni iş kurması konusunda cesaret verici olacak; bu da işsizliği azaltacaktır. Ayrıca ödemelerin zamanında yapılması ya da sözleşme yürürlüğünün güvence altına alınması, ödemeler sisteminin düzgün işlemesi, ticari borç-alacak ilişkilerindeki aksaklıkları önemli ölçüde azaltarak, hem girişimci kesime hem de emek ve sermaye sahipleri lehine gelişmeler olmasını sağlayacaktır. Hem Üst hem de Orta-Üst gelir grupları için yatırım ortamı göstergesi %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkarken, Orta-Alt gelir grubu için bu değişken anlamsız bulunmuştur.

Mülkiyet Hakları ile Gini katsayısı arasında yalnızca Orta-Üst gelir grubu ülkelerle pozitif ilişki tespit edilmiş; buna karşılık Üst gelir grubu ve Orta-Alt gelir grubu ülkelerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durum, Orta-Üst gelir grubu ülkelerinde mülkiyet haklarının kullanma ve yasal olarak güvenceye alınma düzeyinin artmasının, gelir dağılımını bozucu etki yarattığını göstermektedir. Bu gelir grubundaki ülkelerin bir kısmının halihazırda bozuk bir gelir dağılımına sahipken, özellikle 1980 sonrasındaki neoliberal dönüşüm rüzgarına kapılmaları ve yapısal uyum programlarını uygulamaya geçirmeleri, iki değişken arasındaki ilişkide de belirleyici olmaktadır. Bozuk bir sistemde mülkiyet haklarının korunması, mevcut bozukluğu artıracak bir etki meydana getirebilecektir.

Sosyoekonomik Koşullar olarak nitelendirilen işsizlik, yoksulluk ve tüketici güveni gibi toplumsal huzuru destekleyen alt başlıklardan oluşan bu gösterge Üst ve Orta-Alt gelir gruplarında istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Buna karşılık Orta-Üst gelir grubunda negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yeni Sanayileşen Ülkeler

olarak da adlandırılan gelişmekte olan ülkelerde büyüme üretim artışı ve dolayısıyla istihdam ve işgücüne katılım oranının artışını beraberinde getirmektedir. Ancak işgücü piyasalarının etkin bir halde olmaması, işsizlik oranlarının düşmesi ve yoksulluk düzeyinin gerilemesi halinde bile, reel ücret düzeyinin, diğer faktör gelirlerine kıyasla yükseliş yaşamaması, her ne kadar sosyoekonomik koşullarda bir iyileşme yaşansa da, bunun gelir dağılımı adaletsizliğini azaltıcı bir etki meydana getirmesini engellemiş olabilecektir. Özellikle yapısal uyum programlarının, ihracata dönük büyüme modellerinde ücret düzeylerini baskı altında tutma çabası, bu durum üzerinde etkili olabilmektedir.

Her Üst ve Orta-Üst gelir grubu için, oluşturulan Sistem GMM yaklaşımı, beklendiği gibi 1. dereceden otokorelasyona sahipken, 2. dereceden otokorelasyonsuz çıkmıştır. Orta-Alt gelir grubunda ise 2. dereceden otokorelasyon %5 anlamlılık düzeyinde tespit edilememiştir. Bu modelde otokorelasyon ancak 4. derecede ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla Orta-Alt gelir Grubu ülkeleri ile yapılan analiz sonuçlarının etkin olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Açıklayıcı değişkenlerin dışsallığını ve değişken seçimlerin doğruluğunu gösteren Sargan ve Hansen testleri de uyumlu çıkmıştır. Bu da modeldeki değişken seçiminin doğru olduğunu ve modellerin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model I için genel değerlendirme yapıldığında, hem Üst gelir Grubu hem de Orta-Üst gelir grubu için H_0 hipotezlerinin reddedildiği, Orta-Alt gelir grubu ülkeleri için ise oluşturulan modelde H_0 hipotezinin reddedilemediği gözlenmiştir. Başka bir ifadeyle Orta-Alt gelir grubu ülkelerinde kurumsal yapı, gelir dağılımı adaletsizliğini açıklamakta genel olarak etkisizdir. Diğer gelir gruplarında ise, çeşitli kurumsal göstergeler, gelir dağılımı adaletsizliğine farklı yönlerde ve şiddetlerde etki etmektedirler sonucuna ulaşılmıştır. Katsayıların işaretleri belli bir yönde baskın olmadığı için, kurumsal kalite göstergelerinin gelir dağılımı adaletsizliğini önlemede etkili olduğu; ancak bu etkinin yönünün net olarak tespit edilemediği ifade edilebilir. Bu durum hukuki, siyasi ya da ekonomik kurumsal kalite göstergelerinin genellemelere tabi tutulamayacak şekilde çeşitli sonuçlara yol açması ve çok sayıda ülkeye sahip grupların değerlendirilmesinde, ülkeler arasındaki farkları büyük ölçüde gizlediği şeklinde de

yorumlanabilmektedir. Model 1995-2013 yıllarını kapsamaktadır; ancak modelde esas alınan değişkenler uzun yıllara dayanan tarihi, sosyolojik ve politik kökenlere sahiptir. Modele dahil edilen göstergelerin uzun bir tarihi geçmişinin olmaması ve gelir dağılımı adaletsizliği ölçümünün homojen bir şekilde yapılamaması gibi nedenler de kurumsal kalite göstergeleri ile gelir dağılımı arasında net bir ilişki kurulamamasına yol açma ihtimaline sebep olabilmektedir. Ayrıca literatürde açıklayıcı değişken konusunda net bir fikir birliğinin olmaması, farklı değişken kullanımlarında ya da farklı ekonometrik tekniklerin kullanımında, farklı sonuçların elde edilebileceği anlamına gelmektedir. Kapsadığı ülke sayısı açısından bakıldığında, yapılan bu çalışmanın gelecekteki diğer çalışmalara ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Yapılan analiz, başlıca kurumsal yapı değişkenlerinin gelir dağılımı üzerindeki beraber etkisini göstermektedir. Bunun yanı sıra söz konusu değişkenlerin kısmi etkileri takip eden alt başlıkta tartışılacaktır.

4.7. Alternatif Modeller

Çalışmadaki alternatif modeller her ülke grubu için bölüm sonunda toplu olarak Tablo 10, Tablo 11 ve Tablo 12’de gösterilmiştir. Temel model çerçevesinde incelenmiş olan Yolsuzluk, Bürokratik Kalite ve Hukukun Üstünlüğü değişkenleri, ülkelerin hukuki kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Bu değişkenlerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri (Model II) Tablo 10’da toplu şekilde gösterilmiştir. Yolsuzluk göstergesi Model I’de olduğu gibi Üst Gelir grubu ülkelerinde Gini katsayısı ile pozitif ilişkili çıkmıştır. Ancak Orta-Üst ve Orta-Alt gelir gruplarında bu değişken istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bürokratik Kalite göstergesi Üst ve Orta-Alt gelir gruplarında yine negatif katsayılı ve anlamlı hesaplanırken; Orta-Üst gelir grubunda istatistiksel olarak anlamsız hesaplanmıştır. Son olarak Hukukun Üstünlüğü değişkeni, üç değişkende de istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Tek tek değişkenlerin modelde anlamlılığı yeterince olmamasına rağmen, modele bir arada bakıldığında üç gelir grubu için de kullanılan değişkenlerin anlamlı olduğu Sargan ve Hansen testlerinde görülmektedir. Orta-alt gelir grubu için 2. Düzeyde otokorelasyon olması, tıpkı Model I’de olduğu gibi ilgili ülke grubu için modeldeki değişkenlerin etkin olmadığı sonucunu doğurmaktadır.

Model III, Hükümet İstikrarı, Demokratik Hesap Verilebilirlik ve Polity IV göstergelerinden oluşmaktadır. Hükümet istikrarı değişkeni Model I'in aksine yalnızca Orta-Alt gelir grubunda istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif katsayılı olarak tespit edilmiştir. Demokratik Hesap Verilebilirlik göstergesi üç ülke grubu için de pozitif katsayıya ve istatistiki anlamlılığa sahiptir. Son olarak Polity IV Üst ve Orta-Üst gelir gruplarında Model I'de olduğu gibi negatif katsayıya ve istatistiksel anlamlılığa sahipken, Orta-Alt gelir grubunda anlamsız olarak tespit edilmiştir. Model III'e bütün olarak bakıldığında Üst ve Orta-Üst gelir gruplarının hem otokorelasyon hem de Sargan ve Hansen testlerinden geçtiği görülmektedir. Orta-Alt gelir grubunda ise yine 2. Dereceden otokorelasyon tespit edilmiştir. Sargan ve Hansen testlerinin anlamlı çıkmasına rağmen bu durum, Model III'ün de etkin olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Model IV, ülkelerin yalnızca siyasi ve hukuki kurumsal yapısı ile gelir dağılımı adaletsizliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Buna göre Üst gelir grubu, Orta-Üst Gelir Grubu ve Orta-Alt gelir grubu ülkelerinde sırasıyla yolsuzluk göstergesi pozitif, pozitif ve negatif katsayılı, Bürokratik Kalite göstergesi negatif, anlamsız ve negatif katsayılı, Hukukun Üstünlüğü göstergesi üç gelir grubu için de istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Hükümet İstikrarı anlamsız, negatif ve anlamsız bulunurken, Demokratik Hesap Verilebilirlik göstergesi pozitif, anlamsız ve pozitif katsayılı, Polity IV göstergesi negatif, negatif, anlamsız olarak hesaplanmıştır. Modellerin genel olarak geçerlilik testlerine bakıldığında üç modelin de Sargan ve Hansen testlerinden geçtiğini; ancak diğer modellerde olduğu gibi Orta-Alt gelir grubunun 2. Derece otokorelasyonu olduğu, bu nedenle de etkin olmadığı belirtilebilmektedir.

Model V, kurumsal değişkenlerle birlikte ekonomik unsurların gelir dağılımına etkilerine bakmadan önce, yalnız olarak makro ekonomik verilerle gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamaktadır. Buna göre ülkelerin GSYİH büyüme hızları ile Gini katsayısı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum her gelir grubu için büyüme oranlarındaki artışın, gelir dağılımını bozucu etki yaratacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Enflasyonun ise, üst gelir grubu ülkelerde negatif, Orta-Üst gelir grubu ülkelerde pozitif katsayıya sahip olduğu, Orta-Alt gelir grubu ülkelerde ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. İşsizlik, tüketici güveni ve

yoksulluk gibi bireylerin sosyal yaşam koşullarını belirleyen ekonomik göstergelerden oluşan Sosyoekonomik Koşullar göstergesi yalnızca Üst Gelir Grubu Ülkelerde Pozitif işaretli olarak tespit edilmiş; diğer iki grupta ise bu değişken istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Diğer modellerde olduğu gibi yalnızca Orta-Alt gelir grubu Model V için etkinsiz hesaplanmıştır. Sargan ve Hansen testleri, üç grup için de seçilen değişkenlerin yeterli olduğunu göstermektedir.

Model VI kapsamında hukuki kurumsal yapı ve ekonomik unsurlar bir arada değerlendirilmiştir. Yolsuz göstergesi yalnızca Üst gelir grubu için anlamlı ve pozitif işaretli bulunurken, diğer gelir gruplarında istatistiksel olarak anlamsız hesaplanmıştır. Bürokratik kalite üst gelir grubunda anlamsız, Orta-Üst gelir grubunda pozitif ve Orta-Alt gelir grubunda negatif katsayılı olarak tespit edilmiştir. Hukukun üstünlüğü göstergesi yalnızca Orta-Üst gelir grubu için Pozitif katsayılı ve anlamlı bulunurken, diğer iki grup için anlamsız olarak hesaplanmıştır. GSYİH büyüme hızının Gini katsayısı üzerindeki etkisi üst gelir grubu için anlamsız olarak hesaplanırken, diğer gelir gruplarında aralarında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Enflasyon üst gelir grubu ülkelerde Gini katsayısını azaltıcı etki gösterirken, Orta-Üst gelir grubu için pozitif katsayılı yani bozucu etken olarak belirlenmiştir. Orta-Alt gelir grubunda ise Enflasyon istatistiksel olarak anlamlı bir değişken değildir. Yatırım Koşulları yalnızca Orta-Alt gelir grubunda pozitif katsayılı olarak tespit edilebilmiştir. Diğer gelir gruplarında ise bu değişken istatistiksel olarak anlamsızdır. Mülkiyet hakları göstergesi yalnızca Orta-Üst gelir grubu için pozitif işaretli, yani gelir dağılımını bozucu unsur olarak hesaplanmış; diğer iki gelir grubu için istatistiki olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu modeldeki son değişken olan sosyo ekonomik koşullar üst gelir grubunda pozitif, orta-üst gelir grubunda negatif katsayılı olarak bulunurken, orta-alt gelir grubunda ise anlamsız bulunmuştur.

Çalışmadaki son alternatif model olan Model VII ise siyasi kurumsal yapıya ait göstergeler ile ekonomik göstergeleri bir arada değerlendirmektedir. Hükümet istikrarı değişkeni bu modelde üç gelir grubu için de anlamsız olarak tespit edilmiştir. Demokratik Hesap verilebilirlik, üst ve orta-üst gelir grubu için pozitif katsayılı bulunurken, orta-alt gelir grubu için anlamsızdır. Polity IV göstergesi yalnızca orta-üst gelir grubu için negatif katsayıya sahip çıkarken, diğer gelir gruplarında anlamsız olarak

tespit edilmiştir. Siyasi göstergelerle birlikte bakıldığında GSYİH Büyüme hızı ile Gini katsayısı arasında Üst gelir grubunda negatif ilişki tespit edilirken, diğer gelir gruplarında önceki modellerde olduğu gibi pozitif katsayı tespit edilmiştir. Enflasyon üst gelir grubunda negatif, orta-üst gelir grubunda pozitif ve orta-alt gelir grubunda anlamsız olarak tespit edilmiştir. Yatırım koşulları, orta-alt gelir grubunu negatif etkilerken, diğer gelir gruplarında istatistiki olarak anlamlı bulunamamıştır. Mülkiyet hakları endeksi, orta-üst gelir grubunda pozitif, yani gelir dağılımını bozucu etki göstermiş; diğer göstergelerde anlamsız olarak tespit edilmiştir. Son olarak sosyoekonomik koşullar ile Gini katsayısı arasında yalnızca üst gelir grubunda pozitif ilişki tespit edilebilmiş; diğer iki gelir grubunda ise istatistiksel olarak anlamlılık bulunamamıştır. Diğer modellerde olduğu gibi Sargan ve Hansen testlerinden üç gelir grubuna ait model de geçerken, Orta-Alt gelir grubu 2. Dereceden otokorelasyonunu devam ettirdiği için etkinlik testinden geçememiştir.

Tablo 12. Üst Gelir Grubu Ülkeler İçin Alternatif Modeller

			Grupların Analizi Hukuki Siyasi		Hukuki ve Siyasi Yapı Analizi	Makro Ekono mi Analizi	Hukuki ve Ekonomik Yapı	Siyasi ve Ekonomik Yapı
			II	III	IV	V	VI	VII
	Gini (1 Gecikmeli)	L.GINI	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)
Hukuki	Yolsuzluk	COR	Pozitif (%1)		Pozitif (%1)		Pozitif (%5)	
Hukuki	Bürokratik Kalite	BUR	Negatif (%1)		Negatif (%1)		X	
Hukuki	Hukukun Üstünlüğü	LAW	X		X		X	
Siyasi	Hükümet İstikrarı	GOV		X	X			X
Siyasi	Demokratik Hesap Verilebilirlik	DEM		Pozitif (%5)	Pozitif (%1)			Pozitif (%5)
Siyasi	Polity IV	POLITY4		Negatif (%5)	Negatif (%1)			X
Ekonomi	GSYİH Büyüme Hızı	GDPGR				Pozitif (%1)	X	Negatif (%1)
Ekonomi	Enflasyon	INF				Negatif (%1)	Negatif (%1)	Negatif (%1)
Ekonomi	Yatırım Koşulları	INV					X	X
Ekonomi	Mülkiyet Hakları	PRO					X	X
Ekonomi	Sosyoekonomik Koşullar	SOEC				Pozitif (%1)	Pozitif (%5)	Pozitif (%5)
Arellano-Bond Test - AR(1) (p)			0.005	0.006	0.006	0.004	0.004	0.005
Arellano-Bond Test - AR(2) (p)			0.304	0.361	0.385	0.329	0.310	0.349
Sargan Test			0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Hansen Test			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Hansen Testi								
GMM Düzeyde Araç Testleri								
Hansen Test			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Araç Değişken								
Hansen Test			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi			0.618	1.000	1.000	0.816	0.991	0.993

Tablo 13. Orta Üst Gelir Grubu Ülkeler

			Grupların Analizi Hukuki Siyasi		Hukuki ve Siyasi Yapı Analizi	Makro Ekonomi Analizi	Hukuki ve Ekonomik Yapı	Siyasi ve Ekonomik Yapı
			II	III	IV	V	VI	VII
	Gini (1 Gecikmeli)	L.GINI	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)
Hukuki	Yolsuzluk	COR	X		Pozitif (% 10)		X	
Hukuki	Bürokratik Kalite	BUR	X		X		Pozitif (% 5)	
Hukuki	Hukukun Üstünlüğü	LAW	X		X		Pozitif (% 5)	

Siyasi	Hükümet İstikrarı	GOV		X	Negatif (% 1)			X
Siyasi	Demokratik Hesap Verilebilirlik	DEM		Pozitif (% 1)	X			Pozitif (% 1)
Siyasi	Polity IV	POLITY4		Negatif (% 1)	Negatif (% 5)			Negatif (% 1)

Ekonomi	GSYİH Büyüme Hızı	GDPGR				Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)
Ekonomi	Enflasyon	INF				Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)	Pozitif (% 1)
Ekonomi	Yatırım Koşulları	INV					X	X
Ekonomi	Mülkiyet Hakları	PRO					Pozitif (% 5)	Pozitif (% 5)
Ekonomi	Sosyoekonomik Koşullar	SOEC				X	Negatif (% 1)	X

Arellano-Bond Test - AR(1) (p)	0.004	0.004	0.004	0.004	0.003	0.003
Arellano-Bond Test - AR(2) (p)	0.176	0.179	0.204	0.125	0.113	0.105
Sargan Test	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Hansen Testi						
GMM Düzeyde Araç Testleri						
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Araç Değişken						
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi	0.813	0.293	0.999	1.000	1.000	1.000

Tablo 14. Orta Alt Gelir Grubu Ülkeler

			Grupların Analizi Hukuki Siyasi		Hukuki ve Siyasi Yapı Analizi	Makro Ekonomi Analizi	Hukuki ve Ekonomik Yapı	Siyasi ve Ekonomik Yapı
			II	III	IV	V	VI	VII
	Gini (1 Gecikmeli)	L.GINI	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)	Pozitif (%1)
Hukuki	Yolsuzluk	COR	X		Negatif (%1)		X	
Hukuki	Bürokratik Kalite	BUR	Negatif (%1)		Negatif (%1)		Negatif (%5)	
Hukuki	Hukukun Üstünlüğü	LAW	X		X		X	

Siyasi	Hükümet İstikrarı	GOV		Pozitif (%1)	X			X
Siyasi	Demokratik Hesap Verilebilirlik	DEM		Pozitif (%5)	Pozitif (%1)			X
Siyasi	Politik Haklar	POL						
Siyasi	Polity IV	POLITY4		X	X			X

Ekonomi	GSYİH Büyüme Hızı	GDPGR				Pozitif (%1)	Pozitif (%5)	Pozitif (%5)
Ekonomi	Enflasyon	INF				X	X	X
Ekonomi	Yatırım Koşulları	INV					Pozitif (%5)	Negatif (%10)
Ekonomi	Mülkiyet Hakları	PRO					X	X
Ekonomi	Sosyoekonomik Koşullar	SOEC				X	X	X

Arellano-Bond Test - AR(1) (p)	0.009	0.011	0.011	0.009	0.008	0.009
Arellano-Bond Test - AR(2) (p)	0.034	0.038	0.039	0.038	0.045	0.035
Sargan Test	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Hansen Testi						
GMM Düzeyde Araç Testleri	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi						
Araç Değişken						
Hansen Test	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Fark Testi	1.000	0.917	1.000	1.000	1.000	1.000

SONUÇ

Belli bir dönemde elde edilen getiriye ifade eden gelir kavramının toplumu oluşturan bireyler ya da üretim faktörlerinin arasında nasıl bir dağılım göstermesi gerektiği konusu, dönem dönem ağırlığını kaybetse de yüzyıllardır iktisatçıların ilgilendiği bir konu olmuştur. Ekonomilerde doğal bir eşitsizlik oranından söz edilemediği için, yapılan çalışmalar eşitsizliğin düzeyini ölçmek ya da eşitsizlikten çok ne kadar adil dağıldığını ölçmek üzerine yoğunlaşmıştır. Gelir dağılımı bireysel, fonksiyonel, bölgesel, sektörel bazda değişik sınıflandırmalar çerçevesinde analiz edilebilmektedir. Ekonominin bağımsız bir bilim olduğu ilk dönemlerde daha çok fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde durulmuştur. XX. yüzyılda neoklasik iktisadın bireyi ön plana alan yaklaşımı ve yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan yoksulluk sorununu çözmeye yönelik yaklaşımların etkisiyle de bireysel gelir dağılımı üzerine analizler yoğunlaşmıştır. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek konusunda çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerin hepsinin güçlü ya da zayıf yönleri bulunmaktadır. Getirilen eleştirilere rağmen, uluslararası ya da ülke içinde dönemsel karşılaştırmaları kolaylaştırması nedeniyle gini katsayısı, en çok tercih edilen eşitsizlik ölçüm yöntemi olagelmıştır. Ölçüm yöntemlerindeki farklılıklar, gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren çeşitli sayıda verisetinin de oluşmasına yol açmıştır. Bu veri setleri farklı kaynakları, gelir gruplarını ya da ölçüm yöntemlerini dikkate alarak oluşturulmaktadır. Bu çalışmada verilerin standartlaştırılması ve eksik verilerin çeşitli ekonometrik/istatistik yöntemlerle tamamlanmasının sağladığı avantaj nedeniyle Frederick Solt tarafından gini katsayısı esas alınarak düzenlenen Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı (Standardized World Income Inequality Database) tercih edilmiştir.

Çalışma gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde kurumsal yapıların etkisini sorgulamayı amaçlamaktadır. Ancak Kurumsal İktisat geleneğinin oluşmasından önce, bölüşüm sorununa tarihsel olarak diğer iktisat okullarının nasıl baktığını incelemek, konunun bütünlüğünü ve önemini algılamak açısından faydalı olacaktır. İlk çağlardan beri üretimin bölüşümü bir sorun olarak görülmüş, kimi yerlerde kabile/şehir devletinin yöneticisine bırakılan nasıl bölüşüm yapılacağı kararı, kimi yerlerde dini kurullarla

şekillendirilmiştir. Üretimden elde edilen gelirin nasıl bölüşüleceği sorusunu Fizyokratlar doğal düzen anlayışları çerçevesinde bakmışlar ve bölüşümün belli doğal yasalara bağlı olduğunu savunmuşlardır. Toplumun mülk sahipleri, çiftçiler ve üretken olmayanlar şeklinde üçlü ayrımına tabi tutan Fizyokratlar, üretimi gerçekleştiren çiftçilerin önemini vurgulamışlardır. Toplumun doğal düzen gereği bölüşüm ilişkisinin sorgulanmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Klasik Okul, konuya emek-değer teorisi kapsamında yaklaşmıştır. Malların değerini işgücü belirlediği için, ücret yani bölüşüm sorunu değer teorisinin içinde bir altbaşlık olarak kabul edilmiştir. Smith ile birlikte toplumun emekçi, kapitalist ve toprak sahibi olarak sınıflandırma anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Ricardo ise gelirin dağılımının ekonomideki anahtar rolüne vurgu yapmıştır. Klasik okul görüşünde şekillendirici bir diğer önemli düşünür de, nüfus teorisi nedeniyle Malthus'tur. Bu okula bağlı düşünürler, ücret, rant ve kar arasında bir doğal oran olması gerektiğini savunmakta, bu oran içindeki payların nasıl dağılması gerektiği konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Marx ise konuya tarihsel süreci de katarak, bölüşüm konusunda iktisadi artığın ve servet birikiminin önemini de vurgulamıştır.

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren güçlenmeye başlayan ve iktisattaki hakim konumunu uzun süre koruyan Neoklasik okul ise bölüşüm sorununu fiyat teorisinin içinde incelemiştir. Marjinalist devrim, etkisini bölüşüme bakışta da göstermiş, faktörlerin marjinal verimlerinin, gelirden alınan pay üzerinde esas belirleyici olduğunu savunmuşlardır.

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomi dünyasında başrolü büyüme sorunu almaya başlamış, bölüşüm ve gelir dağılımı adaletsizliği uzun bir süre dışsal bir etki olarak büyümenin bir sonucu gibi kabul görmüştür. Yüzyılın sonlarından itibaren özellikle üçüncü dünya ülkelerinin genelinde ve gelişmiş ülkelerin vatandaşlarının bir kısmında görülen yoksulluk sorunu ile birlikte, gelirin adil paylaşımı, üst ve alt gelir grupları arasındaki uçurum yeniden dikkati çekmeye başlamıştır.

Günümüzde özellikle Piketty'nin 2013 tarihli Kapital adlı çalışmasıyla birlikte gelir dağılımı eşitsizliği, servet eşitsizliği konusu ile birlikte incelenmeye başlamıştır.

Çalışma gelir dağılımı adaletsizliği konusuna Kurumsal İktisat perspektifinden yaklaşmaktadır. Diğer iktisadi akımlardan farklı olarak, Kurumsal İktisat bakış açısı, başlıca ekonomik sorunların çözümünde kurumların ve kurumsal yapının önemini öne çıkarmaktadır. Kurum kavramı ile ilgili olarak literatürde tam bir uzlaşma bulunmamakla birlikte, geleneksellemiş ve yaygınlık gösteren davranış ve düşünceler şeklinde genel bir tanım yapılabilir. Kurumsal İktisat'ın tarihine bakıldığında felsefi akımlardan biyolojiye kadar çeşitlilik gösteren bir kökeni olduğu görülmektedir. Bir yandan evrimci biyoloji ile İngiliz ve Alman tarihçi okullarının etkisiyle şekillenen Evrimci İktisat; diğer yandan pragmatizm ve emprisizm gibi felsefi akımlar Kurumsal İktisat'ın altyapısını oluşturmuşlardır. Hakim neoklasik iktisadi görüşe karşılık, Kurumsal İktisat okulu insanın önemine vurgu yapmış, kurumları da insan yapısı oldukları için önemsemişlerdir. Eski Kurumsal İktisat okulu olarak da değerlendirilen ilk temsilciler, kurumların evriminden çok, ekonomik düzende kurumların etkisi üzerinde yoğunlaşmışlardır. XX. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Yeni Kurumsal İktisat okulu ise, işlem maliyeti ve mülkiyet hakları konularını gündeme alarak ekonomi biliminin kapsamını da genişletmişlerdir. Sınırlı rasyonalite ve yöntemsel bireycilik, bu okulu neoklasik iktisattan ayıran temel belirleyiciler olmuştur.

Kurumsal İktisat geleneği, daha çok kurumların büyüme üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmış görünmektedir. Bu nedenle de literatürde söz konusu iki ana değişkeni ele alan oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Buna karşılık tam bir teori oluşturulmuş olmamakla birlikte, gelir dağılımı sorunuyla kurumsal bakış açısı yönünden ilgilenen iktisatçılar da bulunmaktadır. Bu grup kendi içinde konuya tarihsel perspektiften yaklaşanlar ve daha dar bir tarih aralığında ampirik analizler yapanlar olarak da iki gruba ayrılabilir. Gelir dağılımı sorununa yönelik yapılan çalışmalarda kentleşme ve geçmiş nüfus yoğunluklarından ülkelerin yönetim şekline, toplum içindeki güç dağılımından mülkiyet ve miras kanunlarına, dini inançlardan hangi emperyal ülkenin sömürgesi ya da kolonisi olduğuna kadar çok değişik kurumsal sebepler kullanılmıştır. Ampirik çalışmalarda ise, hükümet istikrarı, demokratikleşme düzeyi, yolsuzluk gibi toplumsal kurumsal düzenlemelerden büyüme, enflasyon gibi ekonomik göstergelere kadar çeşitli değişkenler ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ampirik boyutu, 1995-2013 döneminde 89 ülkeyi kapsamaktadır. Kullanılan verisetlerinin başlangıç tarihleri ve dengeli panel modeli oluşturulabilmesi için mümkün olduğunca kesintisiz verilerin elde edilebilmesi amacıyla söz konusu tarihler seçilmiştir. Ayrıca gelir dağılımı eşitsizliğinin göstergesi olan Gini katsayısı, diğer ekonomik büyüklüklerden farklı olarak, belli bir dönem sonunda hemen açıklanamamaktadır. Ankete dayalı olarak oluşturulan gözlem değerlerinin analiz edilmesi, geriye doğru güncellemelere tabi tutulması gibi gerekçelerle de dönem bitişi 2013 olarak tercih edilmiştir. Ülkelerin kurumsal yapıları ile gelir dağılımı ilişkisinde, literatürle paralel olarak gelir düzeylerine göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Dünya Bankası Atlas metodu çerçevesinde üst, orta-üst ve orta-alt gelir grupları ayrı ayrı modellenmiştir. Alt gelir grubu ise özellikle gini katsayısı verilerine ulaşılmasındaki sorunlar nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır.

Ülkelerin gelir eşitsizliği, geçmiş dönemlerin etkisini de yansıtmaktadır. Siyasi ve hukuki cephede alınan kararların ya da ekonomik gidişatın gelir dağılımı üzerindeki etkisi anında gözlenememektedir. Bu nedenle bağımlı değişken olan Gini katsayısının bir gecikmeli değerini, modelde açıklayıcı değişkenler arasında kullanma imkanı veren dinamik panel veri modeli tercih edilmiştir.

Tercih edilen açıklayıcı değişkenler konusunda literatürde net bir görüş birliği bulunmamaktadır. Çalışmanın içeriğine, kapsama alınan ülkelere, ya da ilgi alanının dar veya geniş tutulmasına göre, çok geniş bir çeşitlilikte değişken seçimleri yapılmıştır. Yapılan literatür taraması kapsamında en sık kullanılan değişkenlerin modele dahil edilmesi, tercih edilen yöntem olmuştur. Kurumsal kalite göstergesi olarak, literatürdeki ampirik örneklerin büyük kısmında PRS Group tarafından düzenlenen International Country Risk Guide verileri kullanıldığından, bu çalışmada da ilgili kurumun veriseti tercih edilmiştir. Bu kapsamda hukuki kurumsal yapıyı temsilen yolsuzluk düzeyi, bürokrasi düzeyi ve hukukun üstünlüğü göstergeleri; siyasi kurumsal yapıyı temsilen siyasi istikrar ve demokratik hesap verilebilirlik; ekonomi alanındaki kurumsal yapıyı temsilen sosyoekonomik yaşam koşulları ve yatırım ortamı göstergeleri kullanılmıştır. Ayrıca siyasi kurumsal yapı için, Center for Systematic Peace tarafından düzenlenen Polity4 endeksi ve Freedom House tarafından düzenlenen politik haklar göstergeleri de

dikkate alınmıştır. İçerik olarak birbirine büyük ölçüde benzeyen ve aralarında oldukça yüksek bir korelasyon ilişkisi olan bu iki değişken, modellerin bütün olarak açıklama gücüne yaptıkları katkıya göre birbirlerinin yerine kullanılmışlardır. Ekonomi alanındaki kurumsal yapıyı temsil eden mülkiyet hakları göstergesi ise Heritage Foundation tarafından düzenlenen endeksten elde edilmiştir. Belirtilen açıklayıcı değişkenlerin yanı sıra Dünya Bankası verisetinden elde edilen GSYİH büyüme hızı ve Tüketici Fiyatları Enflasyonu gibi kontrol değişkenleri de modele dahil edilmiştir. Belirtildiği gibi özellikle kontrol değişkeni anlamında literatürde oldukça geniş bir çeşitlilik bulunmaktadır. Bu değişkenlerin seçiminde, modellerin açıklama ve anlamlılık düzeyine olan etki dikkate alınmıştır.

Çalışma hukuki, kurumsal ve ekonomik kurumsal yapıyı temsil eden değişkenlerin, gelir dağılımı eşitsizliğini temsil eden gini katsayısı üzerindeki etkisini ölçmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte, değişken gruplarının daha dar kapsamlı olarak etkisini gözlemleyebilmek amacıyla çeşitli alt modeller de oluşturulmuştur. “Kurumsal Kalite Analizi” adı verilen birinci model, yolsuzluk, bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü, hükümet istikrarı, demokratik hesap verilebilirlik, Polity4, yatırım koşulları, mülkiyet hakları ve sosyoekonomik koşullar ile gini katsayısının bir gecikmeli değerinden oluşmaktadır. Orta-alt gelir grubu modelin şartlarından ikinci derece otokorelasyon olmaması durumunu karşılayamamaktadır. Üst ve orta-üst gelir gruplarında ise değişkenler farklı şekilde etkiler göstermiştir. Üst gelir grubunda yolsuzluk düzeyi, demokratik hesap verilebilirlik ve yatırım koşulları ile gini katsayısı arasında pozitif bir ilişki bulunmuş; bürokratik kalite, hükümet istikrarı ve polity4 göstergeleri ile negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları ve sosyoekonomik koşullar ise istatistiksel olarak anlamlı bulunamamışlardır. Orta-üst gelir grubunda ise bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü, yatırım koşulları ve mülkiyet hakları göstergeleri ile gini katsayısı arasında pozitif, hükümet istikrarı, polity4 ve sosyoekonomik koşullar arasında da negatif ilişki tespit edilmiştir. Yolsuzluk ve demokratik hesap verilebilirlik göstergeleri ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Modellere genel olarak bakıldığında, kurumsal kalite göstergelerinin üst ve orta-üst gelir grupları için bütün olarak anlamlı olduğuna yönelik alternatif hipotez kabul edilmiştir. Ancak değişkenlere bakıldığında, kurumsal unsurların gelir dağılımı üzerinde

baskın bir yönde etkisi olduğu söylenemez. Bu durum aslında kurumsal iktisat yaklaşımıyla da tutarlıdır. Analiz kapsamında farklı dinlerden ya da mezheplerden, farklı etnik kökenlerden ve yönetim şekillerinden ülkeler, yalnızca gelir düzeylerine göre sınıflandırılmaya tabi tutulmuşlardır. Dolayısıyla ülkelerin tarihsel ve kültürel ortak paydaları homojen bir birliktelik sergileyememektedir. Kurumsal İktisat yaklaşımı çerçevesinde yapılan gelir dağılımı eşitsizliğine yönelik çalışmalar genellikle az sayıda ülkeyi ya da benzer tarihi, kültürel, siyasi geçmişe sahip olan ülkeleri, görece daha geniş dönemler için ya da tarihsel boyutta karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. 89 ülkeyi 1995-2013 dönemi için kapsayan bu çalışma, literatürde fazla yer bulamayan geniş ülke gruplarına yönelik analizlere bir katkı sunmaktadır. Ayrıca ülkelerin kendi içinde alt başlıklarda da sınıflandırılarak, yalnızca gelire göre gruplandırma yapılmaması gerektiği yönünde, gelecek çalışmalara bir ışık tuttuğu düşünülmektedir.

Dünya ekonomisine hâkim görüş olan neoliberal politikaların, evrensel ekonomi yasalarına dayalı olarak, her ülkeye benzer ekonomik reçeteler uygulanmasına yönelik politikasının doğru olmadığı da bu çerçevede gözlemlenebilmektedir. Ülkelerin kendi iç dinamiklerinin ve yaşanan dönemin, iktisat politikalarının belirlenmesinde önemi yadsınmaz. Bu da politikaların ya da daha da geniş kapsamda politikaları oluşturan insanların meydana getirdiği kurumların, standart olmaması gerektiğini, ekonomik başarının tek doğruya indirgenemeyeceğini düşündürmektedir. Kurumsal yapıya yönelik alt modellerde de, neredeyse her bir değişkenin farklı yönlerde gelir dağılımına etkisinin olması ya da istatistiksel olarak etkisinin anlamsız olması da bu görüşümüzü desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Akay, Ebru Çağlayan. "Dinamik Panel Veri Modelleri", Selahattin Güriş (Ed.). **Stata İle Panel Veri Modelleri** içinde. İstanbul: Der Yayınları, 2015, ss.81-106.
- Akyüz, Yılmaz. **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**. 2. Baskı. Ankara. A.Ü. SBF Yayınları No:453, 1980.
- Akyüz, Yılmaz. **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**. 3. Baskı. İstanbul: Eflatun Yayınevi, 2009.
- Alada, A. Dinç. **İktisadın Kayıp Felsefesi Arayışlar, Denemeler**. 1. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2012.
- Alkin, Erdoğan. **Gelir ve Büyüme Teorisi**. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, No:362, 1975.
- Asteriou, Dimitrios ve Stephen G. Hall, **Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit**. Revised Ed. USA: Palgrave-MacMillan Pub., 2007.
- Baltagi, Badi H. **Econometric Analysis of Panel Data**. 5th Edition. England: Wiley Pub., 2014.
- Bartlett, Bruce ve Timothy P.Roth. **The Supply Side Solution**. England: Macmillan Publishers Ltd., 1984.
- Başoğlu, Ufuk, Nalan Ölmezoğulları ve İlker Parasız. **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**. 2. Baskı. Bursa: Ekin Kitapevi, 2012.
- Bauman, Zygmunt. **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?**. 2. Baskı. Hakan Keser (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Beyhan, Burak. "Evrin Metaforu, Kurumsal İktisat ve Çağdaş Bölge-Mekan Bilimi", Eyüp Özveren (Ed.). **Kurumsal İktisat** içinde. Ankara: İmge Yayınevi, 2007, ss.401-440.
- Buchholz, Todd G. **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler: Modern Ekonomik Düşünceye Giriş**. İsmail Aktar (çev.). Ankara: Adres Yayınları, 2005.

- Chavance, Bernard. **Institutional Economics**. Francis Wells (çev.). England: Routledge, 2009.
- Demir, Ömer. **Kurumcu İktisat**. 1. Baskı. İstanbul: Vadi Yayınları, 1996.
- Desai, Meghnad. **Marksist İktisat Teorisi**. Nail Sathgan (çev.). İstanbul: Birikim Yayınları, İktisat Teorisi Dizisi No:1, 1977.
- Divitçioğlu, Sencer. **Değer ve Bölüşüm: Marxist İktisat ve Cambridge Okulu**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları No:375, 1976.
- Dmitriev, Vladimir Karpovich. **Economic Essays on Value, Competition and Utility**. USA: Cambridge University Press, 1974.
- Dorling, Danny. **Injustice: Why Social Inequality Persist**. England: The Policy Press, 2010.
- Economakis, George E. Ve John Milios, "Historical School, German", **Routledge Encyclopedia of International Political Economy**. Vol.2. London, New York: Routledge, 2001.
- Eggertsson, Thráinn. **Economic Behavior and Institutions**. England: Cambridge University Press, 1990.
- Ekelund, Robert B. Jr. ve Robert F. Hébert. **A History of Economic Theory and Method**. 4th Edition. USA: McGraw-Hill International Editions, 1997.
- Eroğlu, Nadir. **İktisatta Rasyonalite ve Para Politikası**. İstanbul: Derin Yayınları, 2014.
- Felsefe Sözlüğü**. "Bireycilik", 11. Baskı. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999.
- Friedman, Milton. **Kapitalizm ve Özgürlük**. Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu (çev.). İstanbul: Altın Kitaplar, 1988.
- Giddens, Anthony. "Sosyolojinin Kapsamı", Anthony Giddens (Ed.). **Sosyoloji Başlangıç Okumaları** içinde. İstanbul: Say Yayınları, 3. Baskı, 2013, ss.13-17
- Hall, Alastair R. **Generalized Methods of Moments: Advanced Texts in Econometrics**. USA: Oxford University Press, 2005.
- Hatipoğlu, Zeyyat. **Ulusal Gelir, Bölüşüm ve Çalışma Ekonomisi**. Ankara: Aktif Büro Basımevi, 1976.
- Heilbroner, Robert L. **İktisat Düşünürleri**. Ali Tartanoğlu (çev.). Ankara: Dost Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- Hodgson, Geoffrey M. **Evolution and Institutions**. England: Edward Elgar Pub., 1999.

- Huberman, Leo. **Sosyalizmin Alfabeti**. Mehmet Selik (çev.). Ankara: Sol Yayınları, 1963.
- Kalaycı, Şeref (Ed.) **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. 2. Baskı. Ankara: Asil Yayınları, 2006.
- Kalecki, Michal. **Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy**. 5th Edition. England: Cambridge University Press, 1989.
- Kapp, K.William. **The Foundations of Institutional Economics**. USA: Routledge Pub., 2011.
- Kazgan, Gülten. **İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi**. 8.Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Marshall, Alfred. **Principles Of Economics**. 8th Ed. 1920. 5th Edition. England: Mac Millan and Co., 1936.
- Marx, Karl. **Ücret, Fiyat ve Kâr**. 2. Baskı. Erdoğan Başar (çev.). Ankara: Sol Yayınları, 1966.
- Mill, John Stuart. **Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy**. 9th Edition. England: Longmans, Green and Co. 1885, 1936.
- Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**. “Bireysellik”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- North, Douglass C., **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, 2. Baskı, Gül Çağalı Güven (çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Oser, Jacob. **The Evolotion Of Economic Thought**. USA: Harcourt, Brace&World Inc., 1963.
- Orhan, Osman, Seyfettin Erdoğan. **Genel Ekonomi**. 5. Baskı, Kocaeli: Umut Yayınevi, 2012.
- Özçelik, Emre. “Kurumlar, Kurumsal İktisat ve Avusturya Okulu”, Eyüp Özveren (Ed.). **Kurumsal İktisat** içinde. Ankara: İmge Yayınevi, 2007, ss.201-236.
- Öztürk, Nazım. **İktisatta Bölüşüm Kuram-Politika**. Ankara: Palme Yayıncılık, 2009.
- Özveren, Eyüp. “Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu”, Eyüp Özveren (Ed.). **Kurumsal İktisat** içinde. Ankara: İmge Yayınevi, 2007, ss.15-44.
- Peterson, Wallace C. **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**. Talat Güllap (çev.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:763, 1994.

- Piketty, Thomas. **Yirmibirinci Yüzyılda Kapital**. Hande Koçak (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Polanyi, Karl. **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**. 11. Baskı. Ayşe Buğra (çev.). İstanbul: İletişim Yayınevi, 2013.
- Ricardo, David. **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**. Barış Zeren (çev.), II.Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Rutherford, Malcolm. **Institutions in Economics: The Old and The New Institutionalism (Historical Perfectives on Modern Economics)**. England: Cambridge University Press, 1994.
- Samules, Warren J. "An Institutionalist Approach to Income Distribution", **The Economics of Income Distribution Heterodox Approaches** içinde Joep T.J.M. van der Linder ve André J.C. Manders (Ed.). USA: Cambridge University Press, 1999.
- Savaş, Vural. **İktisatın Tarihi**. 4. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.
- Say, Jean Baptiste. **A Treatise on Political Economy; or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth**. C. R. Prinsep (Fransızca Orjinali 4. Baskıdan Çev.). USA: Lippincott, Grambo & Co., 1855.
- Sen, Amartya. **On Economic Inequality**. New York: Clarendon Press Oxford, 1997.
- Şenalp, Mehmet Gürsan. "Dünden Bugüne Kurumsal İktisat", Eyüp Özveren (Ed.). **Kurumsal İktisat** içinde. Ankara:,İmge Yayınevi, 2007, ss.45-92.
- Senior, Nassau William. **Political Economy**. 3rd. Edition. England: Richard Griffin and Co, 1851.
- Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği**. 7. Baskı. Haldun Derin (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Solus, G.P. **Sosyalizmin Ekonomi Politikası**. Muzaffer S. Kabagil (çev.). 2. Baskı. Ankara: Sol Yayınları, 1979.
- Sraffa, Piero. **Malların Mallarla Üretimi: İktisat Kuramını Eleştiriye Açış**. Ümit Şenesen (çev.). İstanbul: Yordam Yayınları, 2009.
- Stiglitz, Joseph E. **Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**. 2.Baskı. Ozan İşler (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Şişman, Mehmet. **Uluslararası Paramın Ekonomi Politikası**. 1. Baskı. İstanbul: Kalkedon Yayınevi, 2011.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen. **İleri Panel Veri Analizi**. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012.

- Tatoğlu, Ferda Yerdelen. **Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı**. 2. Basım. İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.
- Ünsal, Erdal. **Makro İktisat**. Gözden Geçirilmiş 8. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2009.
- Veblen, Thorstein. **Aylâk Sınıf**. İnci User (çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1995.
- Williamson, Oliver. **The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting**. USA: The Free Press, Macmillan Inc., 1985.
- Yılmaz, Feridun. “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G.M.Hodgson Örneği”, Eyüp Özveren (Ed.). **Kurumsal İktisat** içinde. Ankara, İmge Yayınevi, 2007, ss.93-142
- Yılmaz, Feridun. **Rasyonalite: İktisat Özelinde Bir Tartışma**. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.

Sürekli Yayınlar:

- Acemoğlu, Daron, Simon Johnson ve James A. Robinson. "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution", **The Quarterly Journal of Economics**. Vol:117, No:4, November 2002, ss. 1231-1294.
- Arellano, Manuel ve Olympia Bover. "Another Look At The Instrumental Variable Estimation of Error Components Models", **Journal of Econometrics**. Vol: 68, No: 1, 1995, ss.29-51.
- Arellano, Manuel ve Stephen Bond. "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations", **Review of Economic Studies**. Vol: 58, No: 2, April 1991, ss.277-297.
- Atkinson, Anthony. "On the Measurement of Inequality". **Journal of Economics Theory**. Vol: 2 No. 3, September 1970, ss.244-263.
- Barro, Robert J. "Inequality and Growth in a Panel of Countries". **Journal of Economic Growth**. Vol: 5, No: 1, March 2000, ss.5-32.
- Blundell, Richard ve Stephen Bond. "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", **Journal of Econometrics**. No:87, 1998, ss.115-143.
- Brown, Christopher. "Is There An Institutional Theory of Distribution?". **Journal of Economic Issues**. Vol.XXXIX, No.4, December 2005, ss.915-931.
- Carmignani, Fabrizio. "The Distributive Effects of Institutional Quality When Government Stability Is Endogenous". **European Journal of Political Economy**. No:25, No:4, December 2009, ss.409-421.
- Chong, Alberto ve César Calderón. "Institutional Quality and Income Distribution", **Economic Development and Cultural Change**. Vol:48, No:4, July 2000, ss.761-786.
- Chong, Alberto ve Mark Gradstein. "Inequality and Institutions", **The Review of Economics and Statistics**. Vol:89, No:3, August 2007, ss.454-465.
- Coase, Ronald. "The Nature of the Firm". **Economia**. Vol:4, No.16, November 1937, ss.386-405.
- Coase, Ronald. "The New Institutional Economics". **The American Economic Review**. Vol: 88, No: 2, May 1998, ss.72-74.
- Coase, Ronald. "The Problem of Social Cost". **The Journal of Law&Economics**. Vol:III, October 1960, ss.1-44.

- Colander, David. "New Institutionalism, Old Institutionalism and Distribution Theory". **Journal of Economic Issues**. Vol:XXX, No:2, June 1996, ss.433-442.
- Dalton, Hugh. "The Measurement of the Inequality of Incomes". **The Economic Journal**. Vol:30, No:119, September 1920, ss.348-361.
- Davis, Lewis ve Mark Hopkins. "The Institutional Foundations of Inequality and Growth", **Journal of Development Studies**. Vol.47, No.7, July 2011, ss.977-997.
- Deininger, Klaus ve Lyn Squire. "A New Data Set Measuring Income Inequality", **The World Bank Economic Review**. Vol:10, No:3, September 1996, ss.565-591.
- Demsetz, Harold. "The Exchange and Enforcement of Property Rights". **The Journal of Law & Economics**. Vol:7, 1964, ss.11-26.
- Demsetz, Harold. "Toward a Property Rights". **American Economic Review**, 1967, ss.347-359.
- Dobb, Maurice. "The Sraffa System and Critique of the Neo-Classical Theory of Distribution". **De Economist**. Vol: 118, No: 4, July 1970, ss.347-362.
- Dobson, Stephen ve Carlyn Ramlogan-Dobson, "Is There a Trade-Off Between Income Inequality and Corruption? Evidence From Latin America", **Economic Letters**. Vol: 107, No:2, 2010, ss.102-104.
- Dorling, Danny. "Income Inequality in the UK: Comparisons With Five Large Western European Countries and the USA". **Applied Geography**, Vol: 5, No:61, July 2015, ss.24-34.
- Galbraith, James K. ve Hyunsub Kum. "Estimating the Inequality of Household Incomes: A Statistical Approach to the Creation of a Dense and Consistent Global Data Set", **Review of Income and Wealth**. Vol. 51, No. 1, March 2005, ss.115-143.
- Gehrke, Christian ve Heinz D. Kurz. "Say and Ricardo On Value And Distribution", **European Journal History of Economic Thought**. Vol:8, No.4, Winter 2001, ss.449-486.
- Glaesera, Edward, Jose Scheinkman ve Andrei Shleifer. "The Injustice of Inequality", **Journal of Monetary Economics**. Vol: 50, No:1, January 2003, ss.199-222.
- Gradstein, Mark ve Branko Milanovic. "Does Libert =Egalit ? A Survey of the Empirical Links Between Democracy and Inequality With Some Evidence on the Transition Economies", **Journal of Economic Surveys**. Vol:18, No.4, September 2004, ss.515-537.

- Groenewegen, John, Frans Kersthoud, Ad Nagelkerke. "On Integrating New and Old Institutionalism: Douglass North Building Bridges", **Journal of Economic Issues**. Vol: XXIX, No:2, June 1995, ss.467-475.
- Gupta, Sanjeev, Hamid Davoodi ve Rosa Alonso-Terme. "Does corruption affect income inequality and poverty?", **Economics of Governance**. Vol: 3, No: 1, March 2002, ss.23-45.
- Gyimah-Brempong, Kwabena. "Corruption, Economic Growth, and Income Inequality in Africa". **Economics of Governance**. Vol: 3, No:3, November 2002, ss.183-209.
- Haller, Markus. "Mixing economics and ethics: Carl Menger vs Gustav von Schmoller". **Social Science Information**. Vol:43 No:1, 2004, ss.5-33.
- Hamilton, Walton H. "The Institutional Approach to Economic Theory". **The American Economic Review**. Vol.9 No.1, March 1919, ss.309-318.
- Helliwell, John F. "Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth". **British Journal of Political Science**. Vol:24, No:2, April 1994, ss.225-248.
- Hodgson, Geoffrey M. "The Approach of Institutional Economics". **Journal of Economic Literature**. Vol. 36, No.1, March 1998, ss.166-192.
- Hodgson, Geoffrey M. "What Is The Essence of Institutional Economics?". **Journal of Economic Issues**. Vol.XXXIV, No:2, June 2000, ss.317-329.
- Hulten, Staffan. "Historical School and Institutionalism". **Journal of Economic Studies**. Vol:32, No.2, 2005, ss.169-178.
- Jensen, Hans E. "John Stuart Mill's Theories of Wealth and Income Distribution". **Review of Social Economy**. Vol: LIX, No: 4, December 2001, ss.491-507.
- Kaldor, Nicholas. "Alternative Theories of Distribution". **The Review of Economic Studies**. Vol:23, No:22, 1955-1956, ss.83-100.
- Kama, Özge. "Yeni Kurumsal İktisat Okulunun Temelleri". **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. No:13 Cilt.2, 2011, ss.183-204.
- Kuş, Başak. "Financialization and Income Inequality in OECD Nations". **The Economic and Social Review**. Vol:43, No:4, (Kış 2012), ss.477-495.
- Lakner, Christoph ve Branko Milanovic. "Global Income Distribution: From The Fall of the Berlin Wall to the Great Recession", **The World Bank Economic Review**. August 2015, ss.1-30. doi: 10.1093/wber/lhv039
- Li, Hongyi, Lixin Colin Xu ve Heng-Fu Zou, "Corruption, Income Distribution and Growth", **Economic and Politics**. Vol:12, No:2, July 2000, ss.155-182.

- Lorenz, Max Otto. "Methods of Measuring the Concentration of Wealth". **Publications of the American Statistical Association**. Vol:9, No:70, June 1905, ss.209-219.
- Martin, Alice, Helen Kersley ve Tony Greenham. "Inequality and financialization: A Dangerous Mix". **New Economics Foundation**. December 2014, http://b.3cdn.net/nefoundation/005f379c2df9c812f1_gqm6ivky0.pdf (27.01.2017)
- Mayhew, Anne. "Contrasting Origins of the Two Institutionalism: The Social Science Context". **Review of Political Economy**. No.1, November 1989, s.319-333.
- Milanovic, Branko. "A Short History Of Global Inequality: The Past Two Centuries". **Explorations of Economic History**. Vol: 48, No:4, 2011, ss.494-506. doi: 10.1016/j.eeh.2011.05.001.
- Milanovic, Branko. "Global Inequality: From Class To Location, From Proletarians To Migrants". **Global Policy**. Vol: 3, No. 2, May 2012, 125-134.
- Nickell, Stephen. "Biases in Dynamic Models with Fixed Effects". **Econometrica**. Vol:49, No.6, November 1981, ss.1417-1426.
- Özçelik, Emre ve Eyüp Özveren. "Kurumsal İktisat'ın Dünyü, Bugünü, Yarını", **Ekonomik Yaklaşım**. 26(96), 2015, ss.17-57.
- Özel, Hüseyin. "Michal Kalecki ve Klasik Marksist İktisadi Analiz". **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt: 22, Sayı:1, 2004, ss.1-22.
- Öztürk, Nazım. "Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü". **Çalışma ve Toplum**. No:1, 2010, ss.59-90.
- Pejovich, Steve. "Karl Marx, Property Rights School and the Process of Social Change". **Kyklos**. Vol: 35, No: 3, August 1982, ss.383-397.
- Reisman, David A. "Economic Sociology And Institutional Economics". **Journal of Institutional Economics**. Vol.3, No:1, 2007, ss.91-112.
- Rutherford, Malcolm. "The Old and the New Institutionalism: Can Bridges Be Built?". **Journal of Economic Issues**. Vol: XXIX, No:2, June, 1995, s.443-451.
- Rutherford, Malcolm. "Understanding Institutional Economics: 1918-1929". **Journal of the History of Economic Thought**. Vol:22, No:3, 2000, ss.277-308.
- Rutherford, Malcolm. "Institutional Economics: Then and Now". **Journal of Economic Perspectives**. Vol: 15, No:3, Summer 2001, ss.173-194.
- Senn, Peter R. "The German Historical Schools in the History of Economic Thought". **Journal of Economic Studies**. Vol:32, No.3, 2005, ss.185-255.

- Simon, Herbert A. "Rational Decision Making in Business Organization". **The American Economic Review**. Vol: 69, No: 4, September 1979, ss.493-513.
- Solt, Frederick. "Standardizing World Income Inequality Database". **Social Science Quarterly**. Vol:90, No.2, June 2009, ss.231-242.
- Stiglitz, Joseph E. "Macroeconomic Fluctuations, Inequality and Human Development". **Journal of Human Development and Capabilities: A Multi-Disciplinary journal for People-Centered Development**. Vol:13, No:1, February 2012, ss.31-58.
- Stiglitz, Joseph E. "The Origins of Inequality, And Policies To Contain It". **National Tax Journal**. Vol: 68, No: 2, June 2015, ss.425-448.
- Şişman, Mehmet. "Financialization, Inequality and Crisis", **7th International Conference of Political Economy**. İstanbul, 28-30 June 2016, <https://ssrn.com/abstract=2819471>.
- Tanyeri, İbrahim. "Keynes ve Bölüşüm Analizi". **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt: 23, Sayı:1, 2005, ss.29-57.
- Veblen, Thorstein. "Why Is Economics Not An Evolutionary Science?". **The Quarterly Journal of Economics**. Vol: 12, No:4, July 1898, ss.373-397.

Diğer Yayınlar:

- Arrow, Kenneth. “The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market Versus Nonmarket Allocation”, **The Analysis and Evaluation of Public Expenditure** içinde, the PPB System, Vol.1, US Joint Economic Committee
- Arslan, Ünal. “Kurumların İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Chong, Alberto ve Mark Gradstein. “Inequality and Institutions”, **Inter-American Development Bank Research Department Working Paper**, No.506, April 2004
- Cogneau, Denis ve Charlotte Guenard, “Colonization, Institutions and Inequality: A Note on Some Suggestive Evidence”, **Development et Insertion Internationale**. June 2003.
- Cowell, Frank A. **Measuring Inequality**, http://darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf (04 Mart 2015)
- Credit Suisse. Global Wealth Databook 2015. Switzerland. 2015.
- Devlet Planlama Teşkilatı. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. 2001. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.pdf> (26 Mart 2015)
- Engerman, Stanley L. ve Kenneth L. Sokoloff, “Factor Endowments, Institutions, And Differential Paths of Growth Among New World Economies: A View From Economic Historians of the United States”, **NBER Working Paper Series**. Historical Paper No: 66. December 1994.
- Facundo, Alvaredo, Anthony B. Atkinson, Thomas Piketty and Emmanuel Saez. “The World Top Incomes Database”, <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu/> (19 Kasım 2015)
- Foster, James. Suman Seth, Michael Lokshin ve Zurab Sajaia, "A Unified Approach to Measuring Poverty and Inequality", <http://dx.doi.org/10.1596/978-0-8213-8461-9>
- Freeman, Richard. “Drivers and Consequences of Growing Inequalities, OECD Ministerial Meeting on Social Policy”, **OECD Ministerial Meeting on Social Policy Building A Fairer Future: The Role of Social Policy**. Fransa, 2-3 Mayıs 2011. <https://www.oecd.org/social/ministerial/47737113.pdf> (15 Ocak 2017)

- Gates, Bill. "Why Inequality Matters", *Gatesnotes*, 13 Ekim 2014.
<https://www.gatesnotes.com/Books/Why-Inequality-Matters-Capital-in-21st-Century-Review> (26 Ocak 2017)
- Hardoon, Deborah, Ricardo Fuentes-Nieva ve Sophia Ayele, "An Economy For the 1%: How Privilege and Power in the Economy Drive Extreme Inequality and How This Can Be Stopped". Oxfam International. 2016.
<http://oxfamilibrary.openrepository.com/oxfam/bitstream/10546/592643/1/df-economy-one-percent-tax-havens-180116-datafile-en.xlsx> (26 Ocak 2017)
- Heise, Michael. "The Complexity of Inequality",
<https://www.projectsyndicate.org/commentary/complexity-of-global-inequality-by-michael-heise-2016-12> (15 Ocak 2017)
- <http://data.worldbank.org/about/country-classifications> (04 Ağustos 2016)
- http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2012+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc (09 Nisan 2016)
- <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (11 Mayıs 2014)
- <http://money.cnn.com/2016/01/12/news/economy/obama-state-of-the-union/> (26 Ocak 2017)
- <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/swiid/swiid.html> (19 Kasım 2015)
- http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/4692321107449512766/Description_of_AllGinis_Oct2014.pdf (19 Kasım 2015)
- <http://utip.gov.utexas.edu/about.html> (30 Nisan 2015)
- http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/eski_kurumsal.htm (01 Kasım 2013)
- http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/eski_kurumsal.htm (07 Ocak 2016)
- <http://www.heritage.org/index/property-rights> (23 Kasım 2016)
- <http://www.lisdatacenter.org/our-data/lis-database/datasets-information/> (02 Mayıs 2015)
- <http://www.lisdatacenter.org/resources/faq> (02 Mayıs 2015)
- http://www.wider.unu.edu/research/WIID30B/en_GB/WIIDdocumentation/files/92393308398364306/default/User%20guide.pdf (02 Mayıs 2015)
- <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology> (23 Kasım 2016)
- https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/ (14 Mayıs 2016)

- <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/five-leadership-priorities-for-2017/> (18 Ocak 2017)
- <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WIID/PDF/WIID3.3%20user%20guide.pdf> (02 Mayıs 2015)
- https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WIID3.4_19JAN2017New.xlsx (30 Ocak 2017)
- Litchfield, Julie A. "Inequality: Methods and Tools", <http://www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm>, (28 Şubat 2015)
- Marshall, Monthy G., Ted Robert Gurr ve Keith Jagers, "Polity IV Project Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2015 Dataset Users' Manual", <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2015.pdf>. (23 Kasım 2016)
- OECD. **Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising**. OECD Publishing, 2011.
- OECD. **Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries**, 2008
- Rigobon, Roberto ve Dani Rodrik, "Rule of Law, Democracy, Openness, And Income: Estimating The Interrelationships", **NBER Working Paper**. No:10750. September 2004.
- Rogowski, Ronald ve Duncan C. MacRae, "Inequality and Institutions: What Theory, History and (Some) Data Tell Us", **Annual American Political Science Association Conference 2004**, Chicago: ABD, 2-5 September 2004
- Sandmo, Agnar. "The Principal Problem in Political Economy: Income Distribution in the History of Economic Thought" (September 2013). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2337488>.
- Schiller, Robert J. "Today's Inequality Could Easily Become tomorrow's Catastrophe", **New York Times Economic View**. 26.08.2016. https://www.nytimes.com/2016/08/28/upshot/todays-inequality-could-easily-become-tomorrows-catastrophe.html?_r=1 (26 Ocak 2017)
- Solt, Frederick. **Standardizing World Income Inequality Database**, <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/papers/Solt2014> (19 Kasım 2015)
- Stiglitz, Joseph E. "Inequality, Living Standards and Economic Growth", <http://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/2015%20Inequality,%20Living%20Standards.pdf> (10 Aralık 2015)
- Tribe, Keith. "Historical Schools of Economics: German and English", **Keele Economic Research Papers**. İngiltere. February, 2002.

Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği. **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği İle Karşılaştırma**. İstanbul. 2000.

Ulutürk, Süleyman ve Devrim Ersezer, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Türkan Öncel’e Armağan**, 47. Seri, İstanbul, 2005

UNCTAD. **Trade and Development Report 1997**. Geneva, 1997

World Bank Poverty and Equality Database. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=poverty-and-equity-database> (26 Ocak 2017)

Xu, Kuan. “How Has The Literature on Gini’s Index Evolved in the Past 80 Years?”, **Dalhousie University Working Paper**, <http://myweb.dal.ca/kxu/howgini.pdf> (04 March 2015)